

אספקלריא לקלריא

[אספקלריא לפרשת במדבר תשפ"א](#)

[אספקלריא לחג השבועות תשפ"א](#)

[חינוך](#)

[חידות](#)

[פולמוס](#)

[אספקלריא לדף היומי](#)

[סיפור](#)

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת במדבר ולחג השבועות תשפ"א.... ח

אספקלריא לפרשת במדבר תשפ"א..... ח

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר..... ח
אם "בתורת ה' חפצו" אזי יהיה "ובתורתו יהגה יומם ולילה"..... ח

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים..... יא
"מאת בכור בני ישראל"..... יא
"מאת בכור בני ישראל לקח את הכסף"..... יד
מסכת אבות פרק ו משנה א-ב - "כל העוסק בתורה לשמה... וכל מי שעוסק בתורה תדיר"..... טז

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'
בב"ב, מח"ס באר צבי..... כ
פסל מיכה..... כ

בואי שבת / הרב חיים שולביץ..... כג
רשויות שבת..... כג

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'... ל
פניני עיון בפרשת השבוע..... ל
מירון תשפ"א – מ"ה זאת עשה ה' לנו..... לד

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים ושא"ס..... לו
ביאור סדר חניית השבטים לפי ענינם..... לו

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
סופרים..... לט
איך ה"בידול" של השבטים בדגלים ורוחות, הביא דווקא ל"אחדות ישראל"..... לט

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... מד
מנין - על שום מה?..... מד

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מאנשעסטער.. מח
למכור מצות תפילין של יום אחד לתועלת וועד הישיבות..... מח

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס 'וביום השבת' 'השולחן כהלכתו'
ו'המועדים כהלכתם', רב קהילות בני הישיבות וביהכ"ס היכל יוסף שלו' רמב"ש ג'
נב .....

ניגוני רקע בחוג התעמלות.....נב
ברכות המעביר שינה ו'אלוקי, נשמה' למי שהיה ער בלילה.....נג

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר
מכון 'למעשה' אשדוד.....נו

מה הסיבה שאין דגל שנקרא על שם יוסף.....נו

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'
נז .....

פלך שתיקה - שכל רב-גוני.....נז

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי
בית המדרש' וש"א"ס .....

תמימות תהיינה.....ס

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד .....

סוד החיים הציבוריים והפרטיים - הענוה.....סב

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לויקווד .....

בענין ההשגחה על הבוטח בה'.....ע

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית .....

מנינו הכפול של שבט שמעון.....עד

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיך חיי, שבילי דירחא, וש"א"ס
עה .....

על הר מירון.....עה

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי.....עז

המקבל עליו עול תורה - סיפור לקראת מתן תורה.....עז

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מאנשעסטער.....פה

מצות חינוך בתינוק בן יומו ואם אמרו נעשה ונשמע.....פה

תבונות שורש – הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד.....צ
ביאור שורש 'שמר' – השמירה למטה והשמירה מלמעלה.....צ

אספקלריא לחג השבועות תשפ"א.....צג

אספקלריא לחג / ישראל אברהם קלאר.....צג
שכרם של ההרים שרצו שתינתן עליהם התורה.....צג

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים.....צו
"אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה" (אז קיבלו את הכח של מצווה ועושה' והופקעו בני נח מינה).....צו

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים.....קא
"ביום הזה באו מדבר סיני".....קא
"כל אשר דבר ה' נעשה... כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע".....קד
"ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע".....קז

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי.....קי
האם ההרים ב'מתן תורה' נעקרו ממקומם?.....קי

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים.....קיב
חג השבועות ומתן תורה - תיקון חטא עץ הדעת.....קיב

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלוזנר, מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים.....קכ
מכיון שקבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאלו לא חטאתם מימיכם.....קכ

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר.....קכב
מהי 'תורה'?!.....קכב

הלכות החג / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' 'תפילה כהלכתה' 'הליכות בת ישראל'.....קלד
דינים והלכות לזמן מתן תורתנו – חג השבועות תשפ"א.....קלד

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק.....קנו
בטעמי מנהגי אכילת מאכלי חלב בחג השבועות.....קנו

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב..... קסז

נעשה ונשמע" - נהורין שקיבלו ישראל מעשו וישמעאל..... קסו

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'..... קעא

דברי התעוררות וחיזוק לקיום מצוות ידיעת התורה..... קעא

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזקוב..... קעה

בענין לימוד הקבלה..... קעה

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית, אלעד..... קפד

שבועות - יום הדין | תחילת דינו על התורה | מצות זכירת הר סיני | קבלת

התורה כל שנה מחדש | לימוד ליל שבועות | מתיקות התורה | ברכת

התורה בחג השבועות | פנינים..... קפד

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד..... רמ

בענין מדת הבטחון הוא נצרך ביותר לקבלת התורה..... רמ

משולחנו / הרב יחיאל גולדהבר..... רמד

אמירת ליקוטי תהלים על פי סדר א"ב - מקורו והלכתו..... רמד

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית..... רסט

החזרת לוחות ראשונות והכתרים ובנין בית המקדש השלישי משמים...רסט

חכמת רות בליקוט השבלים..... רע

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... רעא

הבינה והקדושה - בחדא מחתא..... רעא

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... רעג

אשר בחר בנו מכל העמים וחי עולם נטע בתוכנו..... רעג

פרשה למעשה - בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית..... רעה

בגדר ברכות התורה..... רעה

חינוך ..... רפב

בנתיבות החינוך / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י. .... רפב

איך מחנכים להימנע מנקמה?.....רפב

איך מכינים לקראת חג השבועות?.....רפו

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי רצח.....

צאן מרעיתי אד"ם אתם.....רצח

ש..... חידות

חזונו - שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ ..... ש

שאלות בפרשת בהר.....ש

חזונו דאפטרטא במדבר (הושע ב).....ש

חזונו לחג השבועות - חזונו דדבריא - שאלות על עשרת הדברות

(שמות כ).....ש

תשובות לפרשת בהר.....שא

תשובות לפרשת בחוקותי.....שב

חזונו דאפטרטא בהר בחוקותי (ירמיה טז, יז).....שד

כתב חידה / הרב אשר קופולוביץ.....שה

כתב חידה לחג השבועות.....שה

שז ..... פולמוס

פולמוס / הרב ורבני ולומדי אספקלריא ..... שז

האם מותר לקרוא רות קודם שחרית?.....שז

שכה ..... אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת יומא ..... שכה

הרב זלמן חיים הומינר וה"ה יוסף יצחק גולדשטיין.....שכה

סיפור.....שלו

אחרי במדבר / הרב נח גדליה קזצקוב.....שלו

שלו.....ופרעה הקריב

שלו.....המבלי אין קברים!?

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב.....שמה

שמה.....סיפור נפלא: ואומר לך בדמייך חי

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק.....שמג

שמג.....בימי שפוט השופטים

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזצקוב

בענין לימוד הקבלה

לכבוד הרה"ג ר' דוד פלק שליט"א

שמוע שמעתי מפי בנך שליט"א על צאתו לאור של הכרך החדש בסדרת "ובתורתו יהגה", שמחתי עליו כמוצא שלל רב וכבכורה בטרם קיץ השאלתיו ממנו לגמוע ממימיו המרויים את נפשי השוקקת, ואכן מצאתיו מלא מזן אל זן כשאר ספריו המחכימים והנפלאים. (יצוין שבתור משתמש קבוע בתכנת אוצר החכמה, אחד ההוכחות להיותו של ספר מסוים בעל תוכן רב ועשיר הוא מספר הפעמים בהם מופיעה תוצאה לחיפוש מילים מתוך נושא מסוים מאותו ספר, ויצוין שספריו של כת"ר מן המובילים בכך שכמעט ואין נושא בהלכה ובאגדה שמחפשים בתכנה הנ"ל שאין התייחסות לאותו נושא באחד מספריו).

אין כמעט מה להוסיף בכל השטחים המרתקים והמחכימים בהם נגע כת"ר, אך בנושא אחד רגיש למדי לענ"ד יש הכללה מסוימת במקום שראוי היה לפרטו לפרוטות. הכללה זו יצרה כעין מחלוקת בדברים המוסכמים, בשל היותם של נושאי המחלוקת מדברים על נושא אחר זה מזה ולא על אותה הגדרה היו הדברים אמורים. ואבאר דברי.

בפרק העוסק הלימוד חכמת הקבלה, הובאו דעות מחייבים ללמדה ודעות השוללים את לימודה אם בשל חוסר בקיאות ועסק מספיק בתורת הנגלה, אם מגבילים מבחינת הגיל בשל חשש הגשמה וכדו', חוסר ברב אנושי המסוגל ללמדה וכו'.

כשמצטטים את אותם ציטוטים ראוי להתייחס לשני פרמטרים, א', מה מוגדר תחת הכותרת "קבלה" אצל המצוטט. ב', באיזו תקופה הוא חי. ונסביר את הנפקא מינה שבדבר. אם בפתח אותו שער מצוטט הרמב"ם (הלכות יסוה"ת פ"ד הי"ג) "ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כרסו לחם ובשר וכו'". ובמו"נ (ח"ד פ"ז) ביאר כוונתו באמרו מעשה מרכבה שהוא על חיוב ההכרה במציאות הבורא מתוך התבוננות במעשיו, וכעין זה כתב בפירוש המשניות לחגיגה. ועל זה כתב היעב"ץ בבירת מגדל עוז (אוצר הטוב ביאור הרמב"ם שם הי"א) שטוב עשה הרמב"ם במורה נבוכים שלא ביאר יותר כוונתו במעשה מרכבה מה שלא עשה הרד"ק תלמידו בפירוש ספר יחזקאל, כי מה שקראו לו הרמב"ם וסייעתו מעשה מרכבה אמר ע"ז אביו החכם צבי שמותר להרהר בו בבית הכסא! כי לא נודע לרמב"ם כלל חכמת האמת, והוא פירש כל עניני הסוד שנרמזים בדברי חז"ל על חכמה פילוסופית עדינה כעין חכמתו של אריסטו... וכן כתב הגר"א בביאורו לשו"ע "שלא ראו את הפרד"ס לא הוא ולא הרמב"ם". (אכן, יש שמועה בלתי מבוססת מופיעה גם במגדל עוז על הרמב"ם שם והאריך בה בספר שומר אמונים הקדמון לפיה למד הרמב"ם בסוף ימיו מפי זקן אחד את חכמת הקבלה ואמר שהיה חוזר בו בהרבה דברים שכתב בספריו קודם לימודו אותה). אם כן נאמר כי דברי הרמב"ם הנ"ל וכן כל המצטטים אותם אחריו אין להם כל קשר לחכמת הקבלה כלל כי הרמב"ם לא

ידעה ולא למדה ולא היתה נגלית בימיו אלא לראב"ד בעל דבביה ולבנו ר"י סגי נהור שהם היו משלשלת מסירת חכמה זו כמו שכתבו הרוקח והריקנטי, ולרוב הראשונים בתקופתו של הרמב"ם נתפרשה חכמת הפרד"ס והמרכבה כסוג של פילוסופיה אלוקית.

דבר נוסף, הש"ך הידוע (יו"ד סי' רמ"ו) שכותב שלא להתעסק בה קודם גיל ארבעים, חוץ ממה שהבאתם שרוב המקובלים כתבו את חיבוריהם ואפילו נפטרו קודם גיל ארבעים, יש להבין על מה הוא מדבר. חכמת הקבלה נחלקת לכמה חלקים, יש את הקבלה המכונה בפי החוקרים (שאינם לרוח התורה אך הם היחידים שנתנו לזה שם...) "הקבלה הספירית", וזה הקבלה המתעסקת בשמות הספירות מכתר עד מלכות ומה הקב"ה פועל על ידי מידותיו האלו בעולמו, וכן איזה שם משמותיו הקדושים מכוון כנגד איזה ספירה או מידה, זו הקבלה שמתומצתת בספר שערי אורה ובה נתעסקו בספריהם הריקנטי הרמב"ן ורבינו בחיי ולכולם קודים אחידים, ואת כל התורה הזו סיכם הרמ"ק בספר הפרדס רימונים וקוצר ע"י הרמ"ע מפאנו בפלח הרימון, וקוצר עוד יותר בחלקו על ידי השפע טל והשל"ה בחלק תולדות אדם שבספרו. תורת הקבלה הנ"ל הייתה עד תקופת הרמב"ן סודית ביותר ועברה מפה לאוזן, אז חלה תמורה משמעותית בעקבות ספר שערי אורה שפתח את כל הקודים הסודיים שבהם השתמשו חכמי דורו וביאר אותם, ולמעשה תוך ארבע מאות שנה נתחברו ספרים רבים שפתחו את כל הקודים הללו עד שתורה זו הפכה למובנת וידועה ומסוכמת והוסר מעליה בהדרגה מעטה הסודיות כי כבר לא היה לו טעם. ולא עוד אלא ר"ח ויטאל בעצמו בהקדמת עץ חיים כותב על כל הידע הזה שהיה ידוע עד לרבו האריז"ל שהמעייין יוכל ללמדה בד' או ה' ימים על בוריה, וכל הקדמותיהם הם ענין עשר ספירות וכל הספרים שחוברו בזה עד לזמנו אפשר לדעתו לסכם בב' או ג' קונטרסים. (כמובן שהוא מדבר לפי השגתו שלמד את כל תורת רבו בשנה וכמה חדשים עד לפטירתו, אבל כוונתו שהדברים הופשטו עד שכבר לא היה ענין לדבר בהם בקודים סודיים יותר).

הדוגמא הפשוטה ביותר לזה הוא ענין גלגול נשמות המכונה אצל הקדמונים "סוד העיבור". בחז"ל ובראשונים לא נאמר מילה מפורשת על הדבר הפשוט כיום הזה לעיני כולם. הרמב"ן בענין הייבום בפרשת וישב וכי תצא וכן בפירושו על איוב במענה אליהוא כותב על זה שהוא סוד עצום שלא יגלהו ורומז אליו ברמזים גדולים, אחריו פתח הרבינו בחיי באותם המקומות יותר את השער והסביר במה מדובר, ואחריו הגיע הריקנטי והסביר עוד יותר בפרשת משפטים את כל ענין הגלגול, עד שכמה דורות אחר כך כבר לא היה ברור מה סוד בזה כמו שהיום יודע זאת כל אחד, ונוסף לזאת בשל הדפסת והפצת הזוהר שכותב זאת בכמה מקומות בפירושו ובביאור רב מה שהסיר את מעטה החשאיות מהנושא. וכן מה שכתב הרמב"ן בהקדמתו וצוטט כמה פעמים בספריכם שדבריו לא יובנו אלא מפי חכם ושלא ינסו להבין אותם ולסבור בהם, זה היה בזמנו כשהקודים הללו היו מובנים ליחידי סגולה, אכן בדורות מאוחרים כשחוברו ספרים רבים עליו כגון מאירת עינים וכדו', ואחרי שבעל שערי אורה פתח באופן רשמי את כל הקודים הללו, אין כבר כל סוד באותם התחומים, ובמידה מסויימת זה כבר כמעט תורת הנגלה.

לא עוד, אלא שלהכיר את יסודות הקבלה הנ"ל המכונה הקבלה הספירית להכה"פ בפירוש המושגים, לדעת הרמ"ק בשער ראשון ושני מספר הפרדס זה לא לימוד קבלה אלא הבנת הפירוש המילולי של שלושת יסודות האמונה הראשונים. לדבריו אי אפשר להאמין באחדות ה' אם מאמינים שהוא כועס ושמח מרחם וכו' כי נותנים בו יתברך את השינוי ממצב למצב כאדם וזו היא כפירה גמורה, ואין אפשרות לבאר זאת אלא על ידי ההכרה הבסיסית במהותן של הספירות ותפקידם באופן כללי, שהם מידותיו של הקב"ה שמתמש בהם, כמשל שמביא שם על הזוגית שמול האור, ע"ש בשער עצמות וכלים. לדעתו שם מי שלא מכיר את מושג הספירות ופירושן הוא כופר בשוגג...

במידה מסויימת מה שאנו אמורים לכוין באמרינו שם ה' "אדון הכל היה הווה ויהיה" ובאלוקינו "תקיף ובעל היכולת" ולדעות מסוימות "המשגיח עלינו" וכו' כמבואר בשו"ע או"ח סי' ה', זה גם קבלה אלא הבסיס של הבסיס, את הבסיס הזה אפשר וראוי להרחיב, אך לא זו תורת הקבלה שעליה דברו על עומקה וגודל הסתרתה והסכנה שבלימודה למי שאיננו ראוי. ואפשר לומר שבימינו אפשר ללמוד את סוג הקבלה הזה מתוך ספרים רבים בקלות ובבהירות ללא חשש הגשמה, ואחרי לימוד ספרים אלו אפשר להבין את הזוהר בהבנה בסיסית אף בקטעים הקבליים והלא מוסריים שלו בלי קושי (בעיקר עם הפירוש מתוק מדבש).

על מה כן דיברו? ובכן יש שתי אפשרויות. יש את הקבלה המכונה בראשונים ה"קבלה השימושית", ויש שקראו לה בדורות מאוחרים יותר קבלה מעשית. היא היתה נפוצה מאוד בחוגי חסידי אשכנז מר' שמואל אביו של בעל ספר חסידים ריה"ח עצמו ובית מדרשו של הרוקח, וכל ספריהם הקבליים הם בעיקר על שמות המלאכים שערי ההיכלות העליונים ודרכי הכניסה בהם והם מתעסקים הרבה בסודות היצירה וספרי ההיכלות. אותם חכמי אשכנז הקדושים היו משתמשים בשמות אלו לחולל נפלאות, כעין הדבר הידוע כהשבעת הקולמוס, על הרוקח מספר בן דורו שהיה עושה קפיצת הדרך על "דמות ענן המזומן לכך", הם היו עושים עליות נשמה בהקיץ לעולמות עליונים ומשביעים מלאכים ושדים. ספרי חוג מקובלים זה לא מתעסק כלל בקבלה הספירית אלא בשמות בלבד, ולמעשה לא היה לו המשך בכתובים מלפני כשמונה מאות שנה עד היום. קבלה נוספת שנתגלתה על ידי האר"י וגוריו היא בעצם הרחבה ברוחב ועומק של הקבלה הבסיסית הספירית הנ"ל עם שינויים מסוימים והיא מתעסקת בפרצופים העליונים והיא הקבלה המרכזית כיום הזה כמעט בכל חיבורי הקבלה. ההבדל בין השניים שלגבי הקבלה המעשית יש הסכמה מקיר לקיר שלא מתעסקים בה אלא יחידי סגולה כר' יהודה פתיא בדור האחרון והגר"א שנסה ליצור גולם וכדו' ור"ש מאוסטרופליא בדורות ראשית שנות הת'. אך סלע המחלוקת העיקרי אפשר לומר הוא על הסוג השני, שהוא קבלת האריז"ל, ולגבי הזמן והאיש הראוי להתעסק בזה אפשר לפתוח דיון אם גם בימינו קיימות ההגבלות על לימודה.

ובכן, כל מי שדיבר על הקבלה לפני האריז"ל דבריו לא רלוונטים לנושא, כי אפשר ומה שההוא קרה לזה נסתר זה לא הנסתר אלא כך הוא חשב, או כי לא הכיר את הנסתר

האמיתי, או כי מדרכי ה' נתגלה עם הזמן אותו נסתר והפך כמעט לנגלה גמור, ומסתבר שלא לחינם גלגל כך הקב"ה שכך יהיה, כי רצה הקב"ה בחכמתו העליונה שאכן יתגלו הדברים הללו וכבר לא יהיו כל כך נסתרים כמאמר הרשב"י הידוע אודות "דרא בתראה". ומי שדיבר אחרי האריז"ל צריך להבין על איזו רמה דיבר בהגבילו את הלימוד בה. לדוגמא הרמ"א בן דורו של האר"י כותב שלא היה לו רב מקובל בדורו שהוא יכל ללמוד ממנו את אותה החכמה, אבל ספרו תורת העולה מלא וגדוש ממנה, כי הוא התכוין לרמה הרבה יותר גבוהה לה הוא נזקק לרב ללמדה, אבל על הרמה שעליה אנחנו מדברים הוא לא חשב שהוא צריך רב והידיעות הקיימות בספרים סיפקו אותו ואותם הוא למד. מה עוד שכיום בשל התפשטות תנועת החסידות שכל ספריה הם בעצם קבלה מופשטת בצורות שונות, וכן התפשטותם של ספרי תורת המהר"ל והרמח"ל, כבר קשה לומר על עד רמה מסויימת בקבלה שהיא נסתרת מאוד וצריך בשבילה רב כי ציבורים של מאות אלפי איש לומדים יום יום את ה"נסתר" הזה. ולכן ציטוטים כגון מן החוות יאיר בענין יש לדעת הוא לא מדבר על אותה הקבלה עליה אנחנו מדברים.

עוד דבר יש להדגיש שכמאה שנה אחרי האריז"ל הוכתה הגולה כולה ממקרהו של שבתי צבי שר"י שנתלה בכל מעשיו בתורת הנסתר, דבר זה גרם לפחד איום ונורא מהתפשטות חכמה זו בעולם, והרבה מן הציטוטים בענין אינם נגד לימוד הקבלה כמו חרדה מהתפשטותה בקרב אנשים שינצלו אותה לרעה ויציגו עצמם כעושי נפלאות כמו שקרה אצל נחמיה חיון ויעקב פראנק, וכך אפשר להתייחס לכל מה שנאמר בנושא על ידי הנו"ב ותלמידו התשובה מאהבה, היעב"ץ ר"מ חאגיז וכו', וגם כל המחלוקת נגד ר"י אייבשיץ והרמח"ל נבעה מהחרדה הנוראה הזו, ובמידה מסויימת גם ההתנגדות לחסידות. ולכן הדורות הבאים לא לקחו כל כך ברצינות את כל החרפות והגדופים שנאמרו על האישים הנ"ל (ונאמרו הרבה, אך אותם הספרים אינם מצויים בצדק באוצר החכמה) כי הם לקחו את הדברים כחרדה של גדולים מן הדורות ההם מפני שבתאות חדשה ולא כהתייחסות לגבי אותם מקובלים או לימוד תורת הקבלה בכללותה.

ולכן פלא בעיני שבספריכם נעדר ציטוט מדהים מכיוון ליטאי בעליל והוא בעל הלשם בהקדמתו לספרו (הקדו"ש) "ואני תמה על איזה מחכמי הדור שאין להם בזה ידיעה כלל, איך יכולים להתאפק מבלי לעסוק בחכמת האמת, וכל ההתנצלויות והתירוצים אינם מספיקים לזה כלל"... ואכן יש סיפור משונה שמקורו הראשון ברבי ירוחם ממיר (דעת חכמה ומוסר ח"ב עמ' קע"ד) שפעם פגש בעל הלשם את ר"י סלנטר והקשה בפניו את מה ששאל בהקדמה הנ"ל מדוע הוא איננו לומד קבלה. ור"י סלנטר השיב לו מה זה משנה לי באיזה רקיע הקב"ה יושב דבר אחד אידע שיכו שם בשוטים וזה מאד יכאב"... קשה לי להאמין לסיפור הזה על אף מקורו הנכבד, כי במחילה התשובה הזו היא לא לענין, זה כמו שנשאל אדם מדוע אינך לומד מסכת זבחים, והוא ישיב מה זה משנה לי אם שתיים שהם ארבע או ארבע מתנות העיקר שיכו בשמים וזה מאוד יכאב... אם זה חלק בתורת ה' צריך ללמוד אותו כמו את כל התורה ומה ענין השוטים והמכות לענין? מה עוד שתורת הקבלה כלל איננה מדברת על איזה רקיע הקב"ה יושב, זה בגדר מה

לפנים ומה לאחור ואין מדברים בה כלל על מציאות הא"ס ב"ה כלל, איך שיהיה סיפור זה מוזר וצריך יישוב.

יש עוד ענין הנוגע ללקיחת הקבלה כלימוד עיוני או כלימוד בעל השלכות מעשיות, אך זה פחות נוגע לעניננו ולכן אשים קנצי למילין. ורציתי רק להודיע שאף אני הקטן עוסק במשך היום בתורת הנגלה בש"ס פוסקים ככל בית ישראל ושלא יובן שאני יושב והוגה בקבלה יומם ולילה, וגם אין לי בחכמה זו ידיעות מיוחדות, אך מן המעט מזעיר שלמדתי כבר נודעתי אל כל הנ"ל.

אם יהיו לי הערות והוספות בשאר עניני הספר ארחיב בהם אי"ה במכתב נפרד. רק אעיר שמקופיא נראה שבפרק הדין בענינן תלמוד תורה לגוי, נעדרו דעת המקילים בכך במקרה ולא הישראל הוא המוסר את דברי התורה אלא הם כבר יצאו מרשות הישראל בלאו הכי ברשותם של ישראל כגון בימינו שהדפוס והתרגום מצוי, עי' דו"ד בזה בטורי אבן במסכת חגיגה שם ובשפת אמת שחלק עליו בזה, בבשמים ראש סי' שכ"ז, בשו"ת הר"ץ חיות סי' ל"ב, ביד אליהו מלובלין סי' מ"ח, ובשו"ת מעשה איש לרב אלישר בענין מכירת תנ"ך לגויים (אינני זוכר את הסימן).

אני חוזר וכופל את תודתי והתפעלותי מהספר כולו.

נח קוצ'קוב

*

לכבוד הרה"ג ר' מרדכי אפללו שליט"א

הנה יצא יצא לאור עולם לשמחת לב הלומדים ספר "עטרותיהם" מהרה"ג הר"ד פלק שליט"א, ובין בתריו מצאתי מכתב כת"ר היוצא בחרב וחנית כנגד מה שכתבתי באיגרת שנתפרסמה בספרו הקודם של המחבר הנ"ל 'כינור דוד' בענין לימוד הקבלה בזה"ז. ואורייתא היא דקא מרתחא במר בקנאו קינאת ה' לבל יהינו ח"ו לקצץ בנטיעות הקודש בעיסוק בלימוד הקבלה בדורינו, וכן יצא קצפו על מה שנראה בעיניו כזילותא בכבוד הראשונים.

ואפתח ואומר כי מכתלי מכתבו נראה שקרא אגרת הנ"ל כחותה על הגחלים מקופיא, קרא ולא דקדק באותיותיה, כי לרוב דבריו רמזתי כקורת בית הבד באגרת ההיא כמו שיבואר להלן בהרחבה. רק אומר שאין בי קפידא ח"ו על דבריו דכוונת שנינו לשמים כל אחד בדרכו ואת האמת והשלום אהבו.

כת"ר כותב כדלהלן: "הוא נקט כמלתא דפשיטא שאכשר דרא ונפתחו שערי חכמה זו לפני כל תלמיד עם מבין, והביא סימוכין לדבריו מכמה דברים, אך השכל נמנע מלתת הסכמה לדברים אשר כאלה, ואדרבה אילו איישר חילי הייתי אומר להיפך ממש וכו' (כאן מביא דימוי מנושא גיל השידוכין שאדבר בו להלן אי"ה), וא"כ חלילה לנו לגשת ללימוד זה ללא המינימום הנדרש לכל הפחות בדברי רבותינו דהיינו גיל הבינה ומילא כרסו בש"ס ופוסקים וכו'".

כת"ר מודה שהבאתי סימוכין מ'כמה דברים' אך הוא מתוכח עם הסימוכין הללו מסברת שכלו בהיקש לשידוכין בלי להתמודד עם ה'סימוכין' ההם, אלא ע"י דברי הבן איש חי שארחיב בהם להלן. והנה עיקר קצפו הוא על מה שישדתי שכיום חלק גדול מהנסתר שבקבלה הפך לנגלה, ובימינו הולך ויורד המסך מעל חלק גדול מהדברים שהיו נסתרים בעבר והם הופכים ע"י מסובב כל הסיבות בכוונה תחילה לנגלים ושייכים יותר לכל הציבור שהוא שייך לגדרי הלימוד ואינו עונה לתואר עם הארץ כרוב האברכים הרציניים בימינו, להוציא הולכי בטל ויושבי קרנות.

אינני יודע כיצד 'השכל' מתווכח עם המציאות הקיימת לפנינו, שהקבלה הולכת ותופסת שטח בקרב כל עם ישראל ככל שעוברות השנים יותר ויותר ונעשית פחות שייכת למיעוט. הנה בתחום המעשי אינני יודע אם חשבת על כך, אבל כמעט כל מה שעושים היום כל החוגים משלומי אמוני ישראל בחיים הם מעשים מ400 שנה האחרונות שנעשו על פי הקבלה. כת"ר יודע שלפני 450 שנה אף אחד בכלל לא אמר 'קבלת שבת?' הידעת שמיד בכניסת שבת פצח בעל הבית בקידוש על היין בלי שלום עליכם אשת חיל וברכת הבנים? הידעת שהרמב"ם וכל בני דורו לא עשו 'הקפות' בשמחת תורה? הידעת שאת הקישוט שמביאה בתך מהגן עם האושפיזין שבאים לבקר אותנו בסוכה, כל גדולי הדור לפני 500 שנה לא ידעו על קיומם של האושפיזין הללו? הידעת שעד לפני 400 שנה לא דלקה בכל העולם בל"ג בעומר אפילו לא מדורה אחת, ואף אחד לא ידע שיש קשר בין היום הזה לרשב"י? הידעת שעד התקופה הנ"ל ישנו כלל ישראל בליל שבועות על מיטותיהם בשינה עריבה? בעת הוצאת ספר תורה אף אחד לא אמר י"ג מידות וגם לא בריך שמיה, ולפני התקיעות לא אמרו למנצח לבני קרח? שלא לדבר שכל גדולי הדור ההוא ושלפניו לא הכירו את המושגים 'יום כיפור קטן' 'שובבי"ם' ובודאי לא את 'השעה התשיעית'? המציאות שלפנינו מוכיחה שבמאות השנים האחרונות גילה הקב"ה את הלוט ברצונו הגמור מעל תורת הקבלה וככל שעובר הזמן היא נעשית יותר לנחלת הכלל כולו. צא ולמד לפני חמישים שנה כמה אנשים אמרו יוכפ"ק וכמה אומרים היום, בעולם הישיבות זה מעבר מישיבה אחת בקושי לכל עולם הישיבות!, כמה אנשים הדליקו מדורות בל"ג בעומר ומה היום, כמה אנשים ליטאים ידעו מה זה שובבי"ם לפני שלושים שנה וכמה היום. ובחלק המעשי היה בזה יד גם למגן אברהם שהכניס לפירושו על השו"ע את כתבי האריז"ל, ומעל הכל הבן איש חי שנרחיב אודותיו להלן.

וזה לא רק בחלק המעשי, גם בחלק העיוני אין לך מושג כמה קבלה כת"ר לומד בלי שהוא שם לב בכלל. תשאל היום כל אחד למה ברא הקב"ה את העולם? כולם יאמרו לך 'חוק הטוב להיטיב ולא רצה הבורא שתהיה נהמא דכיסופא', זה תירוץ שלפני 100 שנה אף בחור ליטאי לא היה עונה! כי המקור לכל המהלך הזה הוא מגיד מישרים לב"י (פרשת ויקהל) משולב בפתיחה של ספר עץ חיים למהרח"ו! בדורות הקודמים אף אחד לא ידע את זה! תשאל היום כל בחור ישיבה מה ההבדל בין היום הראשון של ראש השנה ליום השני? הוא יענה: 'היום הראשון הוא דינא קשיא, ומי שלא עובר אותו נידון

ביום השני בדינא רפיא', ובכך כולם למדו מכתב מאליהו ושפתי חיים, אבל כל זה פרשנות במאמר זוהר שאף אחד לא ידע ולמד לפי 100 שנה ואפילו פחות! שלא לדבר שאף אחד לא הכיר את השל"ה על 'יום הדין על תורה בשבועות'... בחורי ישיבת פוניבז' שהאזינו לבעל המכתב מאליהו הם שמעו את כל מושגי הקבלה מעובדים ללשונם, כך גם אלפי הקוראים בשפתי חיים לגר"ח פרידלנדר זצ"ל מכל רובדי עולם הישיבות מכל הגילים, כל אלפי העותקים משיחותיו של הגר"ש פינקוס זצ"ל בנויים כמעט כולם על מושגי קבלה מופשטים, ואינני מדבר על כמות הלומדים כיום דרך ה' דעת תבונות ונפש החיים (חוץ משער ד') ששאפו בדור הקודם לאפס. כל זה נעשה במודע על ידי גדולי תורה ויראה, הזכרת במכתבך את הגרי"א ווינטרויב, הוא מסר כל שבוע שיעורים בקבלה לקבוצות תלמידים בדור הזה כשכולם היו לפני גיל הבינה כולל הוא בעצמו (הוא נפטר בתש"ע בגיל 70 ומסר שיעורים בקבלה כמעט מגיל עשרים בחיי רבו הגר"י הוטנר שלימד אותו את היסודות בגיל הזה!!)!!! הגרי"ש אלישיב ערך לסבו את ההקדמה לספר הכללים של הלשם כשהיה בגיל 14, זה לא היה לפני הרבה דורות... אלפי אנשים ממלאים את שיעוריו של הגר"מ שפירא שליט"א שהם עיבוד של קבלה צרופה. כל זה בעולם הליטאי, אינני מדבר על העולם החסידי שכל ספרי החסידות מלאים ונושמים קבלה מכל שורה והם לחם חוקם של מליוני יהודים בכל עולם התורה החסידי! לפי שם המשפחה שלכם אני מבין שכת"ר שייך לעדות המזרח, שם לפני כמאה חמישים שנה נוסף לסידור התפילה לומר 'פתח אליהו' לפני תפילת שחרית, זה ציטוט מהקדמת תיקוני הזוהר, וכולם אומרים אותו, ומבארים שם כיצד מנהיג הקב"ה את עולמו ע"י הכלים שהם הספירות, ומפרטים לאיזה צד שייכת כל ספירה ומה תפקידה. הרב יעקב הלל הוציא לאור ספר שרשי הים שזה ממש כמו גמרא שוטנשטיין על העץ חיים בהסכמת כל גדולי הדור מכל החוגים, ראה שם.

מה שאני רוצה לומר בכל זה שאין כאן מקום לסברת השכל של כת"ר אלא להתבונן בהמהפך שחולל מנהיג העולם ריבון העולמים בעולמו כשרצה ברצונו הגמור לפתוח את השער הזה דוקא ככל שהדורות מתקרבים יותר לגאולה, ודוקא כזה לעומת זה לגודל הטומאה השוררת בעולם החיזוק לצד הקדושה. ואם רצונך לדעת מקורות לכך עיין נא בפסק הר"י דלטאש הנדפס בכרכי הזוהר הישנים בתחילתו שם האריך בכל ממקורות רבים. סיפא דמילתא האם ללמוד מושגי קבלה בסיסיים או לא בדור הזה יצא מכלל הדיון כי זו היא מציאות והשאלה רק כמה להעמיק אותה.

אלכה ואשובה אל הדימוי לעולם השידוכין, שם הביא ביאור בשם "רבותינו ראשי הישיבות" שהואיל ובימינו בני אדם בונים את אישיותם בזמן רב יותר לכן הם זקוקים לגיל שידוכים מאוחר יותר. אינני יודע מי הם רבותינו המדוברים, אכן דעת הגר"ש וולבה היתה כעין מה שכתבתם, אמנם לפני כמה שנים התפרסם מכתב בחתימתם של הגראי"ל הגר"ח"ק והגרי"ג"א שאסור לראש ישיבה לעכב בחור שרוצה להתחתן כעיקר הדין בגיל י"ח, כן מורה הגר"ח"ק וסובר שכן סבר החזו"א, ולא ידוע לי על אדם שסובר אחרת מצד ההלכה. יש ראשי ישיבות שיש להם שיקול של שימור אורת הקיבוץ בישיבתם ואי

יצירת סחף לחתונה שהם שיקולים ציבוריים ולא הלכתיים או השקפתיים, וההוכחה לכך שההיתר להנשא תלוי באיזה 'ועד' לומד הבחור ולא בגילו ולא במידת התפתחותו ודין שוה יש להם בין בחור מובחר ומבוגר בן 23 בועד חמישי לבין בחור בן 21 נבער ולא בנוי בועד שישי. מה שהיה גיל מבוגר בשידוכי בחורי העבר בישיבות ליטא לא נבע מכל אידאולוגיה או השקפה, אלא מאילוצי התקופה כאשר אף אחד לא רצה להתחתן עם בחור ישיבה שאין לו ביד משרת רבנות להתפרנס בה, והיחס ללמוד תורה לשמה היה מזולזל מאוד בעיני בחורות התקופה ההיא ולכן הזדקנו הבחורים דאז, ומיד לאחר השואה ככל שהיחס משתפר אצל בנות בית יעקב לבעל אברך אכן גיל הנישואין ירד כבימינו.

הנה ציטט כת"ר מלשון הבן איש חי ציטוט ארוך בו מוכיח הרי"ח את השואל וכו'. הנה כבר מהתבוננות בסיפור שמאחורי התשובה ניכר כי מדובר באדם גאה מאוד, שהשתבח מאוד לפני הרי"ח שכבר למד את העץ חיים חמש פעמים והוא רוצה לפתוח שיעור ללמד את הספר, ומבין בתרי התשובה נראה שחרה מאוד לרי"ח גאוותו של השואל שהדגיש במכתבו אליו שאיננו לפנינו את היותו חד בדרא בחכמה ההיא ולכן הוא רוצה להרביץ תורה בתלמידים, ואז הרי"ח 'מעמיד אותו על המקום' כדי לפוצץ לו את הבלון של הגאווה שלו, שלא יחשוב שאם הוא לא מסוגל למסור שיעורים בנגלה הוא יכול לעשות זאת בקבלה. מהמשך הדברים נראה שגם קהל השומעים שרצה האיש ההוא לצרף לשיעוריו היו ילדים טפשים ומנוערים חסרי התאמה ללימוד זה. וכמה חבל שבהעתקתך את לשונו דילגת על שורה מאוד משמעותית בדבריו תוך כדי התוכחה לשואל, כדלהלן: **"ודע לך שאין כונתי בדברים אלו לבטלך מן לימודך בע"ח, אלא אני אומר לומר עשה והצלח, ורק לא תבא לפרש מדעתך דבר בשער זה ממה שראית כתוב בשער אחר אף על פי שהמקום והשם שוה כי אפשר דכאן מדבר על בחינה זו בעולם זה וכאן מדבר על בחינה זו בעולם אחר..."** הרי שאחרי כל הביקורת עליו מדגיש הרי"ח שח"ו הוא לא רוצה לבטל אותו מללמוד בעץ חיים, צא ולמד כמה חשוב היה בעיניו שילמדו זאת גם אנשים מסגנונו של השואל.

אך לעצם הענין גדול מרחיבי מעגל לומדי הקבלה בדורות האחרונים הוא הרי"ח זצ"ל. שלא לדבר על החדרת הקבלה לעולם ההלכה כניכר בספרו בא"ח ואחריו בכף החיים שנשמך עליו. לא לחינם חטף על ראשו הגר"ע יוסף זצ"ל כאשר הוציא לאור את ספר הליכות עולם בו ניסה להחזיר את ההלכה לנגלה שלה ולהוציא אותה מהחיבור החזק לקבלה שעשה לה הבא"ח. הנה הבא"ח הוא הראשון שחיבר ספר אינדקס בשם 'דעת ותבונה' על כל המושגים שבתורת האריז"ל, ובהקדמתו שם הוא כותב שיעד את הספר הזה כפתיחה להקל על הרוצים להתחיל ללמוד קבלה שזה יהיה להם פתיחה להקל להם את הדרך בהבנת המושגים, אח"כ הוא כותב את היראת שמים שצריכה להיות בעת הלמוד הזה, ומיד הוא כותב שח"ו אין כוונתו למנוע אדם מללמוד קבלה אלא לדעת כשהוא לומד שלא אחרי כמה ספרים הוא כבר יחשיב את עצמו כאילו הוא המהרח"ו או

הרש"ש אלא יכיר את מקומו, והוא בדיוק כמו שכתבתי לעיל בכוונת התשובה שציטטתם.

כל הרואה סידור ספרדי יבחין מיד בהבדל הבולט בינו לאשכנזי בכך שבתוך שמות הוי"ה יש ה"א רחבה ובתוכה כונת השם ע"פ המקובלים של הוי"ה ואדנו"ת משולבים זב"ז. הצורה הזו היא בת קצת יותר ממאה ומי שהמציא אותה ופעל להדפסתה לקהל הרחב היה הבא"ח זצ"ל, שהשיג לכך את כל המימון והטיל על תלמידו הרב כצ'ורי להדפיס סידור תפילת ישרים הנדפס בצורה זו. אמור מעתה עד כמה הכניס הבא"ח קבלה לקהל ישראל בדור הזה. כולנו מכירים את הספר בן יהודע הוא מעורב בפשטים מתוקים עם דברי קבלה עמוקים, וכל זה השיעור שמסר הבא"ח לבעלבתים בבית הכנסת בית זילכא בבגדד בין מנחה לערבית! בספר אמרי בינה יש דרשות שדרש הבא"ח בשבתות ומעדים לפני אלפי בני ישראל אנשים נשים וטף, והוא כלול במעשיות חידות סיפורים וסודות קבלה ומושגים ממנה מופשטים! ובכלל הבא"ח הוא הגדול היחיד שכתב ספר שו"ת על ד' חלקי שו"ע עם עשרות תשובות בקבלה בתוכו, כך שיד הכל ממשמשת בו! ולא עוד אלא העובר בין תשובותיו בחלק סוד ישרים רואה לפי לשון השאלות שהרבה מהם נכתבו לאנשים פשוטים ולא תלמידי חכמים, כאותה התשובה לשואל תמים השואל ילמדנו רבינו מה זו השכינה שלה אנו מתפללים? והוא מפשיט לו באדיבות ואריכות את מושגי הקבלה ומבאר לו הכל באר הטיב. כך שאם על קבלה בדור הזה עסקינן לא הבא"ח הוא הדוגמא המתאימה להתנגדות להפצתה.

מה שהביא מהגרי"א וונטרוב כבר כתבתי בענינו, וכל תלמידיו שאני מכיר הם אברכים רציניים רגילים שלמדו ממנו בדור הזה וכולם קודם הגיעם לגיל הבינה ואף כשהיו קודם לגיל שלושים!

בענין הלשונות על הראשונים, אינני יודע מה זילותא יש באמירה של החכ"צ שמה שהרמב"ם חשב שזו קבלה מותר להרהר בה בבית הכסא, ומדוע זה זילותא אם לא ידע חלק בתורה שלא נגלה בימיו וחשב שהכונה לחלק אחר ככל בני דורו. ומה שציינתם להקדמת הרב פעלים שם מתייחס לדברי המהרש"ל בהקדמת יש"ש ולא ליעב"ץ כדבריכם, ושם באמת כתב המהרש"ל דברי זלזול על הרמב"ם לפום חורפיה על 'הלומדים מתוך אכילת בשר שור שלוק ומטובל בבצל ושומן'... כך שהדברים שכתבתי לא מתקרבים אליהם כלל, ולדעתי אין בהם כל זלזול ח"ו.

בזה שמתי קנצי למילים ותרבה הדעת.

נח גדליה קוצ'קוב

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית, אלעד

**שבועות - יום הדין | תחילת דינו על התורה | מצות זכירת
הר סיני | קבלת התורה כל שנה מחדש | לימוד ליל שבועות |
מתיקות התורה | ברכת התורה בחג השבועות | פנינים**

שבועות - יום הדין

מגילה דף ל"א ע"ב, תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין
קללות שבתורת כהנים קודם 'עצרת' ושבמשנה תורה קודם 'ראש השנה', מאי טעמא
אמר אביי ואיתימא ריש לקיש כדי שתכלה השנה וקללותיה, בשלמא שבמשנה תורה
איכא כדי שתכלה שנה וקללותיה אלא שבתורת כהנים אטו עצרת ראש השנה היא, אין
עצרת נמי ראש השנה היא דתנן ובעצרת על פירות האילן. [נותקנה זו שיש לקרות פרשת
הקללות קודם ר"ה ועצרת אינו בתקנת הקריאה הקבועה שיש בכל שבת, אלא היא
תקנת קריאה מיוחדת אף באופן שהקריאה בפרשת השבוע הוא בענין אחר, וכמו שכתבו
האחרונים שאף לבני מערבא שהיו גומרים את התורה אחת לשלש שנים כדאיתא
במגילה דף כ"ט ע"ב, מ"מ מקיימים את תקנת עזרא על ידי זה שמוצאים ס"ת מיוחד
לפרשת בחוקתי וכי תבוא].

ומבואר דחג השבועות יש לו גדר של תחילת שנה המחייב דין ומשפט כמו בראש
השנה, עד כדי שתקנו לקרות 'פרשת בחוקתי' קודם שבועות כדי שתכלה השנה
וקללותיה. ופשוט שאין זה כפשוטו משום הדין שיש על הפירות בעצרת, שהרי גם
בסוכות ופסח יש דין, כדתנן בר"ה (דף ט"ז ע"א) בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על
התבואה בעצרת על פירות האילן בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, ולא מצינו
בפסח ובסוכות שעשו אותו כיום הדין ממש בא' בתשרי, וכן דמשום זה לחוד שהעולם
נידון על פירות האילן אין סיבה שיחשב יום זה לתחילת השנה.

ומקובל לומר דלעצרת יש בחינת ראש השנה ממש, אלא שבראש השנה הוא דין על
הגופים, ובשבועות הוא דין על הנשמות, ומקור הדברים הוא בשל"ה (מסכת שבועות
עמוד התורה) בשם ספר 'תולעת יעקב' דשבועות הוא יומא דדינא על התורה שניתנה בו
שבטלו ממנה, וביאר בזה הא דאיתא בר"ה (שם) דבעצרת נידונים על פירות האילן,
דהפירות הם הנשמות הפורחות מאילנו של הקב"ה.

ואצטט מספר 'תולעת יעקב' וז"ל: דע כי כמו שבראש השנה רצה הקב"ה להשגיח
ולדרוש מעשה בני אדם כי הוא יום הבריאה הראשונה וחדוש העולם, וכמו שתקנו לומר

זה היום תחילת מעשיך כדברי רבי אליעזר שאמר בתשרי נברא העולם (ר"ה דף כז ע"א),
כן רצה ביום מתן תורה שהוא מורה על חידוש העולם להשגיח ולדרוש על מעשי העולם
ולדונו על פירות האילן, כדאיתא בפרק קמא דר"ה (טז, א) בארבעה פרקים העולם נידון
וכו' בעצרת על פירות האילן. וכבר ביארנו כי הפירות ההם הם הנשמות הפורחות
מאילנו של הקב"ה, והעולם נדון ביום זה על התורה שנתנה בו שבטלו עצמם ממנה,
והוא אמרם על פירות האילן שלא השלימום בתורה ובמצות כראוי, עכ"ל.

והרה"ג יוסף וייס שליט"א הביא ראיה לזה, ממש"כ בשיר הכבוד זקנה ביום דין ובחרות
ביום קרב', המיוסד על דברי המדרש שבשעת מעמד הר סיני ראו את הקב"ה כזקן מלא
רחמים, ועל הים (בקריעת ים סוף) כבחור ואיש מלחמה, וא"כ מבואר ששבועות מכונה
כיום דין.

אולם בספר הליקוטים להאר"י ז"ל (פרשת בא) כתוב דבר זה בשינוי קצת, דבעצרת יש
יום דין נפרד לתלמידי חכמים, והוא יומא דעצרתא שבו נידונים על פירות האילן, ע"כ.
ומבואר שיש לתלמידי חכמים יום דין נפרד משאר העם, וזהו נכלל במה שאמרו בעצרת
נידונים על פירות האילן, כי כח החידושי תורה מסור לתלמידי חכמים, והם בדרך
לימודם בוראים מכוח חידושיהם ובירורי סוגיותיהם את השמים החדשים והארץ
החדשה, וכיון שנתנית התורה לישראל נקראת ע"ש הנטיעה וכמו שאמרו וחיי עולם נטע
בתוכינו, ממילא על הזכיה להשתייך לדרגה זו יש דין בעצרת. ומרן רה"י הגרבי"ד
פוברסקי שליט"א ביאר זאת עפ"י המבואר במתני' בעצרת נידונים על פירות האילן,
לפיכך רק תלמיד חכם הדבוק בתורה שהוא עץ החיים והוא אילן העושה פירות ואינו
אילן סרק, שייך בו ענינו של חג השבועות להיות נידון ולזכות בדינו, אבל מי שאינו דבוק
בתורה אינו אילן כלל ואינו שייך לכל תורת חג השבועות ודינו.

ודבר זה רמוז במה שאמרו עזרא תיקן להם לישראל שיהיו קוראים בקללות של בחוקתי
קודם עצרת ובקללות של כי תבוא קודם ראש השנה וכו', וכמו שביאר רבינו שר התורה
מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א בספרו 'טעמא דקרא', דהנה המתבונן בפרשיות הנ"ל יראה
הבדל ביניהם, דבפרשת בחוקתי בתחילה קודם הקללות יש קצת הבטחות גשמיות אבל
העיקר הם הבטחות רוחניות כדכתיב ונתתי משכני בתוכם והתלכתי בתוכם, ואילו
בפרשת כי תבוא בתחילה קודם הקללות לא נזכר הבטחות רוחניות, אלא בעיקר שפע
גשמי עצום כדכתיב יפתח ה' את אוצרו מן השמים והלוית גוים רבים ואתה לא תלווה,
וביאר הגר"ח ד'בחוקתי' קאי על תלמידי חכמים והם אינם צריכים שפע גשמי אלא שפע
רוחני, אבל ב'כי תבוא' מדובר בשאר העם.

ולפי מש"כ האר"י שיש ב' מערכות של דין, אחד לתלמידי חכמים ואחד להמון העם,
א"ש שלכן קודם יום דעצרתא צריך לקרוא בקללות של בחוקתי המדברים על עמלי
התורה השייכים לבחינת הדין דעצרת, וקודם ראש השנה קוראים בקללות דכי תבוא
העוסקים בהמון העם השייכים לבחינת הדין דראש השנה. [ואפשר דתלמידי חכמים

היינו מי שתורתם אמנותם, שהם דבוקים בהקב"ה, והרי הם נתונים תחת השגחה שמימית, ולפיכך לגביהם אין שייך דין בר"ה, לפי שהם מקבלים לא מחמת זכותם כ"א מחמת שהם משרתים בהיכל המלך, רק בשבועות הם נידונים אם הם משתייכים לדרגה זו].

ולפ"ז יובן מה שאמרו במסכת פסחים דף סח ע"ב, רב יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תלתא אמר אי לא האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא, ולכאורה מה כוונת רב יוסף במה שאמר עבדי 'לי', דלכאורה למה ביקש שיעשו את הסעודה רק לו, הלא איתא בשלהי שבת (דף קי"ח ע"ב) אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן, כלומר שבשביל אחד שסיים מסכת עבדינן סעודה לכל החכמים, וא"כ על אחת כמה וכמה שבשבועות ראוי לעשות סעודה לכל בני ביתו של רב יוסף בגללו. ולהנ"ל אתי שפיר, דעיקר שמחתו היה שהיותו נמנה על התלמידי חכמים, ועל כן אמר עבדו לי עגלא תלתא, 'לי' דייקא, כיון ששמחה ביום זה תיתכן רק למי שנכלל בפרשה של בחוקתי, וכנ"ל.

ויש להוסיף לזה קצת נופח במש"כ האור החיים הק' (יתרו, ד"ה אם שמוע תשמעו), דבני ישראל כשהקדימו נעשה ונשמע, לצדיקים זה היה למעליותא, דהיינו שהם התכוונו כפשוטו שנעשה עוד קודם שנשמע, אבל לשאר העם זה היה לגריעותא, דהיינו שעל התורה שבכתב אמרו נעשה (כדכתיב כל אשר דיבר ה' – דהיינו תורה שבכתב), אבל תורה שבעל פה אמרו נשמע דהיינו שתלו הדבר עד שישמעו ואז יבחנו אם לקבלו, ולזה היה צריך כפיית הר כגיגית. נמצא דצדיקים הגיעו ביום הזה לדרגת מלאכי השרת, וכמו שאמר הקב"ה מי גילה רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו, והם ביטלו עצמם לקונם לגמרי בלא רצון עצמי כלל, אלא כל מה שיאמר נעשה, ותו נכנסו להנהגת בוראם ונעשו כביכול לחטיבה אחת, וזוהי תורה שבע"פ שהתורה נעשית שלהם ובכוחם להוסיף מה שנראה להם, אבל רשעים לא ביטלו עצמם לבוראם, וקיבלו רק מה שרצו, א"כ היה חסר בקבלה זו עד שהוצרכו לקבל שנית בימי מרדכי, ועליהם אמרו בתוספתא (ב"ק פ"ז מ"ג) ובמדרש רבה (במדבר סדר נשא פרשה ז') שקיבלו אחד בפה ואחד בלב, ועליהם נאמר וַיִּפְתְּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבְלִשׁוֹנָם יִכְזְבוּ לוֹ, וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עָמוּ וְלֹא נֶאֱמְנוּ בְּבְרִיתוֹ, ואעפ"כ והוא רחום יכפר עון וגו'.

ולגופם של דברים דשבועות הוא יום הדין על תורה, מרן ראש הישיבה הגרא"מ שך זצ"ל היה רגיל לומר ששמע מדודו הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל בשם 'דרשת הר"ן' שחג השבועות הוא יום הדין על מידת הסייעתא דשמיא שיושפע על כל אחד ואחד בעסק התורה והשגתה. [והגרא"מ שך הוסיף, שהוא לא מצא זאת בדרשות הר"ן].

תחילת דינו על התורה, ותורה תבלין

נתבאר דשבועות חשיב ממש 'יום הדין', אלא שאין הדין על גשמיות כ"א על רוחניות, וכמו שכתוב בספרים דשבועות הוא יום הדין על התורה. ומצינו עוד שבבי"ד של מעלה

עיקר הדין הוא על תורה, דאיתא בסנהדרין (דף ז' ע"א) אמר רב המנונא אין תחילת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה שנאמר פוטר מים ראשית מדון.

וברמב"ם (הלכות תלמוד תורה פי"ג ה"ה) איתא בזה"ל: תחילת דינו של אדם אינו נידון אלא על התלמוד ואח"כ על שאר מעשיו, לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה בין לשמה בין שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ע"כ.

ומבואר בדבריו דבר פלא, שהסיבה שצריך ללמוד תורה אף שלא לשמה הוא משום שעל זה תחילת דינו, וזהו שכתב לפיכך. ותמוה דאף אם תחילת דינו על שאר דברים מ"מ איכא מצות עשה ד'ודברת בם' דמחויב להגות בתורה יומם ולילה, וא"כ מה"ט צריך ללמוד אף שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. [ואאמו"ר זצוק"ל אמר שהרמב"ם מבאר בזאת שהסיבה שרק בתורה יש חיוב ללמוד אף שלא לשמה דמתוך וכו' הוא מפני חומרו, כדחזינן לגבי דינו].

ובעיקר דברי רב המנונא הקשה תוס' (שם) דבפרק במה מדליקין אמרינן ששואלין לו נשאת ונתת באמונה ואח"כ קבעת עיתים לתורה, א"כ מבואר שאין תחילת דינו על דברי תורה כ"א על אמונה, ותירץ דאף ששואלים לו תחילה על משא ומתן באמונה מ"מ יקבל דינו תחילה על דברי תורה. והדברים סתומים, במה חלוק הדין מהעונש, ממנפ"ש אם הדבר החמור הוא אמונה ולכך על זה מתחילים לדון א"כ שיתחילו להעניש ע"ז נמי תחילה, ואם תורה הוא החמור כדחזי' שעל זה מענישים תחילה א"כ שיתחילו גם בדין על זה תחילה.

ובצעירותי שמעתי ממו"ר מרן ראש הישיבה הגרבי"ד פוברסקי שליט"א ליישב כל זה, דהנה בב"ב ט"ז ע"א אמר רבא בקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין, אמר לפניו בראת צדיקים (ע"י יצר הטוב) בראת רשעים (ע"י יצר הרע) מי מעכב על ירך (פי' והרי הם אנוסים, דמי יעכב את יצרו הרע), והדרו ליה בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, [פרש"י הן תבשיל שהיא מבטלת את הרהורי עבירה הלכך לאו אונסין שהרי יכולין להציל עצמן]. והדברים תמוהים, שהרי גם לתורה איכא יצר הרע, וא"כ שוב הוא אנוס במה שאינו לומד תורה ומאי הדרו ליה. והנראה שהתבלין שנאמר כאן הוא תורה שלא לשמה, דליכא על זה יצר הרע, וכן כתב הנתיבות (בצוואתו, באות א', נדפס בסוף ספר מקור חיים) שאין יצר הרע שולט ללמוד שלא לשמה, ועי"ז הוא יגיע ללימוד תורה לשמה שהרי מתוך שלא לשמה בא לשמה, ושוב ינצל מעבירה, [והדברים מפורשים באור החיים פרשת בחוקתי (כו, יד) שאין מציל מיצר הרע רק תורה לשמה]. וביאור הדברים, דהנה בקידושין דף נ' ע"א דרשינן 'יקריב אותו' מלמד שכופין אותו, יכול בעל ברחו ת"ל 'לרצונו', הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, ואף דרצון עיקרו בלב ובמציאות הוא אינו רוצה, ביאר הרמב"ם (פ"ב מגירושין ה"כ) שבאמת כל אחד רוצה בליבו לעשות את רצונו לקיים מצות ולהתרחק מן העבירות אלא שיצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני אז הוא באמת רוצה, ע"ש. ומעתה יובן נמי לענין תורה,

דכיון שבלא לשמה היצה"ר לא מפריע שוב הוא לומד תורה לשמה, ועי"ז הוא ניצל מן העבירות, ועב"ז בשו"ת בית הלוי ח"ג דרוש ט"ו. [אלא דיש לדון לפ"ז, אם התבלין הוא בזה שבלמוד תורה שלא לשמה היצה"ר אינו שולט, או שהוא בזה שלימוד תורה שלא לשמה מביא ללשמה].

שו"מ דבר זה בשם הגר"א, בספר פנינים משלחן הגר"א עה"ת (פרשת נח עמו' לה), שביאר דברי הגמ' בסוכה דף נב ע"ב תנא דבי רבי ישמעאל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, דלכאו' מה שייך על יצה"ר לשון 'משכהו', הרי יצר הרע נמשך מאליו אחר האדם, וגם מה צריך האדם ליצר הרע בבית המדרש, והכי הוי ליה למימר, לך לבית המדרש. וביאר הגר"א שהכוונה שאם ראית שיצר הרע מתגבר עליך 'משכהו' לבית המדרש, פירוש שתאמר לו בבית המדרש אמלא רצונך, במה שאלמד שלא לשמה רק להתגאות, ובזה תניח את דעתו ויתרצה, ואחר כך מתוך שלא לשמה בא לשמה ותפטר ממנו לגמרי. [א.ה. אולם לולי דברי הגר"א והאזה"ח היה נראה שהתבלין שעל ידו הוא ניצל מיצה"ר הוא עצם הלימוד תורה שלא לשמה, ללא קשר שלימוד זה מביא לידי לשמה, ולפיכך דבר זה נאמר רק בתורה ולא בשאר מצות. דהנה הנפש החיים (פ"ב מהפרקים שבסוף ח"ג) כתב שהמעלה והחשיבות של תורה יש ג"כ בתורה שלא לשמה, והוסיף, שלימוד תורה שלא לשמה יקר מאד בעיניו יתברך 'יותר' מכל המצוות לשמה בקדושת וטהרת המחשבה כראוי, ע"ש].

ומעתה מיושב הכל, שבאמת תחילת דינו על נשאת ונתת באמונה, אלא שעל זה יש לו תשובה שלא נשא ונתן באמונה משום שהיה אנוס, ואז שוב שואלים אותו אמאי לא עסקת בתורה, ועל זה אין תשובה שהיה אנוס, ומחמת זה יתבעו אותו שוב על אמונה כיון שהתורה היא תבלין. ולכך העונש מתחיל משום שלא עסק בתורה, אך הדין מתחיל על אמונה, וזה מש"כ הרמב"ם שממה שתחילת עונשו על תורה ולא על אמונה הוא משום שעל אמונה יש לו טענת אונס משא"כ על תורה כיון שיכול ללמוד תורה שלא לשמה ומתוך שלא לשמה בא לשמה, וא"כ כאן הוא המקור שכ"א מחויב ללמוד אף שלא לשמה כי מתוך שלא לשמה בא לשמה, עכ"ד מו"ר.

[ובמה שאמרו שהתורה היא תבלין, בפשוטו הוא משום שלתורה יש כוח להסיר את הרהורי עבירה כמש"כ רש"י במסכת ב"ב, אולם בקידושין (דף ל' ע"ב) חזינן לכאו' משהו אחר, דאמרינן ת"ר ושמתם (דברים יא, יח) סם תם נמשלה תורה כסם חיים, משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו בני כל זמן שהרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי, כך אמר להם הקב"ה לישראל בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו וכו', וביאר המהרש"א (שם) שהכוונה שע"י לימוד התורה תוכל להתענג מתענוגי עוה"ז ואי אתה בא לידי עבירה כי התורה מגינה לו כרטיה זו שמגינה על המכה שלא תעלה

נומי, והיינו דתענוגי עוה"ז הוא סתירה לעבודת ה', ורק ע"י לימוד תורה יכול לשייך ולמזג שניהם יחדיו. והיינו לפי שהתורה מעדנת את החומר ומסירה ממנו הגשמיות עד שהחומר מתבטל לרוחני, וזהו הלשון תבלין].

ומצאנו מקרא מפורש, שאי אפשר להשיג יראת ה' כי אם ע"י לימוד התורה, בפרשת שופטים (דברים י"ז, י"ט) וְהָיָה כְּשִׁבְתוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לּוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מַלְפָּנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם, וְהֵיטָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹקָיו לְשֹׁמֵר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹתָם. וע"ש במלבי"ם שביאר שהוא לפי שרק ע"י לימוד התורה מכיר הלומד בגדלותו של יוצר בראשית וטובו וחסדו והשגחתו עליו. וכבר אמרו חז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, נמצא שכל השגת האדם הוא ע"י תורה שעל ידו בו ליראת שמים.

ובמאמר המוסגר, אצטט כאן דברי היערות דבש (תחילת דרוש א'), בברכות יז ע"א איתא נשים במה זכיין באמתוני לגברייהו עד דאתי מבי רב ואדרוכי בנייהו לבי כנישתא, והדבר תמוה, הלא נשים הן בני מצוות כאנשים ומעט מצוות שהז"ג שהנשים פטורות, ותירץ שהכוונה זכיין היינו נצחון כמאמרם בהא זכיתי לבני מערבא, וזהו שאלת הגמ' במה נשים נצחון ליצה"ר, כי נשים לאו בני תורה (ואין להם את התורה תבלין), ועל זה משני ע"י שמסייעים לגברייהו ללמוד, ובזה חשיב כאילו הן לומדות התורה.

ביאור הגר"א בענין תורה תבלין

והנה במה שכתבנו דתורה תבלין היינו בתורה שלא לשמה, מצינו בהגר"א (בביארו למשלי י"ז י"א) שביאר בענין אחר, דעל הפסוק 'והבור ריק אין בו מים' (בראשית ל"ז כ"ד), דרשו חז"ל (שבת דף כ"ב ע"א) אבל נחשים ועקרבים יש בו, וביאר הגר"א 'הבור ריק' – היינו נשמתו של האדם, 'אין בו מים' – אין מים אלא תורה (ב"ק י"ז ע"א) שהוא ריק מהתורה, 'אבל נחשים ועקרבים יש בו' – אם אין בו תורה נכנסים שם נחשים ועקרבים, דהיינו כל המידות המגוננות שדומים לנחשים ועקרבים, כי לעולם לא נשאר חלל ריק. וזהו מה שדקדקו חז"ל (ב"ב דף נ"ח ע"ב) באתר דלית חמר תמן מתבעין סממנין, דהיינו דבמקום שאין יינה של תורה, שם צריך לחפש תרופות ליצר הרע, אבל כאשר יש תורה, לא קיימת המחלה כלל.

ובב"ב דף נ"ח ע"ב, ברם סבי דיהודאי אמרי: בראש כל מרעין אנא דם (ראש כל החוליים דם), בראש כל אסוון אנא חמר (ראש כל הרפואות יין), באתר דלית חמר - תמן מתבעו סמנין (ובמקום שאין יין שם צריך לבקש תרופות). וביאר הגר"א (בספר מעלת התורה) שחז"ל דיברו על חולי הנפש, ראש כל חולי הנפש הוא דם – דם עבירה, דהיינו עריות שזהו ראש לכל העבירות, ראש כל הרפואות יין היינו יינה של תורה, שהתורה נמשלה ליין כמו שנאמר (משלי ט' ה') 'ושתו ביין מסכתי', באתר דלית חמר תמן מתבעין סמנין, כלומר במקום שאין יינה של תורה – מי שאינו בעל תורה, צריך לרפואות המידות נגד יצר הרע, אבל מי שהוא בעל תורה, אין צריך לרפואות המידות רק לעסוק בתורה

וביראת השם כל היום, עכ"ד. ומבואר שהתורה אינה תרופה ליצה"ר, אלא דכשיש תורה כלל אין צריכים תרופה ליצה"ר, כי המחלה כלל אינה קיימת, ורק כשאין תורה אז צריכים תרופות ליצה"ר, והיינו שאדם נברא עם חשק, והוא בשביל התורה, ורק כשאין משתמש בו לתורה אז יש לו נטיה לתאוות ושאר עניני העוה"ז. ודבר זה יתבואר ע"פ הזוהר (מדרש הנעלם כרך א' פרשת תולדות קל"ח ע"א) שהטעם שאנשי כנסת הגדולה לא ביטלו את היצר הרע של עריות, לפי דאיצטריך יצר הרע לעולם כמטרא לעולם, דאלמלא יצר הרע חדוותא דשמעתא לא ליהוי, דהיינו שהם ידעו שאם יבטלו את היצר הרע של עריות יאבדו את החמידו דאורייתא, חדוותא דשמעתא, אש התורה, ואז התורה תהיה כמו להבדיל כל לימוד אחר בלי מתיקות וחדווה. אולם ביומא דף ס"ט ע"ב אמרו בע"א, ע"ש. [וזכרוני ששמעתי בימי הבהרות מאחד מזקני הדור, שאם אדם יוצרך לנסוע למקומות שיש בעיות בשמירת העינים, הדבר המעולה ביותר שיעסיק את ראשו בעסק התורה, דהיינו בשאלה חזקה של רעק"א וכדו'. ולהנ"ל הביאור דכשיש עסק התורה אין ליצה"ר של עריות לכלום, ולכך זה השמירה המעולה ביותר מראית דברים אסורים שלא יכנסו לליבון].

והדברים מפורשים בברכות דף ה' ע"א, דכדי לנצח את היצה"ר יש כמה דרכים, או ע"י שיעסוק בתורה או ע"י שיזכיר לו את יום המוות, דאיתא התם, א"ר לוי בר חמא אמר ר"ש בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנא' (תהילים ד-ה) רגזו ואל תחטאו, אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע שנאמר על משכבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה.

מצות זכירת הר סיני

כתיב 'השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך, והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלוקיך בחורב' (דברים ד, ט). ומבואר דיש ב' חלקים במצוה דזכירת מעמד הר סיני, א' לא לשכוח את מעמד הר סיני, ב' להעביר ד"ז לבניך ולבני בניך שע"ז תהיה עדות ברורה מאיש מפי איש למעמד הנורא שחזו כל בני ישראל.

והנה במצות זכירה, חידש הרמב"ן (שם) שאינו רק על מעמד הר סיני באופן כללי, אלא שצריך לזכור כל פרט ופרט מאותו מעמד. ואצטט לשונו: שלא תשכח מעמד הר סיני מכל הדברים אשר ראו עיניך שם 'הקולות' ו'הלפידים' 'את כבודו' ואת גודלו' ודבריו אשר שמעת מתוך האש, ותודיע כל הדברים אשר ראו עיניך במעמד הנכבד ההוא לבניך ולבני בניך עד עולם, כי ה' עשה המעמד ההוא כדי שתלמדו ליראה אותו כל הימים ואת בניכם תלמדון לדורות עולם וכו', עכת"ד.

ובחידושי הגרי"ז עה"ת (פרשת משפטים, ד"ה ואל משה אמר) הוסיף לחדש, שמצות הזכירה אינה כוללת רק את עצם המעמד של קבלת התורה, אלא כל הנאמר בפרשת

בחודש השלישי (שמות י"ט) כל זה הוא בכלל מעמד הר סיני ונאמרה בה אזהרה זו שלא
נשכח אותו, הרי שכל אותם הימים^{סא} מיום שבאו למדבר סיני באחד לחודש סיון עד מתן

^{סא} [נסדר השתלשלות המאורעות מר"ח סיון עד קבלת התורה: באחד בסיון באו מדבר סיני, ויחנו במדבר ויחן שם
ישראל נגד ה' - כאיש אחד בלב אחד, בלא כל פירוד ביניהם. ובאותו יום לא אמר להו מידי משום חולשא
דאורחא. [ובמקו"א נבאר מהו חולשא דאורחא, אחרי שענני הכבוד הביאו אותם].

ב' סיון, בהשכמת הבוקר ומשה עלה אל האלקים ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב (אלו הנשים)
ותגיד לבני ישראל (אלו האנשים), אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם
אלי, ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים פי לי כל הארץ, ואתם תהיו לי
ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל. באותו יום ירד משה מההר, ויבא משה ויקרא
לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה אשר צוהו ה', והזקנים מסרו את כל הדברים אל כל ישראל, ומיד
ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה. ובתרגום יונתן איתא שכאן נתרפאו בני ישראל מחוליים שנחלו
בשיעבוד מצרים, שהרי כולם ענו בהכרח שלא בהם אילמים. [ואותו היום נקרא יום המיוחס, לפי שביום זה
נתבשרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, דהיינו שיהיו אומה מיוחדת].

ג' סיון, בהשכמה עלה משה אל ה' והשיב לו דברי העם שאמרו כל אשר דבר ה' נעשה, ויאמר ה' אל משה הנה
אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך (כדי שהעם עצמו ישמע שאני מדבר אתך) וגם כך יאמינו
לעולם (עי"ז) יאמינו כך וגם בנביאים הבאים אחריו לעולם, שאתם מקבלים את נבואתכם ממני. ובגמ' בשבת איתא
שביום הזה ניתן להם מצות הגבלה, (אף שבסדר הכתובים נראה שזה נאמר ביום הרביעי), והגבלת את העם סביב
(תעשה להם גבולות אלפיים אמה מסביב להר) לאמר, השמרו לכם עלות בהר ונגע בקצהו כל הנגע בהר מות יומת,
לא תגע בו יד פי סקול יסקל או ירה יירה אם בהמה אם איש לא יחיה.

ד' סיון, עלה משה אל ה', ויגד משה את דברי העם (שקבלו עליהם מצות הגבלה) אל ה', עוד אמר משה לה' שבני
ישראל על מה שאמרת שאתה תדבר אלי ואחר כך הם ישמעו ממני, מבקשים, שהם רוצים לשמוע מפי מלכנו! כי
אינו דומה השומע מפי השליח לשומע מפי המלך, דבר אחר רצוננו לראות את מלכנו אינו דומה שומע לרואה. ואז
הקב"ה נענה לבקשתם, ואמר למשה שאם הם רוצים שאדבר איתם לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו
שמלתם (דהיינו שעליהם להכין עצמם ולפרוש מטומאה היום ומחר, ולטבול כל בגדיהם וכ"ש את עצמם כדי שיהיו
טהורים), והיו נכונים ליום השלישי (מצות פרישה) פי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני. ומיד בו ביום
עשה משה כדברי ה', וירד משה מן ההר אל העם ויקדש את העם וכבסו שמלתם, ויאמר אל העם היום נכונים
לשלושת ימים אל תגשו אל אשה. ובאותו היום אמר משה לבני את כל המשפטים, דהיינו ז' מצוות בן נח, שבת
כיבוד אב ואם ודיינין שיתנו להם במרה, ויען כל העם קול אחד ויאמרו, כל הדברים אשר דבר ה' נעשה. ובאותו
היום ויכתב משה את כל דברי ה', דהיינו שמשה רבינו כתב מתחילת ספר בראשית ועד פרשה זו של מתן תורה, וכן
כתב את המצוות שנצטוו עליהן במרה.

ה' סיון, וישפם (משה) בבקר ויבן מזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל, וישלח את נערי
בני ישראל (הבכורות שניתן להם העבודה עד חטא העגל, שאז נלקחה מהם וניתנה לכהנים בני אהרן) ויעלו עלת
ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים, ויקח משה חצי הדם וישם באגנת וחצי הדם זרק על המזבח. ועב"ז ברש"י ובתוס'
חגיגה דף ו'. ומשה לקח את ספר הברית שכתב בו מבראשית ועד מתן תורה ויקרא באזני העם, ויאמרו כל אשר
דבר ה' נעשה ונשמע. ואז ויקח משה את הדם (שהכין באגנות) ויזרק על העם (זרק על המזבח לכפר על העם וגם
זרק על העם) ויאמר הנה דם הברית אשר פרת ה' עמכם על כל הדברים האלה (במילה) - שמלו את עצמם במצרים,
בטבילה - שטבלו את עצמם, בהזאת דם - מהקרבת שהקריבו והזו את הדם).

ו' סיון, לרבנן זהו יום קבלת התורה, ולר"ע ולרבי יוסי התורה ניתנה בז', ובו' לא עלה משה מפני שלא היה פנאי
משום טורח שבת. וואינו ברור לי מאי דכתיב ויהי ביום השלישי בהית הבקר ויהי קלת וברקים וענן כבוד על ההר
וקל שפר חזק מאד ויחרד כל העם אשר במחנה, מתי זה היה לדעת ר"ע, האם הקולות התחילו לכו"ע בו' סיון, או
שגם זה היה בז'.

וראיתי בספר חיי עולם (ח"א פי"ז) במאמר מעמד הר סיני וקבלת התורה, שהביא דברים נפלאים בזה, ונעתיק
דבריו:

והנה נתחייבנו לזכור תמיד מעמד הר סיני, וללמודה לבנינו, ולזאת אכתוב כאן עכ"פ מה שמפורש בהדיא בתורה"ק.
לא היתה קבלת התורה בפתע פתאום בלא התבוננות חלילה, אלא שלושה ימים מקודם הודיעם משה רבינו ע"ה
"פי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני" (שמות י"ט י"א), והזהרנו לפרוש מן האשה כדי לקבל התורה
בקדושה ובטהרה ובדעת מיושבת ובהכנה גדולה, כמו שאמרו חז"ל בברכות (דף כ"ב) כדי לקבל התורה באימה
וביראה וברתת ובזיע, ע"ש.

ויהי ביום השלישי בהית הבקר ויהי קלת וברקים.... וקל שפר חזק מאד (שמות י"ט ט"ז), ויהי קול השפר הולך וחזק
מאד (שם י"ט, י"ט), פירוש שבכל שעה התגבר והתחזק יותר, וכל זה היה כעין הודעה והכרזה על הופעת כבודו

תורה הם בכלל חיוב הזכירה, דאותם הימים היו הכנה לקבלת התורה כמש"כ 'והיו נכונים ליום השלישי', ובאותם ימים הראו בני ישראל עוצם חשקם לקבל את התורה ולשמוע דברי ה' מפיו, ובאותם ימים נכנסו לברית על ידי טבילה והזאה, ואמרו נעשה ונשמע, וירדו מלאכי השרת וקשרו לכל אחד ואחד מישראל שני כתרים, ע"כ.

ובאמת כדבריו מובא בילקוט (יתרו, רמז רע"א-רע"ב) וז"ל: אמר הקב"ה לישראל בני היו קורין את הפרשה הזו בכל שנה, ואני מעלה עליכם כאילו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלים את התורה שנאמר (שמות יט, א) ביום הזה באו מדבר סיני, אימתי בחודש השלישי, ע"כ. ופירש 'הזית רענן' אימתי תהיו קורין אותה בחודש השלישי. עכ"פ מבואר שביאתם להר סיני הוא בכלל מעמד קבלת התורה. [עוד מבואר בדבריו, דזמן הקבלה בשבועות הוא בזמן קריאת התורה].

ובמש"כ שמצות הזכירה כוללת את כל הפרטים של מעמד הר סיני, מצינו בטור או"ח סי' מ"ז שצריך לזכור את הדבריו שמעת מתוך האש, שכתב שבברכת אשר בחר בנו יכוין על מעמד הר סיני והשמיענו דבריו מתוך האש ונתן לנו תורתו הקדושה וכו'. וברבינו בחיי (עה"ת) כתב שמי שאינו זוכר את הדבריו שמעת מתוך האש יבוא לכפור בעיקר וזהו אובדן הגוף והנפש.

יתברך שמו, וכן מצינו באלהיו הנביא (מלכים א' י"ט) והנה ה' עובר ורוח גדולה וחוק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה'. לא ברוח ה', ואחרי הרוח רעש. לא ברעש ה', ואחרי הרעש אש. לא באש ה', ואחר האש קול דממה דקה וכו'.

והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו ה' באש.... ויחרד כל הָהָר מֵאֵד (שם י"ט, י"ח), היינו שגוף ההר לא עמד על עומדו אלא חרד וזעזע, וכן מפורש בתהילים (קיד) הָהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבַעוֹת כְּבָנֵי צֶאֱן. וכתב הרמב"ן ז"ל בפני התורה בפרשת יתרו (ד"ה וכל העם) דאי אפשר לומר שפסוק זה דההרים רקדו וכו', הוא רק בדרך משל ומליצה להפלת הדבר, שהרי כתיב באותו פסוק הַיָּם רָאָה וַיִּנָּס הַיַּרְדֵּן יָסַב לְאַחֹר שָׁכַל זֶה הָיָה בְּפֹעַל מִמֶּשׁ בְּקִרְיַעַת יָם סוּף ובמעברות הירדן, ומבואר שבפסוק זה מדברים מדברים שבמציאות.

וענין הר סיני היה כעין בית המקדש זמני להשראת כבודו יתברך, והיו סביבותיו 'חושך ענן וערפל' כעין מחיצות, ועל ראש ההר האש הגדולה כמקום להשראת השכינה כעין בית קדשי הקדשים בבית המקדש, כדכתיב (דברים ד' י"א) וַתִּקְרְבוּן וַתַּעֲמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֵּיעַר בְּאֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וְעֶרְפֶּל, ופירושו, שסביבותיו היו חושך ענן וערפל, ובאמצעו ההר בוער באש, כמו שכתב שם הרמב"ן ז"ל, וכן אמרו חז"ל במכילתא הובא בילקוט יתרו רמז ש"ב, וכהאי גוונא מבואר בחגיגה דף י"ג סוף ע"ב.

והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו ה' באש (שמות י"ט), וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים (שם), וההר בוער באש עד לב השמים (דברים ד'). וענין 'האש' – כי בעולם הזה הגשמי הנה המקום היותר מופרש מתחם האדם הוא האש, שאי אפשר לבריה לבא ולכנוס בתחומו, ובכדי להבליט לחושים הגשמיים רוממות קדושתו יתברך, שהוא קדוש ונורא ולית מחשבא תפיסא ביה כלל, התראה כבודו ית"ש בתחומו של האש, כי יותר מזה אי אפשר לחושים הגשמיים להרגיש, וכן בסנה נראה כבודו יתברך באש, וכן המלאכים נראו בתחום האש כדכתיב במנוח 'ויעל מלאך ה' בלהב המזבח' (שופטים י"ג), ובעלות אליהו בסערה השמימה נראו 'רכב וסוסי אש' (מלכים ב' ב'), וכל זה היה מטעם הנזכר לעיל.

והנה משה רבינו ע"ה נכנס בתחום האש על ראש ההר כמו שנאמר בפרשה (שמות י"ט כ') וַיֵּרָד ה' עַל הָרַיִם אֶל רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא ה' לְמֹשֶׁה אֶל רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה, והיינו שנכנס משה רבנו למקום להבת שלהבת י-ה, וכן מפורש בסוף משפטים (שם כ"ד י"ב-י"ח) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְהָיָה שָׁם... וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל הָהָר וַיִּכַּס הָעָנָן אֶת הָהָר, וַיִּשָּׁפַן כְּבוֹד ה' עַל הָרַיִם... וּמִרְאֵה כְבוֹד ה' כְּאֵשׁ אֲכַלֶּת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... וַיָּבֵא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָנָן [כמו שאמרו חז"ל, הובא בפרש"י ז"ל, כעין שביל נעשה לו] וַיַּעַל אֶל הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אֲרָבָעִים יוֹם וָאַרְבָּעִים לַיְלָה.

וצריך לידע עוד, דבקריאת התורה בשבועות יש לכוין לצאת מצות זכירת מעמד הר סיני, דהנה המג"א (סי' ס' סק"ב) כתב דהטעם שלא תקנו לקרות בזכירת מעמד הר סיני כמו שתקנו לקרות פרשת עמלק, לפי דמתן תורה יש לו חג עצרת, ע"כ. ור"ל דהקריאה בעצרת הוא מדין זכירת מעמד הר סיני, ולפיכך יש לכוין בה לצאת בו ידי חובת מצות זכירה. וע"פ מה שיבואר בסמוך, שכל שנה בעת קריאת פרשת זו חשיב כמו שמקבל את התורה מחדש, יוצא דאין זו רק זכירה בעלמא אלא ממש כמעמד הר סיני.

קבלת התורה כל שנה מחדש

קבלת התורה בחג השבועות, אינה רק מעשה שהיה אז בעת שיצאנו ממצרים, אלא הוא דבר שמתחדש בכל שנה ושנה מחדש, כמאז כן עתה. ודבר זה מוכח בראיות מוצקות, וזה החולי אי"ה, בפסיקתא (פי"ב והובא בילקו"ש פרשת יתרו רמז רע"א) איתא, אמר הקב"ה לישראל בני היו קורין את הפרשה הזו בכל שנה, ואני מעלה עליכם כאילו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלין את התורה, שנאמר ביום 'הזה' באו מדבר סיני. ומבואר שבכל שנה יש קבלת התורה מחדש ביום הזה, ואימתי בזמן שקוראים בתורה פרשת הר סיני. [והפוסקים מביאים בשם השל"ה, שבעת הקריאה ביום קדוש זה, דומה להר סיני שעליו ניתנה התורה, (ובאמת יש שכתבו דכל קריאה בתורה דומה להר סיני, וראיותם מירושלמי מגילה פ"ד ה"א ר' שמואל בר יצחק עאל לבי כנישתא חזי בר אינוש דקאי ומתרגם סמוך לעמודא א"ל אסור לך כשם שניתנה תורה באימה כך אנו צריכים לנהוג בה באימה, וכן דין כשם שניתנה תורה ע"י סרסור וכו', ומבואר דקרה"ת הוי מעין מעמד הר סיני. וע"ע ברמ"א סי' קמו סעי' ד' בשם מהר"ם מרוטנברג שצריך לעמוד בקרה"ת לפי שהוא מעין מעמד הר סיני, ואף למחבר דפליג, מ"מ כתב בסי' קמ"א סעי' א' דהקורא צריך לעמוד, וע"ש במ"ב סק"א דאמרי' כשם שניתנה באימה כך אנו צריכים לנהוג בה באימה. וע"ע שם סעי' ד' כשם שנתנה תורה ע"י סרסור כך אנו צריכים לנהוג בה ע"י סרסור, ולכך צריך תמיד שיעמוד אחד ליד הבעל קורא, וע"ש במ"ב סקט"ז שהביא מהלבוש שנוהגין שהגבאי עומד אצל סה"ת וזה נקרא סגן, כדי שיהיה ג', היינו שהסגן הוא כביכול במקום השם יתברך, שהוא מצוה לקרות לכל מי שירצה, והקורא הוא הסרסור במקום משה, והעולה הוא המקבל במקום כל ישראל ובשליחותם). וע"כ יש שכתבו שבעת קריאת עשרת הדברות יכוון כאילו עומד כעת במעמד הר סיני ושומע הדברות מפי הקב"ה ומפי משה רבינו. ומרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר ע"פ מדרש זה, שכמו שבעת מתן תורה מובא בחז"ל שכל החולים נתרפאו (ויליף ליה מקרא וכל העם רואים את הקולות וגו') כך מתחדשת השפעה זו בכל שנה ושנה, ואפשר לבקש מהקב"ה רפואה שלמה על סוגי המחלות שבזמנים רגילים יתכן שלא הייתה להן רפואה, וכשנשאל הגרי"ש אימתי בחג השבועות אפשר לזכות לזה, אמר, בשעה שקורין עשרת הדברות].

וכן מוכח בסוגיא בשבת דף קכ"ט ע"ב, דאסרו להקיז דם בכל ערב יום טוב משום שגזרו אטו יומא טבא דעצרת, דכשהיו בני ישראל במדבר סיני יצא בערב שבועות רוח ושמו 'טבוח', ואם לא היו מקבלים ישראל את התורה 'הוה טבח להו לבשרייהו ולדמייהו, ומאחר שבערב יו"ט דשבועות יש סכנה להקיז דם לפיכך אסרו בכל ערב יו"ט, והובא ד"ז לדינא ברמ"א סי' תסח סעי' י'. ולכאוי' רוח זה היה במעמד הר סיני, ומאי שייכא שנחוש לזה לכל שנה מחדש בערב חג השבועות, עד כדי שיגזרו בכל ערב יו"ט אטו ערב שבועות. וכתב על זה המחצית השקל (שם סקט"ו) וז"ל: ונודע דבכל הזמנים שאירע לאבותינו ענין מה, כשיגיע זמן ההוא שוב מתעורר קצת מעין אותו דבר וענין ההוא, ע"כ, ומבואר שבכל שנה מתעורר קבלת התורה מחדש עם כל השלכותיה.

וכן מבואר בירושלמי בראש השנה (פ"ד ה"ח, הובא דבריו בדעת זקנים ובחזקוני), על מאי דכתיב בקראי דשבועות (במדבר כח, כו) ביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה'. ... שעיר עזים אחד לכפר עליכם, קמתמה אמאי שינה הכתוב משאר המועדות דכתיב אצל השעיר 'חטאת', ואילו בשבועות כתיב רק שעיר לכפר, וביאר, דזהו משום דאמר להן הקב"ה לישראל כיון שקיבלתם עליכם את עול תורת מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיכם, ולכך בהאי יומא ליכא חטא ואין צריכים שעיר לחטאת כ"א שעיר סתם, ע"ש. ופי' הקרבן העדה וז"ל: מכיון שקבלתם עליכם את עול תורת - שבכל שנה בעצרת הוא כיום אשר עמדנו לפני ההר סיני ומקבלים התורה מחדש וכאמר ר' יוסי אי לאו האי יומא וכו' הלכך אין שם חטאת ביום הזה, ע"כ. ומבואר דשבועות זה זמן של קבלת התורה, כל שנה מחדש, וכל אחד צריך לקבל על עצמו ביום הזה 'עול' תורה (ולא רק ללמוד תורה, אלא להתמסר כולו רק לתורה), ולפיכך כל שנה מתחדש בו כפרת עוונות, עד כדי שאין צריך שעיר לחטא כ"א שעיר סתם.

ויתירה מזו מצינו שהקב"ה כביכול כל שנה מדבר שוב את עשרת הדברים, ואצטט מה שהעיד ה'חזקוני' (בהקדמה לפירושו עה"ת) בלשון קדשו: בנפשי נשבעתי אני חזקיה, כי בחלומי שמעתי, קול אלוקים מדבר עשרת הדברים, ע"כ. [ולפיכך כל אדם צריך להכין עצמו עד שיהיה בדרגה שיוכל לומר נעשה ונשמע, כמו שמסופר על הרה"ק רבי שלומקע מזווהיל זצ"ל, שקודם עלות השחר אמר לאנ"ש, כעת שואלים בשמים האם רוצים לקבל את התורה, הבה נענה יחדיו 'נעשה ונשמע'].

ומה"ט רק בחג השבועות, זמן מתן תורתנו, מצינו את ענין ההכנה בספירת מ"ט ימי העומר, וכמש"כ החינוך (מצוה ש"ו) נצטוינו למנות למחרת יו"ט של פסח עד יום נתינת התורה להראות בנפשינו החפץ הגדול אל היום הנכסף לליבנו, כעבד ישאף צל ימנה תמיד מתי יבוא העת שיצא לחירות. וכ"ה ברמב"ם במורה נבכים בחלק שלישי, שבועות הוא יום מתן תורה ולהגדיל היום ההוא נמנו הימים מן המועד הראשון אליו כמי שממתין בוא הנאמן שבאוהביו. ויתרה מזו כתב הר"ן (על הרי"ף סוף פסחים ד"ה ובהגדה) שבני ישראל במצרים בזמן שלא היה עומר ספרו כהכנה לקבלת התורה, ומכאן

קבעו חכמים לספה"ע בזה"ז דליכא עומר כמו שבני ישראל ספרו במצרים (ללא שייכת לעומר) וז"ל: ובהגדה גם כן אמרו בשעה שאמר להם משה תעבדון את האלוקים על ההר הזה אמרו לו ישראל, משה רבינו אימתי עבודה זו, אמר להם לסוף חמישים יום, והיו מונין כל אחד לעצמו, מכאן קבעו חכמים לספירת העומר, כלומר בזמן הזה שאין אנו מביאין קרבן ולא עומר, אלא מחשבין חמישים יום לשמחת התורה, כמו שמנו ישראל באותו זמן, עכ"ל. והיינו לפי שבכל שנה יש קבלת התורה מחדש, ומה"ט צריך שוב את אותו ההכנה, ומה"ט נמי בכל המועדים אמרה תורה זמן מדויק באיזה יום יחול החג, 'ובחמשה עשר' וכדו', אבל בשבועות לא נאמר בתורה זמן ויום בשנה שבו יחול החג, רק אמרו וספרתם לכם ממחרת השבת... תספרו חמישים יום והקרבתם מנחה חדשה לה', ובגמ' בר"ה (דף ו' ע"ב) מצינו שלדעת רב שמעיה עצרת פעמים ה' (בסיון) פעמים ו' פעמים ז', והיינו לפי שקבלת התורה אינה תלויה ביום מסוים, אלא בגמר הכנתו בספירת חמישים יום יקבלנה. [ומה"ט יש שכתבו דלא שייך דין תוספת לפניה בעצרת, לפי שאין היום גורם לחג שיבוא כ"א הזמן, והיינו יום החמישים, וכל שלא הגיע יום החמישים לא הגיע עוד סיבת החיוב. והנה אחרונים דנו עפ"ז במי שחצה את קו התאריך ממזרח למערב בימי הספירה ועי"ז נתחסר לו יום אחד וכן להיפך ועי"ז נתוסף לו יום אחד, אם שבועות אצלו יחול ביום שיהיה שם ז' סיון (דהיינו יום נוסף אחר אנשי המקום שהוא שם) או יום קודם דהיינו ה' סיון מאחר שזהו יום החמישים לספירתו, שהרי יום שבועות לא נקבע ע"פ התאריך אלא ע"פ הספירה דהיינו יום החמישים של ספה"ע, וכפי ספירותו ינהג את חג השבועות. וצדדי הספק אם התורה קבעה ששבועות יחול ביום החמישי לספירת הגברא, וא"כ לגביו הוא יחול בז' סיון, או שהתורה קבעה שיש חמישים יום בין פסח לעצרת, וכיון שבמקום שנמצא יש חמישים יום בין פסח לעצרת א"כ אף לגביו נקבע שיום זה (ו' סיון) הוא חג השבועות. וכמ"כ יש לדון על גוף הספירה אם כשמגיע למקום החדש אם יספור לפי המספר שהוא אוחז, דספה"ע הוא חיוב פרטי על כל אחד ואחד, וביום החמישים שלו הוא שבועות, או לפי הספירה שחל במקום שבא. ומצינו משמעות דהוי חיוב ספירה פרטית דכאו"א, במדרש שהובא בכלבו סי' נ"ה, וז"ל: והכי איתא באגדה בשעה שאמר משה לישראל תעבדון את האלקים על ההר הזה אמרו לו משה רבינו אימתי עבודה זו אמר להם לסוף חמישים יום התחילו כל אחד להיות סופר לעצמו, ומכאן אמרו סמכו חכמים להיות סופרים העומר בזמן הזה שהרי אין לנו לא עומר ולא קרבן אלא שאנו מונין חמשים יום לשמחת התורה כמו שמנו הן באותה שעה, ע"כ. ואכמ"ל].

ובספרים הקדושים איתא עוד, דיש להכין עצמו לחג השבועות בלימוד התורה, לפי שאמרו חז"ל 'יום חתונתו' – זה מתן תורה, והרי אסור לקדש עד שיראנה... [וע"ע במקנה בהקדמה לספרו, שכתב שהקידושין והנישואין בין ישראל לקוב"ה הכל היה במתן תורה, ובה שכפה עליהם הר כגיגית הוי חופה, למ"ד שחופה קונה].

והנה בפרשת ראה (דברים טז, י-יב) כתיב ועשרת חג שבועות.. ושמרת את החוקים האלה, והקשה הנצי"ב (בהעמק דבר) מאי חוקים איכא בעצרת יותר משאר המועדים, וכתב דכאן רמזה תורה שיש לאדם לקבל על עצמו את התורה בחג השבועות משום שניתנה בו תורה. ודבר זה יובן עפ"מ"כ הרמח"ל בדרך ה' (ד, ז, ו) שכל אור גדול שהאיר וכו', בשוב תקופת הזמן ההוא יאיר עלינו מעין האור הראשון, ולכך כל שנה יש את השפעות דקבלת התורה מחדש. ובספרים איתא עוד, דבמקרא זה מבואר החיוב לעמל בתורה בחג השבועות, דכידוע דברי רש"י עה"פ 'אם בחקתי תלכו', יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה, והיינו שחוקים מורים על עמילות בתורה, לפיכך בשבועות שנצטוינו על זה, הרי אנו מחויבים ביתר שאת ביום זה על עמילות בתורה.

בשפת אמת (ח"א עמו' יא) איתא, שכל הנביאים קיבלו את נבואתם מהר סיני, כמו כן בכל שנה ושנה מקבל כל אחד מישראל בחג הזה 'כל מה שעתיד להבין ולחדש בתורה', וזה שכתוב (פסחים דף סח ע"ב) אלמלא האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא, האי יומא מממש, זה החג שבו ניתנה התורה בכל שנה. וביאר ד"ז, דהנה אמרו חז"ל דבעצרת נידונים על הפירות, וכתוב כי אדם עץ השדה, כן דנים כמה פירות רוחנים יוציא עץ זה.

ודברים נפלאים מצאנו בערך השולחן או"ח סי' רפ"ד סעי' י"א, שבכל שנה ושנה מקבל האדם את התורה מחדש ביום הזה עם כל ההשפעות שבו, וכן בכל חג וחג הכל מתנוצץ מחדש. ובזה ביאר את נוסח ברכות ההפטרה 'ודבר אחד מדבריך אהור לא ישוב ריקם', ותיבת 'אהור' לכאן מיותר ואין לה הבנה, אלא, דזהו מילתא דפשיטא שכל דברי התורה וכל דברי הנביאים יתקיימו, והמפקפק בזה אין לו חלק באלוקי ישראל, אלא דבא לומר שלא יחשוב האדם שהדברים שכבר עברו כבר אין לנו בהם תועלת, וחלילה יביט על הכל כסיפור מעשה, 'אבל האמת דגם העבר עדיין נוצץ בכל עת ובכל זמן', כמו יציאת מצרים שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים ונמצא דבכל עת הוא יצ"מ, 'וכן לענין קבלת התורה, כל מה שהיה אז לא עברו ולא יעברו, אלא תמיד הם נוצצים ופועלים בכל עת', ולזה אומרים דבר אחד מדבריך 'אהור' לא ישוב ריקם – כלומר אפילו אותם העומדים עתה באהור שכבר עברו, גם הם לא ישבו ריקם והם תורה שלימה, ובכל שנה ושנה בבוא חג השבועות, מתרחש שוב בזה העולם מעמד קבלת התורה.

ולסיום הביא מש"כ השפת אמת, דהנה הראשונים הקשו אמאי במוצאי יו"ט אין מבדילין על הבשמים, ותוס' (ביצה דף לג ע"ב) הוכיח מזה שביו"ט אין נשמה יתירה, אולם דעת הרשב"ם (פסחים דף קב ע"ב) שאף ביו"ט יש נשמה יתירה, ובספר דבר שמואל (בפסחים שם) הביא שהשפת אמת תי' שדוקא בשבת איכא איבוד נפש במוצ"ש לפי דשבת קביעא וקיימא שהוא כוח מלמעלה ואינה תלויה בעבודת האדם, ולפיכך כשנסתלקה השבת אזלה הנשמה יתירה, משא"כ ביו"ט שהוא מכח עבודת האדם,

שישראל הם דקדשינהו לזמנים, לכך אף במוצאי יו"ט לא אזלה הנשמה, והיינו שהשפעות שקיבלו ביום זה הם נשאים לנצח, ועל כן אין מברכים על הבשמים. מיהו בכמות הזמן שהשפעות אלו נשאים באדם, תלוי לפי כמות הקבלה והקנין שעשה בהם כאו"א ביום הזה.

[והנה במנחות (דף ק"י ע"א) דרשינן מהפסוק 'זאת תורת החטאת', כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכו', והמ"ב בסי' מ"ח סק"א הביא מהספרים דכל העוסק הכוונה שהוא מתעסק להבין ענייניה ולא אמירת התיבות לבד, וראיתי הנהגה ללמוד בשבועות פרשת 'מעמד הר סיני', דעי"ז חשיב ממש שעומד בהר סיני, וכן ראיתי שאמר המשגיח בעל ה'מכתב אליהו' רבי אליהו דסלר זצ"ל להגר"ד יפה זצ"ל על שאלתו מה ללמוד בלילה זה, והשיב פרשת מעמד הר סיני עם פרש"י רמב"ן ושאר מפרשים, ע"כ. ולהנ"ל שכל שנה יש מעמד הר סיני מחדש הדברים מאירים].

ובמה שכתב הירושלמי (ר"ה פ"ד ה"ח) שבשבועות צריך לקבל כל שנה מחדש עול תורתנו, הנה עול תורה פי' (שם) ה'פני משה' עמל ויגע בה כל צרכיכם. והיינו שקבלת התורה בכל שנה אינו קיום התורה אלא עול תורה, בזה שאנו מקבלים על עצמינו להיות משעובדים רק לתורה. ודבר זה מצינו בהגר"א באדרת אליהו עה"פ 'ויהי בישרון מלך' (דברים לג, ה), שבהר סיני קבלו עליהם ישראל את עול תורה. וז"ל: כי ארבעה פעמים קבלו ישראל את מלכותו עליהם, אחד בים, שנים בסיני – אחד קודם מתן תורה – והשני לאחר מתן תורה כשכרת ברית על השאר מצוות, בים כתיב 'זה אלי וגו' ה' ימלך לעולם ועד (שמות טו, ב), אצל סיני קודם מתן תורה בפרשת יתרו (ט, ז) כתיב ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם וגו', ולאחר מתן תורה בפרשת משפטים (כד, ג) כתיב ויספר לעם את כל וגו' ויען כל העם קול אחד וגו', והרביעי כתיב שם וישכם בבקר וגו' וישלח את נערי וגו' ויקרא וגו' ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. דהיינו שבפעם הראשון קבלו עול מלכותו, ובפעם השנייה 'קבלו עליהם עול תורה', ובפעם השלישית קבלו עליהם לעשות את החוקים ואת המשפטים, ולכן כתיב שם 'נעשה', ובפעם הרביעית כשרצה לעלות להר לקבל שאר התורה קבלו עליהם עול תורה שבעל פה, מה שיביא להם מן השמים, ולכן כתיב שם 'נעשה' את המצוות, 'ונשמע' מה שיביא אלינו עוד, עכ"ד. ומבואר שהקבלה שהיה בהא סיני קודם קבלת התורה היה עול תורה, ואתי שפיר מש"כ בירושלמי שעבודתינו ביום הזה לקבל עול תורה. [וד"ז מרומז בקראי בפרשת בחקותי דקבלה שייך רק על עול, דבריש הפרשה כתיב 'אם בחקתי תלכו', ופרש"י שתהיו עמלים בתורה, ולאחר מכן כתיב 'ואם לא תשמעו לי' (כו, יד), ופרש"י ואם לא תשמעו לי – להיות עמלים בתורה, ולכאן כונתו דתשמעו קאי על עמילות בתורה, משום שבתרגום איתא 'ואם לא תקבלון למימרי', והיינו דמפרש דתשמעו היינו תקבלו, וקבלה שייך רק על עול, בזה שעמל ויגע ומשעבד כולו רק לתורה].

לימוד ליל שבועות

מנהג ישראל להשאר ערים במשך כל ליל חג השבועות ולעסוק בתורה הקדושה, ובמ"ב ריש סי' תצ"ד כתב איתא בזהר שחסידיה הראשונים היו נעורים כל הלילה ועוסקים בתורה וכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן, ואיתא בשו"ע האר"י ז"ל דע שכל מי שבלילה לא ישן כלל ועיקר והיה עוסק בתורה מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק. [ובדרך רמז מפרשים מה שאמר דוד המלך, 'מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי', דהנה כל בגימטריא עולה חמישים, והיינו דאמר דוד מה שזכיתי לאהוב את התורה זה משום שבחג השבועות שהוא יום החמישים (של ספה"ע) התורה היא שיחתי].

ובטעם הדבר, כתב המג"א (סי' תצ"ד בהקדמה) לפי שישראל היו ישנים כל הלילה והוצרך הקב"ה להעיר אותם כדאיתא במדרש, לכן אנו צריכים לתקן זה, והעתיקו המ"ב שם. ומקור הדברים הוא במדרש שיר השירים (פרק א' עה"פ עד שהמלך במסיבו) שבליל מתן תורה ישנו להם ישראל כל אותו הלילה לפי ששינה של עצרת עריבה והלילה קצרה... בא הקב"ה ומצאן ישנים התחיל מעמיד עליהם בקלאנין (חצוצרות) הדא הוא דכתיב ויהי ביום השלישי בהיותם הבקר ויהי קולות וברקים... ויחרד כל העם אשר במחנה (שמות י"ט, ט"ז).

אולם בספר ישועות יעקב (סי' תצ"ד סק"א) כתב טעם אחר, ע"פ המדרש תנחומא (פרשת נח) שאת התורה שבכתב קיבלו ישראל בחשק ובשמחה, ועליה אמרו לקב"ה נעשה ונשמע, אבל תורה שבעל פה לא רצו לקבל מפאת גודל העמל הנצרך לזה, ולא קבלו עד שהיו אנוסים בכפיית הר גיגית. ומסיים הישוע"י: וידוע כי לילה זמן תורה שבעל פה ויום זמן עסק תורה שבכתב וכו' [ועי' בשעה"צ סי' רל"ח סק"א שהביא מהמדרש שהקב"ה למד עם משה מקרא ביום ומשנה בלילה, ולפיכך הזמן דלימוד תורה שבעל פה הוא בלילה], ע"כ לתקן זה שלא רצו לקבל עסק התורה שלומדים בלילה והיינו תורה שבעל פה, ע"כ ניעורים כל הלילה לדבק עצמם בעסק תורה שבעל פה. [ובמה שהובא במדרש שתורה שבעל פה לא רצו לקבל מחמת גודל העמל הנצרך לזה, שמעתי לפרש זאת קצת בנוסח אחר, ונקדים להקשות הא אחד ממצות התורה הוא להיות עמלים בתורה, וכמו שפי' רש"י עה"פ ואם בחקותי תלכו, ואם קבלו תורה שבכתב א"כ בע"כ קבלו ג"כ מצות עמילות בתורה, וא"כ איך יתכן שלא קבלו עליהם תורה שבע"פ מחמת עמילות שבה. וע"כ נראה שודאי שבני ישראל במדרגתם קבלו עליהם כל המצות, אלא שרצון שייך בדבר שזה בהשגתו וידיעתו, אבל על דבר שלא יודע מה שמקבל לא חשיב שמקבל ברצון ואין לקבלה שום משמעות אמיתית שרוצה, וזה הוא תורה שבעל פה שכל הדברים יכולים להשיג רק ביגיעה, ואין שום דבר מפורש, ועד היום כל מי שיגע בו מחדש עוד דברים, ולכן על תורה שבעל פה לא חשיב קבלה ברצון כ"א באונס, ועל זה הוצרכו כפה עליהם הר כגיגית].

ונפק"מ בין הני תרי טעמי במה יש ללמוד בלילה, לטעם א' הוא בתורה שבכתב שבזה פגמו שנתאחרנו מלקבלה, ולטעם שני הוא בתורה שבעל פה דוקא שאת זה לא רצו לקבלה. אולם אפשר דאף לטעם א' (המג"א) אין התיקון על מה שנתאחרנו מלבוא לקבלת התורה אלא על עצם השינה באותו הלילה, ולפיכך לטעם זה ליכא נפק"מ במה ילמד, נוד"ז הוי נפק"מ נמי לאותם הנוהגים להיות ניעורים בלילה, וקודם עלות השחר פורשים מעט לשינה ואינם מתפללים וותיקין, דלכאו' אם התיקון על מה שישנו בלילה אפשר דדבר זה שפיר דמי, אך אם הטעם שנתאחרו מלבוא לקבלת התורה אף כאן בעלות השחר שהוא זמן קבלת התורה שישן א"כ לא תיקן כלום במה שלמד רוב הלילה, וצ"ע].

ובאמת אפשר שהפגם בלילה הזה היה בעצם השינה, מהטעם שהלילה הזה היה מיועד להכנה לקבלת התורה, דהנה האבן עזרא בפרשת יתרו (יט, יא) עה"פ והיו נכונים ליום השלישי, פירש בזה"ל: אולי לא ישן אדם בהם בלילה, ע"כ, וכוונתו דלכאורה על מה נצטוינו להכין עצמנו, הרי לפרוש מן האשה כתוב אח"כ מפורש, ולפיכך כתב דקאי על שלא יישנו בלילה הזה, כמו כהן גדול בליל יום הכיפורים שנשאר ער כל הלילה. נולפ"ז צ"ל דמה שבני ישראל כן הלכו לישון כדאיתא במדרש, היינו לפי שסברו שבזה גופא שישנים הם מכינים עצמם לקבלת התורה, וד"ז יתבאר בב' פנים, א' שמחמת טורח הדרך היתה השינה כהכנה שיוכלו להיות מרוכזים בכל דיבור ודיבור שיוצא מפי הגבורה, (ועי' ביעב"ץ שכתב שמי שאינו בטוח בעצמו שלא יטרד בתפילתו למחר כשלא יישן כל הלילה, מוטב שישן קצת כדי שלא יצא שכרו בהפסדו, ויש סמך קצת שכן היו ישראל ישנים גם אז במתן תורה כמובא במדרש, עכ"ד. ודבריו סתומים הא על זה גופא באים לתקן, וא"כ איך מביאים ראיה משם שזה מעליותא, אך לפי מש"כ א"ש שבאמת השינה היתה הכנה לקבלת התורה, אלא שהיה עליהם תביעה שאם היה להם השתקקות אמיתית אז לא היו עיפים מטורח הדרך, וכמו אדם שיודע שהולך להשיג מילירדים הרי הוא שכח כלל ממצבו). ב' עפמ"ש"כ רבי צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק במדבר, חג השבועות) דהצדיקים מקבלים בשנתם סודות עצומים ונשגבים ומתעלים לדרגות רמות ונשגבות, וכן העיד רבי חיים ויטאל זיע"א על רבו האריז"ל כי בעת שישן כמה שעות בשבת היה מקבל סתרי תורה בישיבה של מעלה, וע"כ בני דור המדבר לא הלכו לישון כפי שאנו הולכים לישון כ"א בשביל לקבל סתרי תורה וסודות עליונים, לפי שהם רצו לקבל התורה בשנתם מתוך התרוממות הרוח והשגה אדירה, אבל נענשו לפי שבהר סיני שזכו לגילוי שכינה פנים בפנים כלל לא היו צריכים לזה, ויתירה מזו שקבלת התורה באופן זה מוגדרת כמתנה, וקודם למתנה יש צורך בעמל, וא"א לקבל את התורה במתנה בלא להתאמץ ולהתייגע קודם לכן].

אולם בחז"ל ובראשונים אין מקור למנהג זה להיות ערים בלילה, והוא נזכר לראשונה בזוהר פרשת אמור (דף צח ע"א) דחסידי קדמאי לא היו ישנים בלילה זה והיו עוסקים בתורה, ולאחריו בספר 'המגיד מישרים' (דברים שאמר המלאך למרן הבית יוסף).

נויש שכתבו בטעם מנהג ישראל לעמול בתורה כל אותו הלילה, לפי דשבועות הוא יום הדין על התורה כמה שיזכה כאו"א חלקו בתורה (כנתבאר לעיל), וכפי שהאדם מראה שהתורה חשובה לו כך בידו לזכות ולקבל, ולפיכך הביטוי שמראה לכך הוא עי"ז שהוגה בתורה ביום זה ללא הפוגה יומם ולילה בשמחה, וכפי שאיפותיו שיהיו לו ביום זה כך יזכה לקבל את חלקו בתורה].

בספרים איתא שיש ענין ללמוד ללא הפוגה יום ולילה בחג השבועות, דבשבת דף ל ע"ב איתא גבי דוד המלך דכל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולי יומא, וכתב המהרש"א לולי פרש"י אפשר לפרש דבהווא יומא דמת בי' הוה יתיב וגריס, משום שהיה יום של מתן תורה, דבעצרת מת כמש"כ תוס' חגיגה (דף יז), עכ"ל. ומבואר שביום דמתן תורה יש ענין לגרוס יומם ולילה. וכן משמע בזוהר בפרשת אמור שכתב שבלילה יש ללמוד תורה שבעל פה וביום תורה שבכתב, ואצטט לשונו: כד מאטי להאי ליליא לבעי ליה למלעי באורייתא ולא תחברא בה ולנטרא דכיו עלאה דמטי עליה בההוא ליליא ואתדכי (כשיגיע ליל זה של שבועות צריך לעסוק בתורה ויחבר עצמו בתורת ה' ומכאן ואילך לשמור עצמו מן החטא מהיום ההוא והלאה כדי שישאר בטהרה העליונה אשר הגיע אליו בליל זה לטהרתו) ואוליפנא דאורייתא דבעי ליה למלעי בהאי ליליא אורייתא דבעל פה בגין דיתדכון כחדא ממבועא דנחלא עמיקא (והלימוד שצריך להיות בליל זה יהיה בתורה שבעל פה, כדי שיטהרו כולם ממעייני החכמה והבינה וסודות העמוקות בתורה), לבתר בהאי יומא ליתי תורה שבכתב ויתחבר בה וישתכחון כחדא בזווגא חד לעילא (ואחר כך ביום חג השבועות תבוא גם תורה שבכתב ותתחבר בהם, וימצאו כולם כאחד בזווג אחד תורה שבכתב ותורה שבעל פה בעולם העליון). כדין מכריזי עליה ואמרי ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתני בפיך וגו' (ואז מכריזין עליו פסוק זה ואומרים 'ואני זאת בריתי וכו', ר"ל שע"י הכנה זו יזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה כמאמר חז"ל מכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניא שלה), ועל דא חסידי קדמאי לא הוו ניימי בהאי לילא והוו לעאן באורייתא, ואמרי ניתי לאחסנא ירותא קדישא לן ולבנן בתרין עלמין (ועל כן חסידים הראשונים לא היו ישנים בלילה זה של חג השבועות והיו עוסקים בתורה, ואומרים נבוא לרשת לנו ירושת התורה הקדושה לנו ולבנינו בעוה"ז ובעולם הבא), וההוא ליליא כנסת ישראל אתעטרא עליהו, ואתיא לאזדווגא ביה במלכא, ותרווייהו מתעטרי על רישייהו דאינון דזכאן להכי (כנסת ישראל נכתרת בליל זה בכתר תורה ע"י לומדי התורה, וכנס"י באה להזדווג בממ"ה הקב"ה והקב"ה כביכול וכנסת ישראל, מעטרים בכתר תורה לראשי הצדיקים הראויים וזוכים לכך). רבי שמעון הכי אמר, בשעתא דמתכנשי חברייא בהאי ליליא לגביה, ניתי לתקנא תכשיטי כלה בגין דתשתכח למחר בתכשיטה ותקונהא לגבי מלכא כדקא יאות (כך אמר רשב"י בשעה שת"ח היו מתאספין אצלו בליל שבועות, נבוא לתקן תכשיטי כנסת ישראל, כדי שתמצא למחר אצל המלך עם כל תכשיטיה ותיקוניה הראויים לה), זכאה חולקהון דחברייא, כד יתבע מלכא למטרוניתא, מאן תקין תכשיטהא ואנהיר עטרהא ושוי תקונהא, ולית לך

בעלמא מאן דידע לתקנא תכשיטי כלה אלא חברייא זכאה חולקהון בעלמא דין ובעלמא דאתי (אשרי חלקם של לומדי התורה, כאשר ישאל הקב"ה לכנסת ישראל מי הם אשר תקנו תכשיטיה והאירו כתר תפארתה ועשו לה כל שאר התיקונים, ואין לך בעולם מי שיודע לתקן תכשיטי כנס"י אלא בעלי לומדי תורה ע"י עסק תורתם, אשרי חלקם בעוה"ז ובעולם הבא), עכ"ל.

אולם במה שמבואר בזוהר כאן שבלילה יש ללמוד תורה שבעל פה, מצינו בזה סתירות בזוהר, דבהקדמת הזוהר לספר בראשית (דף ח, א) מבואר דסדר הלימוד בלילה יהיה מתורה לנביאים ונביאים לכתובים ואח"כ במדרשות הפסוקים ובסודות החכמה.

מתיקות התורה

ברכות דף י"א ע"ב, ור' יוחנן מסיים בה הכי 'הערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפינו', ופרש"י יערבו עלינו לעסוק בהם מאהבה. הנה בכל ברכת המצות אין אנו מבקשים לעשותו בעריבות ובהאבה, בע"כ שבכלל מצות תלמוד תורה הוא שילמד בעריבות, ולכן אנו מבקשים בברכת המצות על ערבות בתורה. נוראיתי שמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ביאר בע"א, לפי דברכת התורה היא ברכת הנהנין ולפיכך דוקא בו מבקשים על עריבות, משא"כ בשאר ברכת המצות, וציין לזה לבוש או"ח סי' מ"ז ס"ו, וקהלות יעקב ברכות סי' כ"ב]. וראיתי (בחוברת עיון הפרשה שנה ט"ז גליון ק"פ) בשם החפץ חיים שביאר דרשת חז"ל עה"פ 'הוי כל צמא לכו למים' – עמלה של תורה כל הרוצה ליטול יבוא ויטול, וביאר שהתורה נמשלה למים וכמו שבמים מברכים עליהם רק כאשר שותה לצמאו כמבואר בסי' ר"ד, כך ברכת התורה צריכה להיות באופן שלימוד התורה אצלו הוא לצמאו שמרגיש כמה הדבר נצרך וחשוב לו.

ובפשוטו דבר זה יוסבר עפמש"כ האגלי טל (בהקדמה) וז"ל: כי עיקר מצוות לימוד תורה היא להיות שש ושמח ומתענג בלימודו, ואז דברי תורה נבלעים בדמו, ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה, ע"כ. אולם בדבריו לא חזינן שזה עיקר מצות ת"ת, אלא שיש מעלה שיהיה שש ושמח שעל ידי זה נבלעים בדמו ונעשה דבוק בתורה.

ובנדרים דף ט"ז ע"ב אמרי' דהמודר הנאה מחבירו מותר לו לישב בסוכתו של חבירו, ואינו נקרא שנהנה ממנו לפי שמצוות לאו להינות ניתנו, ואעפ"כ אסרינן שם בדף מ"ח ע"א לקרות בספרים, ומקשים הלא לקרות בספרים מצוה היא ומצוות לאו להנות הימנו, ותי' (שם בדף מח) בחידושי ר"א מן ההר, דלא שייך למימר במצות תלמוד תורה דלא ניתן ליהנות, שעיקר מצוותו היא ההנאה והתענוג במה שמשיג ומבין בלימודו, ע"כ, והינו כנ"ל שעיקר המצוה בתורה היא הלימוד מתוך מתיקות והנאה. אולם גם זה עדין איננו ראייה, דאפשר דכיון דהתורה במהותה היא 'משמחי לב', לכן כיון שתורה שבע"פ אינו מקיים מצוה אלא א"כ מבין, א"כ תו ממילא קאתי לידי הנאה, אבל אין ראייה שיש דין לילמוד במתיקות. ובעצם מש"כ בפירוש ר"א מן ההר לכאן בר"ן מבואר להיפך, שכתב שם בדף ל"ה ע"ב שההיתר דמודר הנאה לילמוד מדרש והלכות הוא משום 'דמצות לאו

להנות ניתנו, ורק באופן שמותר ליטול שכר חשיב דמהני ליה השכר שהיה לו ליתן, ע"ש. ומבואר דעצם מצות תלמוד תורה הוא בלי הנאה, ולפיכך שייך ביה מצות לאו להנות ניתנו. ובדעת ר"א מן ההר צ"ל דהא דמותר ללמדו דברים שאסור ליטול עליהם שכר, היינו דכיון שאסור ליטול שכר והכל חייבין ללמוד בחנם אין זה הנאה במה שזה מלמדו בחינם דאם לא ילמדנו המודר זה ילמדנו אחר, ועב"ז בטורי אבן בר"ה דף כ"ח ע"א ד"ה בשופר, ואכמ"ל. [ובעצם דברי רבינו אברהם מן ההר, יעוי' במ"ב סי' רכ"ג סקי"ג שהביא דעות שאין מברכין על קניית ספרים הטוב והמטיב לפי שמצות לאו להנות ניתנו, ולכאוי' הוא סותר להנ"ל. ואפשר שזו גופא כונתו שכיון שהנאה זו גופא המצוה, תו א"א לברך עלי' לפי שעל הנאה רוחנית אין מברכין וכמ"ש שם המ"ב בס"ק ד' וכ"א, וצ"ע].

עוד מצינו דסגולת התורה דמגנא ומצלא הוא רק תורה בשמחה, דיעוי' בכלי יקר עה"פ וַיֹּאמֶר יַעֲשׂוּ בְּלָבוּ יִקְרְבוּ יָמֵי אַבְלָא אָבִי וְאַהֲרָגָה אֶת יַעֲקֹב אַחֵי (בראשית כ"ז, מ"א), שביאר הא דתלה הדבר הדבר בימי אבל, לפי שאבל אסור לעסוק בתורה, כי פקודי ה' ישרים משמחי לב, ויצחק אמר (שם פסוק מ') וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תִּרְיֶד – דהיינו בזמן שלא יעסקו בתורה - וּפְרָקְתָּ עָלוּ, וא"כ באבלו כשלא יעסוק בתורה לא תהיה לו דהר במגן עליו ואז אהרגה את אחי, ומטעם זה אמרו חז"ל (ברכות דף מד ע"ב) שהאבל צריך שמירה – לפי שאין בו תורה המגינה עליו, עכ"ד. ולכאוי' גם לאבל מותר לילמוד בדברים הרעים, וא"כ עדיין יש בו תורה שמגנת עליו, ומכח הוכיח הבית ישראל מגור זצ"ל שתורה ללא שמחה אינה מגנא ומצלא, לפי שהשמחה היא חלק מהחפצא של תורה, וכשחסר בשמחה הרי חסר בתורה ולפיכך היא אינה מגנא ומצלא.

במסכת כלה רבתי פ"ג דריש מקראי דאיכא חיוב לאהוב את התורה, דכתיב (דברים ו') ואהבת 'את' וגו' את לרבות התורה. אך עדיין לא ידעינן מהתם שמעצם מצות לימוד תורה כלול נמי לאהוב ולשמוח בו, דאפשר דהוי מצוה חיצונית לאהוב את התורה, ואף מי שאינו לומד מצווה בדין זה.

ונראה שמצות תלמוד תורה היא כפי הצורה שניתנה בסיני, וכשאינו באופן זה אין כאן המשך של מסירת התורה וממילא אין זה בגדר לימוד התורה. וד"ז מצינו בכ"מ, באבות דרבי נתן פ"ו ה"ב איתא שבתורה יש ענין לקבל ולילמוד באימה וביראה ברתת ובזיע כדרך שקיבלו אבותינו בהר סיני באימה ביראה ברתת ובזיע. ומצינו ג"כ שכל תורה שלומד הרי הוא מקבל בעת הלימוד את חלקו מהר סיני, וכמו שאומרים בברה"ת בא"י 'נותן' התורה, לשון עתיד, ולא נתן התורה. וכן אמרו חז"ל יגעת ומצאת תאמין, ולא כתוב יגעת וידעת תאמין, אלא מציאה מלשון מתנת חינם יותר ממה שתכנן להשיג, וזה חלק התורה שלו שהוא בלי שיעור ומידה. וכן מצינו לענין עריבות בתורה, במדרש רבה (שמות פרק מ"א אות ה') עה"פ ויתן אל משה ככלותו, וז"ל: מהו 'ככלותו' אמר רשב"ל כל מי שהוא מוציא דברי תורה ואינן ערבים על שומעיהן ככלה שהיא עריבה לבעלה נוח לו שלא אמרן, למה, שבשעה שנתן הקב"ה את התורה לישראל היתה חביבה עליהם

ככלה שחביבה על בן זוגה, ע"כ. ובתנחומא (כי תשא פר' ט"ז) איתא, אמר ריב"ל אסור לת"ח להורות הלכה בציבור עד שהיו דברי תורה עריבין על שומעיהם, ככלה הזו שהיא עריבה על בעלה ומתאוה לשמוע דבריה, ע"כ. [ובעירובין דף נ"ד ע"א 'יראיך יראוני וישמחו' דברי תורה צריכים להימסר באופן שהם משמחים את השומעים עד שבעצם ראייתו של המגיד שיעור הם שמחים היות וזה מזכיר להם דברים נעימים ומשמחים]. נמצא שכיון שהדברי תורה ניתנו מסיני באופן של כלה עריבה, א"כ כשאין הדברים שמחים כנתינתם, שוב אין כאן המשך של מסירת התורה, וממילא אין זה בגדר לימוד תורה. ומצינו בשבת דף פ"ח ע"ב דבהר סיני היתה התורה במתיקות, דאמר ריב"ל כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם בשמים, ולפיכך כיון שלימוד תורה צריך שתהיה כנתינתו מסיני, אז כמו ששם כל דיבור ודיבור מילאה את התורה בבושם מתוק, כך כאן הדברי תורה צריכה להציף את האדם בעריבות והנאה אינסופיים.

ומצינו דכשלומד בדביקות מגיע לדרגה של הר סיני, דבחגיגה דף י"ד ע"ב איתא כמה מעשים בתנאים ואמוראים שהיו דורשין במעשי המרכבה והיתה האש מלהטת סביבם, ובסוכה דף כ"ח ע"א איתא על רבי יונתן בן עוזיאל שבשעה שהיה יושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד היה נשרף, ופי' התוס' שהדברים שמחים כנתינתם בסיני שנתנה תורה באש, וענין זה מצינו במדרש בעובדא דרבי אליעזר ורבי יהושע שהיו מסובין בסעודה וליהטה האש סביבם, עכ"ל. הרי מבואר בתוס' שהאש המלהטת בשעת גילוי דברי תורה, הוא מכוח השמחה של הדברים, וזהו האש שהיה במעמד הר סיני.

לסיום, מספרים על מרן ראש הישיבה רבינו הגראי"ל שטיינמן זצ"ל שפעם נכנס לביתו בחור שהיה במצב של ירידה, וביקש לדבר עם ראש הישיבה בלא שיפריעו לו, בני הבית הבינו שכוונתו לטובה ואפשרו לו, ניגש ושאל האם מרן ראש הישיבה אוהב סטייק?, מה זה סטייק? שאל אותו מרן רה"י. חתיכת בשר, השיב השואל. מרן זצ"ל האיץ בו 'מה אתה רוצה? המשיך הבחור, מרן רה"י לא רוצה סטייק כי הוא לא נמשך לזה, למה אם כן רוצים שאני ילמד גמרא, אני לא נמשך לזה?!.. שקט השתרר בחדר, בני הבית כבר תהו על כך שאפשרו לו כך להתבטא, אבל היה זה מרן ראש הישיבה זצ"ל שפנה אליו בשאלה: 'האם הנך אוהב דבש?' בוודאי! – השיב הבחור. למה? שאל אותו מרן. כי זה מתוק – השיב הבחור. 'הידעת' – המשיך מרן – ישנם אנשים שהדבש לא רק שלא מתוק להם הוא שורף להם... מדוע? כי יש להם פצעים בפה! דע לך, שהגמרא היא מתוקה מדבש ונפת צופים, לא שייך שלא לאהוב אותה, אלא שיש כאילו שיש להם 'פצעים בפה', דיבורים אסורים, מראות אסורות, זה גורם שהגמרא לא תהיה מתוקה. עליך לגאוג, להתייעץ, איך זוכים לטהרת הלב והפה ואז גם אתה תזכה לנועם צוף התורה.

וכעין זה הובא בשם השפת אמת, שביאר במה שמברכים והערב נא ה' אלקינו 'בפינו', היינו שהתורה מצד עצמה היא מאוד מתוקה, ואם הלומד לא מרגיש את מתיקותה הרי זה בגלל שיש בעיה ב'פה' של הלומד, ולכן מבקשים אנו מה' שימתיק את התורה בפינו.

נבזה אפשר לבאר את הגמ' בב"מ דף נח ע"ב שמפרשת מהו אונאת דברים, כיצד אם היה גר ובא ללמוד תורה אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה, ולמה דוקא על לימוד תורה? לפי שבמצות תלמוד תורה אם יש בעיה בפה אי אפשר ללמוד, וכנתבאר. ויש שפירשו לפי שיעקר מצות ת"ת זה בפה, ולא משום שהוא המפריע הגדול להבנת והשגת התורה, ואכמ"ל].

ולסיום הביא מעשה ששמעתי מחכ"א על גאון הגאונים מדור שעבר, רבינו ה'אור שמח' זצוק"ל, שבעת לימודו כשהיה נתקל בדבר הקשה, היה סוגר את הגמרא ונותן צדקה ומתפלל לה', ומה היה מתפלל? לא שיהיה לו תירוץ וביאור, אלא שתהיה לו יותר אהבת תורה, ואם תהיה לו אהבת תורה ממילא ימצא כבר הביאור הנכון בסוגיה, כי אהבת תורה היא הנותנת להבין את התורה.

וכבר מצינו שע"י שלומד בעריבות ממילא מבין, בתנא דבי אליהו רבא פי"ח: שכל זמן שת"ח בבית המדרש ידברי תורה מתוק עליהן, מתוך כך הקב"ה מרחם עליהם ונותן בהם חכמה ובינה ודעת והשכל לעשות מעשים טובים ותלמוד תורה, ע"כ.

וצריך עוד לידע שהעונש הכי גדול הוא לאבד את מתיקות התורה, והדברים מרומזים בדברי רש"י עה"פ וַיְהִי בְּנִסְעֵ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה (במדבר י, לה), עשה לו סימניות מלפניו ומלאחריו (נונים הפוכים) לומר שאין זה מקומו, ולמה נכתב כאן, כדי להפסיק בין פורענות לפורענות, ומהם שתי הפורענויות, הפורענות האחרונה היא המתאוננים, והראשונה היא ויסעו מהר ה', כדאיתא בכל כתבי הקדש (שבת קטז). ונשאלת השאלה, אמנם הפורענות האחרונה היא פורענות שהרי הקב"ה נפרע מהמתאוננים, אבל זה שעם ישראל נסעו מהר ה' כתינוק הבורח מבית הספר זה אומנם מעשה לא ראוי, אך איזה פורענות יש כאן? התשובה היא, מי שבורח מהבית - זה מי שלא טוב לו בבית, מי בורח מהשיבה - מי שלא טוב לו בישיבה, ולמה לא טוב לו - כי הבית קר, זאת לא חממה, אין לו מתיקות בבית שלו, וזוהי הפורענות הגדולה של ויסעו מהר ה', כי מי שיש לו מתיקות התורה לעולם לא ירצה לברוח, לעולם הוא לא יעזוב את בית המדרש, וזה העונש הכי גדול לאבד את מתיקות התורה שאין שום דבר שיכול להשתוות לגודל המתיקות שיש לזוכה בזה.

ונסיים בדברי האור החיים (דברים כ"ו, י"א), וז"ל: שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם, ע"כ.

וראיתי מביאים ממדרש תהילים (קיי"ט) מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי, הלכתי למרחץ היתה עימו, הלכתי לישון היתה עימי, ולפי שלא הנחתיה כל עיקר לא היתה עלי כמשאוי אלא כזמירות, שנאמר זמירות היו לי חוקיך. למדנו מדבריו, שלא מחמת שאהבתי תורתך זכיתי לכל היום היא שיחתי, אלא אדרבה, ע"י שלא הסחתי דעתי מהתורה זכיתי לאוהבה, והיינו שהלימוד ברציפות ללא הפסקות והיסח הדעת, הוא

שמעניק ללומד את הערבות הנפלאה, עד כדי שעושה את התורה כזמירות. ומבארים עפ"מ ש"כ בספר מנוחה וקדושה (שער התורה ח"ג אות י') שהנפש מזדככת ומתקדשת בקדושת התורה, דוקא ע"י לימוד רצוף של ג' או ד' שעות רצופים, שע"י קדושת התורה מאירה בנפש. ומעתה נראה שערבות התורה היא לא בעצם קריאת התורה אלא מחמת קדושתה האלוקית, ולפיכך ככל שלומד יותר שמוסיף בקדושת התורה כך יזכה יותר למתיקות.

ברכת התורה בחג השבועות

מנהג ישראל להיות נעורים בליל שבועות ולעסוק בתורה כל הלילה, ומקור הדברים כתב המשנה ברורה ר"ס תצ"א שהוא מהזוהר פרשת אמור (דף פב ע"ב). ולענין ברכת השחר, פסק הרמ"א בסי' מ"ו סעי' ח' ומ"ב ס"ק כ"ד שיכול לברך אף כשלא ישן בלילה, מלבד מברכת אלוקי נשמה וברכת המעביר שינה שיש בהם דעות, נאלא שהמנהג לכתחילה לשמוע כל הברכות מאחר, לחוש לשיטת הרמב"ם שמי שלא ישן אינו יכול לברך, אבל מדינא יכול לברך]. והנידון לענין ברכת התורה, א', אם הוא ברכת המצות ומאחר שלא ישן בלילה תו אינו מחויב לברך שוב ברה"ת בעלות השחר, או דהוי נמי ברכת השחר ותו מחויב לברך כל יום בעלות השחר מחדש אף כשלא ישן בלילה. ב', כשלא בירך אם עובר איסור בזה שלומד קודם שבירך.

ברכות דף כא ע"א, אמר רב יהודה אמר רב מנין (וכו') לברכת התורה לפניה מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקיננו, ובמשנה ברורה (ריש סי' מז) הביא דהשאגת אריה (סי' כד) מסיק דברכת התורה הוא מן התורה, ולכן אם נסתפק לו אם בירך ברה"ת חוזר ומברך. נוצ"ע לדעת ר"ת שהובא בסי' י"א דשינה לא הוי הפסק, וכל מה שמברך כל יום הוי משום שחכמים קבעו ברכה זו דומיא דשאר ברכת השחר, א"כ חיוב הברכה הוי מדרבנן חוץ מביום שנעשה בר מצוה. עוד צ"ע דבסעי' י"א לענין פלוגתת ר"ת והרא"ש אי שינה הוי הפסק כתב המחבר דנהגו להקל, ופי' הפמ"ג (א"א סקי"א) לפי דברכות דרבנן וספק ברכות להקל, ולכאוי' לפי מאי דמסיק המ"ב דהוי דאורייתא א"כ ניזל לחומרא].

ונחלקו הראשונים בישן שינת קבע על מיטתו אי הוי הפסק, דעת הרא"ש (בתשו' ריש כלל ד') דהוי הפסק, ולפיכך כתב דאף ביום אם ישן שינת קבע חוזר ומברך. דעת ר"ת (הובא בתוס' בברכות דף יא ע"א ד"ה שכבר) דלא הוי הפסק, ואף אם ישן בלילה והשכים לילמוד קודם עלות השחר אינו חוזר ומברך, לפי שברכת התורה של אתמול פוטרת עד שחרית אחר. נובירושלמי בברכות (פ"ג מ"ג) מבואר כדברי הרא"ש, שכתב לענין סוכה דאינה טעונה ברכה אלא בלילי יו"ט הראשון בלבד לפי דאין הפסק למצוה, התיב רבי יעקב דרומיא הרי תלמוד תורה נוהג בלילות כבימים (פי' דחיובה נוהג אף בלילות ואפ"ה מברך בכל יום), ומשני מי כדון (דלא דמיא אהדדי), סוכה אפשר לה ליבטל תלמוד תורה איפשר לו שלא ליבטל, ופי' הפני משה דהכי קאמר 'סוכה אפשר לה

ליבטל בתמיהה, וכי אפשר לה בטל ממנה כל שבעה הלא צריך הוא לאכול בה כל שעה שהוא רוצה ביום ובלילה וכן חייב לישון בסוכה, וא"כ אין שום הפסק בסוכה כל שבעה, אבל 'תלמוד תורה איפשר לו שלא להבטל בתמיהה, והלא צריך הוא לישן, וכישן אינו עוסק בתורה, וא"כ כבר יש לה הפסק, הלכך צריך לברך בכל יום, ע"כ. ומבואר דהשינה הוי הפסק ולכך צריך לברך בכל יום]. והאגור (סי' א') כתב בשם אביו לפשר בין השיטות, דביום אפילו אחר שינת קבע לא יברך כי המיקל בברכות במקום שיש מחלוקת הרי זה לא הפסיד כי הברכות אינן מעכבות, ובליילה אחר שינת קבע יברך. וביאר הבית יוסף (סי' מז סעי' יא) דבלילה אין חוששין לשיטת ר"ת מאחר שכל הפוסקים חולקים עליו, אבל בשינת היום מיהא יש לחוש לדבריו, ע"ש. וכן פסק המחבר, דבסעי' י"א כתב: שינת קבע ביום על מטתו הוי הפסק (שיטת הרא"ש) ויש אומרים דלא הוי הפסק (שיטת ר"ת) וכן נהגו, ובסעי' י"ג כתב: המשכים קודם אור היום לילמוד מברך ברכת התורה (כהרא"ש ודלא כר"ת) ואינו צריך לחזור ולברך כשילך לבית הכנסת, והיינו דלענין שינה ביום חשש לר"ת, וכתב שכן נהגו, ולענין שינת לילה פסק כהרא"ש. והדברים סתומים מה חילוק יש בין שינת היום לשינת הלילה, אם חשש לשיטת ר"ת אם כן אף בשינת לילה ניחוש ליה.

ובפשוטו פלוגתם הוא בעיקר ושורש הדין דברכת התורה שבכל יום, דלהרא"ש הוא משום דהשינה הוי הפסק, ולר"ת הוא תקנת חכמים לברך כל יום שחרית דומיא דברכת השחר. ודבר זה משליך לדינא כמה נפק"מ, א', בישן ביום שינת קבע, דלהרא"ש מברכים דאיכא הפסק, ולר"ת אין מברכים. ב', כשלא ישן כל הלילה, להרא"ש אינו מברך שהרי ליכא הפסק מהברכה שבירך אתמול, ולר"ת מברך שהרי בעלות השחר חל עליו חיוב חדש מד"ס. ג', במה משמברך כל יום, אי הוי חיוב מן התורה או מדברי סופרים, דלהרא"ש הוי מה"ת מאחר שהפסיק בשינה, ולר"ת בפשוטו הוי רק מדברי סופרים דומיא דברכת השחר. ד', בטעם שבצאת הכוכבים אינו מברך שוב, להרא"ש לפי דליכא הפסק, ולר"ת לפי שהלילה הולך אחר היום שעבר דומיא דברכת השחר שתקנו לברך כל יום שחרית, והתימה דהרא"ש עצמו (בברכות פ"א סי' י"ג) כתב שהטעם שאין מברכים בלילה לפי שלגבי קריאה 'הלילה הולך אחר היום', ולכאן לשיטותיה ליכא נפק"מ בין הימים, וכל שלא הפסיק אין צריך לחזור ולברך. ובאמת הפרי חדש (סי' מ"ו סעי' ח') ורעק"א (בשו"ע סי' מ"ז על מג"א סקי"ב) דייקו מלשון זה דמשמע דבבוקר מברך אף שלא ישן בלילה, שהרי היום אינו נגרר אחר היום שעבר, אך צ"ע דא"כ הרא"ש גופא סתר משנתו. ועי' בפמ"ג (א"א סקי"ב) שהוכיח מהשו"ע בסעי' י"ב שכתב שהטעם שבלילה אינו מברך לפי שהלילה הולך אחר היום שעבר, דפסק כר"ת ודלא כהרא"ש (והטור) וכנ"ל, והפלא שהרי לשון זה כתב ג"כ הרא"ש (והטור). וגם בדברי ר"ת יל"ע, דבלשונו משמע שאין מברך שחרית מדין ברכת השחר, אלא מפני שברכת התורה של אתמול פוטרת עד שחרית אחרת, והיינו דברכתו של אתמול פוטרת רק עד שחרית, ולא מטעם שעתה חל עליו חיוב חדש כברכת השחר.

ואשר חזינן מכל זה דאיכא ב' חיובי ברכה, א' דהתורה עצמה מחייבת ברכה וכדילפי' מקרא כי שם ה' אקרא וגו', וזה דוקא כשרוצה ללמוד אבל בלא"ה ליכא עליו חובת ברכה, ובזה אם בירך מאתמול וליכא הסח הדעת אין צריך לברך שוה. ב' מתקנת חכמים לברך ולהודות על התורה כל יום. ודבר זה מפורש ברמב"ם פ"ז מתפילה, שכתב בהלכה י' המשכים לקרוא בתורה וכו' ומברך שלש ברכות ואח"כ קורא, ובהלכה י"א כתב בכל יום חייב אדם לברך ג' ברכות אלו ואח"כ קורא מעט בדברי תורה, והיינו שבתחילה איירי מצד ברכת המצות או ברכה על עצם התורה (כיסודו של הגר"ח), וכאן איירי מצד החובת ברכה שיש עליו בכל יום, וד"ז מדוייק בלשונו שכתב 'בכל יום חייב אדם לברך ג' ברכות אלו ואח"כ קורא מעט בתורה', והיינו דאין הברכה נובע מחמת הקיום המצוה אלא להיפך שמחמת החובת ברכה יש עליו דין ללמוד אחר כך. וכבר האריך בזה האגרות משה (או"ח ח"ב ס"ג) דשיטת הרמב"ם דברה"ת מלבד הברכת המצות שיש עליו כשרוצה ללמוד, חידשו חז"ל עוד תקנה לברך כל יום ג' ברכות להודות על התורה כדרך שתיקנו לברך כל יום ברכות השחר, וזהו שכתב חייב לברך בכל יום ג' ברכות, וכיון שחייב לברך ג' ברכות אלו על התורה בעי ללמוד מעט, ע"ש.

אולם הדברים צ"ב דאיך חלה חובת ההודאה קודם שלומד, ואם ההודאה על עצם נתינת התורה א"כ למה צריך ללמוד. יתירה מזו הא שיטת הרמב"ם (שם בה"ד עד ה"ט) דברכת השחר תקנום חכמים לברך רק כששומע קול שכוי וכשלושב בגדיו, א"כ אמאי ברכת התורה שאני שמברך זאת גם קודם שרוצה ללמוד, ובע"כ דברכת התורה אינו מחמת ברכת הודאה גרידא כברכת השחר, אלא דאיכא חובת ברכה מצד עצמו.

ואשר יראה בזה, דהנה הרמב"ן בסה"מ מצוה ט"ו כתב דיש מצות עשה לברך ולהודות על התורה שקבלנו, ולעומתם הרמב"ם לא מנה זאת כמצות עשה, וכתב המבי"ט בקרית ספר פי"ב מתפילה, דס"ל לרמב"ם דהדין ברכה היא בכלל מצות תלמוד תורה דבכל יום ויום ולהכי לא באה במנין, אבל גם הוא מודה דהדין ברכה הוא מה"ת. והיינו דס"ל דבכלל מצות תלמוד תורה נאמר דאיכא חיוב כל יום דתלמוד תורה עם ברכותיה, ודבר זה נילף מקרא 'כי שם ה' אקרא - דהיינו לימוד התורה, הבו גודל לאלקינו - ביחד עם ברכותיה. מלבד זאת איכא עוד חובת ברכה בעצם מה שלומד, נודבר זה אפשר בכמה פנים, א' מדין ברכת הנהנין בהנאת הנשמה, ואף שמצות לאו להנות ניתנו מ"מ שאני תורה דעיקרו להנאה, ב' מדין ברכת הודאה כשאר ברכת השחר, וזה דוקא קודם שחפץ ללמוד, ג' מדין ברכת המצות ככל המצות דבעי לברך עובר לעשייתן³⁰. וזהו שחילק

³⁰ ובנידון אם ברכת התורה הוא ברכת המצות או ברכת השבח, ראיתי לבאר דבר נחמד, דהנה בברכות יא ע"א נחלקו אמוראים אם ברכת התורה מברכים רק על תורה שבכתב או גם התורה שבעל פה, וכולם מתמיהים היתכן, הלא עיקר מצות תלמוד תורה הוא התורה שבעל פה. אלא שמצינו חילוק בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה בעצם קבלתם, דאיתא בשבת פח ע"א מאי דכתיב 'וַיִּתְּנוּ לָנוּ בְּתַחֲתֵית הַהָר' מלמד שכפה עליהם הר כגיגית, והיינו שקבלו את התורה בכפיה ולא ברצון, והראשונים מקשים הא קבלת התורה היתה ברצון כדכתיב 'כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע', ובמדרש תנחומא איתא שמתחילה קיבלו רק תורה שבכתב ואח"כ אמר להם לקבל גם תורה שבעל פה דבעי לזה יגיעה גדולה, ועל זה הוצרך לכפות עליהם הר כגיגית. ומעתה אפשר דאם זה ברכת השבח על נתינת

הרמב"ם בתרתו, דבהלכה י' איירי מצד החובת ברכה כשחפץ לילמוד, ובהלכה י"א איירי מצד עצם החובת ברכה שחלה מגוף מצות תלמוד תורה.

ומעתה נבוא לבאר דעת ר"ת, דהא דצריך לברך כל יום היינו משום שחובת תלמוד תורה שבכל יום מחיל נמי חיוב ברכה כל יום, ואינו מצד ברכת השחר, וחיוב זה חייל בעלות השחר. אבל הלילה הולך אחר יום שעבר, ולכן תחלת החיוב הוא רק מעה"ש, אלא שמאחר שיש דין לברך כל יום א"כ מעיקרא מה שבירך אתמול התכוין לצאת רק עד למחר כעיקר התקנה, ותו צריך לברך נמי מדין ברכת המצות, וכיון שלא נתכוין לפטור רק יום אחד לכן בזה נקטינן דאם השכים אף שלא עלה עלות השחר מיקרי לענין זה יום אחר שצריך לברך (ודלא כר"ת) וכמו שביאר המחצית השקל, ולכן המחבר אף דחשש לשיטת ר"ת לענין שינה ביום מ"מ לענין שינה בלילה פסק דלא כוותי' מהאי טעמא. וכן י"ל בדעת הרא"ש, דאף לשיטתו דשינה הוי הפסק מ"מ יש עוד הלכה לברך כל יום כדעת ר"ת, ודבר זה מסתברא דמנין לעשות עוד פלוגתא בדבר זה, ולכן בעלות השחר לעולם חייל עליו חיוב מחדש אף אם לא ישן, ולכך הוצרך לומר שבליילה אין צריך לברך לפי שהוא נגרר אחר יום שעבר, ודו"ק.

אולם המגן אברהם (שם סקי"ב) כתב שלכו"ע בעלות השחר חייל עליו חיוב ברכה מדין ברכת השחר אף אם לא ישן, ופלוגתם לענין אם השינה הוי הפסק הוא מצד ברכת המצות שחייל עלי' מחדש, והשו"ע לא הכריע בזה וחסש מספק לדעת ר"ת, והא דנקטינן שאם השכים קודם שעלה עמוד השחר מברך היינו משום דהוי כשאר ברכת השחר דכשישן מברך אותם אף קודם היום כדמבואר בסי' ד'.

ושוב התבוננתי בלשון המג"א, ונראה שלדעת ר"ת גדר הברכה הוא מדין ברכת השחר, אבל להרא"ש גדר אחר הוא, וז"ל: משמע דאם נעור כל הלילה א"צ לברך בבוקר, וצ"ע דבשלמא לסברת הטור דס"ל דבשינה תליא מילתא אם לא ישן א"צ לברך, אבל לפי מה שנהגו שלא לברך כשישן ביום א"כ צ"ל דמה שמברך בבוקר היינו משם שקבעו חכמים ברכה זו בכל יום דומיא דשאר ברכות השחר, תדע דהא לר"ת כשעומד קודם עלות השחר א"צ לברך וכשמאיר היום צריך לברך, א"כ לדידן נמי אף שלא ישן כשמאיר היום צריך לברך שלא היה דעתנו לפטור רק ליום אחד כתקנת חז"ל, ואם ישן והשכים קודם עלות השחר צריך ג"כ לברך מידי דהוה כשאר ברכות השחר שמברך אותם קודם היום, ע"כ. והנה אם כונתו שגם למג"א חל עליו חיוב בעלות השחר מדין ברכת השחר, א"כ מה הוצרך לומר 'שלדידן נמי אף שלא ישן כשמאיר היום צריך לברך שלא היה דעתנו

התורה 'אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ', א"כ שייך לברך רק על תורה שבכתב שקיבלנו ברצון, אבל דבר שקיבלנו בכפייה לא שייך לשבח את הקב"ה על זה ולהודות על זה, (וכי אם יכפו אותי לקבל מתנה, האם יש לי עוד חיוב להודות על זה, אדרבה הנותן יגיד תודה על שהסכמתי לקבל את המתנה), אבל אם זה ברכת המצות א"כ אדרבה עיקר מצות תלמוד תורה הוא על תורה שבעל פה, ושפיר שייך לברך עליו. אולם אין הדברים מוכרחים שכבר אמרו בשבת דף פח ע"א שהדר קיבלוה בימי אחשוורוש, וא"כ אף אם זה ברכת השבח שפיר שייך לברך גם על תורה שבעל פה.

לפטור רק ליום אחד כתקנת חז"ל, הא אף אם דעתנו היה לפטור יותר מיום אחד נמי צריך לברך מחמת תקנת חז"ל שיש חיוב נמי מדין ברכת השחר, ובע"כ שלהרא"ש אין חיוב מחמת ברכת השחר, אלא שמאחר שחז"ל קבעו לברך כל יום, כדחזינן בדעת ר"ת, א"כ אף להרא"ש גדר התקנה, היינו שמחמת מה שסידרו חכמים לברך כל יום אז מעיקרא כונתו לפטור בברכתו רק יום אחד, ולכן צריך לברך כל יום מחדש. נמצא שלר"ת ברכת התורה שבכל יום גדר חיובם הוא כברכת השחר, [ולא מצד ברכת המצות], ולהרא"ש הוא מדין ברכת המצות [מטעם שכונתו בברכתו מעיקרא לפטור רק יום אחד].

ולדינא המג"א דייק מלשון השו"ע שאם ניער כל הלילה אינו מברך בבוקר, משום דלשיטת הרא"ש כל המחייב הוא השינה, וכשלא ישן ליכא עליו שום חיוב. ורעק"א דחה דייקו, ולמעשה כתב המ"ב (ס"ק כח) דספק ברכות להקל, אך אם אפשר לו יראה לשמוע ברכת התורה מאחר ויאמר לו שיכוין להוציאו בהברכות והוא יכוין לצאת ויענה אמן ויאמר אח"כ איזה פסוקים כדי שיהא נחשב לו במקום לימוד, או יכוין לצאת בברכת אהבה רבה וילמוד תיכף מעט אחר שיסיים תפלתו, ע"ש. ולפיכך כשמגיע עלה"ש יכול להמשיך בלימודו, ואף דהמ"ב פסק בסק"א דברכת התורה מן התורה, י"ל דמ"מ האיסור לילמוד קודם ברה"ת הוי רק מדרבנן, עוד י"ל דהכא כל חיובו הוי מדין ברכת השחר כדמבואר במג"א, א"כ זה ודאי חיובו הוי מדרבנן.

והוסיף רעק"א דאף לדבריו מי שישן ביום והיה ער בלילה ממנפ"ש בעי ברכה, שהרי לדעת הרא"ש שינת יום הוי היסח הדעת, ולדעת ר"ת עלות השחר מחייב, ולכן כשמגיע עלות השחר חייב לברך בתורת ודאי ואסור לו להמשיך בלימודו. [בהספד על מרן הגרי"ז זצ"ל סיפרו, שכאשר היה חולה, נחלש פעם אחת מאוד, ובאחד מהימים הרגיש שחייב לישון ביום שנת קבע לצורך בריאותו, אלא שחשש שמא לאחר שישן ביום לא ירדם בלילה, וממילא בבוקר כשיעלה השחר הוא יכנס לספק בברכת התורה. ולכן החליט שלא לישון ביום כדי לא להכנס לספקות, והיה לו יסורים נוראים בזה שלא הלך לישון, ומ"מ בכדי שלא להכנס לספק בברכות התורה סבל את היסורים הללו. ובנו הגאון ר' מאיר, הראה לו את דברי הרעק"א הללו, שבישן ביום שנת קבע והיה ניעור בלילה יכול לברך בבוקר ברכת התורה. וביקש לראות את דברי הרעק"א בתוך הספר, ולאחר שראה שבאמת כך כתוב בדבריו, וממילא גם אם יישן עכשיו לא יהיה לו ספק בבוקר, הודה לבנו ואמר אינך יודע באיזה עה"ב זכית בזה, ותיכף ומיד נרדם. וסיפרו את זה על מרן הגרי"ז להראות איך שכל תנועה שלו היתה מחושבנת על פי ד' חלקי שו"ע, ואם יש לו ספק בברכת התורה לא הולך לישון אפילו שסובל מחמת זה יסורים נוראים. ורק לאחר שהוברר לו שאין בזה ספק הלכתי, מיד נרדם]. והעירו בזה שאם בתפילת ערבית התכוין באהבת עולם לשם ברכת התורה ואח"כ למד מיד תו לא יועיל עיצת רעק"א כיון שכבר

יצא יד"ח ברכת התורה, ולפמש"כ המ"ב (בס"ק י"ג) שהישן ביום יכוין באהבת עולם³⁰
כדי לצאת ידי המחמירים שגם על שינת יום מברכים, תו ליכא לעיצה זו.

אולם יש שפקפקו בזה לפמש"כ הפרי מגדים בחד טעמא, דהסיבה דעל שינת יום אין
מברכים ועל שינת לילה מברכים (אף קודם עלות השחר), לפי ששינת לילה הוי הפסק
גדול וחשיב הסח הדעת, לכך בזה נקטינן דלא כר"ת, לפ"ז יש שטענו שלכך רק על שינת
לילה מברכים, אבל על שינת היום אין מברכים אף שיגיע עלות השחר. ודבר זה תליה
אם טעם זה הוא לשיטת הרא"ש, דהיינו דאנן נקטינן לדינא כדעת הרא"ש דליכא חובת
ברכה מצד ברכת השחר כ"א מצד דהשינה הוי הפסק, אלא דעל שינת יום חוששין לר"ת
כיון דעיקר השינה הוא הלילה ולפיכך שינת היום אינו נידון כשינת קבע, ולפ"ז ליכא
הממנפ"ש שכתב רעק"א. או שטעם זה הוא לשיטת ר"ת, דהיינו דאף לשיטתו דשינה
בעלמא לא הוי הפסק מ"מ אנן ס"ל דשינת לילה שאני והוי הפסק, ולכך כשבא עלות
השחר יכול לברך ממנפ"ש, שהרי לר"ת כשבא עלה"ש צריך לברך אף כשלא ישן כלל,
ולהרא"ש השינה הוי הפסק.

ולמעשה הובא בשם החזו"א שאמר לפקפק עמש"כ רעק"א מהאי טעמא, דאפשר דרק
שינת הלילה חשיב שינת קבע ולא שינת היום, ולכן אף אם ישן ביום אינו יכול לברך
בעלות השחר.

אולם רבותינו עמודי העולם הגראי"ל שטיינמן וצ"ל והגר"ח קנייבסקי שליט"א נחלקו
בדעתו בחג שבועות שישן שינה העיקרית שלו ביום, אם בכה"ג שינת היום הוי הפסק או
לא. ודבר זה תליה בהא דבעלמא שינת היום לא הוי היסח הדעת, הגראי"ל למד לפי
דשינה העיקרית לאותו מעת לעת היא שינת הלילה, ולכך רק זה חשיב שינת קבע, וכ"כ
רבינו ה'קהילת יעקב' בקריינא דאגרתא (ח"א סי' קל"ג) וז"ל: ברכת התורה ע"פ דין
צריכים לברך אחר כל שינת קבע, והמנהג הוא לברך רק לאחר קימה של שינה העיקרית

³⁰ הנה קי"ל כל ברכה שאין עמו שם ומלכות אינה ברכה, ויל"ע איך יוצאים יד"ח ברכת התורה בברכת אהבה רבה
דשחרית או בברכת אהבת עולם במעריב, הא אין עמו שם ומלכות. ויש שרצו לחדש שכדי לצאת צריך לכוין כבר
מתחילת ברכת יוצר המאורות לחיוב דאורייתא של ברכת התורה, שהרי מה"ט ליכא מלכות בברכת אהבה רבה
כיון שהיא סמוכה לחברתה, נמיהו לפי הצד שהביה"ל בסי' מ"ז סעי' ז' שאף שלא כיוון באהבה רבה לצאת
בברכה"ת יוצא, אפשר דאין צריך כוונה נמי במלכות דברכת יוצר אור, ועי']. וצדדי הנידון, דאפשר שאין דין להזכיר
מלכות בברכה, אלא שבלא זה אין לברכה שם ברכה, ואחרי שברכת אהבה רבה סמוכה לחברתה תו יש לו תופס
ברכה, ושפיר יוצא בזה אף ברכה התורה. ובנוסח אחר שאחרי שחז"ל תיקנו שאין צריך להזכיר בו מלכות משום
שהיא סמוכה לחברתה תו יש לו תופס ברכה אף בלא מלכות. [ואפשר עוד דבברכת אהבה רבה כיון שאומר שם
'אבינו מלכנו' תו חשיב הזכרת מלכות, וד"ז תליה אם בהזכרת 'מלך' לחוד חשיב הזכרת מלכות, עי' בשו"ע סי' רי"ד
דלא יצא בכך, ובמ"ב סק"ו הביא מספר אבן העזר שפקפק בזה]. והנה הביה"ל בסי' ר"ט סעי' ב' כתב לענין פתח
אדעתא דחמרא ותוכד"ד נזכר שטעה וסיים בדשכרא (שהכל) דהוי ספק דדינא ויצא, ולענין ברהמ"ז דאורייתא כיון
דהוי ספק בד"ת לא יצא, וקשה כיון דשם ומלכות הוא לעיכובא ומצות צריכות כונה א"כ אף בדרבנן לא חשיב
ברכה ואמאי בברכת הנהנין יצא, וחזינן שאם נתכוין לברכה אף שבשם ומלכות לא נתכוין לאותו דבר חשיב שפיר
שהזכיר בברכתו שם ומלכות, ולפ"ז א"ש דשפיר יוצא בהזכרת מלכות שהזכיר בברכה ראשונה אפי' שלא נתכוין
בזה לשם ברכת התורה. [נוראית חכ"א שכתב דממה שאין מתכוונים לצאת ברכת התורה כבר מברכה ראשונה
מוכח כדעת הפנ"י (ברכות ט"ז ע"א תוד"ה וחותרם) דמה"ת לא בעינן שם ומלכות (וכן אסיק המנח"ח מצוה ת"ל אות
ג), ודבריו אינם מובנים דעכ"פ מדרבנן בעי והוא לעיכובא.

לאותו המעת לעת, ע"כ, ולכן בשבועות דשינה העיקרית שלו הוא ביום שפיר הוי השינה היסח הדעת, ולפיכך אף לפמש"כ המחבר דעל שינת היום אין מברכין, מ"מ בזה צריך לברך דחשיב כשינת הלילה. והגר"ח למד דשינת הלילה חשיב שינת קבע מצד שלילה הוא זמן שינה, כמו שאמרו בעירובין דף סה ע"א אמר רב יהודה לא איברי ליליא אלא לשינתא, והיינו דלילה הוא זמן שינה בעצם ויום לאו זמן שינה, ולכן אף שיקבע את עיקר שינתו ליום לא חשיב שינה זו לשינת קבע.

ולפ"ז יש שטענו דבכה"ג עדיף שבליל שבועות יכוין במעריב בברכת אהבת עולם, לצאת ידי ברכת התורה על שינת היום (דערב שבועות) וכמש"כ המ"ב (בס"ק י"ג). ובבוקר בעלות השחר לא יברך (ולא ישמע מאחר) לחוש לשיטות דליכא חיוב ברכה בכל יום, ואף לחולקים אינו אלא מדרבנן כדין ברכת השחר. ואח"כ כשישן את השינה העיקרית שלו למעל"ע יברך, שאז ממנפ"ש חייב לברך, או מצד השינה או מצד עלה"ש. ויתכן שבכה"ג אף שישמע הברכות בעלה"ש נמי צריך לברך כשיקום כדעת הגרא"ל.

וחכ"א נתן עיצה, דבכה"ג כשישמע הברכות בבוקר יכוין לפטור רק עד שיקום משינתו, ואז לכו"ע יוכל לברך, [ועי' בסמוך מה שנכתוב בעצם תנאי זה]. אלא כדי לחוש אף לשיטת החזו"א וכביאור הגר"ח, יש לכוין נמי בברכת התורה של אתמול ובברכת אהבת עולם דמעריב ובברכת התורה ששומע בעלות השחר לפטור רק עד שיקום משנתו, ואז דבר זה שפיר לכו"ע.

ומנהג אאמו"ר זצ"ל בכל שינת יום, לברך ברה"ת לאחר שקם משינתו בלא שם ומלכות, דבזה יוצא חובת הברכה דמה"ת, ותו הוי רק ספק ברכה דרבנן. ולאמור כל שישן בשבועות את שינתו העיקרית ביום ראוי לעשות עיצה זו, שהרי נתבאר שאפשר שבזה אף להכרעת המחבר צריך לברך ביום. וראוי להזכיר שאף המחבר שכתב שהמנהג לא לברך, מ"מ הביא את שיטת הרא"ש בסתמא, והיינו שנקט לעיקר שצריך לברך, וכן המ"ב הביא שם (סקכ"ה) שדעת הרבה ראשונים ואחרונים לברך וכן הכריע הגר"א, וסיים המ"ב שם דפשוט הוא דהסומך על דברי הפוסקים לא הפסיד ושפיר יכול לברך ולא אמרי' בזה ספק ברכות להקל, וא"כ אף למנהג שלא לברך ראוי לעשות כעצת אאמו"ר כדי לצאת מחובת ברכה דאורייתא.

ונראה דלדברי כולם מי שהלך לישן בתחילת הלילה וקם בחצות, ומברך ברה"ת באמצע הלילה, אינו יכול לפטור מי שלא ישן כלל, כיון שמי שלא ישן כל חיובו חייל עליה בעלות השחר, ועתה לא חשיב כלל בר חיובא.

הנה בני ספרד נוהגים כדעת החיד"א (ברכ"י סי' מ"ו ס"י"ב) לברך ברכת התורה בעלות השחר, גם אם לא ישן בלילה, [ומפרשים דברי המחבר כמש"כ הפר"ח בסי' מו סעי' ח', ודלא כמג"א בסי' מז סקי"ב ור"ס תצ"ד, ובמקום מנהג לא אמרי' סב"ל]. ובני אשכנז נוהגים להביא אחד שישן בלילה כדי שיוציאם, [והובא שכן היה מנהגו של החת"ס, עי' שו"ת נטע שורק חיו"ד סי' סג], ובמקומות שאין מי שישן בלילה מבקשים מאחד מבני

ספרד שיברך ויוציאם. אולם צריך להקפיד שהבן ספרד ישן ג"כ בערב שבועות (ביום),
דאם לא ישן א"כ לדעת רעק"א הבן אשכנז שישן חייב בתורת ודאי (ממנפ"ש) והבן ספרד
חייב רק בספק, וא"כ עדיף שהבן אשכנז יברך בעצמו, ולא ייצא ממי שמחויב בספק.

ומי שקם באמצע הלילה, ודעתו לקום לתחילת היום, נתבאר דלכו"ע מברך ברה"ת, הן
מדין שהשינה הוי הסח הדעת הן מדין ברכת השחר והן מצד שכונתו בברכת לפטר עד
היום החדש ולגבי זה חשיב כיום חדש. אך אם אח"כ חזר לישון על מטתו, לכאוי כיון
שלדינא בשינת היום חוששין לר"ת תו אינו יכול לברך, אך לטעם שכתב הפמ"ג דשינת
לילה נקטינן דהוה הפסק גדול, ולכן בזה לא נקטינן כר"ת, א"כ כשקם שוב צריך לחזור
ולברך. ואם קם באמצע הלילה ודעתו להמשיך לישון, לכאוי אם הטעם שבקימתו מתחיל
יום חדש, ודעתו בברכתו לפטור רק יום אחד, א"כ הכא לא חשיב יום חדש ואין מברך
אלא כשקם משנתו השניה, ולטעם דשינת לילה הוי הפסק גדול א"כ צריך לברך בכל
פעם שקם ממשנתו. ועי' שם בפמ"ג שהביא מהפרי חדש שמברך כל פעם שקם מהשינה,
אפי' כשישן כמה פעמים בלילה, אך כתב דדבר זה תלוי בטעמים הנ"ל. וכן אמר רבינו
הגר"ח קנייבסקי שליט"א בשם החזו"א דהישן בלילה שינת קבע וקם לילמוד, ואח"כ חוזר
לישן שוב שינת קבע, דמחויב בג' ברכות בכל פעם שקם, מאחר דקי"ל דשינת לילה הוי
שינת קבע וחשיב היסח הדעת. אולם רבינו הגראי"ל שטיינמן זצ"ל חשש לדעת ר"ת
(והיינו שחשש שהמחבר לא הכריע לגמרי כדעת הרא"ש), והביא עיצה נפלאה בשם
החזו"א, שבפעם הראשונה שיקום יברך רק ברכה אחת דברכה"ת, ובבוקר שקם שנית
יברך ברכה שניה, כיון שמעיקר הדין סגי לברך רק ברכה אחת, כדחזינן שמדינא סגי
בברכת אהבה רבה, וכדאיתא בברכות דף י"א ע"ב א"ר יהודה אמר שמואל השכים
לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך משקרא ק"ש א"צ לברך שכבר נפטר באהבה
רבה, ושם הביאו אמוראים שיש שבירכו רק את ברכת לעסוק בדברי תורה, ויש שבירכו
רק ברכת אשר בחר בנו, אלא דאנן מברכין ב' ברכות כדמסקינן שכיון שנחלקו חכמים
בנוסח הברכה הילכך למירינהו לכולהו, אבל מה"ת ודאי דסגי באחד הם. [אך אמר
שעיצה זו מועלת רק למי שקם ב' פעמים בלילה, אך מי שקם יותר מזה אינו יודע שום
עיצה איך ייצא אף לדעת ר"ת].

והנה יש שכתבו עיצה שהניעור בלילה לכו"ע יוכלו לברך למחרת בעלות השחר את
ברכת התורה, דכשיברך בערב שבועות ברה"ת יכוין בהדיא לפטור את עצמו בברכה זו
רק עד למחרת בבוקר, ובוה לכו"ע יכול לברך כשהאיר השחר. ועיצה זו מצינו בביה"ל
בסי' ח' סי"ד (ד"ה וי"א) לענין ברכה על ציצית כשיוצא מבית המרחץ, שיכוין בבוקר בעת
הברכה שלא תפטור בברכה זו להטלית קטן רק עד הפשיטה, וכשיבוא ללובשה יחזור
ויברך לכו"ע. וכן כתב המגן אברהם (סי' מ"ז ס"ק י"ב, ובהקדמה לסי' תצ"ד) לענין ברכת
התורה שיכול להתנות שלא תועיל הברכה אלא עד זמן מסויים, ולכן כתב שאם היה
ניעור כל הלילה חוזר ומברך ברכה"ת כיון שמסתמא דעתו שלא תועיל ברכת התורה
אלא ליום ולילה, ולכן בבוקר מברך שוב. ואף שכתב שבשו"ע משמע לא כן היינו

מסתמא, אבל כשמכוין להדיא אפשר דלכו"ע שפיר מהני התנאי. והחיי אדם בנשמת אדם כלל ט' סק"ג תמה דהמג"א סתר משנתו, דבסי' תרל"ט ס"ק י"ז כתב לענין ברכת ליישב בסוכה דלא מהני להתנות תנאי זה, ומכח זה השיג עמש"כ שם הב"ח והט"ז, ע"ש. נויש שחילקו בין ברכת המצות שהברכה אינו מדין המצוה כ"א שזהו זמן שראוי לשבח את השי"ת ולפיכך אינו יכול להגביל את ברכתו, מברכת התורה שהוא מדיני החפצא של המצוה דתורה טעונה ברכה כמש"כ הגר"ח ולפיכך שפיר יכול להגביל את ברכתו שיחול רק על זה ולא על זה]. וע"ע בפרי חדש (יו"ד סי' י"ט סק"ח) שכתב עיצה זו לענין ברכת השחיטה, שיכול להתנות שאין דעתו לפטור בברכתו אלא עד שידבר, ואז כשחוזר ושוחט יברך. והתבואות שור (שם ס"ק י"ז) השיג עליו, ע"ש. וע"ע בשו"ע או"ח סי' קע"ד סעי' ד' שנתן עיצה זו על ברכת הנהנין, לענין פלוגתא אם ברכת היין של הבדלה פוטר יין שבתוך המזון, וכתב שמספק יכוין בברכתו שלא להוציא את היין שבתוך הסעודה, והגרעק"א בהגהותיו שם ציין לדברי המג"א בסי' תרל"ט הנ"ל, ולדברי התבואות שור שהציע עצה זו גבי ברכת השחיטה. ולענין ברכה אחרונה כשאכל כמה מינים ובירך ברכה אחרונה והתכוון לפטור רק מין אחד, מצינו פלוגתא, דעת הפמ"ג (סי' ר"ז א"א סק"א, ובפתיחה ברכות ד"ה מריש) שאינו יכול, והברכה שבירך פוטר את הכל ואינו תלוי בכונתו ושנוי מברכה ראשונה שעוד לא חל עליו החיוב ושפיר יכול להתכוין שיחול רק על זה, אולם דעת הבן איש חי (בשו"ת רב פעלים או"ח ח"ב סי' ל"ב) שאף בזה יכול להתנות. אולם למעשה הורו רבותינו, שמאחר שהמ"ב לענין ברכת התורה לא הביא עיצה זו שכתב גבי ציצית, אין ראוי לעשות כן.

***

פנינים

שבועות – כתר תורה

בשל"ה (מסכת שבועות – נר מצוה אות י"ח) איתא, חייב אדם לשמוח בזה החג כי הוא יום שזכינו בו ל'כתר תורה'. וביאור הדברים, יעוי' ברמב"ם (הלכות ת"ת פ"ג הי"ג) אף על פי ש'מצוה ללמד ביום ובליילה אין אדם ללמד רב חכמתו אלא בליילה, לפיכך מי שרצה לזכות 'בכתר התורה' יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפלו אחד מהן בשנה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. והיינו דכתר תורה הוא במה שהתורה נעשה אצלם כחלק מנפשם, ואינו כעוד קיום מצוה אלא שזה עצמנו ונפשנו, ודבר זה מתבטא במה שלומד בלילה בזמן של מנוחה ואפ"ה מתגבר על עצמו, ועי"ז מקשר עצמו לאורייתא, ונעשה חיבור דקוב"ה וישראל ואורייתא חד הוא. וזהו השמחה בשבועות, וכמו שאמר רב יוסף עבדי לי עגלא תלתא אמר אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא, ופרש"י אי לאו האי יומא שלמדתי תורה ונתרוממתי, והיינו השמחה שהאדם עצמו נשתנה ולא בקיום המצוה גרידא, [ועי' בקידושין דף ל"ג ע"ב לענין אם בשעה שלומד תורה צריך לקום בפני ספר תורה, ואמרו כלום תורה עומדת

מפני לומדיה, וכתב רש"י בתמיה לפי שעסוקים בדבר הלכה היו קרי להו לדידהו תורה עצמה ולדידיה קרי לומדיה, הרי הוא כיסוד הנ"ל שהאדם בעת לימודו נעשה חפצא של תורה, וע"ע ברש"י בברכות ברכות דף כד ע"א (ד"ה זה התולה) שהתורה חייו של אדם, וזהו כונת השל"ה שהשמחה הוא על מה שזכינו לכתר תורה. ולפ"ז מובן מאוד המנהג בשבועות ללמוד כל הלילה ללא שינה, וכמש"כ הרמב"ם שלימוד זה מביא לידי כתר של תורה.

והנה בתחילה משה רבינו היה אמור לתת לישראל את התורה, וביום הרביעי אמרו בני ישראל רצוננו לראות את מלכנו וכו', ואז הקב"ה אמר להם לעשות הכנה ג' ימים, ואז שמעו בני"י את ב' הדברות הראשונות שבהם היו כלולים כל התורה מפי הקב"ה. והביאור הוא כנ"ל, שבתחילה היינו אמורים לקבל את התורה כעוד מצוה לחוד, אך בני ישראל רצו תורה אחרת, תורה שכל נפשם ומהותם יהיה מחובר לזה, דבוקים בו יתברך, וכמו שהאריך הנפש החיים שהלומד תורה זה עצמו דבוקת בשכינה ולא רק כהכנה לדבקות בה' כשאר מצות, ואת זה קבלו ביום הרביעי, ואז אמר להם הקב"ה שבשביל זה הם זקוקים להכנה ולקדושה. ובזה יובן שביום השני לחודש סיון הקב"ה אומר למשה פה תאמר לבית יעקב (אלו הנשים) וְתִגִּיד לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל (אלו האנשים), ולכאן מדוע הקב"ה פונה תחילה לנשים הא נשים לאו בני תורה ניהו, ולהנ"ל א"ש שבתחילה שהתורה היתה רק כעוד קיום מצוה אז פנו תחילה לנשים, שבוזה ליכא נפקותא בין אנשים לנשים, ורק בחלק שהתורה הוא מהות חיינו, בזה איכא חילוק בין אנשים לנשים.

ומעתה יל"ע כל שנה בשבועות איזה חלק מתחדש שוב, מה שהיה אמור להיות בתחילה או מה שנעשה לבסוף, כמ"כ יש לעיין עכשיו שלומד בתורה אם הוא עומד במצד שתורה שניתנה מפי משה או כביכול כפי שניתן מפי הגבורה. ולכאן יש להוכיח כן מברכות דף כב ע"א, דתניא (דברים ד-ט) והודעתם לבניך ולבני בניך וכתוב בתריה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע מכאן אמרו הזבים והמצורעים ובאין על נדות מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים לשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות אבל בעלי קריין אסורים, ומבואר שבכל לימוד תורה הוא כעומד לפני ה' בהר סיני עד כדי שצריך לזה אותו הכנה ודרגה שהיה בג' ימי הגבלה בסיני.

ובאמת יש עוד רובד בענין זה, דקבלת התורה אינו קבלת מצות לחוד, אלא שכל תפיסת החיים היא של הקב"ה, דהיינו שאינו חי את עצמו ואת רצונתו, אלא את הקב"ה כפי שיורם. ועפ"ז יובן מה דאיתא בחז"ל דכאשר בא הקב"ה לבני עשו ושאלם אם רוצים הם לקבל את התורה, שאלוהו בני עשו 'מה כתוב בה' תשובת הקב"ה היתה 'לא תרצח!' ובמבט שטחי נידמה לנו כי כוונת הקב"ה היתה כביכול להכשילם, היתכן? אלא שכונת בני עשו בשאלה 'מה כתוב בה' לא היתה על מצות תפילין או מזוזה וכיו"ב, דאלו הן רק מצות התורה ולא התורה בעצמותה, אלא שאלתם היתה מהי תפיסת החיים של

התורה, וענה להם הקב"ה שאם רצונם לקבל עליהם לשנות את כל תפיסת החיים, לחיות בורא עולם ולא את עצמם ותאותם ולכן עליהם להפסיק במהלך של לא תרצח, ועל זה ענו לו, שלקיים תפילין ומזוזה ושאר מצות הם יכולים, אבל לשנות את תפיסת החיים שלהם את עצם מציאותם ש'על חרבך תחיה' זה אינם יכולים. עד שבאו לישראל ואמרו מיד נעשה ונשמע, והקדימו את הנעשה קודם לנשמע, לזה גופא שרצונם לחיות את כל מהלך חייהם עפ"י הקב"ה, שמה שיצוינו נעשה, כי רק אליו אנו משועבדים, ואין בנו מעצמינו שום רצון כלל, כי אם לעשות את רצונו יתברך.

*

שבועות – שייכא ללוחות ראשונות ולא ללוחות שניות

איתא במדרש (תנחומא, פרשת כי תשא, פרק ל"א), לוחות ראשונות, על שניתנו ב"פומבי" (בפרסום וברעש גדול) לפיכך שלטה בהם עין הרע, ונשתברו. ולוחות שניים, שניתנו "בצנעה" – נשתמרו, הרי אין לך דבר יפה יותר מהצניעות, עכ"ל. והשאלה דבשבועות היה מעמד הר סיני בקולות ובברקים וכו' ושם נתגלה הקב"ה ונתן לנו את לחות הברית עשרת הדברות, ואחרי זה עלה משה למרום להביא לוחות ראשונות, ובי"ז בתמוז ירד ואז היה העגל ושבר ללוחות, ואח"כ בי' בתשרי ניתן לוחות שניות, וא"כ יש להבין באיזה רעש גדול ניתן לוחות ראשונות יותר מלוחות שניות. ובע"כ חזינן שכל שבועות ולוחות הברית הכל מיישך שייכי ללוחות ראשונות, וכל מה שעושים לשבועות הוא משום ששברי לוחות עדיין בארון ואנו ממשיכים לקבל את ההשפעות מכוח הלוחות הראשונות. ומצינו עוד דשבועות קשור ללוחות ראשונות, דאיתא בתענית דף ל' ע"ב דבנות ישראל היו יוצאות במחולות ביום הכיפורים משום דאית ביה סליחה ומחילה והוא יום שניתנו בו לוחות האחרונות, וקשה דא"כ מדוע לא יצאו במחולות גם בחג השבועות. ותי' החתם סופר (בתורת משה במדבר עמו' ט"ו) דכיון שאותה קבלה נתבטלה ע"י העגל, ונתחדשה ביום כיפור, לכן הם עשו מחול רק ביום כיפור, עכ"ד, הרי מפורש דשבועות קשור רק ללוחות ראשונות.

*

נעשה ונשמע – מעלת נעשה

שבת פח ע"א, אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו דכתיב (תהילים קג-כ) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברישא עושי והדר לשמוע. והפלא מה מעלה בדבר זה, הרי כל אחד שקשר לרבו באמת היה אומר אותו דבר, למשל רבי חיים מולאזין שהגאון היה מבקש ממנו היה אומר קודם ששומע את בקשת רבו שכל מה שיאמר אני יעשה, וא"כ איזה מעלה יש כאן שאמרו כן למלך מלכי המלכים ובפרט אחרי שזכו לכזה קרבת אלקים בניסי מצרים ולראותו פנים בפנים בקריעת ים סוף. עוד יל"ע דהנה באבות דרבי נתן פ"ו מובא המעשה התחילת דרכו דרבי עקיבא, אמרו בן

ארבעים שנה היה ולא שנה כלום, אמרו פעם אחת היה עומד על פי הבאר אמר מי חקק
אבן זו אמרו לא המים שתדיר נופלים עליה בכל יום, אמרו לו עקיבא אי אתה קורא
אבנים שחקו מים וכו', והנה יל"ע מה ראה מיוחד במים אלו, הרי היסוד שכל טיפה
פועלת אינם צריך לימוד ממים, וכל קשי הבנה שחוזרים לו שוב ושוב בסוף הוא מבין.
אלא הכונה דהנה בכל מקצוע שאדם עוסק בתחילה צריך לבדוק את כישוריו לענין, לא
כל כן תורה שניתן לכל אחד מישראל ללא קשר לקישוריו, והיינו שבתורה שמתחיל
לילמוד ניתן משמיא כוחות שיבין זאת, וד"ז למד ר"ע ממים שבכל חקיקה שנעשה
נשתנה לאפיק חדש שדרכו הולך המים, וכן בתורה שמתחיל לילמוד ניתן לו אפיקים
חדשים. וזהו מהות נעשה ונשמע, שאפי' בדברים שאין ביכולתנו מ"מ נעשה בלי
חשבונות ועי"ז יפתח לנו אפיקים חדשים מה שלא היה ממקודם, ויהיה ביכולנו לשמוע
ולעשות.

*

נעשה ונשמע – מעלת נשמע

שבת דף פ"ח ע"א דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים
ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה
ואחד כנגד נשמע, אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול
ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו דכתיב (תהילים קג-כ)
ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברישא עושי והדר לשמוע.
ומשמע מכל זה שעל הדיבור ד'נשמע' זכו נמי לעוד כתר, ולכאו' אינו מובן מה מעלה
עצם אמירת נשמע, הרי אם מתחילה היו אומרים נשמע ונעשה לא היה מגיע להם כלום
וא"כ מדוע עתה מגיע להם שתיים. עוד יל"ע מה ענין 'שמיעה' אצל מלאכים שהרי אינם
בעלי בחירה, ולא זקוקים להבנה. ואשר חזינן דנשמע שהוא לאחר נעשה אין הכונה על
השמיעה גרידא, שהרי אין בזה שום נפק"מ אחרי שכבר אמרו נעשה, אלא כמש"כ
האלשיך פרשת ראה וז"ל: שהוא דרך מלאכי ה' שבעשותם מצותו יתברך 'תאבים
לשמוע צווי אחר לעשות אותו', כד"א (תהילים קג כ) לשמוע בקול דברו שעושים דברו
ומטים אזנם לשמוע בקול דברו שיצוה למו לעשות עוד, ע"כ. והיינו לשמוע הוא
השתקקות לעשות עוד ועוד. וד"ז מדויק שהרי ביום השני שהוצע להם התורה לא אמרו
נעשה ונשמע, ורק ביום החמישי אחרי שמה קרא להם מספר הברית אז אמרו נעשה
ונשמע, והפלא על מה אמרו נשמע, הא משה קרא להם את כל ספר הברית, ובע"כ שעל
זה גופא אמרו 'נשמע' שהם רוצים לשמוע עוד ועוד.

והנה בגמ' איתא שהמלאכים נתנו לכ"א ב' כתרים אחד כנגד 'נעשה' ואחד כנגד
'נשמע'. ובזוהר (ח"ג קצ"ג א') איתא שקיבלו מתנות משרו של עשיו ומשרו של ישמעאל,
נעשה – הוא כנגד עשו, ונשמע – הוא כנגד ישמעאל. וביאר ר' צדוק הכהן מלובלין (פרי
צדיק במדבר לחג השבועות) דאיתא במדרש (במדבר רבה ט"ז, י) שמותיהם נאים

ומעשיהם כעורים זה ישמעאל ועשו, ישמעאל – שמע קל, עשו – עושה רצון עושיו, אבל מעשיהם כעורים, כי אברהם אבינו שהושלם במידת היראה כמו שנאמר בנסיון האחרון 'עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה', לכן על שם שלימותו קרא להבן שיצא ממנו ישמעאל – על שם נשמע. ויצחק קרא לבנו עשו עושה מעשה רצון עושיו – על שם נעשה, והיינו שעשיו קיבל את כח הגבורה, ובוזה יכול לעשות רצון עושיו, וישמעאל קיבל כח דשמיעה ישמע אל, וזה כח התאווה להתאוות לקל לשמוע דברי ה', וכוחות אלו הם לקחו והשתמשו לרע, וזוהו שמותיהם נאים ומעשיהם כעורים, עשו השתמש בכח הגבורה שלו לרציחה לרצוח ולכבוש את העולם, וישמעאל במידת האהבה השתמש לחמדת הגוף ותאוות רעות, ובמתן תורה נתנו לישראל במתנה כוחות אלו, כח הגבורה – וזוהו חכמת התורה שבעל פה ולהשתמש בו לכבוש היצר הרע, ומישמעאל את כח השמיעה לילמוד עם כל התאווה. וכן מובא בשם רבי ישראל מסאלט שאמר, שיהודי צריך לילמוד תורה בכל החשק כמו התשוקה שגוי עושה את התאוות שלו].

*

אתה בחרתנו מכל העמים

בברכת התורה אנו אומרים 'אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו תורתו', ובתפילה אנו אומרים 'אתה בחרתנו מכל העמים', והשאלה שנשאלת הרי הקב"ה קודם קבלת התורה חיזר על כל אומה ולשון ולא הסכימו לקבל את התורה, ורק עם ישראל רצה ואמר נעשה ונשמע, וא"כ במה בחר בנו מכל העמים. ובפשוטו הכונה במה שהקב"ה זיכך אותנו שניהיה ראויים לקבלת התורה, וכמש"כ הספרים שכל גלות מצרים היתה הכנה לזה, וזהו מה שבחר בנו קודם קבלת התורה, ועי"ז היינו מסוגלים לומר נעשה ונשמע. ובאמת איתא שגם על ישראל הקב"ה כפה עליהם הר כגיגית, ומדוע על הגוים לא עשה כן, והתשובה המקובלת שלכפות נגד מהותם וטבעם אי"ז קבלה כ"א ביטל הדבר, שהרי הם אינם מסוגלים לזה אלא שמשנה טבעם ועשאו כאומה אחרת אם טבעים ומהות שונה, ורק ישראל שהיה להם טבע של עבדים (ועל זה היה כל שיעבוד מצרים להשריש בהם טבע של עבדות כמש"כ המלבי"ם), לכן אצלם הכפיה אינה נגד מהותם ושפיר חשיב שהם קבלוה.

עוד אפשר, דהנה כתיב וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו (במדבר י"ח י'), והיינו על עסקי עריות שנאסר להם, ובספר גור אריה (פרשת ויגש ד"ה זו דינה) הקשה כיון דישראל במתן תורה דין גרים היה להם, וכדאיתא ביבמות מו ע"ב דישראל היו צריכים מילה והזאה וטבילה כדין גרים, וקי"ל גר נושא אחותו מה"ת משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וא"כ לאותו הדור היה ראוי להתיר קרובות ערוה, ותי' דלא אמרי' גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, אלא בגר שנתגייר מדעתו וחפצו, אז הוא כקטן שנולד, אבל בשעת מתן תורה שהוכרחו לקבלה שכפה עליהם הר בגיגית, בזה לא הוי כקטן שנולד, ע"ש. והדברים הובאו בשמעתא בהקדמה. והדברים מפלאים, הא דינא דגר שנתגייר

כקטן שנולד הוא מחמת המציאות שחלו דיני גירות, וא"כ ממנפ"ש אם באונס לאו גירות
א"כ יוצא שעדיין הם לא ישראל, ואם הגירות חלה אז מה איכפ"ל שזה היה באונס.
וביאר הג"ר יצחק הוטנר זצ"ל בספרו פחד יצחק, בראשית מה שהעילה הקבלה בכפיה
הוא עפמ"ש"כ הרמב"ם בהלכות גירושין דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני, פועל שלכל
יהודי יש רצון פנימי לעשות את רצונו יתברך, אלא שהשאור שבעיסה מעכב, וע"י הכפיה
תו הוא חוזר לרצון הפנימי שבו, ומעתה חידש שאף שדבר זה ישנו רק בעם ישראל מ"מ
זה נעשה מזמן האבות שנעשנו לעם (והושרש בקרבנו האמונה) אף קודם קבלת התורה,
לפיכך אף שבעלמא גר שנתגייר ומקבל קדושת ישראל הרי הוא כנולד מחדש ומתנתק
מכל העבר שלו, מ"מ כאן שכל הרצון הוא מכח העבר שלהם שהם בני אברהם יצחק
ויעקב, א"כ כל הגירות חלה מכוח ההמשך, ולפיכך הם ישראלים בלא שחשובים כתינוק
שנולד, עכ"ד. ומעתה 'אשר בחר בנו' קאי על מה שנתן לנו מעלת ישראל עוד קודם מתן
תורה, שעל ידו נתן לנו את תורתו, ושפיר חלה הכפה עליהם הר כגיגית.

*

כמה יוסף איכא בשוקא

פסחים דף סח ע"ב, רב יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תלתא אמר אי לא האי
יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא, ופרש"י אי לאו האי יומא שלמדתי תורה
ונתרוממתי, והיינו השמחה שהאדם עצמו נשתנה ולא בקיום מצות תלמוד תורה
גרידא. ושמעתי מהגרש"מ דיסקין זצ"ל שביאר ע"פ הגמ' בשלהי סוטה דמשמת רבי
בטלה ענוה, אמר רב יוסף לא תיתני ענוה דאיכא אנא, ובפ"ק דסוטה אמר רב יוסף
דאיכא למילף ענוה מהר סיני אשר למרות קטנותו ניתנה עליו תורה, א"כ אפשר דהאי
מעלה דענוה למד מהר סיני, ועל כן הגיע לדרגת ענוה עילאה, ועל זה אמר אי לאו האי
יומא כמה יוסף איכא בשוקא. והגאון הגדול רבי דוד כהן שליט"א ביאר עפ"י המבואר
בכמה מקומות דרב יוסף שכח תלמודו [והיה אביי מזכירו מה שאמר], וא"כ לכאור' מאחר
ששכח מה יצא לו מכל תלמודו, ועל מה שמח בשבועות על מה שלמד, לכן הוסיף רש"י
ונתרוממתי, כלומר שאת המעלה שקדושת התורה רימם אותו ונשתנה לאדם אחר, זה
נשאר בי גם אחרי ששכחתי את תלמודי, ועל זה ראוי לשמוח בשבועות.

*

מהותו של חג

הנה בכל חג יש את המצות שלו, סוכות - מצות סוכה וד' מינים, פסח - מצות מצה
מרור סיפור יצ"מ וקרבת פסח, בעצרת אין שום מצוה שמבטא את החג. ושמעתי לבאר
זאת, דהנה ידוע דתכלית יצ"מ היה כדי להאמין בה', וכן כל המצות - תכליתם הוא כדי
לבוא לאמונה, כדכתיב (תהילים קי"ט, פ"ו) כל מצותך אמונה, והיינו שהמצות מביאות
לידי אמונה, אולם הר סיני באו לדרגות יותר נשגבות, שראו את ה' פנים בפנים, ואין זה
אמונה אלא ראייה וידיעה, לפיכך ביום זה אין צריך לשום עשיה כדי להשיג את תכליתו.

ויש שביארו בענין אחר, שכידוע כל ספירת העומר הוא הכנה לקבלת התורה, אשר בסופו מגיעים לידי קבלת התורה. וחג השבועות שבסופה הוא בבחינת 'תחילתו השתדלות וסופו מתנה', שהקב"ה פתח לנו שערי שמים ונתן לנו את תורתו, וכדכתיב וירד ה' אל הר סיני, נמצא ששבועות הוא בגדר מתנה, והסיבה לכך, כיון שתורה שהוא כל כך גבוה, לא שייך להשיגו בכל הון שבעולם או בכל דבר כל שהוא, ובהכרח שניתנו למחזיק בהם במתנה, ואפילו משה רבינו איתא בחז"ל (שמו"ר מ"א, ו') שכל מ' יום היה לומד תורה ושוכח, וביום הארבעים הקב"ה נתן לו את התורה במתנה, שנאמר 'ויתן אל משה', הרי שגם למשה רבינו ניתנה התורה במתנה ולא על ידי מעשיו. וידוע בכל חג וחג ההשפעות של אותו זמן חוזר שוב, ולפיכך בעי אותו הכנה, אבל שבועות שאנו מקבלים כל שנה את התורה מחדש כמו שהיה במתן תורה, ללא כל תלות במעשים שלנו, אלא פותח את שערי שמים ומשפיע עלינו שפע של תורה. ולפיכך ביום זה לא נטוינו במצוה כלשהי, כי בכדי לצאת ממצרים נדרשה מכלל ישראל אותה מסירת נפש של דם פסח ודם מילה, לכן בכל שנה ושנה בפסח – זמן יציאת מצרים נטוינו במצוות מסויימת מעין אלו, אך בכדי לזכות בתורה במעמד הר סיני לא עשו דבר, כי הכל ניתן להם במתנה.

והנה עבודתינו ביום זה, לשמוח בקבלת התורה, וכדאיתא בפסחים דף ס"ח ע"ב אמר רבי אלעזר הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שניתנה בו תורה, והיינו שאין עבודתינו ביום זה בלימוד התורה, אלא לשמוח בזה שזכינו לקבל את התורה. וכמו שדרשו חז"ל (תענית כו ע"ב) ביום חתונתו זה מתן תורה, והיינו שיום זה כביכול הוא נישואין בין ישראל לאביהם שבשמים, שעם ישראל מתחתנים עם התורה, ולפיכך המצוה עלינו ביום זה לשמוח עם הכלה במה שקיבלנו אותו. ובהגר"א איתא עוד, שהטעם שהכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, לפי שבכל חג ישנה מצוה המיוחדת לו כגון מצה בחג הפסח שופר בראש השנה וכו', אבל לחג השבועות אין מצוה המיוחדת לו, והדבר היחידי שנתחייבנו בו הוא עצם שמחת היו"ט הבאה לידי ביטוי בסעודה, ולכן הכל מודים בעצרת שישנו חיוב סעודה בשבועות. נמצא לדבריו שזוהי כל מצות היום לסעוד ולשמוח בחג. ובעומק ענין זה שנטצוינו לשמוח בקבלת התורה, ראיתי בספרים דהנה את התורה קיבלנו במתנה, כמו שכתבנו לעיל, אך דבר אחד דרוש ממקבל מתנה 'לרצות במתנה', ו'להעריך את המתנה'. והיינו דלרצות לקבל את המתנה מלבד הפשטות של הדברים שאין זכיה במתנה בלא כונת קנין, זה גם החלק שהיה בהר סיני, שמצד ישראל היה רק רצון והתעוררות לקבל את התורה בכל מאודם. וכן להעריך את המתנה ולהחשיבה, ובעלי המוסר דימו זאת לאדם שיסכים להעניק לחבירו יהלום יקר אך ורק אם ידע שהוא ישמור עליו ויעריכנו כפי ערכו, אך אם ידע כי מקבל היהלום מתכוון לשחק עמו בחול, בשום אופן לא יאות לו. ויתירה מזו מצינו במרדכי בפרק אלו מציאות (סי' רנ"ח) שאם אינו מעריך נכון את המתנה שקיבל הרי לא זכה מעולם במתנה, וז"ל: מעשה באחד שקנה בדיל מן העכו"ם לכסות גגו ושוב נמלך ומכרו לישראל בחזקת בדיל ונמצא שכולו כסף מבפנים אך מבחוץ היה מחופה בדיל, ותבעו בדין שאינהו אונאה,

ופוטרו אבי העזרי שאמר שלא זכה בו כשקנאו מן העובד כוכבים כיון שלא ידע ולא נתכוון לקנות הכסף, והודה לו ר"ת, ע"כ. ומה"ט עיקר מצות היום לשמוח עם התורה, בזה שזכינו לקבלו, וניקר זאת, ומה"ט כו"ע מודו דבעינן לכם.

*

פה תהא קבורתם

כתיב ויתייצבו בתחתית ההר, ודרשו חז"ל (שבת דף פ"ח ע"א) שאמר להם הקב"ה אם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו פה תהא קבורתכם. ופירש החפץ חיים (שיחות ח"ח ח"א עמו' סט ס"ק מ"א) שהכונה עפמש"כ ואם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, ודרשו חז"ל שהכונה שאם לא התורה אין מקום לבריאה, ומאחר שהחזירו אותה על כל אומה ולשון ולא קיבלוה, הרי אם גם אתם לא תקבלוה ממילא יחרב כל העולם וגם אתם תקברו תחת חורבת העולם.

*

רצוננו לראות את מלכנו – הוא תורה שבעל פה

והנה בתחילה משה רבינו היה אמור לתת לישראל את התורה, והיינו שהקריאה והדיבור יהיו רק עם משה רבינו לבד, והם ישמעו מה שהקב"ה מדבר עם משה. וביום הרביעי אמרו בני ישראל רצוננו לראות את מלכנו וכו', והם רוצים לשמוע ממנו יתברך והדיבור יהיה מוסב עליהם, ואז הקב"ה אמר להם לעשות הכנה ג' ימים, ואז שמעו בני"א את ב' הדברות הראשונות שבהם היו כלולים כל התורה מפי הקב"ה, וכמו שאמרו במכות דף כ"ג ע"ב שכל המצות נאמרו לו למשה מלבד מאנכי ולא יהיה לך שמפי הגבורה שמענום.

ויל"ע, א' מה מיוחד בב' דברות אלו, שרק אלו נאמר להם מפי הגבורה. ב' דתנן באבות משה קיבל תורה מסיני, ומשמע שאת כל התורה קיבל. ג' מלשון המשנה משה קיבל תורה מסיני, משמע שעד אז הוא לא היה תורה, ולכאור' הרי האבות קיימו את התורה, וברמב"ם בהלכות מלכים הלשון עד שבא משה ונשלמה תורה על ידו, ומשמע שגם קודם משה היה כבר תורה.

והנראה בזה, דחלות תורה שבכתב זה רק מה שנמסר למשה, שעיי"ז נעשה תורה שבכתב, אבל קודם לכן אף שהיה תורה מ"מ הכל היה בגדר תורה שבעל פה. ובני ישראל שבקשו לראות את מלכנו אין זה ראייה כל דהו, אלא רצונם היה לחיות בורא עולם, ואז יבואו לדרגה יודע דעת עליון, שזהו שורש תורה שבעל פה. ומעתה נראה שדוקא בב' דברות ראשונות מה שנאמר לישראל אני ה' אלוקיך לא יהיה אלהים אחרים, הוא השורש לתורה שבעל פה, שעיי"ז מגיע לדבקות בקוב"ה, והתורה נעשית דיליה, קוב"ה תורה וישראל חד הוא. ולפיכך נראה פשוט שאף שזה נאמר לישראל מ"מ הוא נאמר נמי למשה כדי שיחול בו תורה שבכתב, וזהו משה קיבל תורה מסיני.

תלמוד תורה – מצותה המשך דקבלת התורה ממעמד הר סיני

ברכות דף ו ע"ב אמר ר' זירא אגרא דפרקא רהטא, ופרש"י עיקר קבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם היא שכר המרוצה שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן שיקבלו שכר למוד'. והדברים תמוהים מ"מ עתה ששומעים ומבינים מגיע להם שכר, ואשר חזינן שעיקר מצות ת"ת הוא להעביר את מעמד הר סיני לדורות הבאים, וכל גירסא שלומד עיקר השכר במה שיכול להעבירו לאחר זמן. [ובדף יג ע"ב, ומ"ש עד כאן מצות קריאה וכוונה דכתיב על לבבך ודברת בם התם נמי הא כתיב על לבבכם לדבר בם, ההוא בדברי תורה כתיב וה"ק רחמנא אגמירו בנייכו תורה כי היכי דליגרסו בהו, ומבואר ג"כ שהמצוה ללמד את בנו תורה הוא כדי שאחרי זה הוא ילמד, אולם בדף ו' מובאר יותר שאינו רק כדי שהוא ילמד אלא כדי שהוא ילמד אחרים]. וע"ע במהרש"א סנהדרין דף צט ע"א על דברי הגמ' אדם לעמל יולד, שעומל ומלמדה לאחרים כדלעיל, והרמז שמעתי בזה במלת לעמ"ל שהוא ר"ת ל'למוד ע"ל מ'נת ל'למד. וע"ע בהגר"א בפירוש המגילה עה"פ (אסתר ב, ה) 'איש יהודי' זו"ל: באדם יש ד' חושים, ראיה שמיעה ריח דיבור, והשלש הם בלימוד התורה, ראיה הוא לראות בתורה שבכתב (דדברים שבכתב אסור לאומרו על פה), שמיעה לשמוע תורה שבעל פה, דיבור ללמד לאחרים, אבל ריח אינו צריך כלל לתורה אלא הוא בחינת התפילה כמו שנאמר (ויקרא א, ט) אשה ריח ניחוח לה' (וכונתו, דתפילה היא במקום קרבנות, ובקרבנות נאמר אשה ריח ניחוח לה', ולזה חוש הריח משמש לצורך התפילה). והנה מש"כ דחוש הדיבור נצרך לעצם לימוד התורה, אף שלעצם הלימוד יכול ללמוד בלא שיוציא בשפתיו כדמבואר בחגיגה דף ג' ע"א, ולמען ילמדו (דברים לא, יב) פרט לשומע ואינו מדבר למימרא דכי לא משתעי לא גמר והא הנהו תרי אילמי דהוו בשבבותיה דרבי בני בריתיה דרבי יוחנן בן גודגדא ואמרי לה בני אחתיה דרבי יוחנן דכל אימת דהוה עייל רבי לבי מדרשא הוו עיילי ויתבי קמייהו ומניידי ברישיהו ומרחשין שפוותייהו ובעי רבי רחמי עלייהו ואיתסו ואשתכח דהוו גמירי הלכתא וספרא וספרי וכולה הש"ס, ובע"כ כונתו דשלימות לימוד התורה הוא כשלומד ע"מ ללמד לאחרים, וכשאינו מלמד לאחרים חסר בעיקר לימוד התורה.

ומצינו בברכות דף כב ע"א שצריך לילמוד תורה כנתינתה בסיני, באימה וביראה וברתת ובזיע בישוב הדעת וטהרת הלב, ובתוס' חגיגה דף ט"ז ע"א הביא מדרש (שה"ש רבה פ"א) על רבותינו התנאים שבשעה שעסקו בתורה והיו חורזים מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים היו הדברים שמחים כנתינתם בסיני והיתה האש מלהטת סביבם, ולא היה פלא בעיניהם, ש'הלא באש ניתנה'. וע"ע בתוס' בסוכה דף כ"ח על יונתן בן עוזיאל בשעה שהיה עוסק בתורה כל עוף הפורח עליו נשרף 'דהדברים שמחים כנתינתם בסיני שניתנה תורה באש'. ולמעשה דבר זה מפורש בתרגום ובפרש"י עה"פ (דברים ה', י"ט) אַתְּ

הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֶל כָּל קְהֵלְכֶם בְּהָר מְתוֹךְ הָאֵשׁ הָעֹנֵן וְהָעֶרְפֶּל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יִסָּף, וְלֹא יִסָּף – וְלֹא פֶסֶק, וְהֵייוֹנוּ שְׁמַעְמַד הָרַר סִינַי מִמְשִׁיךְ בְּכָל רִגְעַ שְׁעִמַל בַּתּוֹרָה. וְאִיךְ זֹכִימִ לְזֶה, יַעֲוִי בִזְוָהר (רִישׁ פֶּרֶשֶׁת חֻקַּת, וְהִבִּיאוּ הַנֶּפֶשׁ הַחַיִּים בְּשַׁעַר ד' פֶּרֶק י"ד) וּז"ל: מֵאֵן 'דֹּאשְׁתַּדֵּל' בְּאוֹרֵייתָא כִּאִילוּ קָאִים כָּל יוֹמָא עַל טוֹרָא דְסִינַי וְקִבִּיל אוֹרֵייתָא, ע"כ, וּמִשְׁתַּדֵּל – הֵייוֹנוּ בְּכָל כּוּחוֹ, הָרַי לְמַדְנוּ דְכַדִּי לְהַגִּיעַ לְדִרְגָה הַגְּדוּלָה הַזֹּאת, דֵּהֵייוֹנוּ לְדִרְגָה שֶׁל מַעֲמַד הָרַר סִינַי, הֵייוֹנוּ רַק כְּשִׁלּוּמַד בִּיגִיעָה בְּכָל כּוּחוֹ, בַּעֲמִילוֹת וּבְדַבִּיקוֹת וּבַהֲתַמְסְרוֹת כָּל כּוּלוֹ לַתּוֹרָה (בְּלֹא שׁוּם הַתְּעַסְקוֹת וְהַתְּעַנִּינוֹת בְּדַבְרִים אַחֲרִים). וּמִצִּינוּ כֵּן אֵף בְּדוֹרוֹת מֵאוֹחֲרִים יוֹתֵר, עֵי' בְּשַׁבְחֵי הָאֲר"י שְׁכַתָּב שֶׁהָאֲר"י בְּלַמְדוֹ עִם תְּלַמִּידוֹ הִיָּה אוֹמֵר שֶׁהוּא רֹאֵה אֵשׁ מְלַהֶטֶת סְבִיבוֹת הַחֲבֵרִים, אֵלֹא שְׁאִין נִיתֵן רִשׁוֹת לְרֹאוֹת אֵלֹא לוֹ לְבַדּוֹ. וְכַעֲיֵן זֶה אֵיטָא ג"כ בְּשִׁל"ה (מִסַּכַּת שְׁבֻעוֹת נֵר מִצְוָה אוֹת י") שֶׁהִבִּיא מַעֲשֵׂה שֶׁל הַבַּיִת יוֹסֵף וְחֲבֵרָיו בְּלִיל שְׁבֻעוֹת, שְׁעַסְקוּ בַּתּוֹרָה כָּל הַלַּיְלָה וּשְׁמַעוּ קוֹל הַשְּׁכִינָה מְדַבֶּרֶת מִגְּרוֹנוֹ שֶׁל הַבַּיִת יוֹסֵף: אֲשֶׁרִיכֶם יְדִידֵי אֲשֶׁרִיכֶם, שְׁאֵלְמִלֵי נִיתְנָה רִשׁוֹת לַעֲיֵן לְרֹאוֹת, הֵייתֶם רוֹאִים אֵשׁ הַמְּסוּבֶבֶת בַּיִת זֶה.

*

יחזור לתלמודו

רַמְב"ם (הַלְכוֹת תְּלַמּוּד תּוֹרָה פ"ג ה"ד) הִזְיָה לְפָנָיו עֲשִׂיתִּי מִצְוָה וְתְלַמּוּד תּוֹרָה, אֵם אֶפְשָׁר לְמִצְוָה לְהַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי אַחֲרִים לֹא יִפְסִיק תְּלַמּוּדוֹ, וְאֵם לֹא יַעֲשֶׂה הַמִּצְוָה וְיִחְזֹר לְתַלְמּוּדוֹ. וְרַבִּים עַמְדוּ בְּמָה שֶׁהוֹסִיף 'וְיִחְזֹר לְתַלְמּוּדוֹ'. וּבִשְׁם הַגְּר"א קוֹטְלֵר זצ"ל שְׁאֵמַר שֶׁהַרְמַב"ם בָּא לְהַשְׁמִיעַ שֶׁהַתְּנַאֵי לְצַאת אֵל הַחֶסֶד מִן הַתּוֹרָה, הוּא בַּתְּנַאֵי שְׁיוּכַל לְחִזּוֹר לְתַלְמּוּדוֹ, אֲבָל אֵם לֹא יוּכַל לְחִזּוֹר כְּרֹאוֹי אֵינוֹ חַיִּיב. וּבִשְׁם הַגְּר"נ פּוֹרְצֵבִיץ זצ"ל שְׁבִיֵּאֵר שֶׁהַרְמַב"ם בָּא לְלַמֵּד שְׁעוֹסֵק בְּמִצְוָה הַזֶּה שֶׁפֶּרַשׁ מִתְּלַמּוּדוֹ בַּעַד מִצְוָה שְׁאִין מִי שִׁיעֲשֶׂה כְּמוֹהוֹ, נַחֲשֵׁב לוֹ כִּאִילוּ הוּא בְּאִמְצַע לִימּוּדוֹ, וְעַד כַּדִּי שְׁאֵם נִזְדַּמְנָה לוֹ בְּאוֹתוֹ זְמַן מִצְוָה 'שְׁאֵפְשָׁר' לַעֲשׂוֹת ע"י אַחֲרִים, יִנְיַחְנָה לְאַחֲרִים וְלֹא יַעֲשֵׂנָה, וְלֹא יֵאֵמַר הוּאִיל וְכַעַת אֵינוֹנִי לוֹמֵד אִזּוֹ הַמִּצְוָה שֶׁלְּפָנַי הִיא הַקּוּדְמַת, אֵלֹא יִחְזֹר לְתַלְמּוּדוֹ.

*

פיקודי ה' ישרים משמחי לב

הַגְּר"נ פּוֹרְצֵבִיץ זצ"ל פָּנָה לְבַחּוֹר בִּישִׁיבַתוֹ וְאֵמַר לוֹ: הָרַי אַתָּה שׁוֹקֵד עַל תְּלַמּוּדְךָ, וְא"כ מְדוּעַ נִיכַר עֲלֶיךָ שְׁאֵינְךָ שְׁמַח, הָרַי פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרִים מִשְׁמַחֵי לֵב? אֵינְךָ זֹאת אֵלֹא מִשׁוּם, שְׁכַפִּי הַנִּרְאָה, אֵינְךָ לוֹמֵד יִשְׂר... וְאַחַד מֵהָרֵאשִׁי יִשִּׁיבַת הוֹסִיף, שְׁבַפְסוֹק זֶה נֵאֵמַר שְׁמַתִּי 'פְּקוּדֵי ה' מִשְׁמַחֵי לֵב', כְּשֶׁהֵם 'יִשְׂרִים', אֲבָל אֵם הֵם לֹא יִשְׂרִים אֵלֹא מְבֹלְבָלִים וְלֹא מְסוּדָרִים, לֹא שְׁיִיךְ שֶׁהֵם יִשְׁמַחוּ, וְזֶהוּ שְׁאֵמְרוּ אֵם רֹאֵיתִי תְּלַמִּיד שֶׁתְּלַמּוּדוֹ קֶשֶׁה עֲלָיו כְּבִרְזַל זֶה בְּגַלֵּל שְׁאִין מִשְׁנַתּוֹ סְדוּרָה לוֹ, וְאֵינְךָ הַכוּוֹנָה שְׁבַכֵּל סוּגִיא צְרִיךְ שְׁכֵל הַקּוּשִׁייתִי תֵּהֵינָה מִתּוֹרְצוֹת, אֵלֹא שִׁיחִיהָ בְּרוּר לוֹ מָה מוּבֵן וּמָה לֹא, וְכַשְׁדַּבְּרֵי תּוֹרָה יִשְׂרִים אֲצֵל הַלוֹמֵד וְדֹאֵי שֶׁהֵם יִשְׁמַחוּ לֵב.

רבי צדוק מלובלין זצ"ל ('פרי צדיק' שמות, לר"ח שבט) אמר, שטבע האדם שנמשך וחושק בהנאות, נברא כולו בכדי שהאדם ימשך להנאה ולעונג של לימוד תורה, אלא שפעמים שהאדם בעוונותיו פונה לחפש הנאות בדברים אסורים במקום לשאוב את הנאותיו מדברי תורה. ובוזה ביאר מאמר חז"ל (קידושין דף ל') אם פגע בך מנוול משכוהו לבית המדרש... כי כאשר היצה"ר מעורר בו חשק להתענג בדבר עבירה, על האדם להפנות את חיפוש אחר התענוג, לאפיק שבעבורו נברא האדם עם יצר לתענוגות – לימוד התורה, ולשאוב מלימוד התורה את התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להימצא בעולם הזה.

וכדי להשיג שמחה מלימוד התורה, צריך בראשית להעריך את הלימוד, וכמו שאמר דוד המלך 'שש אנוכי על אמרתך כמוצא שלל רב', אם אדם היה מרגיש שמתעסק עם שלל רב ודאי היה שש ושמה, ואם אינו שמח זה סימן שהוא לא מעריך את התורה ולא מרגיש שהוא מתעסק עם שלל רב. הובא על הגאון רבי זבולון גרוז זצ"ל שבצעירותו למד בישיבת טעלז ולאחר מכן עלה לארץ ישראל ללמוד בישיבת סלבודקא בעיר חברון, יום אחד לאחר סדר א' של לימוד בשטייגען גדול פגש אותו הסבא מסלבודקא ואמר לו: 'זבולון אתה נראה כמו גוי'. הדבר מאוד כאב לרבי זבולון: איך יתכן שאחרי שלמד בהתמדה הוא נראה כמו גוי? הסביר לו הסבא: 'אחרי סדר שלם שלמדת בהתמדה, אתה חייב להיות קורן מאושר ואם השמחה והאושר לא ניכרים ופורצים ממך, כנראה אינך מעריך את הלימוד, היינו שלמדת כמו כגוי שלא שמח מהלימוד'.

עוד צריך לשמור על פה, דפה טמא אינו יכול להכיל דבר קדוש וטהור, ולהנות מלימוד תורה"ק. וכמו שאמר מרן ראש הישיבה רבינו הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל לבחור שהיה במצב של ירידה, שבא לביתו וביקש לדבר עם ראש הישיבה בלא שיפריעו לו, בני הבית הבינו שכוונתו לטובה ואפשרו לו, ניגש ושאל האם מרן ראש הישיבה אוהב סטייק?, מה זה סטייק? שאל אותו מרן רה"י. חתיכת בשר, השיב השואל. מרן זצ"ל האיץ בו 'מה אתה רוצה? המשיך הבחור, מרן רה"י לא רוצה סטייק כי הוא לא נמשך לזה, למה אם כן רוצים שאני ילמד גמרא, אני לא נמשך לזה?!.. שקט השתרר בחדר, בני הבית כבר תהו על כך שאפשרו לו כך להתבטא, אבל היה זה מרן ראש הישיבה זצ"ל שפנה אליו בשאלה: 'האם הנך אוהב דבש?' בוודאי! – השיב הבחור. למה? שאל אותו מרן. כי זה מתוק – השיב הבחור. 'הידעת' – המשיך מרן – ישנם אנשים שהדבש לא רק שלא מתוק להם הוא שורף להם... מדוע? כי יש להם פצעים בפה! דע לך, שהגמרא היא מתוקה מדבש ונפת צופים, לא שייך שלא לאהוב אותה, אלא שיש כאילו שיש להם 'פצעים בפה', דיבורים אסורים, מראות אסורות, זה גורם שהגמרא לא תהיה מתוקה. עליך לגאוג, להתייעץ, איך זוכים לטהרת הלב והפה ואז גם אתה תזכה לנועם צוף התורה. וכעין זה הובא בשם השפת אמת, שביאר במה שמברכים והערב נא ה' אלקינו 'בפינו', היינו שהתורה מצד עצמה היא מאוד מתוקה, ואם הלומד לא מרגיש את מתיקותה הרי זה בגלל שיש בעיה ב'פה' של הלומד, ולכן מבקשים אנו מה' שימתיק את התורה בפינו.

ובאמת בכל מצוה יש ענין להנות ממנה, והתענגות לא נבראו אלא להנות ממצות ה',
ודבר זה מצינו בפירוש הרע"ב באבות (פ"ד מ"ב) שביאר דשכר מצוה מצוה, היינו דבמה
שנהנה מהמצוה זה עצמו מצוה, וגם על זה יקבל שכר.

*

ללמוד בחשק

יש פעמים שבתחילת הלימוד מרגיש קשים, אבל כשנכנסים לעומק הסוגיא שוכחים
מהכל, וכמו שאמר החזו"א לאאמו"ר זצ"ל עד שנכנסים לסוגיא מרגישים חמסין, אבל
לאחר מכן לא מרגישים כלום.

כתיב (ישעיה מ"ג, כ"ב) וְלֹא אֶתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב פִּי יִגְעַף בִּי יִשְׂרָאֵל, ואיתא במדרש (אסתר
רבה פרשה ג') כל יומא טרי (הוא נושא ונותן) לא לעי, צלי ולעי, (כל היום עסוק בעבודתו
ואינו עיף, וכשמתפלל - עיף). והעתיקו הח"ח בשער התורה פ"ז. ויש פעמים שיש כאילו
תחושות בתוך הלימוד, שמרגיש כבדות ועיפות, וע"ז זועק הנביא ולא אתי קראת יעקב,
זה לא התורה שלי....

בתפילה בשבת אנו אומרים 'עם מקדשי שביעי כולם ישבעו ויתענגו מטובך', ומוזכר
כאן שביעה ואחר כך עונג, ולכאוי הרי כשאדם שבע כבר אין עונג, ורק כשהוא רעב
ואוכל הוא מתענג, אבל כששבע הוא כבר עייף ורוצה לישון ואינו מתענג, וכיצד שייך
'ישבעו ויתענגו'. וביאר בזה ההפלאה בהקדמה לכתובות, כי 'מטובך' הכונה לתורה, וכמו
שאמרו (אבות ו, ג) אין טוב אלא תורה, והתורה גם כן משביעה, כמו שאמרו (ברכות יד,
א) המשביע עצמו מדברי תורה, כי נפש האדם רעבה ורוצה משהו שישבע אותה, ועסק
התורה משביע ומרגיע את הנפש. וזהו 'ישבעו ויתענגו מטובך', שמי שלומד תורה זה כבר
משביע אותו, ולהמשיך ללמוד זה עוד יותר תענוג! מה שיותר לומדים יותר מתענגים!
ורק בהתחלה זה קצת קשה, אבל כשמרגישים טעם בלימוד וממשכים עוד אזי התענוג
יותר גדול, וכל מה שיותר לומדים התענוג מתרבה ומתרבה, וזה ישבעו ויתענגו מטובך,
בלימוד התורה, שהוא אשריך בעולם הזה.

*

תורה תבלין

עסקן אחד נכנס בדכדוך לרבינו הגרי"ז זצוק"ל, והתלונן בפניו על המצב הירוד כאן
בא"י, שכביכול הכל אבוד ואין מה לפעול יותר. אמר לו רבינו הגרי"ז, אבה נלמד פרשה
בחומש כפי שרגיל הייתי ללמד את בני, ופתח בפרשת וילך והתחיל לקרא בפני מפסוק
ט"ז: ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלוהי ניכר
הארץ.... וביאר לו 'זונה אחרי אלוהי ניכר' - אין פירושו שלא יתפללו שחרית, אלא
פשוטו כמשמעו, יעבדו עבודה זרה. ואם לא די בזה ממשיך הפסוק 'ועזבני' - אין פירושו
שלא יתפללו מנחה אלא שלא יעבדו אותי אפילו לא בשיתוף, ואם גם זה לא מספיק, הרי

המשך הפסוק 'והפר את בריתי' – אין פירושו שלא יתפללו מעריב אלא שלא ימולו, וכך המשיך הפסוק 'ועזבתים והסתרת פני מהם'. ואז הרים רבינו הגרי"ז את ראשו ואמר: בודאי שאתה מסכים שזה מצב גרוע יותר ממה שאתה מתאר לי, אבל נלמד הלכה: 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל', לימוד התורה יהיה תרופה לכל ההתדרדרות אפילו עד כדי עבודה זרה והפרת ברית ויחזיר את בני ישראל לתורת ה'. לכן אמר לו שתפקידנו רק לדאוג לעניין זה של 'ללמדה את בני ישראל'.

פלפול התלמידים

החזו"א היה אומר לבחורים שבתורה צריך שתהיה ריתחא דאורייתא, וככל שתרבו להתווכח כך תצליחו יותר. והיה מביא ע"ז דברי רש"י עה"פ (בראשית מה, כד) אל תרגזו בדרך – אל תתעסקו בדבר הלכה, ומנין לרש"י דקאי על דבר הלכה, ואמר שרש"י דייק זאת מדברי יוסף, שאמר להם אל תרגזו בדרך, משמע אבל כשתבאו הביתה צריכים להתווכח עד שתבקע תקרת הבית, א"כ מוכח שהכוונה היתה על מחלוקת בדבר הלכה. (מעשה איש ח"ד).

*

בעולם הבא אין מה לעשות בלי תורה

המשגיח מרן הגרי"י לוינשטיין זצ"ל אמר פעם לגביר שהיה מחזיק תורה וחסד, ולא קבע עיתים לתורה. דע לך 'אם אינך לומד – תצא מן העולם הזה ערום ויחף'...

והגביר לא הבין את כונת רבו, היתכן שיצא עם מן העולם ערום ויחף? ומה עם כל הזכויות שיש לו?. עד שבא לידו ספרו של רבי אליהו לופיאן זצ"ל, שמביא זוהר על הפסוק (שה"ש א, ח) אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך, 'אם לא תדעי לך' – אם אין לך ידיעה באורייתא, אפילו אם תהיי 'היפה בנשים' – שיהיו לך הרבה מעשים טובים, 'צאי לך' – אומר הקדוש ברוך הוא צאי ממחיצתי, ע"כ. למדנו מדברי הזוהר שאפילו אם יש לו לאדם הרבה מעשים טובים – בלי לימוד תורה, בלי קביעות עיתים לתורה, אי אפשר להימצא במחיצתו של הקב"ה! כמה שיש יותר ידיעה בתורה – כך נכנסים עמוק יותר למחיצתו של הקב"ה.

*

קשר אמיתי הוא רק ע"י תורה

שמעתי ב' מעשים שהיו בישיבת פונביוז' אצל רבינו רה"י הגר"ש רוזבסקי זצ"ל, (שמעתי זאת מאנשים שחיו באותו תקופה), אחד הבחורים שהשקיע הרבה בחברה, התחתן, והלך לגור באופקים, לאחר שנים כל חבריו שכחו אותו, ואף לא טרחו לשלוח לו הזמנה לשמחתם, והרגיש כפיות טובה מצד חבריו, ואיך ברגע קט שחבריו לא היו צריכים אותו הוא נשכח ונעזב. והדבר חרה לו מאוד, והחליט ללכת להפיג את צערו אצל ראש הישיבה. נכנס לרה"י, ושאל אותו האם רה"י זוכר אותי, אמר לו כן, אתה אחרי החתונה

הלכת לגור באופקים, היכן אתה נמצא היום, אמר לו באופקים ואני לומד שם בכולל של בני עליה. ואז עלה את צערו לרה"י, ור' שמואל ניסה להרגיע אותו כנראה חברים שלך עושים רק בר מצוות והם יודעים שלא תטרח לבר מצוה לנסוע עד בני ברק ולכן לא שולחים לך הזמנה, אמר לו לא חברים שלי כבר עושים חתונות, ואז רה"י שאל האם שום חבר לא שולח לך, אמר לו רק שתיים שלחו לי, ומי הם, ענה שזה החברותת שלו בישיבה, שהם לא היו ממש מידידיו, ורק למדו יחד. ואז חשב רה"י לרגע ואמר לו: דע לך שתורה היא ניצחיות ולכן רק קשר דרך תורה נשארת לניצחיות לאורך זמן, אבל סתם קשר, שפג הקשר הכל נשכח. עוד מעשה בבחור שהיה עסקן בישיבה, והיה חבר של כל הבחורים, אבל בלימוד הוא לא השקיע מאומה. יום אחד ראש הישיבה קורא לו, ושואל אותו האם יש לך חברים, והוא צחק, כולם חברים שלי, ומה עם חברותות, אמר לו זה לא חסר לי, יש לי מספיק חברה גם בלי חברותות. אמר לו ראש הישיבה, דע לך עסקנות וחברים - זה אנטרסים, ברגע שהם צריכים אותך הם לידך, ברגע שלא צריכים אותך אתה כלום, חבר אמיתי זה רק דרך תורה, זה דבר שמקשר באמת, שאר דברים זה לא חברות. ועי' בפירוש המשנית לרמב"ם דמאי פ"ב מ"ג וז"ל: חבר נקרא תלמיד חכם וכן יקראו לתלמידי חכמים חברים ואולם נקראו בזה השם כי חברתם זה לזה חברה נאמנה כי היא חברה לשם שמים, ע"כ.

וכן הובא בשם הרב מפונביז' לבאר מה שכתוב בספרים (חיד"א ועוד) לומר בסוף התפילה קודם יהי רצון פסוק שמתחיל בשמו ומסתיים בשמו כיון שיזכור בעולם האמת לשמו. והדברים מתמהים שמו ששמע כל יום עשרות פעמים יכול האדם לשכוח כשעולה למעלה. וביאר שבעולם הנצחי לא נשאר לאדם שום קשר לעולם שלנו רק בקשר ניצחי, ולכן אפי' שמו שמכירו היטב בעולם הזה מ"מ לא נשאר מזה מאומה בעולם הבא בלא קשר לתורה שהוא נצחי, ולכן אמרו שע"י פסוק זה שאומרו לפי אותיות שמו יועיל שיזכור לשמו, וישאר בידו שמו בקשר ניצחי.

*

סגולת להצלחה בתורה

כתב החפץ חיים (בספרו שמירת הלשון שער התבונה פרק ט"ז), הקדוש ברוך הוא נטע באדם כח ההרגשה והטביע בו שירגיש יותר, בעת שיפגע הדבר בלשונו. והכח הזה מועיל מאוד ללמוד התורה, שבעת שהוא מוציא את הדבר מלבו ללשונו, אז נבחן הדבר אם הוא הגון, כמו שאמרו חז"ל (עירובין דף נ"ד ע"א) 'כי חיים הם למצאיהם' - בפה.

*

צורת הלימוד

שמעתי מאאמו"ר זצ"ל שמרן החזו"א זצוק"ל אמר שכל אחד מתוך ספרו ניכר מידת היראת שמים שלו. [ובסידור הארון ספרים הקטן שהיה לו בביתו היה מסדר את הספרים

לפי היר"ש של מחבר הספר, ומי שיש לו יותר יר"ש היה מניח את ספרו למעלה יותר. ולפעמים היה החזו"א בוחן עצמו בכך, שהיה לוקח ספר של אחד האחרונים הידועים ופתח את הספר בלי להסתכל מי המחבר, והתחיל לקרוא קצת ואחרי כן החליט לפי מה שקרא כמה יר"ש יש למחברו, ולאחר מכן הסתכל איזה ספר זה ומי הוא מחברו כדי לבדוק אם זה מתאים למה שחשב. וכדי לבאר זאת, אספר מה ששמעתי מהגר"ל סלר שפעם אחד בבחרותו ביקש ממנו ראש הישיבה מרן הגר"ש רוזבסקי זצ"ל ששמע ב' בחורים לומדים ואומרים מבטנם סברת כרס בפלוגתת התנאים, ואמר לו שיגיד להם: האם אביי חבר שלך, רב חסדא חבר שלך? לזה הם התכוונו? איפה היראת שמים שלך. והיינו להגיד סברא, אי אפשר להגיד סתם ללא הכרח בדעתם של התנאים והמוראים, וכפי מידת היראת שמים כך תהיה ניכרת אמיתת הדברים, שיעמול עד שיגיע לנקודה הפנימית. עוד שמעתי על אחד מהגדולים כשלמד ספרי האחרונים, שלא התייחס לדבריהם כעוד איזה סברא, אלא שכביכול עכשיו הוא לומד אצל אותו מחבר, כך שהשקיקה והרצון לברר את דבריו יהיה באופן אחר לגמרי.

*

לסלק את כל המפריעים בעת הלימוד

דרכו של אאמו"ר הגרב"צ פלמן זצ"ל שהיה נכנס לילמוד בכולל, היה מניח את כל הניירת שהיה לו בכיס והארנק בחוץ מבית המדרש, והיה מסלק עצמו מכל דבר שיכול לגרום לו שום היסח הדעת מהתורה. ונוסף שבזמנו לא היה פלאפונים, ואין צריך לומר שדבר זה היה מסלק תחילה, אלא אפילו דברים שאינם גורמים להפרעה היה מסלק כדי להיות מחובר כל כולו לתורה בלא שום מחשבת פיגול.

כתיב (שמות טו, כה) וַיִּזְרְהוּ ה' עַץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל הַיָּם, וידוע מה שאומרים שאדם שרוצה לדעת איך להצליח בתורה? וישלך אל המים, אדם צריך להשליך עצמו אל התורה, שכל כולו יהיה במים כל כולו בתורה.

ונביא לזה כמה ממאמרי חז"ל, סוטה דף כא ע"ב אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו ערום עליה, ופרש"י שר"ל שפירש מכל עסקיו ונעשה עליה עני, ע"כ. עוד איתא במגילה דף כח ע"ב שמעתא בעי צילותא, ופרש"י דעת צלולה ומיושבת שאינו טרוד בכלום ומחשבה. ויתירה מזו מצינו בעירובין דף סה ע"א אמר אביי אי אמרה לי אם קריב כותחא לא תנאי (פי' שאפילו אם אמי אמרה לי לעשות רק מלאכה קלה כגון לקרב את הכותח היה זה מבטל אותי משוב דעתי ולא הייתי שונה כפי שאני שונה תמיד), אמר רבא אי קרצת כינה לא תנאי (פי' אם עוקצת אותי כינה לא הייתי מסוגל לשנות כפי שאני שונה תמיד), ומבואר שהפרעה הכי קטנה, שפעם אחד הביא כותח ושפעם אחד גירד לו ראשו זה כבר מזיק ללימוד, ואם לאמוראים קדושי עליון כך על אחת כמה וכמה לנו. ועפ"ז פירש החפץ חיים (עה"ת במדבר יט, יד) מה שאמרו בברכות דף סג ע"ב עה"פ 'זאת התורה אדם פּי ימות באהל' שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו

עליה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל, דהכוונה שממית עצמו שהוא בבחינת
מת באמצע הלימוד, ע"ש משל נפלא. וע"ע בר"ן בנדרים דף פא ע"א הזהרו בבני עניים
שמהם תצא תורה, שפירש לפי שאין להם עסק אחר. וע"ע בילקוט (משלי רמו תתקלד)
אמרה תורה לפני הקב"ה וכו' מפני מה בני עניים, והקב"ה משיבה 'להנחיל אוהבי יש'
(משלי ח, כא), למה הם עניים בעוה"ז, כדי שלא יתעסקו בדברים אחרים וישכחו התורה,
ע"כ. וכן איתא בתנא דבי אליהו זוטא (פ"ה) אין אדם לומד דברי תורה אלא מתוך עניות.
ומצינו עוד שבתורה צריך שקיעות בלא שום היסח הדעת, כמש"כ הגר"א על מה שאמרו
חז"ל שדברי תורה נמשלו כמים 'כנחלים נטיו כגנת עלי נהר', שכמו שבמקווה שערה
אחת חוץ למים הרי זה חציצה ולא עלתה לו הטבילה, כן בתורה הקדושה כל היסח
הדעת לדברים אחרים מחסר בהשגת התורה כראוי. עוד יש להוסיף, מה שאמר החזון
איש שגדר 'תלמיד חכם' הוא מי שחוץ מלימוד התורה אינו יודע שום דבר (עדות ר'
נחום לסמן זצ"ל), והביאור הור שותלמיד חכם פירושו 'תלמיד של חכמה', וממילא אם יש
לו עוד דברים בראש א"כ אינו תלמיד של חכמה בלבד, אלא גם תלמיד של דברים
אחרים, וממילא שוב אינו תלמיד חכם.

*

לזכור הלימוד

בברכות דף לח ע"ב, ועוד רבי חייא בר אבא כל תלתין יומין מהדר תלמודיה קמיה דר'
יוחנן רביה וכו'. ובתוס' לא דוקא כל תלמודו אלא כל מה שהיה לומד בשלשים יום היה
חוזר הכל לפניו ביום שלשים ואחד. ומבואר שיש מעלה לזכרון לחזור ביום ה-31 על כל
מה שלמד בשלשים יום, עד כדי שאמרו שם שמי שלא עשה כך לא חשיב בר סמכה.

במדרש רבה קהלת (י, יג) איתא על אחד מתלמידי רשב"י ששכח כל תלמודו, הצטער
מאוד והלך אל מערת רבו, ובכה שם על צרתו, תוך כדי בכי וצער נרדם, ונתגלה אליו
רשב"י ואמר לו "כשתזרוק בי שלושה צרורות אבוא", התעורר התלמיד בבעלה ומיהר אל
פותר חלומות, אמר לו האיש שכוונת רבך הוא: שאם תחזור על כל מה שלמד שלוש
פעמים, ישארו הדברים בראשך ולא תשכחם, עשה התלמיד כדברי פותר החלומות, ומאז
לא שכח את מה שלמד, כפי שהבטיח לו רשב"י בחלום.

*

מהו מתמיד?

אאמו"ר זצ"ל היה אומר בשם החזו"א שמתמיד אין פירושו שלומד בזמנים ע"ח השינה
וכדו' אלא מי שהוא מנצל את כל זמנו כראוי, שמנצל את כל הזמנים הקיימים לפניו
ביום ללימוד התורה. ופ"א שמע מהחזו"א שאמר דוגמא, שאדם שממתין בתור בדואר,
ובנתיים למד בספר ומנצל שזמנו לא ילך לאיבוד, זהו מתמיד. ועי' בהרא"ש בב"ב דף ח'
א

שמדרגת רבנן תלויה אם אדם מנצל כל זמנו הפנוי לתורה בלי בטלה, כל אחד לפי כוחו, ואפילו מי שלומד הרבה אם הוא יכול לילמוד עוד קצת ואינו לומד, כבר אינו נקרא רבנן.

הנצי"ב מוולזין אמר, שר' איסר זלמן מלצר הוא המתמיד הכי גדול בישיבה, שאלו אותו, הרי זה לא נכון, כי היה חולה בריאות ולא היה מסוגל ללמוד הרבה שעות רצוף, והיה צריך לצאת לאוויר מדי פעם, וכן היה חלש והיה ישן כמה שעות בלילה. אז אמר הנצי"ב הוא ישן כמה שצריך ואוכל כמה שצריך, וכל שאר הרגעים עוסק בתורה, אבל כשעוסק בתורה אז כל שעה שלומד היא ששים דקות של לימוד, כל דקה ששים שניות של לימוד, וכשהוא מרוכז בלימוד התורה כולו מרוכז. ר' איסר זלמן הוא המתמיד הכי גדול, אוכל מתי שצריך ישן מתי שצריך ולא מתבטל בכלל, כל הזמן לומד – זה מתמיד. כמוכן שרוב בנ"א לא יצטרכו כ"כ הרבה שעות מנוחה.... אבל כמה שצריך צריך, וזה חובה. (נלקט מתוך שיחת הגר"י אידלשטיין זצ"ל). וידוע מה שאמר החתם סופר על עצמו, שהוא גדל מחמש דקות, וההבדל בינו לבין אחרים היה, שכולם בזבזו את אותם זמנים קטנים, אך הוא ניצל אותן עד תומן ועל ידי כך זכה להגיע להיכן שהגיע.

פעם אחת נסע מרן הגר"א קוטלר זצ"ל יחד עם אחד העסקנים לערוך מגביות עבור ענין חשוב ונצרך ליהדות החרדית, בתום יום עבודה מפרך בשעות לילה מאוחרת, הגיעו ללון באחד המלונות. הגר"א קוטלר התיישב מיד לילמוד את לימודו היומי הקבוע, את הז' דפים שלו, והעסקן שהרגיש לא נעים, פתח ג"כ איזה ספר לילמוד בו, אמר לו ר' אהרן: עבודת הקודש עלינו, גם מחר יש יום עבודה, תלך לישן! וכשנשאל ע"י העסקן: מאי חזית דהאי דמא דידי סומק טפי מדמא דידך, השיבו הגר"א קוטלר: אני לא אוכל להירדם כל עוד לא גמרתי את הז' דפים..... מעשה זה היה מספר מרן הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל לתלמידיו, שכל אחד צריך לישון בזמן, ואין זו הדרך לילמוד על חשבון שעות השינה, ומה שראינו אצל גדולי ישראל שלמדו גם על חשבון זמני השינה, כי כשאין יכולים לירדם – זה כבר אחרת.

ומסופר על אחד שפנה אל מרן החזו"א, ושאל, אומרים על הגר"א שישן רק שעתיים ביממה, כמה שעות אם כן ישנו אביי ורבא?... השיב לו החזו"א – אולי שמונה שעות... שהרי לכל אחד במשך כל הדורות יש את דרך העליה שנקבעה עבורו, והכוחות שיש לאחד אינם מחייבים שיש גם אצל אדם אחר, ועל כל אחד אחד לנצל את כוחותיו כפי מה שהועידה עבורו ההשגחה העליונה.

הגר"י אידלשטיין זצ"ל סיפר שבשנת תש"ב שמע מבחור שלומד בישיבת עץ חיים (בירושלים) שאצלם פירשו את הפסוק 'עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך', באופן כזה, דהנה יש יצר הרע חזק מאד שאדם מתעצל ללכת לישון ורוצה להיות ער, אכן היו אנשים חזקים כהסטייפלר שאהבו ללמוד עד הבוקר, אבל לבחורים רגילים מסופר שהכהן הגדול מרדין בעל החפץ חיים היה מכבה את האורות בביהמ"ד בלילה וציווה לבחורים ללכת לישון, וזה גם פירוש הכתוב 'עד מתי עצל' שאינו הולך לישון, 'תשכב'

תלך לישון, כי אם לא תלך לישון 'מתי תקום משנתך' תקום מאוחר ותאחר זמן קריאת שמע, האצלות שהוא חושב שזה זריזות זה גופא עצלות. נושמעתי מאחד שלמד בפונביז', ויום אחד נכנס לתפילת שחרית מאוחר (ב-07:30) והמשגיח הגה"צ רבי יחזאל לונשטין זצוק"ל ראה אותו, ולאחר התפילה הוא קרא לו וגער בו, והבחור ניסה להצדק ואמר לרבו, אתמול בלילה עמלתי בתורה בביהמ"ד עד 2:30 לפנות בוקר, אז מה קרא שקמתי קצת מאוחר. המשגיח שמע זאת והרצין כולו, ואומר לו אם כך אתה פושע, אני חשבתי שהלכת לישון בזמן רק לא הצלחת לקום, נו אתה אנוס, אבל בידים הלכת לישון מאוחר, אז פשיטא שתקום מאוחר].

*

לעסוק בתורה – כיצד

הרמב"ם (אישות פט"ו ה"ב) מגדיר במילים ספורת את צורת העוסק בתורה, וז"ל: ואם היה עוסק בתורה 'וטרוד בה' והיה מתיירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה הרי זה מותר להתאחר שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה, ע"כ. והגדרת טרוד בה, ראיתי להגדיר זאת לעולם העסקים, שבו יש שכירים ויש עצמאים, וההבדל ביניהם, שהשכיר מרויח פחות אבל מרגיש יותר בטוח בפרנסתו, להיפך העצמאי שמרויח הרבה יותר אבל אינו רגוע ואינו בטוח בפרנסתו, וכל הזמן לוחם את מלחמת קיום העסק. וכשנתבונן נראה שעיקר ההבדל ביניהם אינו בשעות העבודה, מפני ששם שניהם עובדים ומתייגעים בשווה, ואולי השכיר אף עובד יותר, גם בשעה שבעה"ב מרשה לעצמו לנוח. אלא לאחר סיום העבודה, בשעה שהולכים הביתה, שאז השכיר נושם לרווחה, ואומר לעצמו, מוטב לי להתייגע כל היום ובלבד שבסיום העבודה אהיה פנוי ואלך לישון רגוע לחלוטין, ואילו העצמאי גם 'עוסק בה' בשעות היום בעתות העבודה, וגם 'טרוד בה' עם סיום העבודה, ובכל שעות הפנאי אין לו מרגוע מוחו טרוד וראשו תפוס, ואינו עוזב את העסק אף לא לרגע קל. וזה 'לעסוק בדברי תורה' כמשמעו לפתוח עסקו!, ולעסוק בה כעצמאי ולא כשכיר, דהיינו עוסק בתורה – וטרוד בה, שלרגע קט לא יהיה היסח הדעת, ובכל זמן עליו ללבן ולחדש לפלפל ולהוציא מסקנות עד אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא. ודבר זה מצינו אצל גדולי הדורות, הגאון רבי עקיבא איגר זצוק"ל כותב לפעמים ה' יאיר עיני, למה? כי הקושיה עשתה לו חושך בעיניים, עד שכפשוטו הוא נזקק לאור. הרב שך זצ"ל כשהיה לו קושיא הוא לא היה מסוגל לישון, כי היה טרוד בה, ולא היה לו מנוח עד שנתלבנה לו הדברים.

*

'תורתו אומנתו' – כגון רשב"י וחביריו, כיצד?

שבת דף יא ע"א, אמר רבי יוחנן לא שנו אלא כגון רבי שמעון בן יוחי וחביריו שתורתן אומנותן, אבל כגון אנו מפסיקין לקריאת שמע ולתפילה, ומפרש רש"י אבל אנו הואיל ומפסיקין תורתנו לאומנתנו כל שכן שנפסיק לתפילה.

ובגדר תורתו אומנתו, מצינו בירושלמי בסוף סוטה (דף מד ע"ב) ופסקו אנשי אמנה,
אמר רבי זעירא אנשי אמנה – תורה, כהדא חד רבי הוה קרי ליה לאחווה בצור, והוון
צווחין בפרגמטיא והוה אמר לית אנא מבטלה ענתי אין חמי למיתי, מיתי הוא, ע"כ.
ומפרש הקרבן העדה (שם) שהיו צועקים הקונים שיבא עם סחורתו למכור, והיה אומר
אין אני מבטל השעה שקבעתי ללמוד התורה בשביל הרווחת ממון, אם ראוי שיבוא לי
ריוח יבוא הוא מעצמו מהקב"ה לאחר שאגמור קביעה, וזהו הנקרא תורתו אומנתו,
שמבזה כל האומנות ובוטח בה' שיתן לו פרנסתו והן הנקראים אנשי אמנה, עכ"ד.
ומבואר שתורתו אומנתו נקרא מי שמוסר עצמו כולו לתורה ובוטח בה' שיתן לו כל
מחסרו.

ובדרגה דרשב"י, מצינו בברכות דף לה ע"ב, ת"ר ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנא'
(יהושע א-ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך יכול דברים ככתבן, תלמוד לומר ואספת
דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי רבי ישמעאל, רבי שמעון בן יוחי אומר אפשר אדם
חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורה
בשעת הרוח, 'תורה מה תהא עליה', אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן
נעשית ע"י אחרים שנא' (ישעיה סא-ה) ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'. ומבואר שיש
הנהגה בתורה מה תהא עליה. והדברים תמוהים, וכי לרבי ישמעאל אין עמלות בתורה
יומם ולילה, וכי במה שמבטלה קצת לצורך פרנסתו חשיב שכבר אין קיום לתורה,
היתכן?. יתירה מזו מצינו במדרש (הובא בטור או"ח סי' ר"צ) אמרה תורה לפני הקב"ה
רבינו של עולם כשיכנסו ישראל לארץ, זה רץ לכרמו וזה רץ לשדהו ואני מה תהא עלי,
ע"כ. ומבואר שהתורה עצמה היתה מצעקת ואומרת תורה מה תהא עליה, וקשה כנ"ל.

הנה מצינו בלימוד התורה ב' ענינים, א' מצד קיום המצוה שבה, בבחינת תורה צוה לנו,
ב' מצד דביקות בו יתברך, שהתורה היא שירת חייו. ונקדים לזה מש"כ הזכרון שמואל
(עמו' תקע"ד) לרבינו ראש הישיבה הגר"ש רוזבסקי זצ"ל, דהנה איתא במגילה דף ג' ע"א,
ועבודה חמורה מתלמוד תורה והכתיב (יהושע ה-יג) ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא
עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וכו', אמר לו אמש בטלתם תמיד של בין הערבים
ועכשיו בטלתם תלמוד תורה נופרש"י ועכשיו שהוא לילה היה לכם לעסוק בתורה שהרי
אינכם נלחמים בלילה], אמר לו על איזה מהן באת, אמר לו עתה באתי, מיד (יהושע ח-
ט) וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק, אמר רבי יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה,
ואמר רב שמואל בר אבון גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין שנאמר 'עתה
באתי', ע"כ. ומבואר שיהושע שאל למלאך על איזה חטא בא נגד ישראל בחרב שלופה,
על ביטול התמיד או על ביטול תורה, והשיב לו המלאך שבא על חטא ביטול תורה.
והקשו התוס' (ד"ה אמש) היכן משמע בפסוקים שבטלו ישראל התמיד ותלמוד תורה,
ותי' בזה"ל: ויש לומר דה"פ מדקאמר 'הלנו אתה' הכי קאמר בשביל תלמוד תורה באת
דכתיב 'תורה צוה לנו', 'אם לצרינו' או בשביל הקרבנות שמגינים עלינו מ'צרינו'. ועל זה
השיב לו המלאך 'עתה באתי', כלומר על ביטול תורה, והמשמעות בזה ביאר תוס' (ד"ה

עתה באתי) וז"ל: פי' ריב"ן על תלמוד תורה באתי דכתיב ביה (דברים לא) 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, ע"כ. הרי ששאלת יהושע להמלאך היתה אם הוא בא משום שביטלו 'תורה צוה לנו משה', והשיב לו המלאך שהוא בא על מה שביטלו 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת', ולכאו' אינו מובן שינוי הביטויים למצות ת"ת, שיהושע התבטא לתורה ברמז לקרא ד'תורה צוה לנו משה', והמלאך השיב בביטוי אחר ד'עתה כתבו לכם את השירה הזאת', והדברים סתומים.

וביאר ראש הישיבה הגאון רבי שמואל רוזבסקי זצ"ל בשם גאב"ד פונביז', וז"ל: ואמר הרב זצ"ל דהביאור הוא דישנן שתי בחינות בתורה, האחת 'תורה צוה לנו משה', והשניה 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת'. וענין הבחינה השניה הוא שהתורה היא שירת החיים של האדם מישראל, ההרגשים העמוקים ביותר של האדם באים לידי ביטוי בעסק התורה, והאדם צריך לבטא בתורה את כל לבו וכל נשמתו, התורה נוגעת במיתרים ובנימים העדינים ביותר של נפש האדם, וזוהי בחינת השירה שיש בתורה – 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת'. וזוהי הכוונה בתשובת המלאך 'עתה באתי' – על תלמוד תורה באתי דכתיב בה 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת', כלומר אמנם מצד הבחינה של 'תורה צוה לנו', דהיינו מצד מצות ת"ת כלשעצמה, אפשר היה להם לישראל לפטור עצמם משום שהיו עסוקים במלחמה כל היום, והתביעה לא היתה כ"כ גדולה, ולא היה בא המלאך וחרבו שלופה בידו להוכיחם על כך, אבל מבחינת השירה שיש בתורה אין שום הגבלות ואין שום פטורים, כי שירת התורה ממלאת את כל כולו של האדם, וכשיש שעה פנויה כל שהיא, האדם צריך לעסוק בתורה, והמצבים הקשים ביותר אינם פוטרים מעסק התורה, וזהו 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת', והוא מה שאמרו ז"ל שם 'מיד וילן יהושע בלילה מתוך העמק, אמר ר' יוחנן מלמד שלן בעומקה של ההלכה', והיינו לא אך לימוד גרידא אלא לינה בעומקה של הלכה, כל השירה של תורה באה לידי ביטוי דוקא בעומקה של הלכה, כאשר האדם משקיע כל כולו, כל לבו נפשו ונשמתו, בעסק התורה, עכ"ל.

ומבואר כאן דבר נורא דמה שנתבעו יהושע והעם על ביטול תורה יותר מביטול התמיד, לא היה על ביטול מצות ת"ת, דאילו מצד מצות ת"ת היה אפשר להם ליפטר בטענה שהיו עייפים מחמת המלחמה, ולא בא המלאך לתבעם אלא על מה שבטלו מדריגת לימוד התורה מתוך 'שירה', שבזה שנתבטלו מו התורה מחמת עייפות גילו שלא היתה התורה אצלם בבחינת 'שירה', כי אם היתה אצלם בבחינת 'שירה' היו מתגברים על עייפותם וסובלים עול התורה בשמחה משום שהיא שירת חייהם, ועל זה בא כנגדם וחרבו שלופה בידו לתבעם על חסרון מדריגה זו. והנה איתא בחז"ל (זוהר פרשת שלח, דף קסא ע"א) העולם לא נברא אלא בשביל ישראל שיעסקו בתורה, ועפ"י הנ"ל אין הכוונה מצד קיום המצוה, דזה יכולים לקיים אף בשאר מצות כ"א בזה שהוא שירת חיו, שזה חלק ממנו, ואינו כעשיית שאר מצות שאינם אלא מעשה חיצוני שהאדם עשוהו מחמת צווי השם. וזהו דרגת תורה דיליה וכמו שנבאר בסמוך, ולפיכך באה התורה

בתביעה 'תורה מה תהא עליה', והיינו בחינה זו, שזה יסוד קיום העולם, שעד כדי כך
היה עונש מיתה על מה שבטלו דרגה זו.

ובחז"ל איתא (זוהר פרשת אחרי מות, דף ע"ג ע"א) קוב"ה וישראל ואורייתא חד הוא,
וכדי להשיג מעלה זו דישראל ואורייתא חד הוא צריך האדם לעמול בה הרבה,
וכדמבואר בע"ז (דף י"ט ע"א) עה"פ 'ובתורתו יהגה יומם ולילה' שע"י שקידת התורה
נעשה מחובר לקונו ונעשית תורת ה' ל'תורתו' הפרטית של האדם. וע"י שמחובר כל כולו
לתורה הרי הוא נעשה דבוק בו יתברך, ונכנס להנהגת בן אצל אביו שמחובר לאביו,
ולפיכך מי שמוסר נפשו כולו לתורה ומתנהג כבן אצל אביו הוא זוכה לכל מה שיש בבית
אביו ואז נעשית התורה דיליה. וכשנמצא בהנהגה דבן בבית אביו תו אין צריך לדאוג
כלל למחסרו, דודאי אביו ידאג לו לכל צרכיו, והדברים מפורשים ברש"י (שמות טז, לב)
שמי שעוסק בתורה אינו צריך לעסוק לפרנסתו, וכלשונו 'הרבה שלוחין יש לו למקום
להכין מזון ליראיו'. ולפיכך מי שעמל בפרנסתו אף שמקיים מצות התורה מ"מ אין
התורה נעשית דיליה, וחשיב כקיום מצוה בעלמא. ולכך התורה באה בתביעה מה תהא
עליה, שהרי בכה"ג אין לישראל קנין בו, אבל אין הכונה מה תהא עליה שהרי לא
יקיימוה.

*

חיים של תורה

שבת דף פח ע"ב, אריב"ל כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצתה נשמתן של ישראל
שנאמר ונפשי יצאה בדברו, ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן דיבור שני היאך
קיבלו, הוריד טל שהעתיד להחיות בו מתים והחייה אותן.

והנה מקורו של הטל שעתידי הקב"ה להחיות בו מתים הוא אור התורה, וכמש"כ כי טל
אורות טלך וארץ רפאים תפיל - כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו, וא"כ י"ל
שאותו דיבור שממנו יצאתה נשמתן של ישראל היוה הוא עצמו מקור לטל של תחיה
שהחזיר אותם לתחיה. וכן הוא להדיא במדרש שהש"ר (פ"ו ג) תני רשב"י תורה שנתן
הקב"ה לישראל החזירה להם נפשותיהם הה"ד תורת ה' תמימה משיבת נפש.

והיינו שכך היתה צורת הקבלה והקליטה של דברות סיני, שכל החיות שהיתה עד בא
הדיבור פסקה ובטלה, שכן אין היא מסוגלת לעמוד בפני אורותיו של דיבור של התורה
(כ"כ בתפארת ישראל למהר"ל פרק ל"א), אלא שיחד עם הדיבור שבה ובאה חיות
חדשה, כח חיים חדש, אור תורה מחייהו.

והשאלה הידועה, למה הוצרך הקב"ה לכך, היד ה' תקצור ח"ו לעשות תיכף ניסים
שלא יצא נשמתן כלל. וביותר דאותו כח שמחייהו יכול גם כן לעשות שלא ימותו, וא"כ
למה הוצרכו שיצא נשמתן. ועב"ז בספר יערות דבש (ח"א דרוש י').

ונאמרו ב' מהלכים, השפת אמת (פרשת יתרו) ביאר שבאים ללמד אותנו שתורה צריכה מסירות נפש, ולכך הקב"ה עשה במהלך כזה שימותו, ורק אח"כ טל של התורה מחייהו.

ויש שביארו שבאו לומר, שהחיים שיש אחר קבלת התורה זה חיים אחרים ממה שהיה קודם קבלת התורה, ולכן בקבלת התורה הוצרכנו לקבל חיים חדשים, שבו המהות שונה. וזה שבאו ללמדנו שעכשיו קיבלנו חיים חדשים, ומה שהיה עד היום נגמר. ואפשר שזה התשובה לטענת המלאכים מה לילוד אשה, והקב"ה הוצרך לעשות באמת יצירה חדשה כדי שיוכלו לקבלו, וכמו שכתוב עם זה יוצרתי. ואפשר דזה שאמר הקב"ה לישראל לפני צאתם ממצרים, החודש הזה 'לכם' ראש חודשים 'ראשון הוא לכם' לחודשי השנה, והיינו שאפילו שבריאת העולם היתה בתשרי, אבל עתה עשתי אתכם לבריאה חדשה, ולפיכך אצלכם מנין השנים מתחלת מניסן.

*

רוחניות וגשמיות אינם הולכים בחדא מחתא

הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות, וז"ל: אבל עם ציור המושכלות, יתחייב להרחיק רוב התענוגים הגופיים. כי תחילת השכל יצייר, שחורבן הנפש – בתיקון הגוף, ותיקון הנפש – בחורבן הגוף. שהאדם כשיהיה רודף תאוות, ומגביר המורשות על המושכלות, ומעביר שכלו לתאוותיו, אז לא יתוודע הכח האלקי, רצוני לומר השכל וכו', שהאדם כשיהיה חכם ונבון מבקש תאוות, אינו חכם על האמת, שתחילת החכמה מחייבת, שלא יקח אדם ממעדנים הגופניים, ע"כ. ובחובות הלבבות (פ"ג שער חשבון הנפש) כתב וז"ל: וכבר אמר אחד מן החכמים, כאשר לא יתחברו בכלי אחד המים והאש, כן לא תתחבר בלב המאמין אהבת העולם הזה ואהבת העולם הבא, ואמרו, העולם הזה והעולם הבא כשתי צרות, כאשר תרצה האחת מהן תקציף השנית, ע"כ. ובספר אבן שלמה (פ"ט ב') כתב בשם אדוננו הגר"א וז"ל: לא יתכן עבודת ה' אלא לאחר שהמית התאוות והגאות דעלמא וזה נקרא שונא בצע (דברים א', י"ג), ואי אפשר להשיג מתיקות התורה אלא ע"י סיגופים והרחקות התאוות, ע"כ. ובביאור הגר"א (משלי ז' כ"ז) ביאר בדרך זו מה שכתוב 'תעינו תעתענו סרנו' וכו' כי מתחילה היינו סבורים שוכל ללמוד וגם למלאות התאוה, ואח"כ 'תעתענו' – ומימלא אינינו יכולים ללמוד וכו', ואחר כך 'סרנו ממצותיך' – שאין אנו רופים אחריהם, ולבסוף 'ולא שווה בנו' – אפילו אם ידמן בלא טירחה. ובאור החיים עה"ת (ויקרא כ"ב י"ב) כתב: ויש לך לדעת כי הגשמיות יתנגד לחיבור הרוחני יותר מהתנגדות אש ומים, ע"ע. וע"ע באוה"ח (ויקרא כ"ה ל"ז) כאן פירש מה הוא הנשך והתרבית אשר מחשיכים אורו, 'את כספך' – הם הדברים שהאדם כוסף בעולם הזה לדברים הנדמים, 'לא תתן לו בנשך' – כי כשאדם משלים תאוות נפשו הבהמית, ומטעים רוחו מכסופיו, הוא נשוך בזה ומטיל בו ארס. החטא, ואמר 'ובמרבית לא תתן אכלך' – פירוש, אפילו אכלך שהוא דבר שהורשית לאכול, לא תרבה בו, כי כשאדם הולך אחר

גרונו ויטה גבול התאוה שבו למותרות, בזה יחשיך אור הנפש, כי כשזה קם זה נופל,
כשמתרבה תאבון המורגש מתמעט תאבון הרוחני, והוא מאמר הכתוב (משלי י"ג כ"ה)
צדיק אוכל לשובע נפשו, לא להנאת ההרגש.

*

אם ראשונים כמלאכים

רבי אייזיל חריף רב דסלונים, באו אליו בשאלה סבוכה, ולאחר שעיין בדבר היתה דעתו
לפסוק אחרת ממש"כ בבאר היטב. וכך אמר, בהודיעו פסק ההלכה: אמנם אני יודע תורה
יותר מ'הבאר היטב', ואינני מתירא כלל מלפסוק אחרת ממה שהוא פסק, אולם ה'באר
היטב' חי בדור קודם, אז היתה האוירה מטוהרת יותר, ועל ידי כך זיכו אותו מן השמים
לכוון לאמיתה של תורה... (מעשה זה הובא בספר רבינו מאיר שמחה הכהן, שנכתב ע"י
ר' זאב רבינר). ובאותו ענין שמעתי שמרן הגרש"ז אורבאך זצ"ל ביאר שלכן בן מתאבל
על אביו ואמו י"ב חודש והבעל רק חודש אחד, אף שעיקר החסרון הוא לבעל, (דלילדים
יש לכל אחד את הבית שלו, עה כדי שכתב הרמב"ם שאין להם דין יתומים לענין לאו
דלא תענה יתום), לפי שהם הפסידו כעת את החיבור לדור הקודם, ועל הניתוק הזה לא
סגי להתאבל חודש אחד ככל אבילות על המת אלא צריך י"ב חודש.

*

תורה בעי תפילה

נדה ע' ע"ב, מה יעשה אדם ויחכם אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה אמרו הרבה
עשו כן ולא הועיל להם אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר (משלי ב-ו) כי ה'
יתן חכמה מפיו דעת ותבונה.

ראב"ד ירושלים הגר"מ שטרנבוך שליט"א, סיפר ששמע מרבו רבי איסר זלמן מלצר
זצוק"ל, שפעם אחת אירע שהנצי"ב לא אמר את השיעור היומי הקבוע שהיה רגיל
למסור מידי יום בישיבה, ויהי הדבר לפלא בעיני כולם אך לא העיזו לשאול אותו מדוע
לא מסר השיעור. והגאון רבי איסר זלמן שהיה מקורב מאוד לנצי"ב שאל אותו, והשיב
הנצי"ב בתמימות שבאותו היום לא עלה בידו לכוון בכוונה הראויה בברכת אהבה רבה,
ואינו מעיז לומר סברות בסוגיא בלא תפילה בכוונה, כי בלא התפילה אין סייעתא דשמיא
לכוון לאמת.

בסגולת ברכת התורה, בגמ' בנדרים דף פ"א ע"א על מה אבדה הארץ על שלא בירכו
בתורה תחילה, ועי' במ"ב סי' מ"ז סק"ב שהביא דברי הר"ן בשם רבינו יונה שלא היתה
התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה, ולכן לא הגינה התורה עליהם,
והביא מהגמ' שם שאינו זוכה ח"ו להיות לו בן ת"ח עבור זה שאינו נזהר בברכה"ת.
וראיתי מובא בשם הגר"א, שביום שיברך ברכות התורה בקול ובכוונה מובטח לו שלא
יכשל בעבירה באותו יום. ויעוי' במ"ב בסי' מ"ז סק"י שהביא מהשל"ה שיש לאדם

להתפלל על בניו שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מידות טובות, ויכוין מאוד בברכת
אהבה רבה ובברכת התורה בשעה שאומרים ונהיה אנחנו וצאצאינו, וכן כשאומר בובא
לציון למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה. וע"ע ברעק"א יו"ד סי' שע"ו שהביא סגולה
להנצל משכחה לומר מאהבה רבה עד באהבה, ע"ש שהביא כן למי שקרא כתב שעל גבי
הקבר שקשה לשכחה. ובמגילה ו' ע"ב איתא לאוקמי גירסא – לזכור תלמודו סייעתא
דשמיא הוא, ובמסכת ע"ז דף ח' ע"א כתב רש"י (ד"ה מעין) שאם היה משכח תלמודו
יבקש בחונן הדעת. ועי' במ"ב סי' קט"ו סק"א בכונה בברכת חננו מאיתך דעה, שצריך
לכוין בה כראוי שזה עיקר השאלה שצריך האדם לשאול מאת הבורא יתברך שיתן לו
שכל ודעת ישר למאוס ברע ולבחור בטוב.

*

אדם מהותו 'מבקש', שאיפות לגדלות

ב"ק דף ג' ע"ב רב אמר מבעה זה אדם דכתיב (ישעיה כא-יב) אמר שומר אתא בקר וגם
לילה אם תבעיון בעיו. הנביא ישעי' מדבר על הגאולה, וכך הוא אומר: הקב"ה (השומר)
אמר: באה הגאולה (בקר) לצדיקים, וגם חשך (לילה) לרשעים, אם תשובו בתשובה
ותבקשו (מחילה), בקשו (רש"י). הרי ש'בעיו' פירושו בקשו, נמצא 'שמבעה' פירושו
'מבקש' שהוא תואר לאדם בלבד.

וראיתי בקונטרס 'תורת אביגדור' שהאריך בזה, וביאר שהפסוק בישעיה ממשיל משל
על שיחה לילית בין אדם אחד לבין שומר הלילה. באותם הימים, שומר הלילה הסתובב
ברחובות, ושום בן אנוש לא היה אמור להיות ברחוב בשעות אלו, כולם היו ספונים
בבתיהם. והנה, בעוד שומר הלילה מהלך ברחוב, איש אחד צועק אליו מעם חלון ביתו:
שִׁמְרֵ מַה מְלִילָה שְׁמֵר מַה מְלִיל. הוא שואל אותו 'מה קורה הלילה?' כלומר, מתי כבר
יסתיים הלילה הזה? הוא ארוך במיוחד, ויש לי דברים כל כך רבים להספיק מחר. ממשיך
הפסוק: אָמַר שְׁמֵר השומר עונה לאותו האיש אָתָּא בְּקָר – הבוקר כבר הגיע! היודע
אתה כמה זמן אתה כבר ישן? את השאלה הזו שאלת אותי גם אתמול בלילה, ואז חזרת
לישון וישנת במשך עשרים וארבע שעות. אָתָּא בְּקָר' כבר הגיע הבוקר שחיכית לו, וְגַם
לְיָלָה' אבל עכשיו הבוקר כבר עבר ואנחנו כבר בלילה שלאחריו, אִם תִּבְעִיוֹן' אם הנך
מחכה ליום ומצפה לו, בְּעִיוֹ' – קום! אי אפשר לחפש ולבקש את הבוקר, ובו בזמן
להמשיך לשכב במיטה, ולשקוע בשינה עמוקה!

זוה כונת הנביא 'אִם תִּבְעִיוֹן' – אם באמת הנך רוצה ומבקש קרבת ה', בְּעִיוֹ' – תתחיל
לבקש בפועל, ולכן נקרא האדם 'מבעה' – מלשון בְּעִיוֹ, מפני שכל מהותו היא 'ביקוש'.
לאדם יש צמאון בלתי נדלה לבקש ולהשיג עוד ועוד. ותכונה זו קיבל האדם בעת
בריאתו, כדכתיב ויפח באפיו נשמת חיים (בראשית ב, ז), דהיינו שהקב"ה נפח באפיו
את נשמת אפיו, ובזוהר מבטא זאת בזה"ל: מאן דנפח מדיליה נפח, כלומר שהקב"ה
הכניס לתוך האדם חלק ממנו, ולכן נקרא האדם חלק אלוק – דהיינו שבנשמת האדם

טמון חלק של הקב"ה כביכול. ומעתה באותו רגע שהקב"ה נפח באדם חלק ממנו כביכול, נוצרה באדם משיכה חזקה, משיכה טבעית – אינסטינקטיבית – להתקרב להי"ת. ולאחר שנשמת האדם נוצרה כמיהה ובקשה, נוצר בו בחירה למה לנווט את השאיפות הכמיהה והביקוש.. נמצא ד'אדם' האמיתי היא מי שרוצה ללמוד עוד ועוד תורה, ואינו מסתפק במה שכבר למד, אלא רוצה להתקרב להקב"ה יותר ויותר. ועד כמה שהוא 'מבקש' – הוא 'אדם', ומי שאינו מבקש אינו אדם כי אם בהמה !

[מרן הגרי"ג אידלשטיין שליט"א סיפר שהרב מפונביז' הביא את הגמ' בב"ק הנ"ל, ואמר, שרואים שמהותו ומציאותו של אדם זה 'מבקש ומתפלל להקדוש ברוך הוא', וזוהי שלימות האדם! אדם צריך להיות תמיד במצב של תפילה, ואז הוא 'אדם'. והביא הגרי"ג מה שכתוב בספרים שאם אדם אינו מבקש, סימן שהוא סבור כי הדבר תלוי בידו, וכאילו הוא יכול להצליח בעצמו ללא סייעתא דשמיא, ומי שחושב שאינו זקוק לעזרה לא עוזרים לו מן השמים, אלא מחנכים אותו שיראה כי אינו יכול להצליח בכוחו ועוצם ידו, וכדי שיעזרוהו מן השמים צריך להתפלל ולבקש רחמים].

ובגודל מעלת המבקש, ידועים דברי הגר"א (המובאים בסידור הגר"א בהלל), שמפרש הפסוק 'מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון', שהקב"ה מקיים מעפר את מי שהוא ערום מהמצוות (דל - הוא חסר כל) ואף מרים מאשפות את מי שהוא מטונף מעבירות (אשפות - הוא מקום מטונף), אך הוא תאב (אביון - מלשון תאב) לעלות מהן, וזוכה לעלות מהן. ועד היכן הוא מרים אותו? 'להושיבי עם נדיבים' – אלו האבות הקדושים, עם נדיבי עמו' – הם הנביאים. הרי מי שמבקש ומשתוקק להתעלות מובטח לו שהקב"ה יעזור לו, ויזכה אף למעלה מהשוגתיו, לשבות יחדיו עם האבות הקדושים ועם הנביאים.

ואצטט כאן מש"כ הגר"א במשלי (טו, כד) עה"פ 'אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה' וז"ל: אורח חיים למעלה משכיל – האדם נקרא הולך, שצריך לילך תמיד מדרגא לדרגא, ואם לא יעלה למעלה ירד מטה מטה ח"ו, כי בלתי אפשר שיעמוד בדרגא חדא. וזהו: אורח חיים למעלה וגו' למען וגו' כדי שלא יטה לרדת למטה שאולה, ומחמת הארח חיים יסור משאול, ע"כ.

הר"ש בשביעית (פ"ג מ"ב) הביא מדרש רבה (ויקרא פרשה י"ט אות ב'), אמר רבי חנין דציפורי תלולית זו של עפר מה הטיפש אומר מי יכול לסייפה אבל פיקח אומר ולא אחר צברה צברה אף אני קוצה שתי משפלות היום ושתיים עד שאני מסייפה, כך מי שטיפש אומר מי יכול ללמוד את התורה נזיקין שלשים פרקים כלים שלשים פרקים, מי שפיקח אומר הריני שונה שתי הלכות היום שתי הלכות למחר עד שאני שונה את כל התורה כולה, עכ"ד. ומבואר שמעלת הפיקח, א' ששואף לדעת ולהוסיף עוד, ב' שאינו מתיאש אפי' שיודע שזוהי משימה קשה.

והאמור"ר זצ"ל הרחיב מאוד בענין זה שרק מי שהוא מבקש להבין כל דבר הוא יכול להצליח, וסיפר בזה ב' עובדות נפלאות, מעשה במרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל ראש ישיבת

מיר, שבצעירותו הגיע לישיבת נוברדוק, וביקש מגיסו הגאון רבי אברהם יפהן זצ"ל ראש ישיבת נובהרדק שיראה לו את הבחור הכי טוב בישיבה, ר' אברהם לקח את ר' חיים לסיור בישיבה, ואמר לו על בחור פלוני שהוא הכישרון הכי גדול, ועל בחור פלוני שהוא הלמדן הכי גדול, ועל בחור פלוני שהוא המתמיד הכי גדול, ועל בחור פלוני שהוא בעל המידות הכי גדול ... והמשיכו עלה וכאן ר' אברהם נעצר, ואומר לר' חיים הבחור הזה הוא הכי טוב בישיבה. אמר לו ר' חיים ילמדנו רבינו, אם הוא הבעל כישרון והוא הלמדן והוא המתמיד, אזי במה מתבטא שהוא הכי טוב. אמר לו ר' אברהם יפהן דע לך שהבחור הזה הוא מבקש, מה שאינו מבין אין לו מנוחה והרי הוא עמל יומם ולילה עד שיורד לעמקם של דברים, ומי שמבקש הוא יצליח. והבחור הזה היה לימים הסטייעפלר – מרן בעל הקה"י זצ"ל.

עוד סיפר על הגאון רבי אייזיק חריף זצ"ל, שהיה גדול הדור לפי למעלה ממאה חמישים שנה, שהיתה לו בת שהגיע לפרקה, ור' אייזיק נסע לישיבת וואלזין לחפש חתן בשבילה, וכשהגיע לישיבה אמר לבחורים שיש לו שאלה קשה ומי שישב יהיה חתנו, ושאל את השאלה והלך לאכסניה שלו, ביום הראשון הגיעו לשם בחורים כפלים מיוצאי מצרים כדי לענות על קושייתו, מי לא רוצה להיות חתן של ר' אייזיק, אך ר' אייזיק פרך את כל התירוצים, וביום השני התמעטו המשיבים, וביום השלישי נתמעטו יותר ללא שום פותר, ביום הרביעי שראה שכבר אין בחורים שמגיעים להשיב, אמר אם אין פה בחור כרצוני, אז אני אסע לישיבת מיר, וכשהתחיל לנסוע ויצא משערי העיר, ראה מרכבה דוהרת לכיוונו והבין שיש בחור שיש לו תשובה, ומיד עצר את העגלה שלו עד שהגיע אליו אותה מרכבה, וירד משם בחור ואמר לר' אייזיק תשובה לשאלה אין לי, חתן שלך אני לא יהיה, אבל אני רוצה לדעת מה התשובה. כשראה ר' אייזיק את ההשתוקקות שיש לבחור, אמר לו כזה חתן אני רוצה, אתה תהיה החתן שלי, והבחור הזה היה הגאון ר' יוסף שלופר לימים הרב דטעלז ומח"ס עדות ליהוסף. וזה היסוד שמי שמשתוקק לדעת כל דבר כל סוגיא זה ראייה שהוא חכם – חכם הוא בעל שאיפות.

*

במעלת סיום מסכת

ידוע בשם הגר"א (נדפס בקול אליהו מהדו"ק) שמהותו שמו ס"מ היא לאמר: סיום מסכת אין לעשות, ובספרי חסידים כתבו שמהותו היא סעודת מצוה אין לעשות, ומה שנקבע הדבר בשמו מורה שזה מהות עבודתו, שאינו מונע מהאדם לעמול ולהתייגע במצוה אלא שמשדל שלא יסיימנה, וודאי לא ישמח בסיומה, כי אז לא יהיה בכוחו להתחיל מצוה חדשה, כי הסיום והשמחה בשלימות מצוה מביאים כפלים לתושיה למצוה הבאה אחריה. והנה המקוור לעשות סעודה בעת סיום מסכת, הוא מהגמ' בשבת דאמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבדינא יומא טבא לרבנן, ובנמוק"י (ב"ב דף נ"ג ע"ב מדפי הריף) שמקור הנהגה זו הוא ממה שאמרו שם שיום ט"ו

באב נחשב יום טוב, כי אז סיימו את מצוות כריתת העצים למערכה. וביאר, שמפני שבאותו יום היו משלימים ומסיימים המצוה היו עושים שמחה גדולה. והנה מהות השמחה כתב השם רבנו חננאל שסיימו לכריתת עצים למערכה והיו פנויים לילמוד תורה, ללמדך שעיקר השמחה בסיום היא הכל להמשך, שעי"ז מתעלה ומתרומם יותר להמשך הדרך להגות יותר בתורה ובעבודת ה'. והנה הבית יוסף (יו"ד סי' רמו סע' כו) כתב מקור אחר לסעודה זו, והוא ממדרש שיר השירים ויעש שלמה משתה לכל עבדיו, אמר רבי יצחק מכאן שעושים שמחה לגמרה של תורה, שלכן עושים 'משתה ושמחה ויום טוב לסיומה של תורה ולהתחלתה', ולכאורה לא מצינו בשלמה שעשה שמחה אלא לסיום הבנין, ואף אם ניתן ללמוד ממנו לעשות שמחה לגמרה של תורה, מנין על שמחה בתחילתה, ומאי שייטא זה לזה. אמנם להאמור הדבר פשוט, כי כל הצורך בסיום והשמחה בו, עיקרו הוא לצורך המשך קיום עוד מצוה, ונתינת חיל להתחלת דבר חדש, וזהו הנלמד משלמה, שכיון שראה שזכה בחכמה, שמח שיוכל להתחיל בהתחלה חדשה, וזו גם סיבת השמחה בסיום כריתת עצים, שאינה על עצם הסיום, אלא כי אז היו פנויים ללימוד התורה, ומכאן מקור לכל שמחה בסיום שיש לה עתיד להתחלה חדשה.

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין מדת הבטחון הוא נצרך ביותר לקבלת התורה

בטחון נוגע לתורה

הנה מצינו כמה וכמה מקומות בדברי חז"ל, שהתורה הקדושה מקושרת עם מדת הבטחון. איתא במדרש (תנחומא בשלח כ') "לא נתנה התורה לדרוש אלא לאוכלי המן", ע"כ. הרי, דהתנאי לקבלת התורה היה שיהא לכלל ישראל מדת הבטחון בהשי"ת, ותכלית ירידת המן היה בשביל לקבוע את הבטחון בהשי"ת בלב כל אחד ואחד. וכן אמרינן בברכת 'אהבה רבה', "בעבור אבותינו שבטחו בך, ותלמדם חקי חיים וגו'". הרי חזינן להדיא שתנאי בעיקר קבלת התורה הוא 'מדת הבטחון'. וכתב הגר"א (משלי כב, יט): "שעיקר נתינת התורה לישראל הוא כדי שישימו בטחונם בה'. ועיקר הכל הוא בטחון, והוא כלל של כל המצות", עכ"ל. והחובת הלבבות מתחיל את 'שער הבטחון' וכותב: "שמדת הבטחון הוא צריך יותר מכל הדברים לעובד האלהים ית", ובעזה"י נבאר קצת הענין מדוע מדת הבטחון נצרך ביותר לעיקר קבלת התורה.

ע"י מדת הבטחון עובד את ה' יתברך ואינו עובד עצמו

[א] הנה מובא מהגר"א (אבן שלמה פ"ג) וז"ל, "ועיקר הכל הוא הבטחון, ומי שהוא מחוסר בטחון אין תורתו מתקיים בידו וכו', ומי שלבו טוב במדת הבטחון אף על פי שעובר על עברות חמורות, הוא יותר טוב ממי שמחוסר בטחון שע"ז בא לידי קנאה ושנאה, אע"פ שעוסק בתורה ובגמילות חסדים, שכל זה אינו אלא לעשות שם", עכ"ל. ומבואר מדבריו הק' דמי שאין לו בטחון בהקב"ה, כל עסקו בעבודת ה' אינו משום שהוא עובד את הקב"ה, רק הוא עובד את עצמו, וע"כ אין לתורתו שום שויות. אבל מי שבוטח בה', אף אם עובר עברות חמורות, כיון שיש לו בטחון, הוא יותר טוב ממי שאין לו בטחון, משום שעבודתו של הבוטח בה', הוא עסק בעבודת ה', ולא עסק של עצמו!

ויש להוסיף על זה, דהנה בגמ' שבת (לא, א) איתא: "אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה", אולם במס' קידושין (מ, ב) איתא: "אמר רב המנונא: אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה". וכבר עמד ע"ז תוס' (שם בד"ה אין) וז"ל, "והא דאמר בפרק במה מדליקין (שבת לא, א) כשמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, היינו דווקא לענין שאלה ששואלין לו על משא ומתן, אבל מ"מ נפרעים ממנו תחלה על שלא קבע עתים לתורה", עכ"ל. וכבר דשו ביה רבים ליישב סתירה הנ"ל, אך לפי דברי הגר"א הנ"ל, [דמי שאינו מאמין ובוטח בהקב"ה, אין שום שויות לתורתו כי כל עבודתו להשי"ת, הוא רק למען הרבות כבוד וגדולה לעצמו], יש ליישב, דלעולם תחילת דינו של אדם הוא על דברי תורה, אבל כדי שיהיה תורתו, תורה דיליה, קודם כל, צריך להאמין ולבטוח בבטחון גמור בהקב"ה, וע"כ קודם

ששואלים אותו על התורה, מבררים אם הוא בעל בטחון. נועי' במש"כ הב"ח באו"ח סי'
מ"ז.]

א"א לקבל התורה בלא מדת הבטחון

ב] והנה פשוט שכל דבר שהאדם מקבל על עצמו לעשות, הוא מקבל זאת רק אם
ביכולתו לעשות ולקיים הדבר, אבל אם אין הדבר ביכולתו אינו יכול לקבל ע"ע לעשותו.
אבל כשקבלו כלל ישראל את התורה קבלו את התורה אע"פ שלא ידעו מה כתיב
בתורה, ולא דנו אם יש באפשרותם לעשות מה שכתוב בה. וזה היה מתוך גודל בטחונם
בהשי"ת, ואילו לא היה להם בטחון בהשי"ת, לא היה שייך שיקבלו את התורה, דאפשר
דאין בכוחם לעשות מה שכתוב בה. אבל הם בטחו בהשי"ת, דאם נותן להם את התורה
בודאי שיעזרום לעשות ולקיים כל הכתוב בה. וע"כ קבלו את התורה הגם שלא ידעו מה
כתיב בה.

וכן מבואר ממה שאמרו חז"ל (שבת פח, ב): "אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל
נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין
בו? דכתיב ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו, ברישא עשי, והדר
לשמע ... ההוא מינא דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא, ויתבה אצבעתא דידיה תותי
כרעא, וקא מייץ בהו, וקא מבען אצבעתיה דמא, אמר ליה: עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו
לאודנייכו, אכתי בפחזותייכו קיימיתו! ברישא איבעיא לכו למשמע, אי מציתו - קבליתו,
ואי לא - לא קבליתו. - אמר ליה: אנן דסגינן בשלימותא - כתיב בן תמת ישרים תנחם
הנך אינשי דסגן בעלילותא - כתיב בהו וסלף בוגדים ישדם", ע"כ. ופי' רש"י (בד"ה
דקדמיתו פומייכו לאודנייכו) וז"ל, "קודם ששמעתם אותה היאך היא קשה, ואם תוכלו
לעמוד בה - קבלתם עליכם לקיימה". ובד"ה דסגינן בשלימותא - התהלכנו עמו בתום לב,
כדרך העושים מאהבה וסמכנו עליו שלא יטעננו בדבר שלא נוכל לעמוד בו", עכ"ל.

הרי מבואר, דכלל ישראל קבלו את תורה רק משום שסמכו על הקב"ה שיעזרום לעשות
מה שקבלו, ואילו לא סמכו ובטחו באמת בהשי"ת אז טענת המין צודקת, דמה"ת שיהא
ביכולתם לעשות כל מה דכתיב בתורה הקדושה, אלא שכל מה שהיו יכולים לקבל את
התורה היה אך ורק מתוך שבטחו בהשי"ת. אבל בשאר אומות העולם שלא קבלו את
התורה, ולכל אומה ואומה היה טענה אחרת למה הם לא יכולין לקבל את התורה, היינו
אך ורק משום שלא היו בוטחים בהשי"ת שיעזרום לעשות מה שקבלו, שאילו היו בוטחים
בהשי"ת, אין שום טענה שאין אפשרות לקבל את התורה.

וכן האריך החובת הלבבות (שער הבטחון, פרק ד') שצריך בטחון בהשי"ת על גמר
מעשה עבודה וז"ל, "כי מעשי העבודה והעברה לא יתכנו לאדם, כי אם בהקבץ שלשה
דברים: האחד הבחירה בלבו ומצפוננו, והשני הכוונה וההסכמה לעשות מה שבחר בו,
והשלישי שישתדל לגמור המעשה באבריו הנראים ויוציאהו אל גדר המעשה ... אבל מה
שראו לבטח עליו הוא גמר מעשה העבודה, אחר בחירתה בלב שלם ונאמן והסכמה
והשתדלות בבר לבב וכוונה לשמו הגדול, ובזה אנחנו חייבין להתחנן אליו לעזור אותנו

בו ולהורות אותנו עליו, כמו שכתוב: הדריכני באמתך ולמדני, ואמר: הדריכני בנתיב מצותיך וגו', ואמר: דרך אמונה בחרתי וגו', ואמר: דבקתי בעדותיך ה' אל תבישני, ואמר: ואל תצל מפני דבר אמת עד מאד וגו'. וכל זה ראייה, שבחירתו היתה במעשה העבודה, אך התפלל אל האלהים על שני דברים: אחד מהם ליחד לבבו ולחזק בחירתו בעבודתו בהרחקת טרדות העולם מלבו ועיניו, כמו שאמר: יחד לבבי ליראה שמך, גל עיני ואביטה וגו' העבר עיני וגו' הט לבי אל עדותיך וגו' והדומה להם. והשני לחזק אבריו על השלמת המעשים בעבודתו, והא מה שאמר: הדריכני בנתיב מצותיך סעדני ואושעה, והרבה כמוהו. ואני עתיד לבאר אופני מפסידי החלק הזה ואופני השלמתו והדרך הנכונה בו בעזרת השם, עכ"ל. הרי חזינן מדבריו, שמדת הבטחון נצרכת ביותר לעבודת ה', שאין ביכולתנו לגמור שום מעשה מצוה, הגמר של כל מעשה תלוי אך ורק ביד השי"ת, וצריך לבטוח עליו שיעזרנו לגמור כל מעשה מצוה.

ע"י בטחון לבו פנוי ללמוד תורה

ג] והנה יש עוד דבר עבורו צריך ביותר מדת הבטחון, והוא כדי שיהא לבו פנוי ללמוד התורה הקדושה ולעבוד השי"ת. דהנה החובות הלבבות (פתיחת שער הבטחון) כתב וז"ל, "ומהן שהבוטח באלקים יביאהו בטחונו לפנות את לבו מעניני העולם, וליחד לבבו לעניני העבודה", עכ"ל. ר"ל, שכל זמן שאין האדם בוטח בה', לעולם לא יהיה לו זמן לעסוק בעבודת הקודש, שכל ימי שני חייו טריד בעסק פרנסתו, בדאגה מה יאכל למחר.

וכן מבואר היטב בדברי רבינו יוסף חיים מבאגדד בספרו בן יהוידע (שבת לא, א) שכתב ליישב קו' התוס' הנ"ל מהו תחילת דינו של אדם, על תורה או על אמונה, וכתב וז"ל: "נראה לי לתרץ קושית התוס', שאלה הראשונה לצורך השניה באה דאם יאמרו לו תחלה קבעת עתים לתורה ישיב תלו ביה טפלי ומוכרח לעסוק במלאכה יומם ולילה וכולי האי ואולי, לכן שואלים אם היה לך אמונה בהקב"ה שהוא המזמין לך פרנסה שלך והוא המשגיח ולזה אמר "נשאת ונתת במשא ומתן על ידי האמונה" שהיית מאמין שהכל הוא ביד השם יתברך ובודאי ישיב כן הוא ובה' שמתי מבטחי, ואז ישאלוהו "קבעת עתים לתורה" דאז לא יוכל להשיב כנזכר", עכ"ל. [וע"ע בכתבי רבי צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק פרשת ויקרא אות ו') שכתב ממש יסוד זה.] מבואר בדבריו, דלא שייך לקבוע עתים לתורה בלי מדת הבטחון בהשי"ת, שכל זמן שיש לאדם דאגה "מה יאכל למחר" אין שיעור להשתדלות שצריך לעשות, שהרי הוא לעולם דואג על פרנסתו, ואין סוף לבקשת הפרנסה, אבל מי שבוטח בה', לית ליה שום דאגה כלל על פרנסתו, ואינו עוסק בהשתדלות יותר מדי, ותמיד יהיה לו פנאי לקבוע עתים ללמוד התורה הקדושה.

ולהטעים הענין, עי' מש"כ הכלי יקר (שמות טז, ד) לבאר הפסוק: "למען אנסנו הילך בתורתך אם לא", וז"ל, "פירש רש"י אם ישמרו מצוות התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט, וכל זה נאמר על מדת הבטחון כי אם לא יותירו ממנו זהו מופת שהם שלמים במדת הבטחון, כי מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה, וכן אם לא יצאו בשבת ללקוט הרי הם בטוחים שמה שלקטו אתמול יספיק להם גם ליום המחרת, ואז ילכו בתורתך, כי מי שאינו שלם במדת הבטחון מכלה כל ימיו

**לאסוף ולכנוס ומתי יעשה לבית ה' לעסוק בתורה, כנודע מדרכי רוב העולם ההולכים
אחר ההבל ויהבלו, ועסק התורה טפל אצלם, עכ"ל.**

וע"ע במשנת רבי אהרן (ח"א עמ' יח) שכתב וז"ל, "וכן הבטחון הוא יסוד ללימוד
התורה, וכמאמרם ז"ל (מכילתא בשלח טז ד, תנחומא בשלח כ') לא ניתנה תורה לדרוש
אלא לאוכלי המן, שהם היו בתכלית הבטחון וכמו שאנו אומרים בברכות ק"ש "בעבור
אבותינו שבטחו בך ותלמדם חוקי חיים", וזהו הבטחון בכל עניני האדם בצרכי קיומו
וחייו, דע"י הבטחון הוא פנוי ללימוד תורה במנוחת הנפש", עכ"ל.

שמעתתא בעי צילותא וזהו רק ע"י בטחון

דן ועוד נקודה שמדת הבטחון מועילה לה ביותר, והוא לענין עצם הלימוד שתהא דעתו
מיושבת ביותר, וזה שייך רק ע"י מדת הבטחון. דתנן במתני' באבות (פ"ו) שהתורה נקנית
בארבעים ושמונה דברים ... בישוב". ופי' רש"י וז"ל, "בישוב גרסינן, פירוש **בישוב הדעת**",
עכ"ל. וזהו מה דאיתא במגילה (כח, ב): "רבינא ורב אדא בר מתנה הוו קיימי ושאלו
שאלתא מרבא, אתא זילחא דמיטרא. עיילי לבי כנישתא. אמרי: האי דעיילינן לבי
כנישתא - לאו משום מיטרא, **אלא משום דשמעתא בעא צילותא כיומא דאסתנא**", ע"כ.
ופי' רש"י צילותא - דעת צלולה ומיושבת, שאינו טרוד בכלום מחשבה", עכ"ל. והנה
ברור שא"א לו לאדם שתהא דעתו מיושבת עליו בלי מדת הבטחון. ר"ל, כדי שיוכל
לעמוד על אמיתת התורה הקדושה צריך שתהא דעתו מיושבת עליו, ורק אז שייך להבין
ולהשכיל עומק התהום של התורה הקדושה.

וע"ע במש"כ החתם סופר (בדרשות ז' אדר עמ' קכ"ו) וז"ל, "**שמעתא בעי צילותא**: ...
אמנם הישרים יותר והגיעו למידת ההשתוות, ואין שום צער נכנס בלבם, **שמחים בה'**
ובוטחים בו בתכלית הבטחון, אותם אינם נפסקים מלימודם אפילו רגע א', ולא יטרידם
שום טירדה ... ולא תמצא התורה כי אם במפנה לבו מכל דאגותיו ועסקיו תחילה", עכ"ל.

ויש עוד כמה וכמה ענינים בקיום התורה שצריך בשבילם את מדת הבטחון, וכמה וכמה
מצוות מיוסדות על מדת הבטחון, וכל המידות הטובות, ואי אפשר לפרטם כי רבים הם!

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו כנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

משולחנו / הרב יחיאל גולדהבר

אמירת ליקוטי תהלים על פי סדר א"ב – מקורו והלכתו

"ועליהם הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך (תהלים יט טו), שיעשו לדורות, ויוחקו לדורות, ואל יהו קורין בהם כקורין בספרי מירס, אלא יהיו קורין בהם והגיון בהם, ונוטלין עליהן שכר כנגעים ואהלות" (מדרש שוחר טוב, מזמור א אות ח).

כבר דורות רבים נהגו שלומי אמוני ישראל לומר מזמורי תהלים בכל עת. גם יחידים וגם קהלים נהגו לומר מזמורי תהלים באופן קבוע, ביום מיועד או בשעה מיועדת בכל יום. כבר לפני מאות בשנים נוסדו 'חברות תהלים' לבעלי בתים פשוטי עם שהקדישו מזמנם לומר סך מסוים של מזמורים מדי יום.

כמקור לכך אפשר להצביע על הנהגתו של בחיר האבות – יעקב אבינו – שחז"ל מסרו שכל כ"ב השנים שהיה רועה צאן לבן, "כל ספר תהלים היה אומר" (בר"ר סח, יא). ומי לנו גדול מהחיד"א שעסק רבות בביאור מזמורי תהלים, שכתב דברים מופלאים: "הרגיל בספר תהלים דוחה כל מיני פורענויות ופגעים רעים מעליו ומעל בני ביתו ומעל משפחתו, וכן מעל כל בני דורו, ומגלגל עליו ועליהם כל מיני שפע ברכות וטובות והצלחות".

במנהג קריאת תהלים יש להבחין בין שני סוגי מנהגים. הראשון קריאה בעתים מסוימות, והשני כלחם חוק דבר יום ביומו. מאימתי החלה קריאת תהלים כנוהג פשוט בקהילות ישראל? בתקופת חז"ל עדיין לא מצאנו זכר לדבר. מאידך, בתקופת הגאונים מצאנו כמה עדויות המעידים כמנהג פשוט לקרוא תהלים, לא רק כתחנונים ובקשות, אלא במקום לימוד, לאלו שלא ידעו ללמוד.

*

אמירת תהילים בציבור וביחיד

כבר באמצע תקופת הגאונים מצאנו שלכל הפחות בשבת לפני התפילה היו קהילות שהתקבצו ללמוד לפני התפלה, ואילו פשוטי העם קראו מזמורי תהלים (תשובות רב נטרונאי גאון סורא, או"ח סי' נד). אחריו מצאנו תשובת רב האי - חותם תקופת הגאונים - שנשאל מהעיר קירואן (צפון אפריקה) על מנהגם בלילי יום הכפורים ולפעמים בלילי שבתות, ש"בבתי כנסיות מתקבצין אנשים וקורין תהלים לאור העששית", ודן האם שרי, כי הלא אסור לקרוא לאור הנר (העתים, עמ' רכב).

מטבע הדברים נשארו יותר עדויות על כך מתקופת הראשונים, ואמנה רק מקור אחד לכל מדינה, להורות על התפשטות הנוהג.

הראב"י אב"ד ראש ישיבת נרבונא (פרובנס) נשאל היאך מותר לומר מזמורי תהלים לפי התפלה או לאחריה, הלא אמרו חז"ל 'יתפלל אדם ורק אח"כ ישאל צרכיו'. ותשובתו: "אין לעכב על זה מפני שהוא כקורא בתורה" (תשובת ראב"י אב"ד, סי' סא). נמצאנו

למדים שאף על פי שעיקר כוונתם היא הבקשה, אבל לא גרע מלימוד. רבינו מנחם המאירי שחי בפרפיניאן (פרובנס) מעיד על מנהג "מקצת זקנים" שנשארים ערים בכל ליל יוה"כ ולומדים תורה, ויש הקוראים תהלים (חבור התשובה, עמ' 520).

על הפסוק (שה"ש ה, יא) 'קווצותיו תלתלים' דרש רבינו יהודה החסיד מרגנשבורג (אשכנז) שמרמז על ספר תהלים "שמעוטף למעלה ולמטה" בטעמים וניגונים. "ומי שקורא אותו כאשר הוא מנוקד ומהלל לבוראו, הקב"ה מעטרו" (ספר גימטריאות, ח"ב פר' חיי שרה, סע' יג). הראבי"ה ממגנצא (אשכנז) מעיד: "יש ישנים בבית הכנסת בליל יוה"כ, ואומרים מזמורים ותחינות" (ראבי"ה ח"ב עמ' 191).

אמירת תהלים כסדר קבוע בכל יום מצאנו לראשונה בסוף תקופת ראשוני אשכנז. עובדה מבהילה התרחשה בשנת קי"ב בעיר ערפורט (אשכנז). "איש מסכן וחסיד" קרא את כל ספר התהלים בכל יום, ובזכות קריאתו ניצלה העיר מגזירות רעותס⁷⁰. לאחרונה פורסמה הוספה מאתו כת"י, ממנה אפשר להוכיח שבתקופה זו דווקא החל המנהג של קריאת תהלים כחוק קבוע מדי יום. בהעתקת רבי יודא קירכהום מוורמייזא (שגם הוא העתיק כנראה מתוך כת"י של רבי אביגדור), מספר על "אחד גדול הדור בקהילה קדושה רעגנשבורג" שהוכיח לאחיו שיאמר תהלים בכל יום, ונימק את דבריו אלו בזה"ל: "המנהג המתפשט בכל מקום בעם כקטן כגדול לומר ספר תהלים דבר יום ביומו כאשר חלקהו לשבע חלקים על שבעת ימי השבוע, ויש מסיימין אותו בכל יום, ומנהג אבותינו תורה היא, יסוד גדול הוא מפי מקובלים קדמונים"⁷¹.

מתקופה זו מצאנו שני אזכורים מפורטים מהנהגות גדולי ישראל שהיה להם סדר קבוע של קריאת מזמורי תהלים כל יום אחר התפלה. הראשון הוא רבי ישראל איסרלין בעל 'תרומת הדשן', מגדולי חכמי אוסטריא, שהיתה לו קביעות לומר כל יום מזמורי תהלים. קביעות זו היתה כל כך מושרשת אצלו עד שאפילו בימי אבלו לא שינה ממנהגו (לקט יושר, יו"ד, עמ' 93), וכן בן דורו – רבי מנחם בן זרח – מעיד על עצמו בספרו 'צדה לדרך' (פרק יז) ש"חלק את ספר התהלים לומר חלק ממנו בכל יום ויום".

כשם שראינו בשם ר' אביגדור קרא שקריאת תהלים מסוגלת להציל עיר מחורבנה, כן מצאנו סגולה זו כמה שנים אחריו. בשנת קס"ג חיבר הפילוסוף האלקי רבי יצחק ב"ר משה, הידוע בכינויו פריפוט דוראן הלוי מקטלוניא, את ספרו 'מעשה אפד'. בהקדמה לספרו זה הוא מבכה את ישראל על שעזבו את ספרי התנ"ך ובקושי מסתכלים בו. את הצרות והתלאות העוברים על ראשי קהילות ישראל בדורו, הן באשכנז והן בספרד עם גזירת קנ"א, הוא תולה בזלזול בלימוד תנ"ך. והוא מעלה דבר מחריד, שמי יודע אם לא לימוד התנ"ך שהיה נפוץ במדינת ארגון (צפון-מזרח ספרד), היא היא שהצילה אותם

⁷⁰ מן הסתם הכוונה ל"מגיפה השחורה" שהתפשטה בכל ערי אירופה ועשתה שמות בשנים ק"ז-ק"ח וקהילות שלמות נמחקו ומרכזי התורה העתיקים בערים שעל יד הריינוס נחרבו, היל"ת. עובדא זו פורסמה לראשונה בהקדמה לספר עמק המלך אמשטרדם ת"ח, פרק יג, בשם ספר כת"י לרבי אביגדור קרא, משם הועתק לקיצור של"ה, מסכת חולין, סוף הנהגות תהלים.

⁷¹ מנהגות וורמייזא, ירושלים תשמ"ז, עמ' יא.

מגלות ושמד, ובעיקר הוא תולה את הצלתם בקריאת תהלים. ואלו דבריו בקצרה: "ומי יודע אם הצלת ארגון אשר הם העיקר שנמלטו מגלות ספרד היתה לרוב שקידתם על התפלה, ולקום בלילי אשמורות להתחנן לה' בתחנונים. ידברו יסודותם על מאמרי הכתוב והמזמורים אשר בספר תהלות, אשר מסגולתם כאמור להמשיך השפע וההשגחה על העם..."¹⁰.

בדורות יותר מאוחרים מצאנו באשכנז ופולין שרבים קבעו לעצמם מנהג לקרוא כמה מזמורי תהלים לפני התפלה¹¹. שאלה מעניינת הופנתה למהר"י הלוי – אחיו ורבו של הט"ז – שהתעוררה בעקבות מנהג זה: "ע"ד שכתבת שעשיתם הסכמה וקישור להשכים ולהגיד תהילים בבוקר בכל יום תמיד, והמתנדב יותר ליתן לצדקה יקנה ויזכה להגיד לפני התיבה באותו שבוע, והרב מהור"ר משה שלנם מקדמת דנא הגיד הוא לפני התיבה זה ימים רבים, ולטרדת גירסתו עם תלמידיו הניח הדבר לזמן הזה, ועתה בראותו התמדתכם גם נתארך היום יותר ללמוד עם תלמידיו, רוצה לחזור למצוותו ומוחה בתקנתכם" (שו"ת מהר"י הלוי, סימן כא).

מני אז הפכה אמירת תהלים לתופעה נפוצה בכל שכבות הציבור, עד שניתן לומר שספר תהלים נעשה הנפוץ ביותר מכל ספרי נביאים וכתובים.

*

מקורו של 'ליקוטי תהלים'

ספר 'ליקוטי תהלים' שקיבל גושפנקא מכמה מגדולי ישראל ומכונה כיום 'תהלים על פי סדר החיד"א' החל להתפשט כנראה בסביבות שנת תע"ז. באותה שנה נדפס בוילהמשדורף סדר תהלים על דרך הא"ב בשם 'ליקוטי תהלים' ע"י המגיהים יהודה ליב בן הקדוש ר' משה שלמה מדרעזניץ ויהונתן ב"ר יצחק ווינקלר מניקלשבורג. בהקדמתם מפליאים המו"לים את יקרת סדר זה: "אמרו המחברים: הנה שמענו מצאנו במגלת סתרים¹², שכל מי שש-ד-י המר לו ומדת הדין נגע בו בתוכחות מוסרים, ימהר ויחיש לאסוף עשרה בני אדם ישרים, והמה יבקשו עליו רחמים וקושרים. וטרם כל יקראו בספר תהלים כל הפסוקים המפוזרים. כגון אם מתפללים על איש ששמו משה יאמרו כל הפסוקים שבספר תהלים המתחילים באות מ' ואח"כ כל הפסוקים המתחילים באות ש'... ובנדון זה על כל צרה שלא תבא על איזה צבור שצריכין רחמים מרובים יעשו גם כן כסדר הזה, שיאמרו עדה קדושה על פי סידור האותיות של שם העיר ההיא. והיא סגולה

¹⁰ מעשה אפד, וויען תרכ"ה, הקדמה, עמ' 14. קטע זה פורסם כבר בשנת של"ג על ידי רבי מנחם דילונאנו בספרו 'שתי ידות', ווינציא שע"ח, חלק דרך חיים, דפים קיט-קכ, ומשם נטלו השל"ה מסכת שבועות, חלק תורה אור, ללא הזכרת שם הספר, אבל העתק הספר היה תח"י, שהרי העתיק משם קטעים שלמים, אבל אינו מזכיר את האפודי בשמו וכותב בסתם "מצאתי". ורק בספר חמדת ימים (חודש אלול ד"ה ורבים מבי אדם) העתיק את לשון 'מעשה אפוד' כאילו ראה את הספר בעצמו, ואינו אלא העתק מ'שתי ידות'. ידידי הרב שמואל אברהם תפילינסקי הפנני לכך.

¹¹ של"ה מסכת חולין; מנהגי וורמיישא לר' יוזפא שמש, עמ' ו, סי' ג; מנהגות וורמיישא (קירכום) עמ' י; לבוש סי' א סע' טו; יוסף אומץ סי' רה ועוד. וראה המצויין במנהגי וורמייזא.

¹² בהקדמה בשפת האידיש כתבו: "מאהר דז ידוע ומפורסם איז מתוך ספרי קבלה וסודות התורה".

גדולה מאד להינצל מכל צרה וצוקה. ומכל שכן הרוצה לומר בכל יום האותיות של שמו שינצל מכל סיבה. ויען ראינו שקשה הדבר על המתפללים וטורח גדול הוא להם לשוטט ולבקש אנא ואנא אחר סידור הפסוקים... בכך נחנו קמנו וסדרנו כל הפסוקים על פי א"ב.

מכל כתי"י ששרדו מ'ליקוטי תהלים', אף אחד מהם אינו קדום לדפוס הנוכח. נמצינו למדים ששני המוציאים לאור, הם כנראה היו בעלי היוזמה להעלות את סדר זה על הכתב^ט. ספר ליקוטי תהלים נדפס כמה פעמים^ע וסביר להניח שרבות ממהדורותיו נאבדו.

לא מלאכה קלה היא להתחקות אחר שורש ההנהגה, כאשר כל היסוד הוא "מגילת סתרים" וספרי סוד. לכך לא נותר אלא לחפש בספרי ההנהגות על דרך הקבלה.

אליבא דאמת, הקדמת ספר תהלים עוסקת בשתי הנהגות, בקריאת תהלים על שם אדם הצריך ישועה, וכן קריאה על שם עיר הנמצאת בצרה.

על שם אדם מצאנו לראשונה 'סגולה לעת צרה' הנמצאת בכתבי רבי אליהו בעל שם (אב"ד חעלם), תלמיד מובהק למהרש"ל, אשר התפרסם ברוב קדושתו והגה ועסק בתורת הקבלה, וידוע בסגולותיו הרבות: "גם יאמר פסוקים של מזמור קי"ט נגד שמו... אח"כ הפסוקים המתחילים באות א' עד גמירא, וכן כולם. ומה טוב ומה נעים שילקט אדם כל פסוקי תהלים נגד שמו, אם למשל שמו ראובן, ילקט כל הפסוקים המתחילים באות ר'... ויהיו אצלו למשמרת לעת מצוא יגיד כולם בכונה, וינצל מכל פגעים רעים ומעלילות ח"ו, וימצא חן בעיני אלוהים ואדם"^{עא}.

ר' אליהו נפטר בסביבות שנת ש"ן, והוא כנראה המקור הראשון בדפוס לרעיון של ליקוטי תהלים.

אחרי הדפסת 'ליקוטי תהלים' מצאנו רעיון דומה במקצת בספר 'חמדת ימים', שנערך כנראה ע"י רבי ישראל יעקב אלגאזיעב, בפרק ליל יוה"כ, כאשר הוא מרחיב על יקרת קריאת תהלים בעת רצון נכתב בין שיטיו: "ואף גם זאת סגולה נפלאה היא לכוין בעת קריאתו בהם בפסוקים שהם מתחילים באותיות שמו". בשיטתו זו הוא מרוויח שהקורא אינו מבלבל את סדרי הפסוקים.

---

^ט משנות ת"ק ואילך נותרו כת"י רבים של ליקוטי תהלים ואצל רובם מפורש שהועתקו ממהדורת ווילהמרשדורף.
^ע קאריץ תקמ"ד, נדפס כמתכונת תע"ז; ליוורנא תקנ"א, בהקדמה מפארים המדפיסים את ספרם, שבניגוד למהדורות הנפוצות מלאי הטעויות, הם מדפיסים אותו "בדקדוק גדול ביתרות וחסרות"; שקלאוו תקע"ח; ווארשא תרי"ז, בהסכמת כמה מרבני פולין, בתוכם רבי משה יהודה ליב זילברברג מקוטנא; דראהביטש תר"ן; ווארשא תרנ"ב; נייטרא תר"ף, בהסכמת רבי עקיבא סופר אב"ד פרעשבורג ורבי יוסף צבי דושינסקיא אב"ד גאלאנטא; פיעטרקוב תרפ"ה, בהסכמת צדיקי פולין רבי מנחם מנדל מסטריקאוו, רבי שלמה חנוך רבינוביץ מרדאמסק, רבי אברהם מאמשינאוו, רבי חנוך צבי לעווין מבענדין, ועוד.

^{עא} מפעלות אלקים, זאלקווי תפ"ה, בסוף הספר.
^{עב} כן הוכחתי במאמר 'תעלומה ואין קורא לה?' שפרסמתי בקיץ תשס"ט. וראה לאחרונה מאמר מאלף בקובץ עץ חיים, חוברת טו, עמ' שמט.

בין הסגולות שכתב החיד"א בספרו סנסן ליאיר ל"דברים המועילים לרפואה בעזרת ה'", הוא מפנה ישירות לליקוטי תהלים: "ילמדו פסוקי תהלים מאותיות שמו מספר ליקוטי תהלים"עג.

נגרר אחריו הגאון רבי חיים פאלאג'י, שכתב בין הנהגותיו לרפואת לחולה ב"מ: "יאמרו מפסוקי תהלים אותיות שם החולה, והם מסודרים בספר ליקוטי תהלים הנ"מ. כי היא סגולה להעלות לו ארוכה ושב ורפא לו". רבי חיים פאלאג'י לא הסתפק בכך אלא הוסיף והעיר על תיקון טעות שיש לתקן בספרים שנדפסו אז"ד.

בכל ספרי התפילות הקדומים, כמו מענה לשון ושערי ציון (ומשם לקצור של"ה), בתפלות לחולה וכן ב'פדיון נפש' בעבור חולה, לא מופיעה סגולה זו. כן אינה מופיעה בכתבי חכמי בית א-ל – מקובלי ירושלים"ע"ה, ואף לא בסדר פדיון נפש המופיע בספרי תלמידי המגיד ממעזריטש זי"ע"ו ולא בפדיון נפש למרן החת"ס"ע"ו.

*

קריאת תהלים לפי שם העיר

מאידך מצאנו כמה סדרי פדיון נפש מתלמידי הבעש"ט, שבהם מופיעה הסגולה לקרוא שם העיר לפי סדרי פסוקי תהלים.

בשנת תר"ח נדפס לראשונה בטשערנאויץ קונטרס 'תפלה לעתות בצרה' ובשערו נאמר: "על פי עדות זקנים יראים ושלמים יצאו הדברים האלה מידי איש קדוש... מו"ה ישעיה מדינאוויץ"ע"ה, ונמצא מועתק אצל הרב הצדיק מופת דורינו מו"ה ישראל [מרוז'ין] ומרגלא בפומיהו לומר סדר זה בכוונה על כל מקרה ופגע...^{ע"ט}. לאחרונה התגלה פנקס כתי"ק של הרה"ק רבי חיים מקראסנא מתלמידי הבעש"ט, שרבים נרשמו אצלו שיעתיר בעדם, ובראש הפנקס רשם: "תפילה וסגולה לעיר קראסנא". לאחר ההוראה לקרוא כמה מזמורים וסדר הפדיון, רשם פסוקי תהלים המתחילים באותיות 'קראסנע"פ'. את הפנקס החל לרשום בשנת תק"ם לערך. אם כן קשה לשער מי שאב ממי.

^{עג} סנסן ליאיר, ליוורנו תקנ"ד, סע' יא. מכל מהדורות 'ליקוטי תהלים', רק אחד נדפס בארצות המזרח, בליוורנו תקנ"א, וסביר להניח שהתעוררו על כך בעקבות בקשתו של החיד"א.

^{עד} רפואה וחיים, אזמיר תרל"ד, פרק א סוף ס"ק ו.

^{ע"ה} סדור היר"א, ח"א עמ' 850-853; אמת ליעקב (ניניו), תקונים שבסוף הספר, תקון ב, דף קיג. ומשם לשמחת יו"ט (לר' יו"ט ידיד, מו"ל סידור הרש"ש), ירושלים תרפ"ו, דף נו ע"א.

^{ע"ו} ליקוטי יקרים, ממהדורת לעמבערג תקנ"ב ואילך; רגל ישרה (לבעל 'בני יששכר'), ערך פדיון.

^{ע"ז} ספר זכרון, עמ' טו. וראה בתשובות רבי יוסף חיים זוננפלד אב"ד ירושלים, שהאריך בנידון, תורת חיים, ירושלים תשס"ו, סי' פה.

^{ע"ח} מתלמידי רבי פנחס מקאריץ, רבי ליבר מבארדיטשוב והמגיד הגדול ממעזריטש. אצלו היה ספון צוואת הריב"ש.

גם 'אור תורה' של המגיד נדפס מתוך כתב ידו.

^{ע"ט} ומשם לתהלים ע"פ דגלי הודיה והמצוה, יועפאף תרל"ה.

^פ תולדות רבי חיים מקרוסנא, ת"א תשס"א, עמ' ריג.

אולם אם אפשר להצביע על מקור לנוהג זה, יש להניח שהוא הרה"ק רבי ליבער הגדול מבארדיטשוב^{פא}. בשנת תרע"ג הדפיס הרב חיים ליבערזאהן את ספרו 'צרור החיים', אוסף מאמרים של תלמידי הבעש"ט כל אחד מסודר לפי ערכו, מתוך כתבים שהיו תחת ידו ובעיקר מירושת כתבים רבים מאת זקנו הגדול רבי ליבער הגדול. במערכת הרה"ק ר' ליבער^{פב} הובא 'פדיון נפש' "אשר קיבל מאליהו הנביא ז"ל"^{פג}, והוא נוסח ארוך יחסית לשאר הנוסחים. לאחר מזמורים ופסוקים שונים כתוב שם: "ואח"כ יאמר אותיות שמו או שם החולה או שם העיר הצריכה ישועה ב'תמניא אפי'". אבל כאן ישנה הוראה מיוחדת: לא די בפסוק אחד, אלא יאמר כל שמונה הפסוקים של האות! הרי לנו מקורו של הנוהג, שהרי רבי ישעיה מדינוביץ היה תלמיד מובהק של רבי ליבער^{פד}.

סגולת אמירת פסוקים על שם עיר מצאנו לראשונה בספר קצור של"ה. בסוף הספר הביא מחברו רבי יחיאל מיכל עפשטיין סדר ההנהגות לחולה וב"מ, ומסיים בסגולה כללית לעיר הנמצאת בסכנה: "שמעתי מחכם אחד ממדינת פולין מה שראה פעם אחת היתה צרה גדולה ב"מ על העיר, ואמר החכם שלהם שיאמר כל א' וא' אותם פסוקים תהלים באותיות של שם העיר, וע"ד משל אם העיר אם העיר נקראת רוטינבורג... והוא סגולת אמיתית בעזרת האל יתברך. ואמר אותו חכם, שכן הוא קבלה בידי מקובל גדול שהו סגולה לכל הצרות שלא יבואו"^{פה}. ספר קצור של"ה נדפס בשנת תנ"ג, הרי לנו מקור לחציו השני של 'ליקוטי תהלים'.

רבי זכריה מפלונג'יאן בספרו המפורסם 'ספר זכירה' העתיק סגולה זו, אלא שינה את הדוגמא מרוטינבורג לפראג: "סגולה ממקובל אחד, אם אירע איזו צרה ח"ו בעיר, שיאמרו כל אחד אותם פסוקים בתהלים המתחילים באותיות של אותה עיר, על דרך משל, אם העיר נקרא פראג, יאמרו כל פסוק המתחיל באות פ' וכו'. ויאמרו^{פי} זה בבית הכנסת, ויפרשו מקודם התפלה על איזה צרה הם אומרים"^{פז}. ממנו הועתקה לספר 'סגולות והנהגות' שנדפס בשנת תפ"ד (לא נודע שם מחברו), ונוסף שם: "וכבר נדפס ספר תהלים כולו המתחילים ראשי פסוקים בסדר א"ב, עוד עין בספר זה מה שנכתב שם"^{פח}.

^{פא} מגזע היחס. שימש כמגיד מישרים בבארדיטשוב, ועל ידו נבנתה העיר. הבעש"ט הפליא את קדושתו, והיה מראשוני אבות החסידות שהפיצו מעיינותיה באוקריינא. נפטר בזקנה מופלגת בשנת תקל"א.

^{פב} צרור החיים, בילגורייא תרע"ג, דפים טו-יט.

^{פג} בסיומו כתב ר' חיים: "כל זה קיבל אא"ז ז"ל מאליהו הנביא, ועד היום עושים בברדיטשוב בבית המדרש הגדול שלו הפדיון בכל ערב ר"ח". קבלה נוספת קיבל מאליהו הנביא: תיקון גדול לע"ה לקרוא בכל יום את פרשת השבוע ולפחות חציה, ובזה יזכה להגות בה בגן עדן (שם, סעיף צ).

^{פד} בסוף מערכתו של ר' ליבער (סעיף קד) מבהיר הרב ליבערזאהן שאת הכתבים של ר' ליבער קיבל מאת נכדו של ר' ישעיה שהיה תלמידו של ר' ליבער (צרור החיים, דף כב ע"ב).

^{פה} קצור של"ה, מהדורה ראשונה (פיורדא תנ"ג), בסוף הספר, סוף פרק סדר שנוי השם. הועתק ע"י רבי אליהו האתמרי, מדרש תלפיות, אזמיר תצ"ז, ענף ביטול צרה. לאחר קטע זה כתב את ענין הזכרת הפסוק המתחיל באות מתחילת שמו, ומסיים באות האחרונה משמו. במהדורות רבות נשמט סעיף זה.

^{פז} מכאן ואילך הוספת המחבר.

^{פח} ספר זכירה, המבורג תס"ט, דף נב ע"ב. גם הוא נדפס לפני ליקוטי תהלים.

^{פח} ספר סגולות והנהגות ישרות, נספח לספר המוסר, ברלין תפ"ד, סע' ו. בראש הקונטרס רשום: "ראה זה חדש הוא כבר לא היה לעולמים, והבא מחדש לדפוס לזכות הרבים ע"י האלוף התורני מוהר"ר ליב סופר מק"ק ברלין". היינו

על התפשטות המנהג בדורות האחרונים: רבי אליעזר פאפו כתב בספרו 'פלא יועץ': "יש בספרים סגולה על כל צרה שלא תבוא על העיר, לקרות כל פסוקי תהלים המתחילים באותיות שם העיר^פ. בהקדמתו לספר 'הכתוב לחיים' על ספר תהלים משבח רבי חיים פאלאגי את שני עורכי ליקוטי תהלים. רבי חיים מביא כמקור לסגולה "מה שנהגו ללמוד ר"ת של השם או שם העיר ממזמור קי"ט", ועוד הוא אומר כי מקורו בקצור של"ה ומדרש תלפיות, ולכן יש לכל אחד לחזור אחר ספר ליקוטי תהלים "שסידרו ב' אדני"ם מוהר"י ליב ומוהר"ר יהונתן לזכות את הרבים".

רבי משה סופר אב"ד פרשבורג בעל 'חתם סופר' רושם ביומנו את מאורעות המלחמה של צרפת נגד אוסטריה, ואת נפילת עירו – פרשבורג. בעת שהמצב החמיר, ברח הוא וקהלתו ליערגין הסמוכה, וכה כותב: "התפללנו סדר 'אבינו מלכנו' וכו' ומזמור תהלים ואח"כ יה"ר שאחרי תהלים. ואחר זה במזמור תמניא אפי אותן האותיות פרשפורג (כמו שכותבין בגט) קר"ע שט"ן אל שד"י וכו' "^צ

*

ראוי לציין הנהגה נוספת הקשורה לסדר אמירת 'ליקוטי תהלים'. כנראה שאחת התקנות שחידש מרן הבעש"ט זי"ע היא סדר 'חינוך בית הקברות', וכן מיישמים את ה'סדר' גם להרחבת שטח בית הקברות. סדר זה כולל שבע הקפות, ובעת ההקפה יש לומר 'ויהי נועם' ובכל פינה מהשטח ה'מקודש' יש לומר מזמורים ופסוקים שונים. לנוהג זה אין אזכורים רבים, וגם לא ידוע מי הנהיגו, אבל סדר זה כבר מופיע אצל תלמידי הרה"ק המגיד ממעזריטש^{צא}. ויש לציין שרבי יוסף הכהן שווארץ מגרויסווארדיין ערך

שנדפס כבר. ולע"ע לא מצאתי מהדורה שלפניה. וראה בסוף הקונטרס "התנצלות המחבר". כאן יש לנו הפנייה ראשונה (בדפוס) ל'ליקוטי תהלים'.

^פ פלא יועץ, קושטא תקפ"ד, ערך ביטול צרה.

^צ ספר זכרון, ירושלים תשכ"ד?

^{צא} הרה"ק המגיד מקאזניץ זצוק"ל בסו"ס נר ישראל, לבוב ת"ר; בעש"ט עה"ת, פר' כי תצא, סע' טו; בסוף ספר 'דברים נחמדים' טשרנוביץ תרי"ח, והוא אוסף מאמרים של הרה"ק רבי פנחס שפירא מקאריץ זצוק"ל, הועתק סדר החינוך [ללא קשר להרב מקאריץ] ומייחסו למרן הבעש"ט זי"ע, ובכותרתו כתבו: "העתקתי מכ"ק אדמ"ו הרה"מ, והוא מועתק מהבעש"ט זי"ע, וזה לשונו הזהב מהבעש"ט" [ומשם לקודש הילולים, לבוב תרכ"ד, חלק נופת צופים, דפים לא ממוספרים]; הרה"ק רבי בנימין זאב מבאלטא [מחבריא קדישא של הרה"ק רבי פנחס מקאריץ] מעתיק מכת"י של הרה"ק בעל קדושת לוי מבארדיטשוב סדר לחינוך בית החיים, קובץ נחלת צבי, ח [שבט תשנ"ג] עמ' קמח; הגאון רבי אליהו לערמאן אב"ד ויסקיט (תלמיד הרה"ק רמ"מ מקאצק) בספרו אזור אליהו, חלק לקוטים, דף ריא ע"א, ביאר שם את סדר הפסוקים שסידר הבעש"ט; בשנת תרכ"ז נשאל מרן רבינו בעל דברי חיים מצאנז זי"ע מגליל קאלמייא האיק להתנהג בהוספת שטח לבית הקברות. למרות שהוא לא קיבל בנידון מרביותיו. רושם רבינו בקצרה את הנהגת מרן הבעש"ט (שו"ת דברי חיים ח"ב יו"ד סי קלה). אותה שאלה נשאל מרן מצאנז זצ"ל בשנת תרל"א מקהלת טארניגראד, והשיב באותו סגנון, רק יותר בפרוטרוט (שו"ת דברי חיים, חלק תשובות נוספות [באבוב], סי' יח. ויש לציין שהנוסח בשתי התשובות אינו תואם).

הוספת מרן הדברי חיים התפשטה במהירות: הגה"ק רבי שלמה שפירא ממונקאטש, בעת שהוסיפו שטח לבית העלמין בעירו, קידשו כמנהג הבעש"ט עם הוספת הנהגת מרן הד"ח, כן מוסר בנו בעל 'דרכי תשובה' כשנשאל "האיק לנהוג בחינוך בית עלמין" והעתיק עבורם את הסדרים, שו"ת צבי תפארת, סי' כד; הגאון רבי יצחק שמעלקיש אב"ד פרעמישלא נשאל מאת הגאון רבי דוד ראפפורט אב"ד סאמבור אודות קידוש חלקה חדשה לבית הקברות, ולאחר משא ומתן תורני, מוסיף רבה של פרעמישלא שאופן הקידוש כבר "מבואר בתשובת דברי חיים להגאון מסאנדץ", ולא זו בלבד אלא הוא חיפש את מקור הדברים והצליח להשיג "העתק מספרי הבעש"ט" והעתיק עבורם את הסדר (שו"ת בית יצחק, יו"ד ח"ב סי' קנו); תגובה דומה השיב הגאון רבי עמרם גרינוולד אב"ד חוסט

בארוכה את סדר חינוך בית הקברות על פי כל המקורות שקדמו לו וצירפם יחד בסדר מופתי בתוספת שקיבל מאת חמיו – רבי אליעזר אב"ד באניהאד, והוא שילב בתוכו קריאת פסוקי תהלים על אותיות שם העירצב. בכל המקורות שקדמו לו נפקד מנהג זה.

*

צדדים הלכתיים של אמירת ליקוטי תהלים

במכתבו של בעל שב יעקב המתפרסם זה עתה לראשונה הובאה דעתו החריפה נגד הפצת 'ליקוטי תהלים'. במכתב קצר זה לא נזכר טעם כלשהו לדעתו השלילית, ומתוך כותלי המכתב אל השואל ר' משה, ניכר שהוא כבר לוחות שניות אצלו. כנראה שבהתכתבות הראשונה הועלו הנימוקים, וכאן הסכים לו ומספר שכבר הכריז בעירו איסור חמור עליו ושיש לגנוזו.

להלן נבוא לשער מה היו נימוקיו של בעל 'שב יעקב' נגד סדר 'ליקוטי תהלים'. ניתן לשער שביקורתו היתה משום חשש איסור הלוחש על המכה ואיסור מתרפא בדברי תורה. ונבאר בעזה"י את הסוגיות הללו אחת לאחת.

*

לוחש על המכה

במשנה (סנהדרין פי"א מ"א) מבואר שאחד מאלו שאין להם חלק לעולם-הבא הוא "הלוחש על המכה" ואומר 'כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים אליך כי אני ה' רופאך'. מסתימת לשון המשנה משמע שאיסור חמור ללחוש כל פסוק-שהוא על המכה כדי לרפאותה. בגמרא שם (דף קא ע"א) מצטמצם האיסור, ונחלקו אמוראים בנידון. רבי יוחנן אמר שהמשנה מתייחסת רק למי שרוקק בפיו על המכה ואחר כך לוחש עליה פסוק שזכר בו שם ה', שכן דרך המלחשים שהם רוקקים ואחר כך לוחשים את לחשיהםצב. סיבת האיסור איננה צד הרפואה האסורה, אלא "לפי שאין מזכירים שם שמים על הרקיקה", כלשון רש"י, מפני שהוא מבזה את שמו יתברך.

ואילו דעת רב שאסור ללחוש על המכה אפילו פסוק שאין בו שם שמים. וטעמו, שיש ברקיקה ובלחש לא רק איסור מצד ביזיון שם ה', אלא אף בפסוק שאין בו שם ה' נאסר מצד בזיון התורה. וביאר רש"י דהיינו דווקא אם הוא רוקק וקורא הפסוק, אבל אם לא רקק יש לו חלק לעוה"ב.

בעת שנשאל מיישוב אחד על הדרך הנאותה בעת הוספת חלקה לביה"ק, בתשובתו הוא העתיק עבורם את הנוסח המובא בספר 'דברים נחמדים', ובהמשך את לשונו של ה'דברי חיים' (שו"ת ערוגת הבשם, יו"ד סי' רנג); הגאון רבי שלמה יודא טאבאק ראב"ד סיגוט, בספרו ערך ש"י, יו"ד סי' שסב העתיק את כל נוסח התיקון 'קבלה מהבעש"ט' ללא ציון מקור; הגאון רבי שמחה צ'רניאק בספרו המפורסם על הלכות אבלות 'משמרת שלום' הביא רבים מהציונים שהזכרו לעיל, חיים וברכה, אות ב' סע' כד-כה. וראה עוד שו"ת פקודת אלעזר לרבי אלעזר לעוו אב"ד אויהעל, מעשה רב בשם אביו רבי ירמיה אב"ד אויהעל.

²² שו"ת דודאי שדה, סי' פ. את הערך 'חנוך' שבאנציקלופדיה 'אוצר ישראל' (אייזנשטיין) ערך הרב שווארץ, ובמדור חנוך בית קברות, רשם בקצרה את סדר ה'חינוך', וכלל בו את קריאת פסוקי "העיר"! ומשם העתיקו רבי אברהם וואקסמאן דיין בנייפעסט, הנותן בים דרך, בודאפעסט תרצ"ו, עמ' מד.

²³ רש"י מחלק בין רקיקה אחרי לחישה, לבין רקיקה קודם הלחישה, וזו האחרונה אסורה.

הרי"ף הרא"ש והרמ"ה פוסקים הלכה כרבי יוחנן, שרק הלוחש פסוק שנזכר בו שם ה' הוא שאין לו חלק לעוה"ב^{צד}. וי"א שהדברים אמורים דוקא אם אמר את הפסוק בלשון הקודש, אבל אם אמרו בלשון לעז יש לו חלק לעוה"ב^{צה}.

מאידך מדעת הרמב"ם (הל' ע"ז פי"א הי"ב) שלא חילק בכך, נראה שגם ללא ריקה וגם פסוק שאין בו אזכרה נכללים באיסור החמור הזה, וכדלהלן.

הראשונים על אתר הוסיפו שגם ללא ריקה וללא הזכרת שם שמים - איסורא מיהא איכא^{צו}, והוא האיסור הכללי של התרפאות בדברי תורה, שמקורו במסכת שבועות כדלהלן.

*

סוגי הפסוקים

הדוגמאות הנמצאות גמרא הן רק פסוקי תורה, אולם רש"י לא הבחין בין של תורה או של נ"ך. ויש להעיר מלשונו של רבי יהודה אלמדארי בפירושו לרי"ף^{צא} (שהולך בעקבות רש"י לאורך כל פירושו) שכתב "פסוק של תורה", משמע של תורה דייקא. אולם בספר 'כללי סנהדרין'^{צב} הוא היחיד מבין הראשונים שעמד על כך, ואלו דבריו: "אע"פ שלא הזכרו בגמרא אלא פסוקי תורה, ה"ה לשל נביאים וכתובים". מאידך מצאנו דעה שלישית שהאיסור חל גם על כל דבר תורה, והיא מרהיטות לשון המאירי: "פירשוה גמרא ברוקק ואומר על ריקתו דברי תורה". ויש מי שחידש שאסור לומר אפילו מילה אחת מתוך פסוק לשם רפואה^{צט}.

*

אסור להתרפא בדברי תורה

במסכת שבועות (דף טו ע"ב) שנינו: "ושיר של פגעים, ויש אומרי: שיר של נגעים. מאן דאמר דנגעים, דכתיב: ונגע לא יקרב באהלך, ומאן דאמר פגעים, דכתיב: יפול מצדך אלף. ואומר יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן עד כי אתה ה' מחסי עליון שמת מעונך, וחוזר ואומר מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו, ה' מה רבו צרי עד לה' הישועה על עמך ברכתך סלה. רבי יהושע בן לוי אמר להו להני קראי (שיר של פגעים – רש"י) וגאני

^{צד} וכן נראה דעת רמ"ע מפאניו - אלפסי זוטא על אתר.

^{צה} רש"י בשם רבו. רבי יהודה אלמדארי מעלה שהכוונה לריב"ן, שהיה רבו וחוננו. וכ"ה אצל 'פירוש תלמיד הרמב"ן' (סנהדרי גדולה, כרך ה).

^{צו} רבי יהונתן מלוניל; רא"ש; טור וש"ע סי' קעט; באר שבע על אתר [בדברי ירמיהו' על הרמב"ם העיר על באר שבע שכבר קדמו בטושו"ע]. וכ"כ רבי אברהם אזולאי בפירוש על המשנה 'אהבה בתענוגים'.

ברי"ף שלפנינו נדפס שהאיסור הוא דווקא כשמזכיר שם שמים, והב"ח והח"י הגיהו ברי"ף כדברי הרא"ש, וראה יד רמ"ה.

^{צא} נדפס ב'סנהדרי גדולה', כרך ב, ירושלים תשכ"ט.

^{צב} אחד הקדמונים שרוב ספרו הועתק בחמרא וחיי (ליוורנו תקס"ב); מיוחס למאירי, ואינו אלא קדמון אחר.

^{צט} רבי ישראל יעקב חאגיז, שו"ת הלכות קטנות, ח"א סי' לו (הובא אצל בנו רבי משה חאגיז ב'לקט הקמח', הל' ע"ז).

(ושוב לישובן).^ק היכי עביד הכי והאמר ר' יהושע בן לוי: אסור להתרפאות בדברי תורה (ומן הסתם כמו שאסור להתרפאות בהם כן גם אסור להגן בהם על עצמו מסכנות הלילה – ריטב"א). להגן שאני (להגן על עצמו מסכנה שעדיין לא באה, מותר).^{קא} ואלא כי אמר אסור - דאיכא מכה, אי דאיכא מכה אסור ותו לא, והתנן: הלוחש על המכה - אין לו חלק לעולם הבא. הא איתמר עלה א"ר יוחנן: ברוקק שנו, לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה".

הריטב"א מהרהר במנהג קריאת הפסוקים בעבור יולדת, ומיישב שגם קריאה זו נכללת בכלל "להגן שאני". ולכאורה דבריו צ"ב הלא היא כבר נמצאת במצב סכנה, אלא מן ההכרח לומר שמייירי באופן שהסכנה עדיין לא קיימת.

מהלך מיוחד העלה הסמ"ע ב'פרישה' בביאור "להגן שאני": שאומר הפסוקים אינו מכוון לשם רפואה כדוגמת לחש, אלא רק שהצלתו תגיע בשכר מצוות הקריאה. היינו קריאתו היא כדי להתעורר להתפלל ולבטוח בה', והתקרבות לה' היא שתביא את הישועה. מרהיטות לשונו משמע שהיתר זה הוא בכל גווני, הן לפני הגעת המכה והן לאחריה, גם במצב סכנה.

נמצאנו למדים משתי סוגיות אלו שלושה חילוקי דינים: א. מותר לקרוא פסוקים כדי להגן מפני מזיקים או מחלה שלא יבואו. ב. אסור להתרפאות, דהיינו לחישה על מכה קיימת, גם ללא רקיקה. ג. יריקה ולחישה ממש חמורים מאוד והעושה כן אין לו חלק לעוה"ב.^{קב}

*

סגולה לחולי קדחת

הראשונים על אתר^{קג} הקשו מגמרא בשבת (דף סז ע"א) שם נאמר ש"לאשתא צמירתא" – מי שיש לו חולי המקדיח את גופו – יקח סכין שכולו ברזל, וילך למקום שיש שם סנה ויקשור בו חוט של שער, וילך לשם שלושה ימים. כל יום יחרוץ בסנה קצת, וכל יום יאמר פסוק אחר מפרשת הסנה. והרי זה סותר את דברי הגמרא כאן שאסור ללחוש פסוקים כאשר המכה כבר קיימת, ומתרצים: "אלא סכנתא שאני", היינו שמדובר בסכנת נפשות.

^ק באחת מתשובותיו דן הרשב"א בארוכה בפשר עשיית סגולות לשם רפואה, האם אין בהן משום דרכי האמורי. בתו"ד מעלה שאין משום חוסר בטחון לעשות סגולות המותרות על פי דין, ואחת מדוגמאותיו היא גמרא זו: "ואין זה ממייעוט הבטחון, דאדרבה אסור להישען על הנס, ואפילו במקום הדברים שנועדו לחכמים בסגולה צריך להשמר, ואין העיון הטבעי משיג" (שו"ת הרשב"א ח"א, סי' תג, ד"ה וכן מותר).

^{קא} ואכן מדויק לשון מדרש תנחומא (יתרו פיסקא ח): "אם מבקש אתה שלא יגיע לגופך צרה, עסוק בתורה, שהיא רפואה לכל הגוף". וכן בדברים רבה, ריש האזינו: "מבקש אתה שלא לחוש באזניך ולא באחד מאיבריך, הטה אזניך לתורה ואתה נוחל חיים".

^{קב} חלוקה זו סוכמה ברשב"א וריטב"א. וכ"ה בפירוש רבי יהודה חלאווה עה"ת, 'אמרי שפר' פרשת ויחי (מט, יב). רבי נסים אברהם אשכנזי אב"ד אומיר (נחמד למראה דף כה ע"ב) כתב שכל פעם שקורא פסוק על המכה עובר משום שניים: א. לוחש על המכה. ב. מתרפא בד"ת.

^{קג} תוספות ותוספות הרא"ש, וכן תוס' בפסחים קיא. וכ"ה ברי"ף ורא"ש לסנהדרין דף קא ועוד.

המאירי גם הוא עמד על קושיה זו ומיישבה באופן אחר. לדבריו אין הפסוקים בפרשת הסנה נאמרים כלחש אלא כתפילה לרפואה: "ולי נראה שאין זה אלא כעין תפלה והבטחה שתבוא לו ישועה מתוך גודל הצרות. כמו שידוע במשל הסנה שהוא רמז לאומה השפלה שהיתה שם בוערת באש צרות המלך ההוא ואינה כלה בידו, הא כל שאומר דרך לחש אסור. ואף שם תירצוה בפנים אחרים, ומכל מקום בהא שקורא מזמורים ופסוקים כדי שתגין עליו זכות קריאתם לינצל מן הצרות, הרי זה מותר".

בדומה לכך ביאר בספר החינוך (מצוה תקיב) בשבח אמירת תהלים לריפוי חולה, וביאר את ישוב הגמ' "להגן שאני" שהכוונה שאמירת הפסוקים יעוררו את נפשו, ואותה זכות תגן עליו: "ואין הדבר חלילה דומה לענין חובר חבר... מזמורים אלו שיש בהם דברים יעוררו נפש היודע אותם לחסות בהש"י ולהשים כל מבטחו ולקבוע בלבבו יראתו, ולסמוך על חסדו וטובו, ומתוך התעוררותו ע"ז יהיה נשמר בלי נזק. וזה שהשיבו בגמרא בענין זה וכו' ואמרו להגן שאני, כלומר לא אסרה תורה שיאמר אדם ד"ת לעורר נפשו לטובה כדי שיגן עליו אותו זכות לשמרו".

מרהיטות לשונו ניתן להבין שכוונה טהורה זו שקריאת הלימוד מחנכת את האדם לאמונה ובטחון, וזכות זו היא המגנה מהמזיקים, מותרת גם במכה, שהרי להגן אין זה בגדר של מתרפא בד"ת⁷¹.

דרכו זו של המאירי קצת שונה מהרמב"ם. הרמב"ם סובר שהיתר להגן מהמכה הוא שתגן עליו זכות קריאתו, היינו זכות תלמוד תורה. ואילו אצל החינוך, הכוונה לחיזוק בביטחון ויראת שמים, זכות זו תגן עליו, ורק בכוונה זו מותר. לעומתו הפרישה למד בדברי הרמב"ם כמהלכו של ספר החינוך, שבשכר הביטחון שהוא בטוח בו וברפואתו, "מותר ומצוה לעשות כן".

המאירי בשבת כתב בדרך שונה מפי שכתב בשבועות, ומתרץ שהאיסור אינו אלא כאשר דברי תורה הם עיקר הרפואה, אבל ברפואה הנזכרת בסוגיין אמירת הפסוקים אינן אלא חלק מהרפואה, ויש דברים נוספים שצריך לעשותם. ואלו דבריו: "ומה שהוזכר בסוגיא זו מהזכרת קצת מקראות, אם מה שנודע שאסור להתרפאות בדברי תורה, אפשר שלא נאמר אלא כשעיקר רפואתו רק מן התורה, אבל כאן הרי הוא מונה הרבה דברים [היינו סגולות] זולת הזכרת אותם המקראות". כלומר שאינו סומך רק על הפסוק.

מהרש"א מתרץ שהאיסור להתרפא בדבר תורה הוא רק כאשר כוונתו לרפא על ידי כך את גופו, אולם המכיר בכך שכל חולי גופני נובע מחסרון רוחני (כפי שביאר הרמב"ם בשמונה פרקים), רשאי להשתמש בדברי תורה כדי לרפא את חוליו הרוחני וממילא יסור מעליו גם חולי הגופני.

⁷¹ כעין דברי החינוך העלה הרה"ק רבי אהרן (השני) מקארלין, ואלו דבריו: "דרך העולם כשאדם נצרך לאיזו בקשה מהקב"ה, היינו רפואה או שיצליח לו הקב"ה בעסקיו, אזי אומר תהלים, ובשעת אמירת תהלים הוא חושב הבקשה הנצרך לו שיעזור לו הקב"ה. אבל דוד המלך ע"ה אמר (תהלים יח, ד) 'מהולל אקרא ה' ומן אויבי אושע'. היינו, כשהיה צריך לבקש מהקב"ה שיעזור לו מהשונאים שלו לא חישב זאת כלום רק אמר שירים ושבחים ומהלל ומקלט לקב"ה בגודל דביקות, וממילא 'ומאויבי אושע'" (בית אהרן, דף פז טו"ד).

קריאת שמע שעל המטה

דיון דומה נמצא בכתבי הראשונים בפירושיהם לברכות (דף ה ע"א), שם מביאה הגמרא מאמרו של רבי יצחק: "כל הקורא קריאת שמע על מיטתו, מזיקין בדילין הימנו". וכאן המקום לציין שמרהיטות לשון הגמרא אינו מוכח שמתכוון בקריאתו לסגולה זו, אלא שהשמירה היא תוצאה עקיפה מהאמירה, ולא ישירה. מאידך הנוסח בירושלמי (פ"א ה"א) הוא שאדם צריך לקרות שמע בביתו בערב, בשביל להבריח המזיקין. דהיינו, עצם מטרת הקריאה הוא לסגולה.

הראשונים ובראשם הרי"ף הביאו את הסוגיא בשבועות ושוב יישובו שמקור ההיתר הוא "להגן שאני"ק^ה. כאן התווסף פירוש רש"י לרי"ף שפתח לנו ישוב נוסף: להגן שאני – כלומר אין זה קרוי להתרפאות שאינו כי אם להגן מן המזיקין. עד כאן. דברי רש"י אלו אינם מופיעים בפירושו על הש"ס, אלא על הרי"ף, אולם כמה מרבתינו הראשונים מעתיקים את דבריו. כן מעתיקים פירוש זה מתוך פירוש יד רמ"ה לשבועות (שאינו בידינו), ולכאורה דעתו כדעת הרמב"ם.

יש מהראשונים שצמצמו את האיסור אך ורק ל'מכה', אבל לחולי ללא מכה מותר בכל גוונים. ויש שיישבו שאינו רוקק בשעת קריאת שמע^ה, וצ"ע. יש מן האחרונים שחידשו שהסגולה היא לימוד פרשיות שמע, ולא כדרך קריאה בעלמא (לשם סגולה), אלא הסגולה פועלת רק באופן שהוא לומד אותן. כך הוא בפני יהושע בסוגיין: "אפשר שאין המזיקין בדילין אף ע"י קריאת שמע אלא במי שקורא אותן בכוונת הלב ובדקדוק האותיות וטעמים כמי שלומד תורה, כדאמרינן לקמן בדברי תורה כולי עלמא בעינן כונה, דכתיב 'הסכת ושמע', כן נראה לי"קט. ויש מן הקדמונים שדייקו שדוקא קריאת שמע מותר לקרות לסגולה, משום שהיא מחזקת הבטחון וייחוד השי"ת: "אולי יתעורר

^ה מן הסתם הכוונה שהמזיקין עוד לא הגיעו, והאריך בזה הרב יעקב בנימין יאקימובסקי בספרו אם יעקב, ווארשא תרס"ד, על ברכות דף ה ע"א.

^ק אהל מועד, שער ק"ש דרך ראשון נתיב ב; המכתם, ברכות שם.

^ק רבי ישעיה הזקן ונכדו הרי"ז בשלטי גבורים פ"ק דברכות; פסקי ריא"ז לסנהדרין פרק יא (עמ' רו); יד רמ"ה (לשבועות, ואינו בידינו) שצוין אצל הראשונים (הערה הקודמת): "שקודם שבא חולי עליו מותר לומר אותם פסוקים וכיוצא בהן, להגן עליו שלא יחולו חלאים עליו, אבל אם בא לאמרן אחר שיחלו עליו, אסור, דנראה כלוחש על המכה"; ספר הנר לר' זכריה אגמאתי (בן דורו של הרמב"ם), ירושלים תשי"ח. וכ"כ החיד"א בפתח עינים לשבועות בדעת הריטב"א. ועל פי דבריהם יישב החיד"א את הקושיא ממאמרם "החש בראשו יעסוק בתורה", שכאב ראש אינו מכה חיצונית. וראה עוד אצל רבי נסים אברהם אשכנזי אב"ד אזמיר (ידידו של רבי חיים פאלאג'י), נחמד למראה, שאלוניקי תקצ"ב, דף כה טו"ג.

רבי שמואל יצחק שור אב"ד מאניסטרשיץ נשאל היאך לוחשים פסוקים שונים נגד עין הרע. והשיב על פי דיוק לשון הריטב"א, שגם במקרה שאדם נחלה, עם רוצים לפעול פעולה שלא יתגבר חליו, נקרא עדיין "להגן" ומותר, והנח להם לישראל (שו"ת מנחת ש"י, ירושלים תרע"א, ח"ב סוף סי' לו). ולענ"ד כל דיוקו מלשון הריטב"א תמוה ביותר. מן הראוי לציין שדברי רבי ישעיה וסייעתו אינם כדעת רוב הראשונים שניסו ליישב את הסוגיות הנידונות כאן. הרי המזיקין של ק"ש, הנוק הנגרם בהליכה בין שתי נשים וכן החש בראשו, כל אלו אין בהם מכה, וכל הראשונים מנסים לחלק חילוקים כדי שלא יהיו סותרים לאיסור ריפוי בד"ת.

^ק פירוש ריבב"ן לר' יהודה ב"ר בנימין רופא למשפחת הענוים, ירושלים תשכ"ז, על אתר.

^{קט} פני יהושע.

בכוונתם [של פסוקים ומזמורים] לידבק בשם יתברך, ולא יבהלו דמיונותיו הכוזבים. כי הדבק בשם יתברך וינצל מכל פגע רע, כמו שמבואר בשיר של פגעים. ולכונה זו תקנו לומר פרשה של קריאת שמע על מטתו, למען יתעורר ביחוד השם וידבק בו... ושיר של פגעים בא לבאר ענין ההשגחה כמי שהוא חושק בשם... קי.

*

אמירת פסוק להגן פני היזק סגולי

בסוגיא נוספת עמדו ראשונים בענין זה. שנינו בפסחים (קיא ע"א): "תנו רבנן: שלשה אין ממצעין ולא מתמצעין, ואלו הן: הכלב והדקל, והאשה. ויש אומרים: אף החזיר, ויש אומרים: אף הנחש. ואי ממצעין מאי תקנתיה? אמר רב פפא: נפתח באל ונפסיק באל. אי נמי: נפתח בלא ונפסיק בלא". רש"י ורשב"ם פירשו את העצה הראשונה שהכוונה לפסוקים בברכת בלעם: אל מוציאם ממצרים וגו' כי לא נחש ביעקב וגו' עד מה פעל אל. ואת העצה השנייה פירשו שהכוונה לפסוק 'לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם וגו' ולא יקימנה קיא. ובתוס' שם כתבו דאע"ג שאסור להתרפאות בדברי תורה, להגן שאניקיי. ור"ח פירש: "פתח באל לימא הכי: אל אלהים ה' הצילני מכל רע ומכל נזק וחלי ובידך כח וגבורה כי אתה אל". והתפילה הנפתחת ומסתימת ב'לא' היא לדעתו: "לא תטשני אלהי ולא תעזבני שמרני כאישון בת עין מלא שאלותי ותן לי בקשותי טרם אקראך תענני ולא תאמר לא קיי". הוא המציא תפילה מאליו, ולא בחר פסוקים המתחילים ומסתיימים כך.

נראה שר"ח לא ניחא ליה יישוב תוס'. הוא אינו מחלק בין לפני המכה או לאחריה, אלא כמהלכו של הרמב"ם, שתלוי אם אומר בדרך רפואה ולחש, או בדרך זכות ותפילה. ומאחר שמקפיד בפסוקים שתחילתם וסופם ב'אל', מוכח שהוא דרך סגולה ואינו בזכות לימוד המקרא, לכן הלך לו מדרך זו ופירש באופן אחר, שמדובר בתפילה.

אולם מתמיהת תוס' מתחדש לנו חידוש נפלא: על אף שההיזק כאן הוא אך ורק סגולי, עמדו על כך שאסור להתרפאות בד"ת, גם כדי להשמר מסכנה סגולית.

קי רבי דוד ב"ר שמואל הכוכבי, ספר הבתים על טעמי המצוות, ירושלים תשמ"ג, עמ' שיח.

קיא ישנן כאן שינויי גרסאות. ראה דקדוקי סופרים, פתח עינים.

קיב וכ"כ באמרי שפר לרבי יהודה חלאווה, ירושלים תשנ"ג, פרשת ויחי, מט, יב.

קיי העתקתי את נוסח התפילה מתוך פירוש הר"ח הנדפס בש"ס דפוס וילנא, אם כי הנוסח בתוס' שונה במקצת.

וכ"ה בשינוי נוסח בתשובות הגאונים, הרכבי, סי' ל, מובא באוה"ג על אתר. וכמעט באותו נוסח בתשובת רה"ג

ביגנזי קדם' חלק ה (ירושלים תרצ"ד, נדפס אחרי אוצה"ג), עמ' 69.

נראה שנוסח זה, למרות שלא מצאנו לו מקבילות, היה שגור בפי הקדמונים, שהרי מצאנו זכרו בכך שרשמו שזהו "אל ארך אפים" שאנו אומרים בשני וחמישי. כ"כ בתוספות הרא"ש, ירושלים תש"ס, על אתר; לקוטי רבנו בצלאל אשכנזי למסכת פסחים, בתוך: ספר הבתים על הרמב"ם, ניו יורק תשל"ט, עמ' שכג; ר' יהודה עפשטיין מבריסק (תלמידו של רבי חיים מוואלוז'ין), מנחת יהודה, ווארשא תרל"ז, בחידושים למסכת פסחים, בשם הגר"א מוילנא. וראה דבר נאה בגליוני רבי ראובן זעליג בענגיס אב"ד ירושלים על מסכת פסחים, מאסף תורני ישורון, יב, ניסן תשס"ג, עמ' רא.

רבי יהודה ב"ר משה חלאווה בדיונו בסוגיא זו העלה שני יישובים: סכנה שאני, ועוד שאין כאן מכה ורקיקה^{ק"י}. כנראה שמתכוון לומר כפי שהעלינו מקודם, שהאיסור אינו אלא במכה גופנית ולא סגולית.

*

חש בראשו יעסוק בתורה

סגולה דומה נמצא במסכת עירובין (דף נד ע"א) מובאת מימרתו של רבי יהושע בן לוי: "חש בראשו יעסוק בתורה". ועמד על כך מהרש"א, שלכאורה קשה שהרי ריב"ל עצמו אמר שאסור להתרפאות בד"ת. ויישב שהאיסור הוא היכא שמתכוון לומר פסוק לרפואה, אבל דרך לימודו ודאי שמותר, ולכן אמרו "יעסוק בתורה" לא כשאר מקומות שכתוב 'יקרא בתורה'. בביאור זה האריך ביתר שאת במסכת שבת (דף סז) שחולי הגוף תלוי בחולי הנפש, ובאופן שלומד כדי לרפא את הנפש, וממילא יתרפא גוף החולה, מותרקט^ט. וכן כתב רבי אברהם חיים שור אב"ד סאנטוב – בן דורו של מהרש"א^{קט"ו} - בחידושיו למסכת שבועות: "האומר פסוקים דרך לחש ודאי אסור שעושה דברי תורה רפואת הגוף... אלא מיירי בעוסק בתלמוד תורה לשם שמים לקיים מצות השם ומתכוין שיועיל לו זכות ת"ת שיתרפא מחליו"^{ק"י}. כעין זה כתב כאן רבי יעקב ריישר אב"ד מיץ בספרו עיון יעקב, ולשונו: "האיסור להתרפאות בד"ת היינו דוקא ללחוש בו, מה שאין כן הלימוד של מצות ל"ת ועשה, שהם כנגד רמ"ח איברים ושס"ה גידים, כל מצוה מחזיק אבר וגידו כשעוסק בו".

וכן כתב רבי משה מת מפרעמיסלא – גם הוא בן דורו של מהרש"א – בספרו המפורסם 'מטה משה' (שער הראשון במעלת התורה, ד"ה וגרסינן); וכ"כ רבי יהושע ולק בעל הסמ"ע בביאור הפרישה לסי' קעט: "לא אסרו אלא כשקורא עליו פסוק, ולא מכווין אלא לרפואה בלא טעם, אלא להיותו כלחש וכעין רפואת הטבע. אבל כשקורא מזמורים כקריאת שמע של לילה שמדברים איך שמציל ה' לבוטחים בו וכוונתו של הקורא שע"י זה יצילהו ה' יתברך בשכר המצוה ובשכר הבטחון... ג"כ מותר, ומצווה לעשות כן"^{ק"י}. הרי לנו מהלך חדש בסוגיין שחידשו לנו הני עמודי התורה בפולין בתקופת הזוהר שלה.

^{ק"י} לעיל הערה שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת..

^{קט"ו} יש שהתקשו בדבריו. ראה אצל רבי ידידיה שמואל טאריקא, 'בן ידיד' על הרמב"ם, שאלוניק תקס"ו, הל' ע"ז סוף פי"א.

בדומה למהלכו של מהרש"א ביאר רבי שלמה קלוגר: הרי אין יסורין בלא עון, והתורה מכפרת וע"י הכפרה היסורים בדילין ממנו (שו"ת האלף לך שלמה, או"ח סי' שנח). וראה: חדרי דעה (הוטנר), סי' קעט ט"ז ס"ק ה. ^{קט"ו} שניהם נפטרו בשנת שצ"ב.

^{ק"י} תורת חיים, שבועות דף טו. ומסיים: "שזכות תלמוד תורה הוא אחד מן הזכויות שהאדם אוכל מפירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב".

^{ק"י} בבחינה זו האריכו רבים, כמו רבי משה ב"ר אלעזר מווילנא, ידי משה ווארשא תרנ"ז, פרק יא; רבי חיים אוירבוך מעיר הואש, תוצאות חיים, סיגט תרס"ח, על מסכת עירובין על אתר.

לגבי מה שכתב שלכל אבר יש לימוד מיוחד, ראה בקדושת לוי (לקוטים) שהצדיק יודע איזה ענין בתורה שייך לאבר החולה. ובדגל מחנה אפרים (ר"פ בראשית) מאריך בבחינה זו שכל הרפואות והסגולות נכללות בתורה. בדרך-אפשר יש לומר שמדויק לשון 'מי שברך' לחולה: "רפואת הנפש ורפואת הגוף", ובפרט שאומרים אותו על פי רוב אחרי קריאת מזמורי תהלים. הרי אנו מכריזים בזאת שהתכוונו הן לרפואת הנפש והן לרפואת הגוף!

ישוב נוסף העלה מהרש"א, דהכא לא בחלה ראשו קאמר אלא רק ב"חש" במקצת, כלשון "מיחוש בעלמא", היינו שכוונתו שהחולי לא יבוא, וכמאמרם "להגן שאני קיט, וכ"כ רבי אברהם חיים שור בחידושיו למסכת שבועות, והוסיף בפשטות שמן ההכרח לפרש כך, שאם לא כן: "מי שהוא חש כבר לכל גופו כמעט שלא אפשר לו לעסוק בתורה"קב. ויש להביא ראיה לדבריהם מלשון רש"י שפירש את מאמרם (שבת דף לב ע"א) אדם יוצא לשוק יהיה דומה בעיניו כמו שנמסר לסרדיוט, חש בראשו יהי דומה בעיני כמי שנתנוהו בקולר, ופירש רש"י: חש בראשו – חששא בעלמא מיחוש קלקא.

לפי היישוב הראשון העלה אחד מהאחרונים שאיסור הלחש הוא כשקורא פסוק אחד, שאז ניכר שהוא לשם לחש, "אבל אם קורא פרשה שלמה - שרי, דלא מוכח שהוא לוחש לרפואה, רק שתגן עליו זכות לימוד התורה"קכב.

החיד"א העלה יישוב נוסף. הרי לא מדובר במכה, למרות שכואב לו כאב אמיתי (ודלא כמהרש"א): "אלא מוכרח שיש לחלק בין יש לו כאב או חולי כמו קדחת וכיוצא דאז שרי, ובדאיכא מכה דוקא אסור"קכג. והוא תואם את דברי רבי יהודה חאלווה שהובאו לעיל. לסיכום: מותר לקרוא דרך לימוד גם ביש לו מכה, ויש מי שחידש שההיתר של לימוד הוא רק באין לו מכה"קכד.

*

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם ניסח הלכה זו באופן חריף ביותר. וזה לשונו בהל' ע"ז (פי"א הי"ב): "הלוחש על המכה וקורא פסוק מן התורה, וכן הקורא על התינוק שלא יבעת והמניח ספר תורה אן תפלין על הקטן בשביל שיישן, לא די להם שהם בכלל מנחשים וחוברים, אלא שהם בכלל הכופרים בתורה, שהן עושין דברי תורה רפואת הגוף, ואינן אלא רפואת נפשות, שנאמר 'ויהיו חיים לנפשך'. אבל הבריא שקרא פסוקים ומזמור תהלים, כדי שתגן עליו זכות קריאתם וינצל מצרות ומנזקים הרי זה מותר"קכה.

ק"ט הרב דוד יואל וייס, בספרו 'מגדים חדשים' לעירובין, האריך לברר את דברי מהרש"א. ק"כ וכ"כ בתו"ח לע"ז דף כח ע"א. וראה הערת 'ילקוט הגרשוני' בהשמטות לעירובין.

קכ"א הנצי"ב בביאורו עה"ת (ריש פרשת ויגש) האריך לבאר שורש מילת "חש", שהוא הרגש קל, וחד מראיותיו הוא מגמרא דידן: "מ"ש איוב (לו, י) ויגל אונם למוסר, שהקב"ה בחסדו מייסר תחלה את האדם מרגיש כאב קל כמו השומע קול לחש באזניו, והוא כדי שיתבונן וישום בלבו למוסר למען לא יחזק הכאב עד שיצעק וידעו הכל כאבו. וז"ש בעירובין חש בראשו יעסוק בתורה, ולכאורה פלא הלא מי שראשו כואב לו אינו יכול לעסוק בתורה, אבל משמעות 'חש' הרגש קל ולא כואב הרבה, כבגמ' (ע"ז כח, א) חושש הוא דלא כאיב ליה טובא, הרי דלשון חש אינו כואב, ויגל אונם, מגלה בהרגשה קלה שיבין למוסר, לעסוק במוסר אב ית' היא התורה". וראה עוד ב'ערוגת הבשם' לרבי אברהם ב"ר עזריאל מביהם, ח"א עמ' 93; שו"ת מענה אליהו לבעל האדר"ת, סי' כ.

קכ"ב פירוש תפארת ישראל למשנה.

קכ"ג פתח עינים, שבועות דף טו ע"ב. בתפארת למשה (לר' משה מגע צבי מהרודנא) על יו"ד יישב שהאיסור להתרפאות בד"ת הוא רק במכה שנעשתה ע"י אדם, אבל חולי בידי שמים – כגון כאב – מותר, ודבריו צ"ב. קכ"ד רבי יצחק זעקל עטהוין אב"ד מיץ, אור לו בציון, קארלסרוה תקכ"ה, למסכת ברכות דף ה. [דרך אגב, בחידושיו לברכות דף לב מביא ר' יצחק זעקל חילופי מכתבים בינו לבין רבינו בעל 'שב יעקב' בסוגיית סמיכת גאולה לתפילה]. קכ"ה רבי יצחק שאנג'י ב'בארות המים' על הרמב"ם (שאלוניקי תקט"ו), מדייק מלשון רבינו שמותר רק בדיעבד, והעיר עליו שבגמ' משמע שמותר לכתחילה.

הרמב"ם חוזר על איסור חמור זה גם בהלכות מזוזה (פ"ה ה"ד), שם הוא מתייחס בחומרה לאלו השמים מזוזה על פתחיהם כקמע שתגן עליהם, ובמיוחד אלו הרושמים שמות המלאכים על גבי המזוזות כסגולה: "מנהג פשוט שכותבים על המזוזה מבחוץ כנגד הריח שבין פרשה לפרשה שדי, ואין בזה הפסד לפי שהוא מבחוץ. אבל אלו שכותבין מבפנים שמות המלאכים או שמות קדושים או פסוק או חותמות הרי הן הכלל מי שאין לו חלק לעוה"ב, שאלו הטפשים לא די להם שבטלו המצוה, אלא שעשו מצוה גדולה שהיא יחוד השם של הקב"ה ואהבתו ועבודתו כאילו הוא קמיע של הניית עצמן כמו שעולה על לבם הסכל שזהו דבר המהנה בהבלי העולם".

ולכאורה צ"ב, הרי הגמרא אומרת שהמזוזה מגינה על הבית, ולכן רושמים עליה שם שד"יקני, וכבר עמד על כך הרמ"ך בהגהותיו על הרמב"ם: "תימה הוא זה דבמסכת ע"ז (דף יא ע"א) משמע ממאי דא"ל אונקלוס לגונדא דרומאי כי הקב"ה עושה המזוזה לשמור ישראל מבחוץ... וכן פר"ש וכל רבותי כי המזוזה משמרת מן המזיקים, ומנהג כותבי מזוזות לכתוב בה שמות. מ"מ יש לדחוק דאונקלוס הוא דאמר להו לאחשובינהו לישראל, אבל לא על דרך האמת". דברי הרמ"ך הובאו בכס"מ, שהשיג עליו: "ואין זו טענה", ולדעתו מן ההכרח לומר שרק 'זכות' המצוה היא זו שמגנה על הבית, וכלשונו: "המזוזה אכן שומרת על הבית, כשהיא כתובה כתקנה, לא המלאכים הכתובים בה מבפנים וגם אין הכוונה בעשייתה לשמור הבית, אלא צריך שיכוין לקיים מצות הקב"ה וממילא נמשך שתשמור הבית".

ויש לצרף לדבריו אלו מה שכתב הרמב"ם במקום אחר (שם פ"ו הי"ג), שע"י קיום המצוה ופגיעתו במזוזה כשעובר על ידה, הוא מתגבר בייחודו ואהבתו אליו, "והן הם המלאכים שמצילין אותו מלחטוא". ואכן כך פירש הכס"מ על אתר, שכאשר האדם

המבי"ט בקרית ספר ור' אלעזר אזכרי בספר חרדים (פרק כד) העתיקו לשון הרמב"ם ללא שינוי ותוספת. הרמב"ם אינו מסתפק באיסור ההלכתי המבואר בגמרא, אלא הוסיף הטעמה והדגשה שלפיה העושים כך נכללים בהגדרה חמורה ביותר: "כופרים בתורה". לכאורה דבריו צריכים הסבר, למה הוא נכלל בהגדרה זו, הרי לא די שאינם מכחישים את התורה, אלא אדרבה הרי הם מייחסים לה סגולות שונות. אלא הרמב"ם לשיטתו במו"נ, שם הוא מבחין בהבדל העצום בין תורה שמקורה מאלהים, לבין תורה אנושית. הרמב"ם קובע אמת-מידה להבחין בין שתי תורות אלו. תורה אנושית מושפעת מהעובדה שהאדם הוא בעל חומר, ובתור שכזה הדבר יהיה ניכר בטיבה של תכלית הנגזרת מהתורה הניתנת על ידו. אבל תורה אלהית, מטרתה כוללת השקפות ודעות אלוהיות. ואלו דבריו (מו"נ ח"ב פרק מ): "כל זמן שתמצא תורה מסויימת אשר כל תכליתה וכל מטרת בעליה, אינו אלא תקינות המדינה ומצביה, ולא יהיו בה כל נטיות אל הדברים העיוניים ואין בה שימת לב להשקפות אם נכונות אם רעועות וכו' תדע שאותה התורה נחקקה בידי אדם. וכאשר תמצא תורה שכל תכסיסה להביט במצעה על תקינות המצבים הגופניים וגם בתקינות הדעות ונותנת הדגשתה למתן השקפות נכונות בה' יתעלה וכו' תדע שאותו תכסיס מאיתו יתעלה ושאותו תורה אלהית". עוד על השקפת הרמב"ם בהלכה זו האריכו רבי דון יצחק אברבנאל, ראש אמנה, קניגסברג תרכ"א, דפים ל-לא; רצ"ה חיות בקונטרס תפארת למשה פ"ד (כל כתבי מהר"ץ חיות, עמ' תכה).

כן יש להעיר, אם הלוחש נכלל בגדר 'כופר', מן הראוי היה לקבוע הלכה זו בהלכות ממרים או בפרק ג של הל' תשובה, ולא בהל' ע"ז.

^{ק"ב} ענין שמירת הבית ע"י המזוזה גררה כמה חידושי דינים לגבי המצוה, לדוגמת: מקום הנחתה, רשב"א לחולין דף קלו ע"א; חיוב שוכר להניח מזוזה, ריטב"א דף קלא ע"ב.

מקיים מצוות ה' ואת דברי התורה שם בפתח משכנו, הריהו מחבר עצמו עם הקב"ה וממילא הבית יהיה שמורקבו.

נחזור לדברי הרמב"ם בהל' ע"ז. מדבריו עולה שהלוחש וקורא פסוק מן התורה עובר משום שניים: א. איסור חובר ומנחש. ב. הוא בכלל כופר בתורה, שעושה דברי תורה רפאות הגוף. שיטת הרמב"ם באיסור לוחש על המכה, שהדבר אסור גם ללא ריקקה, שהרי לא הזכיר כלל ריקקה, דלא כשאר הראשונים שפסקו הלכה כר' יוחנן.

הכס"מ הקשה למה כלל הרמב"ם את כל אלו עם ה"כופרים בתורה", הלא האיסור אינו אלא בזה שאסור להתרפאות בדברי תורה? קכח ואפשר ליישב שהרמב"ם סובר – כפי שמוכח מהמובא בהלכות מזוזה – שכל מי שמתמש בדברי תורה או במצוות לשם הנאת הגוף הרי זה בכלל כופר בתורה.

עוד הקשה בכס"מ, שהרי הגמרא צמצמה את איסור לוחש על המכה רק ברוקק, ואילו הרמב"ם לא פירט כך, והניח בצ"ע.

עוד הקשה בכס"מ על איסור "הקורא על התינוק שלא יבעת", הלא הכלל הוא שלקורא על מכה הוא שאסור, ואילו כאן אין שום מכה. ויישב בשני אופנים: א. שהקורא על התינוק שלא יבעת מיירי כפשוטו שעוד לא נבעת, וכן 'בשביל שיישן', שעוד לא התחילה שנתו לנדוד, ולמרות זאת 'אסור' ואינו דומה להגנה על בריא שמותר, כיון שהתינוק מורגל בכגון אלה והוי כאילו החולי כבר בא עליו. ב. מיירי שהקטן כבר נבעת ואינו מצליח להירדם, לכן אסור, אבל כל זמן שלא 'נפגע', מותר.

לפי הדרך הראשונה נמצא חידוש, שמי שגדולים סיכוייו למחלה, אינו נחשב כבריא לענין זה ואסור לו להתרפאות בדברי תורה.

הב"ח מפרש את דברי הרמב"ם באופן אחר, ובכך הוא מיישב את תמיהת הכס"מ. לדעתו הרמב"ם לא פסק בסכינא חריפא שגם ללא ריקקה וללא שם שמים עובר על איסור חמור של מנחש, אלא כלל אותו באלו הכופרים בתורה ועושים ממנה רפואות הגוף קכט.

קכ"י רעיון דומה כתב בספר מגיד מישרים' המיוחס למרן הבי"י (פרשת בא) לגבי ציווי הקב"ה לבנ"י למשוח את דם הקורבן על המשקוף ושתי המזוזות כדי להגן ולהציל מהמשחית במכת בכורות. פעולה זו תגרום שהקב"ה יפסח על בתי ישראל. שאל המגיד את הבי"י: מדוע צריך הקב"ה אות וסימן, והרי הכל גלוי לפניו? וגם אם נאמר שהאות אינו נצרך לקב"ה אלא למלאכי המשחית, מדוע על כל פנים הסימן הינו כלפי פנים ולא כלפי חוץ. אלא מיישב המגיד, שהשאלות הן הן התשובה, הקב"ה אינו זקוק לסימנים, הסימן נועד לעם ישראל עצמו וכלשון הכתוב 'והיה הדם לכם לאות על הבית'. הסימן הוא בעצם גילוי של האמונה וביטחון שלנו בקב"ה. וראה לשון הטור סי' רפה.

קכ"ח יש שחידשו שאין כוונת הרמב"ם שהוא כופר בכל התורה ומכחיש גוף התורה, אלא שהוא כופר במעלת התורה, שהיא רפואת הנפש ולא רפואת הגוף! וחיללו מכך שהרמב"ם השמיט את עונשו "שאינו לו חלק לעוה"ב" (וכבר עמד על כך ביד המלך). עי' סדר משנה (בוסקוביץ), על אתר; הג"מ רבי זאב וואלף טורבאוויץ, זיו המשנה על הרמב"ם, ווארשא תרס"ד, דף כג ע"א. אבל הב"ח סובר שכוונת הרמב"ם כפשוטו שהם כופרים וגם אין להם חלק לעוה"ב.

קכ"ט בנחמד למראה (לעיל הע' שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת). דף כה טו"א משיג על דבריו. הב"ח לומד בדעת רש"י שגם באינו רוקק ואין בו הזכרת השם, אין לו חלק לעוה"ב. והשיגו עליו: רבי שמואל סורנאגה, פרשת הכסף על הרמב"ם, שאלוניקי תקי"ח, על אתר, דף צה ע"א; נחמד למראה, דף כה.

יש שהעלו בדעת הרמב"ם שרק ברקיקה אין לו חלק לעוה"ב, מיהו איסורא איכא גמ ללא רקיקה^{קל}, יש שהעלו שדעתו שגם הרוקק יש לו חלק לעוה"ב ורק איסורא איכא^{קלא}, ויש שלמדו בדבריו שגם ללא רקיקה והזכרת שם שמים אין לו חלק לעוה"ב^{קלב}.

גם בהיתר של "להגן שאני" יש לדייק מדבריו שההיתר הוא רק בבריא, שהרי כתב: "אבל הבריא שקרא פסוקים ומזמור תהלים כדי שתגן עליו זכות קריאתו וינצל מצרות ומנזקין, הרי זה מותר". מדיוק לשונו משמע שההיתר הוא בבריא דווקא. וכן הוא לשון המאירי בסנהדרין בסיכום הסוגיא: "אבל הבריא שאומר פסוקים להגן על עצמו בזכות קריאתם, ולהינצל בכך מן הפגעים, הרי זה כדרך תפלה, ומותר"^{קלב}.

הסברא לכך פשוטה: רפואה היא ענין גשמי, והשימוש בד"ת למענה הוא הורדת ערכה, אבל ההגנה היא ענין רוחני, ולמענה מותר להשתמש בד"ת.

אולם מצאנו רעיון דומה בכתביו, אבל באופן יותר חריף:

הרמב"ם נשאל על אחד שרקם על טליתו פסוק אחד, האם נהג כשורה. בתשובתו ענה הרמב"ם בתקיפות חמורה, שאין לנהוג כן, והוא הולך ומונה כמה נימוקים לכך.

א. איסור כתיבת פסוקים ללא שירטוט, נוהחידוש שגם למטלית צריך שרטוט, ולא דווקא בקלף, וחידוש עוד יותר שגם ברקמה אסור, ולא דווקא בכתיבה^{קלד}. בטעם השני הוא מגלה לנו מנהג שהיה נהוג במצרים שהיולוקחים טסי כסף וזהב, וחורטין בהן 'שיר של פגעים', ותולין "וכאשר ראינו במצרים שהיולוקחים טסי כסף וזהב, וחורטין בהן 'שיר של פגעים', ותולין אותה בצווארי התינוקות, מחינו בידם", מרהיטות לשונו, עיקר מחאתו היתה עקב איסור כתיבה ללא שרטוט. אבל מהמשך דבריו אולי יש להצביע על נימוק חדש לאיסור, והוא המטעם זלוול בקדושת הכתוב. וזה מתאים הטיב עם הנאמר לעיל. ג. "העושה כן" היינו הרוקם פסוק על הטלית "מביא פסוקי התורה לידי זלוול" בכך שהוא נכנס למקומות מטונפים עם טליתו... כעת הוא מגיע לטעם מטא-הלכתי, וכמדומני שהוא ייחודי בכתביו ד. "ועוד כי המעשה הזה הוא חדש, ולא שמענו כמוהו מעולם". ה. הכתיבה הזאת של כתב אשורית, "כיון שניתנה בה התורה, ובה נכתבו לוחות הברית, הרי מגונה מאוד להשתמש בה, רק בכתבי הקודש", ומימי קדם היו ישראל נזהרין בזאת, והיו כתביהם בכתבי העברי ולא בכתב אשורית^{קלה}.

^{קל} כן נוטים לפרש בספר בארות המים על הרמב"ם; בן ידיד על הרמב"ם.
^{קלא} מרכבת המשנה, לרבי שלמה מחלמא. החיד"א בפתח עינים השיג עליו. וראה שלחן גבוה (מולכו) ס"ק כא, שמה שכתב הרמב"ם "כופר" לאו דוקא, אלא להגדיל את האיסור בעיני העם בא.
^{קלב} נחמד למראה, דפים כד-כה, ומשיג ע"ד בארות המים; אור לו בציון, ברכות דף ג מעמודי הספר. וכן נראה בדעת רבי משה מדעסוי, זכרון משה, אמ"ד תקכ"ה, דף י טו"ג; זכר יהוסף, לרי"ז שטערן אב"ד שאוול, מאמר תהלוכות האגדות, ראש פרק ו; רבי עובדיה הדאיה, עבד המלך על הרמב"ם.
^{קלג} ואילו בדף סח – בסוגיית המנחש – לא הזכיר המאירי מילת "בריא", אלא: "האומר פסוקים או מזמורים דרך תפלה להגן עליו מחליו ומצרותיו, מותר ותבא עליו ברכה".
^{קלד} מדבריו אלו נוטים רבי אברהם ברודא ועמיתו רבי יעקב כ"ץ אב"ד פפד"מ, לאסור לחרוט פסוקים שונים על גביע של כסף זהב ועל מטבעות, כנראה משום שמירה, שו"ת שב יעקב, ח"א סי' נה.
^{קלה} שו"ת פאר הדור, סי' ז.

מרוח דבריו לקראת הסוף, מרגישים שהוא מנסה לאסור כתיבת פסוקים לכל צורך שהוא, ומותר אך ורק ללימוד תורה, וזה תואם להפליא את שיטתו כאן

*

הכרעת הטור ושלחן ערוך ושאר פוסקים

דברי הרמב"ם הובאו בטור (יו"ד סי' קעט), אבל בצידם הוסיף את דברי ר"י שהגם שאסור ללחוש פסוק על המכה אפילו ללא ריקה ובלא הזכרת שם שמים, מ"מ לא הוי בכלל אלו שאין להם חלק לעוה"ב, אלא ברוקק ומזכיר שם שמים. הב"י נשאר נאמן לקושייתו על הרמב"ם בכס"מ, ומצדד כדעת הר"י שדבריו ברורים בפשט השמועות. וכך הם דברי הרא"ש, וכן נראה מדעת הרי"ף, וכן פסק בשו"ע. "ומיהו איסורא איכא בלוחש פסוק על המכה אפילו בלא ריקה ובלא הזכרת שם שמים. ואם יש בו סכנת נפשות הכל מותר. ומותר לקרוא פסוק להגן, כגון בלילה על מטתו". יש מי שכתב שכדי להגן מותר גם בדרך לחש ובריקה קלי.

עוד הוכרע בשו"ע שהאיסור הוא הן לגבי מכה והן לגבי חולי ללא מכה. כפי שמדויק בלשונו: "הלוחש על המכה או על החולה קלי, ודלא כדעת רבי ישעיה הזקן וסייעתו שהבדילו בין חולי למכה קלי".

יש שחידשו שהאיסור הוא רק בעומד ולוחש לפי החולה ועל פני המכה, אבל אם עומד מרחוק, מותר קלי. ויש חולקים, שמסתימת לשון הפוסקים עיקר האיסור הוא קריאת הפסוקים לשם רפואה, ואין הבדל בין קרוב לרחוק קמ.

סיום דברי הטור שבמסוכן מותר הכל, נחלקו האחרונים אם מותר גם ברוקק ולוחש, או שמא בלא לחש וריקה. ומעשה ברבי עזריאל דאינינה (מחכמי צפון איטליה) שנשאל בשנת רפ"ה על מה שנהגו בעירו להביא ס"ת למקשה לידה ולהניחה על בטנה. השואל הביא שכן נוהגים בכמה ערים חשובות באיטליה. ר' עזריאל מחה בתוקף על המנהג, ומוכיח מרהיטות לשון הראשונים שגם בפיקוח נפש אסור דרך לחש קמא.

הרמ"א מביא את דעת רבו של רש"י, שהאיסור אינו אלא בקורא פסוק בלשון-הקודש, אבל בלעז מותר. הב"ח דחה דברי רש"י על פי הגמרא בשבת (מ ע"ב) שדברים של קודש אסור לאומרן אף בלשון חול. הש"ך (ס"ק יא) תמה על תמיהת הב"ח, הרי הגמרא שם מיירי לענין מילי דקדושה, כמו הוראה או אמירת ד"ת במרחץ, אבל הכא לענין לחש, שמזכרי שם שמים בלשון לעז, הלא אין זה שם שמים כלל, ואף למוחקו שרי. ודברי

קלי טוב טעם ודעת, מהדו' תליתאי, ח"ב סי' מז.

קלי וכ"כ להדיא בב"י (ד"ה ומ"ש דאיכא): "נראה שלא דוקא מכה, דהא סתם קאמר "אסור להתרפאות בדברי תורה" ולא חילקו בין אית ביה מכה ללית ביה מכה".

קלי לעיל הע' שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת..

קלי רבי ניסן דיין בדובנא, עצי לבונה על יו"ד, סדילקוב תקצ"ה, סוף סע' ח.

קמ זכר יהוסף (לעיל הע' שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.), דף יא טו"ב.

קמא שו"ת רבי עזריאל דאינינה, סי' ח-ג, וקיבל על כך הסכמת ר' דוד גריעץ ממונטבה.

הש"ך צריכים ביאור, מה לי האם אפשר למוחקו, סוף סוף הוא בגדר ד"ת, ומלבד איסור הזכרת השם הרי קיים איסור של התרפאות בד"תקמב.

שיטת רבי ישעיה הזקן ונכדו הריא"ז וכן הריטב"א, שהאיסור הוא במכה דוקא, ולא בחולי ללא מכה. רבי נח חיים צבי ברלין אב"ד אה"ו מחדש שפסוק שיש בו שם שמים מותר לקרותו גם על מכה (אך בלא רקיקה), שדומה קצת לתפילהקמג.

רבי חיים פאלאג'י מחדש בדרך אגדה, שחכם שתורתו אומנותו והגיע לדרגה שתורתו נקראת על שמו, מותר לו להתרפאות בד"ת. כי יסוד האיסור להתרפא בד"ת דומה לאיסור להציל א"ע בממון חברו. ובחו"מ (סי' שעח-שפ) לענין מציל עצמו בממון חברו, יש כמה חילוקים באיזה אופן חייב לשלם. ולגבי התורה מובא בחז"ל כמה פעמים שהיא נקראת "רכוש", א"כ האיסור של השתמשות בד"ת הוא דוקא כל זמן שאינה שלו, אבל באופן שנקראת "תורתו" הרי הוא מציל את עצמו ברכושוקמד.

*

מניח ספר תורה על מיטת החולה

בדברי הרמב"ם הנ"ל נאמר: "וכן הקורא על תינוק שלא יבעת, המניח ספר תורה או תפילין על קטן בשביל שישן"קמח. הלכה זו הובאה בשו"ע (סעיף ט): "והוא הדין שאסור להניח ספר תורה על חולה כסגולה לרפאותו".

נשאלו רבים מהאחרונים על הנהגות שונות שהתפשטו, שלכאורה סותרים הלכה זו, כגון הנחת ס"ת במיטת יולדת, או הנחת הספר בחיקה או בידה של מקשה ללדת, או עטיפתה במעיל או מטפחת ס"ת, וכיוצא באלהקמט. ראינו לעיל שרבי עזריאל דאיינה מחה במנהג זה, וכן דעת רבי יהודה ליב אב"ד פפערשי (ת"ה-תס"ה), שנשאל מאחד האם מותר להביא ס"ת למקשה לילד, והשואל נוטה להחמיר משום בזיון התורה. רבי יהודה ליב הצדיק את דבריו: "הדין עמך, ומטעמך", והעיד שגם אביו רבי חנוך דרשן אב"ד פוזן "היה מקפיד מאוד שלא יזלזל בכבוד ס"ת בענין זה, ושלא יביאו הס"ת אלא בפתח החדר, שזכות התורה יגן עליה, ולא לענין סגולה או רפואה"קמז. מאידך, רבי ישכר בער

קמב בעצי לבונה על אתר מנסה לישב את דברי הש"ך.

קמג ראה לקמן הע' שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת..

קמד ברכת מועדיך לחיים, אזמיר תרל"א, ח"ב, דרוש א לפרשת זכור. וראה דברי תורה להגה"ק רח"א ממונקאטש ח"ב סעיף א.

ויש להעיר מלשונו של הספר הקדוש נועם אלימלך (פר' חוקת): "או יאמר דהנה התורה הוא מרפא לכל. ולכאורה אסור להתרפאות בדברי תורה, אלא שהענין הוא כך שהרשימה הנשארת באדם והקדושה שנרשם בו על ידי לימוד התורה על ידו יכול האדם הזה לרפאות חולים. וזהו 'זאת חקת', מלשון חקיקה הוא רשימה הנשארת באדם מהתורה. אבל באיזה אופן יהיה לימוד התורה, שיורשם בו קדושה. וזאת התורה אדם כי וכו' כי פירוש שימסור נפשו עליו בגודל אהבה ויראה..."

קמה על פי ירושלמי שבת פ"ו סוף ה"ב.

קמז הנהגות אלו נזכרות ברשימות שנערכו ע"י נוכרים מהתרשמותם בפולקלור של יהודי אשכנז: בודנשץ J.C.

Budenschatz, Kirchliche Verfassung der heutigen Juden, IV 1748, p. 56; P.C Kirchner, Judisches Ceremoniel, Nurnberg 1734, p. 149 וראה אצל י' ברגמן, בספרו העם ורוחו, ירושלים תרצ"ח, עמ' 112, שכן נהגו בבגדאד; ולא הובא אצל הח' אברהם בן יעקב בספרו 'מנהגי יהדות בבל בדורות האחרונים', ירושלים תשנ"ג, כרך ב פרק א' מנהגי לידה.

קמז שו"ת חינוך בית יהודה, פפד"מ תס"ח, סי' עא; צויין ב'פחד יצחק' (לאמפרונטי) כרך ג, ערך יולדת, דף יא טו"א.

איילינברג אב"ד גוריציא (איטליה) מתיר בשופי, הואיל ופקו"נ דוחה עבירות חמורות כחילול שבת וכיוצא בו, ואסמכתא מצא מדיוק לשון הירושלמי בשבת פרק במה אשה: "ומכאן נראה לי ללמוד סעד וסמך למה שנוהגים העולם להניח ס"ת על אשה המקשה לילד או לקרות עליה פסוקים, משום שיש בה סכנת נפשות הרבה יותר מבי'אישתא צמירתא, שהרי אפילו על יולדת שאינה מקשה לילד מחללין עליה שבת לכל מה שצריכה... א"כ כ"ש וק"ו כשהיא מקשה לילד... כן נראה לי"קמח.

רבי שלמה קלוגר נשאל האם מותר לכרוך מפת ס"ת סביב המעוברת, והשיב להקל ממנ"פ. אם לא הוחזקה בהפלת עובר, א"כ לא הוי לשם רפואה אלא להגן, ואם הוחזקה בסיכון, הרי זה בגדר סכנה ומותר. ויתירה מכך, הוא מתיר גם אם חלתה כבר ולא הגיעה לידי דרגת מסוכנת, הואיל לדעתו האיסור הוא רק בס"ת עצמו ולא בתשמישו קמט. באחרונים מצאנו התייחסות לא רק לסגולה בס"ת, אלא גם באמצעות ספרי קודש וכדומה קי.

העולה למעשה:

א. אסור להתרפא בדברי-תורה. ולכן אסור לומר פסוקים על מכה או על חולה ולכוון לרפואה. באופנים מסוימים העושה כן אין לו חלק לעוה"ב.

קמח באר שבע, פפד"מ תס"ח, סנהדרין דף קא ע"א, ד"ה אמר ר"י. דבריו הובאו בפתחי תשובה (קעט ס"ק ו). עוד דן בנידון זה רבי נח חיים צבי אב"ד המבורג, מעין החכמה, רעדלהיים תקס"ד, דף קיט ע"א. ויש להעיר מביקורתו החריפה של רבי יהודה אריה מודינה נגד התולים פסוקים ושמות מלאכים וכדומה בחדר היולדת: "יש נוהגים להניח בארבע מקצעות חדר היולדת כתבים מיוחדים ועליהם כתוב... באמרם שזה מועיל לשמור היולדת והילד ממעשה כשפים. אבל מי שאינו רוצה במנהג הזה אינו מחויב בו, כי מלבד שאין לו יסוד כלל בתורה, הנהו עוד הבל וסכלות", שלחן ערוך לרי"א מודינא, וויען תרכ"ז, עמ' 99.

קמט טוב טעם ודעת, מהד' תליתאי, ח"ב סי' מז.

הגה"ק בעל ייטב לב מסיגוט המליץ לאשה שהפילה כמה פעמים, שתכרוך את בטנה במפת ס"ת. חמיה שמע על כך והתפלא עליו שלכאורה יש כאן שני איסורים: א. הורדה מקדושה. ב. מתרפא בדברי תורה. רבה של סיגוט השיבו בארוכה אבל רק על תלונתו הראשונה, ואילו בשאלתו השנייה לא נגע (שו"ת אבני צדק, או"ח סי' יג). הג"מ רבי יחיאל מיכל האלענדער דומו"ץ בטארנא השיג על דבריו בעיקר מטעם שהורדה מקדושה הוא חשש איסור מה"ת! את מכתבו זה שיגר להגאון רבי נחום ויידענפעלד אב"ד דאמבראווא. רבי נחום השיבו בארוכה ויישב את השגותיו מעל בעל ייטב לב. אולם לסוף תשובתו העלה ר' נחום גם מסוגיא שלנו, ותמצית דבריו שסגולה שאשה לא תפיל הוי בגדר "להגן". ולאחר זמן ראה והתבונן שכבר קדמו ברעיון זה רבי שלמה קלוגר הנזכר כאן (שו"ת חזון נחום, סו"ס יג). רבי יחיאל מיכל מטארנא הניף את ידו שנית והשיב לרבי נחום תשובה מקיפה בו הוא משיג על כל סעיפיו ופארותיו. ולגבי איסור משתמש בד"ת כתב שאינו דומה, שהרי הורדת קדושה איסור תורה היא, ויתירה מזאת, הרי כתבו המפרשים ש"להגן שאני", פירושו שמותר ללמוד על מנת בזכות התורה יתרפא (ראה לעיל הע' שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת). אבל מהיכתי תיתי להתיר בזיון תשמישי קדושה? (שו"ת אמרי כהן, פיעטרקוב תרצ"ז, סי' ד-ה).

קפ ידועה הסגולה שהתפשטה בשימת ספרי קודש – כגון נועם אלימלך, אור החיים חלק ויקרא וריאל המלאך – ולא חששו מהלכה דידן של התרפאות בד"ת, וכן לא ביזוין ד"ת. ונשאל רבי מלכיא צבי טעננבוים אב"ד לומזא, האם שרי להניח את ספר ריאל המלאך תחת הכר של היולדת. והשיב שאין למחות ביד הנוהגים כן, הואיל והוא "להגן" ולשמירה, רק יזהרו לא להניחו כנגד הראש (שו"ת דברי מלכיא, ח"ה סי' קסו). הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר שליט"א נשאל מהגאון רבי זאב פעלדמאן שליט"א שקיבל מאת הגה"צ רבי יוסף נפתלי שטרן, כי בעת צרה רח"ל, יש להניח דף מחידושי חת"ס זי"ע תחת מראשותיו של החולה, והלא כאן אין לקהל מטעם "להגן שאני", שהלא המקרה של חולה ממש. והשיב הרב שליט"א: "לא ידעתי מה קשיא ליה לכבוד מעלתו, הרי מבואר בתוס' שבמקום סכנה מותר להתרפאות בד"ת, וכן מבואר בפוסקים לגבי קמיעות" (שו"ת שבט הלוי, ח"ו סי' קסב). הרי שלמד בפשיטות שהאיסור בכל ד"ת שהוא. [על הנוהג בספר נוע"א, כבר כתוב ב'אהל אלימלך' דף נט ע"א, בשם צדיקים, לשים הספר על מיטתה. יש שפקפקו במקוריותו של ריאל המלאך, ראה מאורי אור, ח"ג, דף ל ע"ב].

ב. האיסור הוא דווקא במתכוון שהכוח הסגולי של דברי התורה ירפא את החולי. אבל אם מכוון לשם מצוות תלמוד תורה, ושזכות המצוה תעמוד לחולה, או שקריאת המזמורים יעוררו את נפשו למוטב – מותר. אמנם יש האוסרים להתרפא בדברי תורה אף בדרך לימוד (רמב"ם).

ג. אמירת תהלים לרפואת החולה הוא משום תלמוד תורה, וכשהם נאמרים דרך תחינה ובקשה, נחשבים כתפילה. יש להזהר שלא לסמוך על הכוח הסגולי שבפסוקים.

ד. לצורך חולה שיש בו סכנה מותר ללחוש פסוקים ולנסות להתרפא בדברי תורה.

ה. כאשר הסכנה עדיין לא באה, לשמירה מחולי או צרה מותר.

מכל האמור לעיל עולה התמיהה מאליה על ההיתר בקריאת 'לקוטי תהלים'

השאלה עולה מאליה: כיצד התירו קריאת מזמורי תהלים לרפואתו של חולה וכדומה, וכי אין בזה איסור של התרפאות בדברי תורה?! והלא עינינו רואות שעושים כך לא רק לחולה שיש בו סכנה, אל גם לחולים שאין בהם סכנה. היישוב העיקרי הוא שקוראים תהלים כדי לקיים מצוות תלמוד תורה, וזכות הלימוד תעמוד לוקיא.

יש אכן מרבני דורנו החוששים מקריאת מזמורי תהלים – גם על סדרם – לצורך חולה. רבי שמואל דוד מונק ראב"ד חיפה, העיר: "יש לחוש בקורא תהלים לשם תחינה בעלמא ולא בתורת תלמוד תורה, משום [איסור] אין מתרפאין בד"ת, ואע"ג שלהגן שאני, אבל הרמב"ם פירש שזכות ת"ת של הקריאה תגן עליו, ונהי שבשו"ע לא משמע הכי, להרמב"ם איכא למיחש, ולא מצינו חולק להדיא קנב. גם רבי משה שטרנבוך שליט"א מפקפק בנוסח 'יהי רצון' שאומרים אחרי תהלים: "בזכות הפסוקים והתיבות והאותיות", הרי לרמב"ם זהו איסור חמור. במקום זה הוא מציע לומר "בזכות אמירת ספר תהלים שהתפללנו לפניך בתחינה", וכדומה קנג.

כבר לפני כמאתיים שנה עוררו על קריאת תהלים לפי סדר מסוים והפיכת סדרי הפסוקים. לראשונה מצאנו שעמד על זה הגאון רבי גבריאל ענגלמאן ראב"ד רכניץ בספרו 'עיני ישראל' (חידושים על מסכת שבועות). הוא מתפלל, הלא למסקנת הסוגיא, "בשביל חולה או מכה אסור לאמור שום מזמור לצורך רפואתו. ויש לתמוה על מנהג ישראל שאומרים תהלים בשביל חולה. וכדי ליישב קצת המנהג אני אומר על פי מה שכתב ה'תורת חיים' (שם) שהקשה הלא אמרינן בעירובין (נד ע"א) 'חש בראשו יעסוק בתורה' האיך, הרי אסור להתרפאות בדברי תורה? ותירץ שכוונתם היא בשביל זכות התורה שעוסק בה נתרפא, והכא דאמרינן שאסור להתרפאות, הינו דרך סגולה ולחש; היינו הנפק"מ היא בין רפואת הגוף לרפואת הנפש. א"כ הכי נמי, אומרים תהלים, שזכות אמירתו תעלה לאותו חולה".

קנא אם כי להרמב"ם אסור גם באופן זה, וכל ההיתר לדבריו הוא לגבי בריא.

קנב שו"ת פאת שדך, ירושלים תשמ"ט, ח"א, סו"ס כג.

קנג תשובות והנהגות, ח"ב, סי' סז.

מכאן מגיע ר' גבריאל לדון בליקוט פסוקים: "ולפי זה, מה שמלקטים מזמורים ואומרים מהם דוקא ראויים לאמור, וכמו כן פסוקי תמניא אפי שאומרים על פי האותיות של שם החולה, זה דומה לדרך סגולה, לדעתי החלושה, זה ודאי אסור"^{קנ"ד}.

אחריו יצאו הגאון רבי אהרן משה פאדווא מקארלין^{קנ"ה} ועמו רעו הגאון רבי מרדכי גימפל אב"ד ראזינאי. הני תרי הוציאו לאור 'מדרש תהלים' מעוטר בפירושים^{קנ"ו}. במזמור ג נאמר במדרש: "ר' יהושע בן לוי ביקש לישב על הספר הזה ולסדרו, יצאת בת קול ואמרה לו: אל תפיחו את הישן", דהיינו לא לשנות את הסדר הישן. מתוך דבריו של ריב"ל ראה ר' אהרן משה להשיג על סדר 'ליקוטי תהלים', ואלו דבריו: "ראיתי ספר תהלים נדפס בשקלאב שנת תקע"ח והוא מסודר על פי א"ב... וכונת מחברו היה שנעשה רק כשיש ח"ו צרה לרבים או ליחיד, אזי יאמרו אותיות שמו... אבל מי שרוצה לומר תהלים על הסדר ח"ו לשנות מכפי שסידרו אדוננו דוד, ואל תפיחו את הישן". רבי מרדכי גימפל הוסיף כמה מילים חריפות יותר: "ולפי דעתי נראה כגחלת עמומה שאם ינחפוה תזיק ותשרוף, ואמר לו 'אל תפיחו את הישן', כן ספר תהלים שנעלם אורו".

בשנת תר"ג נשאל על כך הגאון רבי שניאור זלמן אושינסקי אב"ד כמה קהילות בליטא ובסוף ימיו כיהן כרב בוילנא^{קנ"ז}, ובתגובה ערך מכתב מקיף ויטודי ביותר בנידון זה. בראשית דבריו רצה להמליץ ע"י חשיבות פסוקים מסודרים על פי א"ב, והביא כמה מאמרי חז"ל כאסמכתא לכך. אולם בהמשך דבריו האריך בבקיאות עצומה מספרי חז"ל וקדמונים שאיסור גמור לנהוג כן, ומנהג זה עושה כוחא ואיטלולא מספר תהלים: "ע"י אמירת תהלים הוא מתקן תיקונים עצומים בעולמות עליונים ועושה רושם ונפשו מתלהבת לאמונה וליראת ולאהבת ה'. משא"כ בס' ליקוטי תהלים, אין לשום קורא שום התדבקות והתקשרות אחד לחבירו, אלא כזורק קטניות לכותל ומגונה הדבר בעיני הרבה מאוד לפי הפשט הפשוט... והעיקר שזהו דבר שלא נזכר בחז"ל ובמדרשיהם". ואף על פי שמצאנו חשיבות בסדר א"ב: "היינו מה משסידר דוד המלך ע"ה בעצמו, או מה שפייטנים שהיו גדולי קדמונים סדרום בעצמם כל עיקרי אותן הדברים כפי ראות עיניהם, אבל לא כן מה שבאו אחרוני אחרונים וסדרום בלא הוספה וגרעון... משא"כ כשמבלבלים את אותן הדברים המה כחושך ולא אור". בהמשך מנסה ליישב כמה סגולות מקדמונים הנעשות ע"י אמירת פסוקים שונים^{קנ"ח}.

אחריו תמה הגאון רבי שמעון סופר אב"ד ערלוי על החיד"א שהביא סגולות לומר פסוקים על מכות וכוויות. "הלא איסור מפורש הוא ביו"ד לקרות פסוק על המכה או חולי

^{קנ"ד} עיני ישראל, ווינא תקפ"ב, מסכת שבועות, דף טו ע"א מדפי הספר. ספרו מעוטר בהסכמותיהם של ענקי הרוח בהונגריה: החת"ס, רבי דוד דייטש, ר' חיים דייטשמאן אב"ד טרעביטש, ר' קאפל חריף אב"ד ווערבוי.

^{קנ"ה} בן רבי יעקב מאיר פאדווא אב"ד בריסק.

^{קנ"ו} 'מדרש תהלים עם באור הרא"ם, ונלווה עליו תוספת באורים והגהות מאת רבי מרדכי גימפל ונקראים בשם באור הרמ"ג', וווארשא תרכ"ה.

^{קנ"ז} לא מצאתי עליו פרטים.

^{קנ"ח} מצב הישר, ביאור לזוה"ק, וילנא תרמ"ז, ח"ב, סי' כז.

גם בלא ריקה... והוא איסור חמור שאין לו חלק לעוה"ב, וראה רמב"ם הלכות מזוזה כמה הגדיל עון זה מאוד, ורק להגן שרי"קנט.

באותו סגנון כתב הגאון רבי חיים ישעיה הכהן האלברסברג אב"ד וויסוקי, מחסידי בעל 'דברי יחזקאל' משינאווא, המפורסם בסידורו 'ישועות ישראל' בו קיבץ ואסף תפילות וסגולות שונות, שרבים מהם בנויים ע"י קריאת פסוקים המסוגלים לצורך מיוחד. רבי חיים ישעיה תמה על כך, שהרי סתימת דברי ראשונים ופוסקים שהוא אסור בהחלט. למרות שמצאנו היתרים שונים "באמירת כמה מזמורי תהלים דרך בקשה שירפא אותו הש"י, כמו שנוהגים העולם", אבל "אם מייחד פסוק או מזמור ואומר אותו בדרך סגולה להתרפאות בו מאיזה חולי, אסור". ולכן בא לידי מסקנה: "מה שנוהגים לומר פסוקים מן מזמור קי"ט על פי אותיות שם החולה, זה נקרא מתרפא בפסוקים, ואינו מותר רק במקום סכנת נפשות"קס.

הגאון רבי יוסף ראזין אב"ד דווינסק "הראגטשובער" נשאל מאת הג"מ רבי מנחם מנדל לנדא אב"ד זאווערציע, האם שרי לקרוא שם של פלוני לפי האותיות במזמור קי"ט. הראגטשובער ענה באיסור מוחלט, משום שתי סיבות. ראשית מטעם שאסור להפסיק באמצע הפרשה כמבואר בברכות דף יב ע"ב, ועוד "אסור לעשות שם שמים לסימן ונוטריקון עיין ב"ב קסא ע"ב, לא חציף אינש"קסא.

ידוע על גדולי ישראל שבמקרה שבאו אליהם להעתיר בעבור חולה שיתרפא, הקדישו מלימודם לרפואת החולה^{קסב}, ולמרות זאת קבע רבינו בעל הפמ"ג שהתורה מרפא רק רפואת הנפש. ואלו דבריו: "במשלי (ג, ח) רפאות תהי לשרך וכו' ולכל בשרו מרפא. היינו ממילא, כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו, אבל אתה אסור לעשות רפואה בדברי תורה. ומה שכתב דברי תורה לא ניתן לרפאות הגוף, כי אם לנפש, היינו תלמיד חכם בעל תשובה מתרפא עצמו בדברי תורה, כמבואר. ועוד אפשר, כי דברי תורה אין מרפאין כלל הגוף, רק אין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה, ועוסק בתורה – ה' עמו, ויסורים בדילין מפני ה'. וז"ש כי אני ה' רופאך, והבן".

וכבר הקדימו מהרש"א בשבת (סז ע"א), שהאיסור של הלוחש על המכה הוא כשמתכוון לחולי הגוף, אבל המכוון לחולי הנפש וממילא יתרפא הגוף, מותר.

*

^{קנט} שו"ת התעוררות תשובה, בודפסט תרפ"ג, ח"א, סו"ס קצח.
^{קס} סידור ישועות ישראל, לובלין תרנ"ט, חלק זר זהב, לפרשת משפטים, דף כב ע"א; הביאו הגאון רבי שבתי ליפשיץ ראב"ד אורשווא, בהקדמה לספרו 'סגולות ישראל' מונקאטש תרס"ה, והוסיף לתמוה קצת על "המקובל מפי רבותינו לומר על כל צרה שלא תבוא ליקוטי תהלים" כמ"ש מן החיד"א".
^{קסא} שו"ת צפנת פענח, ח"ב, סי' סו. וראה עוד מאורי אור (לעיל הע' שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת). המכה על דקדום של הני נשים המשנים את צורת הפסוקים מזכר לנקבה. וכן יש שאומרים חצאי מזמורים, ועוד.
^{קסב} על תפילתו של הטי"ז מוסר רבי חיים מוואלוז'ין, רוח חיים פ"א מ"א; על רבי יעקב מליסא בעל הנתבות, דור דעה, עמ' קפה. הרב ממאגלינצא (שפתי צדיקים, עמ' כה) סיפר כגון זה על הב"ח, שאם בא חולה תוך ד' אמותיו בעת שהיה לומד, מיד היה נתרפא, וכע"ז על חתנו הטי"ז.

אפשר להסביר – בדרך אפשר – את התנגדותו החריפה של בעל 'שב יעקב' ל'לקוטי תהלים' בפן שונה לגמרי, והוא קשור להתנגדותו העיקשת בכת ש"ץ ימ"שקסג, ובכלל היה קנאי נגד מהרסי הדת ולמחדשים קסד.

כידוע שכת זו התעסקו רבות באמירת מזמורי תהלים, (בפרט בפרקים בהם מצאו רמזים לדעותיהם הכוזבות קסה) יתירה מזאת הם גם קראו והכריזו בעתים תכופות פסוקים אחדים, וגם קטעי מזמורים קסו. רעיון זה דומה מאוד ומזכיר את הנהגותם, ולכן כדי לבער את הקוצים יצא נגד הלקוטי תהלים בחרי אף.

*

שמה אפשר לשער שהשואל הוא ר' משה קאצינלבוין אב"ד מדינת אנסבאך, רם היח"ס. נולד בשנת ת"ל, בהיותו בן כ"ד התקבל לאב"ד פודהייץ. בשנת תס"א התקבל למורה בפירודא, עד שנת תע"ה, אז עלה ונתקבל לאב"ד במדינת אנסבאך, והיה איתן מושבו בשוואבך, שם כיהן עד לפטירתו בשנת תק"ד.

בנו ר' נפתלי צבי היה תלמיד מובהק של רבנו בעל 'שב יעקב', אשר נתן לו את בתו יחידתו מרת פרומט לו לאשה. לימים כיהן כאב"ד מאנהיים

בנו בכורו של ר' משה – ר' פנחס אב"ד באסקוויטץ – מפורסם בספרו 'יש מנחילין'. ותמך לכך מהתקרבותו של ר' פנחס לרבנו. ברשימת ספריו – שרשם ר' פנחס לעצמו – מופיע שו"ת שב יעקב (י"מ עמ' מו), ועוד ברכו בחלום: "פעם אחת בחלומי ברכני מחו' הגאון מוהר"ר יעקב כ"ץ שהיה אב"ד פפד"מ" (י"מ, עמ' עח). ר' פנחס במכתבו משנת תק"ך אל אחיו ר' נפתלי צבי מזכיר ששמע פעם מפיו שחותרו היינו רבינו בעל שב יעקב היה מתייעץ מדי פעם עם חתנו – ר' נפתלי צבי "איש חכם ותמים בדרכיו", ולכן "אני שואל ממך מר אחי...". (י"מ, עמ' שיח). -- המתיר: עלי תמר שקלים, עמ' כט.

קסג בשנים תע"ג-תע"ד יצאו רבני אשכנז בחרב וחנית נגד ספריו של נחמיה חיון – שהושפע מרעיוניו של ש"ץ. בשנת תע"ד הוכר חרם עליו בפרנקפורט ע"י רבי אברהם ברודא. וחודש בשנת תפ"ו על ידי רבינו בגלל ספרו 'הקולות יחדלון' שהוציא לאור באמ"ד.

כן היה מראשי הנו"ג לבאר את כשרותם של ספרי רמח"ל, ולבסוף – בשנת תצ"ו – החרימו, ראה 'רמח"ל ובני דורו' לפי מפתח השמות [כן מן הענין לציין שרמח"ל חיבר ספר תהלים, בדומה לתהילות של דוד המלך].

כן מסופר שבשנת תפ"ה עבר איש אחד – בשם מרדכי מאיר מזאלקווא – דרך עיר הלברשטאט [והיה חשוד בשבתאות] ותפסו אותו שם ומצאו אצלו כתבים ושלחו אותם לפפד"מ לב"ד של הגאון ר"י כ"ץ, והנה בכתביו הכירו שהוא שבתאי ורבינו החרימו אותו "וכל כת דיליה המאמינים במומר ישמעאל שבתאי צבי" וגרשוהו משם... (גדולת יהונתן, עמ' 16, 224), את נוסח החרם פרסם, ד"ר פרלמוטר 'ואבוא היום אל העין', עמ' 40.

קסד לדוגמא: רב יעקב עמדין, מגילת ספר (מהד' ירושלים תשל"ט) עמ' 175.

קסה רבי יעקב עמדין האריך בנידון בהרבה מספריו.

קסו בספר חמד"י פרק שביעי של פסח, ביסס סדר התיקון לאומרו באותה הלילה. בהגיעו לספר תהלים, מונה סדר מסוים של מזמורים, ובהגיעו למזמור פט הוא מצה לאומרו רק עד פסוק 'ועד בשחק נאמן סלה', אותו דבר חוזר על עצמו בהנהגותיו שתיקן לליל הושע"ר; הנהגה זו אומרת דרשני, הלא דבר הוא להפסיק באמצע מזמור. והנה לאחר חיפוש מצאנו שהיא אחת מהנהגותיו של ש"ץ, כפי שמתאר היעב"ץ בספרו 'תורת הקנאות' דף ז ע"א בסדר התפלה שתיקן ש"ץ לראשיתו בליל תשעה באב. שיאמרו בתפלת ערבית מזמור פט עד 'ועד בשחק נאמן סלה'!

כן נותר תכריך גדול של ביאור לתהלים, שנכתב ע"י ישראל חזן מאדרינופול, מאנשיו של ש"ץ, וכל מזמור הוא מבאר ומרמז לשבחו של הטמא (כת"י קויפמאן 225). כן נותרו כמה ספרי תהלים מתורגמים ללאדינו ע"י כת הדונמה ש"ט.

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

החזרת לוחות ראשונות והכתרים ובנין בית המקדש השלישי משמים

בסמוך לחג השבועות היה רבינו מאחל במכתביו למיודעיו בסגנון זה: ונזכה לקבלת התורה אי"ה בגדר לוחות הראשונות. כשהוא קושר זאת עם חזרת הכתרים שניטלו בחטא העגל כמבואר בשבת דף פ"ח ע"א גבי הכתרים שניטלו מישראל בחטא העגל, אמר ר"ל עתיד הקב"ה להחזיר לנו שנאמר ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם, שמחה שמעולם על ראשם. והספרי פ' ברכה, פיסקא שני"ו. א"ל הקב"ה משה עתיד אני ליתן להם לישראל אותו זיין שניטל מהם בחורב וכו' בשבועה נשבעתי שעתיד אני להחזירו להם.

כמו כן נמצאים מכתבים מרבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל למיודעיו בם הוא מביע את תקותו שבית המקדש השלישי ירד מן השמים בחג השבועות עפ"י הגמ' בשבועות דף ט"ו ובלשונו: ובאמת לפי המבואר בשבועות דף ט"ו ע"ב בס"י י"ל דבנין לע"ל אי"ה במהרה יהיה בשבועות בעצרת, דאז יוכל שיהיה בי"ט ע"ש ברש"י ותוס', ועיין רש"י ר"ה דף ל'קסח וסוכה דף מ"א קס"ט וכיון שאפשר שיהיה בי"ט שוב יהיה בעצרת כדי לחנכו בשה"ל [- בשתי הלחם] כמבואר בשבועות הנ"ל לק"ע, ובה"ל [- ושתי הלחם] הוה ג"כ גדר ב' לחות עיין מנחות דף י"ד ע"ב הכתוב עשן גוף אחת ושני גופין ע"ש, ועיין דף צ"ד נאפית אחת אחת, ומ"מ מעכבין זא"ז [- זה את זה] מנחות דף כ"ז, וכמו ב' אבנים של איפוד, אמן כן יה"ר. [מקורות: (הקטע הראשון נמצא במכתבים רבים) שו"ת צ"פ החדשות ח"ב מכתב ח' וראה גם בח"ג מכתב ב']

^{קס"י} אלמה לא, אפשר דמקדש בשתי הלחם בעצרת, משום דלא אפשר, היכי נעביד, נבניה מאתמול וניקדשיה מאתמול, שתי הלחם בשחיטת כבשים הוא דקדשי, נבנייה מאתמול וניקדשיה האידנא, בעינן קידוש בשעת הבנין, נבנייה ביום טוב ונקדשיה ביו"ט, אין בנין מקדש דוחה יו"ט, נשבקה לבתר הכי ונבנייה וניקדשיה, איפסילא ליה בלינה, נבנייה ממעלי יומא ונשייר ביה פורתא עד דקדיש יומא לאלתר נגמריה וניקדשיה, אין בנין בית מקדש בלילה דאמר אביי מנין שאין בנין בית מקדש בלילה שנאמר וביום הקים את המשכן, ביום מקימו, בלילה אין מקימו, הלכך לא אפשר ע"כ. וכתבו שם תוס' בד"ה אין בנין בית המקדש בלילה, וכן אינו דוחה יו"ט והקשו שם תוס' דגבי הדתנן יום הנף כולו אסור קאמר התם דאיבני בלילה איבני בחמיסר ותירצו דהיינו בית מקדש דלעתיד שהוא עשוי מאליו בידי שמים כדכתיב מקדש ה' כוננו ידיך כו' ע"כ.

^{קס"ב} ל' ע"א ד"ה לא צריכא, כתב רש"י להקשות [כקושיית תוס' בשבועות כדלעיל] ותירצו דבנין העתיד לבא בידי שמים הוא.

^{קס"ג} ע"א. ד"ה א"נ. אבל המקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים כו'. [מכל הני מבואר דבנין דלעתיד לבא יבא מהשמים, א"כ שייך שיבנה ביו"ט, וא"כ יהי' ביו"ט בעצרת מחמת שני הלחם שמחנכו].

^{ק"ד} [וכן חידש במעין החכמה פ' תרומה במצות בנין בית הבחירה. ובשו"ת ראשית בכורים ח"ב סי' ד' עמ' קכ"ג הקשה למה אין מפרשין בתענית כ"ו ע"ב שם שניהם על שבועות ועל בנין דלעתיד ע"ש. - רא"מ באקאן].

חכמת רות בליקוט השבלים

פרק ב פסוק ה. וַיֹּאמֶר בְּעֵז לְנַעֲרוֹ הַנֶּצֶב עַל הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנְּעֶרָה הַזֹּאת:

רש"י למי הנערה הזאת. וכי דרכו של בועז לשאול בנשים אלא דברי צניעות וחכמה ראה בה שתי שבלים לקטה שלשה אינה לקטה והיתה מלקטת עומדות מעומד ושוכבות מיושב כדי שלא תשחה (שבת דף קי"ג):

כשהרוגצ'בער זצ"ל היה בריגא זכה אבי הרב יחזקאל חנוך הענך ז"ל לראותו ואף זכה פעם להביא לו את הספרים שנהג לקחת עמו ללימודו, וקיבל על זה ברכות ממנו. פעם בהכנסו אל המרפסת בה נהג הרוגצ'בער לשהות, שמע מהסובבים את הרוגצ'בער, כי זה עתה אמר ביאור נפלא על ענין זה.

כי הנה מקשים למה נחשב דבר חכמה, הרי כן הוא הדין. ועוד, הרי ראתה שכולם לקחו רק שתיים ולא שלש. והשיב הרוגצ'בער דהנה ענין זה כמה הוא לקט זהו מחלוקת ב"ש וב"ה אם שתיים או שלשה ותלוי בלימוד הדרשות. אם מלעני ולגר תעזוב אותו, אם מליתום לגר ולא למנה. ורות היתה גיורת אלמנה ויתומה (עיין מהרש"א בשבת שם שכתב כן), וא"כ מודו ב"ש דיכולה ליקח שלשה וא"כ הלא אין זה דבר חכמה אלא טיפשות. אלא ביאר הרוגצ'בער דמה שאמרו חז"ל דלקחה שתיים פירושו דמתחילה כשהלכה עם כולם לקחה רק השתיים, גם מפני מראית העין, וגם כדי שלא תפסיד השתיים שמגיע לה כמו שאר עניים וגרים. אבל אח"כ כשעזבו כולם ונשאר בשדה השלש שלא יכלו האחרים לקחת לקחה גם אותם מכח הדין המיוחד לה שיכולה לקחת השלש. [מפי הרב שמואל לנגזם שליט"א קע"א]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגצ'בער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

הבינה והקדושה – בחדא מחתא

כתב הרמח"ל, ענין ספירת העומר הוא, כי חמישים שערי בינה נבראו בעולם, והשגת משה רבינו ע"ה היתה תשעה וארבעים שערים, ועצמות הבינה, היא שער החמישים, לא השיג, והם תשעה וארבעים ימים של ספירת העומר, וביום החמישים ניתנה התורה.

כי כמו שיש תשעה וארבעים שערים של בינה וקדושה, כן יש תשעה וארבעים שערים של טומאה, ואת זה לעומת זה עשה האלקים, יצר טוב ויצר הרע, זה בטהרתו וזה בטומאתו, בבחינות מחולקות, כחות הטומאה כנגד כוחות הקדושה.

וכשישראל היו במצרים היו שקועים ומלוכלכים בתשעה וארבעים שערי טומאה, והוצרכו לצאת מהם, ורצה הקב"ה להוציא את ישראל מהם ולהכניע המ"ט שערי טומאה בהדרגה, ע"י שהאיר עליהם כנגד כל שער טומאה את שער הקדושה המקביל, בכל יום ויום שבין א' דפסח לשבועות.

ותקון זה מתעורר מחדש בכל שנה על ידי ספירת תשעה וארבעים יום לעומר מבין פסח יום היציאה עד שבועות יום מתן תורה, שהוא הארת שער החמישים דבינה וקדושה על ישראל. עכ"ל קדשו של הרמח"ל.

והנה אין אתנו יודע עד מה בענינים אלו, אבל לקטנות שכלינו רואים אנו את גודל מעלת הימים האלה, וגודל מעלת התיקון שמתחדש בהם. ולואי ונוכה למשהו מן המשהו...

ויש להתעורר מכלל הדברים, דהנה הרי כשכלל ישראל יצאו ממצרים, היו שקועים במ"ט שערים דטומאה, ובימים הללו יצאו ממ"ט שערי טומאה למ"ט שערי קדושה, ויש לומר דהא בהא תליא, שכאשר האדם זוכה לצאת מן הטומאה, על ידי זה גופא נכנס הוא לשער הקדושה, ועל כל יום שיצאו משער דטומאה נכנסו גם כן לשער הקדושה שכנגדו. וזו הערה נפלאה לדורינו שלדאבון לב כל ירא וחרד לדבר השם, רבו שערי הטומאה וההבל, אמנם זאת נחמתינו, כי כל יציאה משערים הללו דטומאה, גוררת אתה כניסה לשערי קדושה, וכמה חיזוק ניתן לקבל מזה. ובאמת זה שייך גם כל השנה, והבן.

ובזה נבין אמרם אדם מקדש עצמו מלמטה מקדשים אותו מלמעלה. והיינו שעל האדם לקדש עצמו במובן זה, שהוא פורש מהבלי העולם, ויוצא על ידי זה מדרך הטומאה, ואולם מן השמים מסייעין אותו להיכנס לשערי הקדושה, שזהו מעבר ליכולת האדם, וזהו מקדשין אותו מלמעלה. ודו"ק.

ועוד רואים ולמדים מדברי קדשו של הרמח"ל, שהבינה והקדושה בחדא מחתא מחתינהו, ולפי"ז הצד השני הוא הטומאה והטפשות. וזה לנו לימוד גדול ונורא, כי מצד אחד נמצא החכם, ואילו הרשע הוא בצד השני והוא היפך החכמה, ויצר הרע הוא מלך זקן וכסיל. כי הבינה והקדושה תרי ריעין אינון דלא מתפרשין, וכן הטומאה וטמטום הלב. הבנת התורה היא מסוד הקדושה, וטמטום הלב משורש הטומאה.

ובודאי עלינו להשתדל להכנס לשערי הבינה ועי"ז יוצאים משערי טומאה. והבינה היא ע"י עמל התורה, וע"י ביטול עניני העולם שהם שורש הטומאה והטמטום. ושורש הכל הוא להתאמץ שהשפחה לא תירש גבירתה.

כי באמת אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד וזהו עיקר הכל, והבלי עולם הזה מעלתם רק כאשר הם שפחות לתורה, אבל אם שפחה יורשת גבירתה, והאדם חושב עניני העולם לתכלית בפני עצמו, הרי זה כאילו השפחה יורשת גבירתה. ובזה יובן מה שאמרו, אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה.

והנה דוד המלך ע"ה אמר, טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, וצ"ע איזה דמיון הוא, הא ר"ל קרי אנפשי' ועזבו לאחרים חילם, כשעזב קבא דמוריקא, וצריך לומר דגם כאשר הם סיוע לתורה, מ"מ אמר טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף. כי עיקר הכל הוא לימוד התורה ועמילות בתורה, וזהו שאמרו עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי. והבן מאד.

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

אשר בחר בנו מכל העמים וחיי עולם נטע בתוכנו...

ואחרים יכנסו יותר אל הקדש, דהיינו, למוד התורה הקדושה. (מתוך הקדמת ה"מסילת
ישרים")

התורה מלמדת אותנו, שכאשר אנחנו רוצים להתרחק מדבר מסוים, הדרך היא להבדיל
ולהפריש את עצמנו מהדבר ההוא לחלוטין. שלא נתקרב אליו 'בין במעשה בין בדיבור',
ואז נזכה 'שלא יעלה זכרה בלבבנו לעולם'.

וכך יש להתנהג לא רק בענין עבודה זרה, אלא בכל דבר-מיאוס וגנאי; צריכים לעשותו
מוקצה עלינו, ולברוח ממנו עד הקצה האחרון! התוצאה תהיה, שגם אם בשלב מסוים
יתגבר עלינו היצר, אבל הנקודה הרחוקה שבה אנחנו ממוקמים מהדבר ההוא, תשמור
עלינו שלא ניגע בו ולא נתקרב אליו יותר מדי.

סיפר אברך, בוגר ישיבת סלבודקה: זכורני מעשה שהיה, כאשר ראש הישיבה שלנו,
הגאון רבי מרדכי שולמן זצ"ל, התנהג באופן קיצוני בדבר מסוים, ובתחילה לא הבנתי
את הנהגתו ומדוע עשה מה שעשה; רק לאחר מכן הוא בעצמו הסביר לי, שכוונתו היתה
להרחיק אותי לגמרי מהדבר ההוא.

המעשה התרחש כאשר ליוויתי אותו לאולם שמחות, בו התחתן אחד מחבריי שלמד
בישיבה. והנה לאחר החופה, נפגש ראש הישיבה עם חבר-נעורים שלמד איתו בצוותא
בישיבת סלבודקה שבליטא. הגר"מ שולמן לחץ את ידיו בחיבה, ונראה היה שהאיש
ההוא מתרגש לנוכח המפגש המפתיע, עם מי שלא ראה את פניו שנים רבות. "מה
מעשיך כיום?" – שאל החבר את ראש הישיבה, והגר"מ השיב שיש לו ישיבה בבני ברק,
ובה מאות תלמידים.

"ובמה אתה מתעסק?" – שאל הגר"מ את חבר-הנעורים שלו. הלה יישר את צווארונו,
הגביה את עצמו קמעה, והשיב בנימה של יהירות: "מה, וכי אינכם יודעים? אני מכהן
כשר הדואר במדינת ישראל".

ראש הישיבה עשה את עצמו כמי שאינו מאמין, ושאל: "מה, אתה בסך-הכל מחלק
דואר? מה שקרוי כיום דוור?! זה מה שאתה עושה?! א-פאסט טרעגער?!" החבר היה
בטוח שראש הישיבה לא שמע את מה שאמר, וחזר שוב בקול רם, כשהוא מציג את
עצמו כשר הדואר במדינת ישראל.

והגאון רבי מרדכי שולמן זצ"ל מגביה את קולו יותר, ואומר:

"מה הנך רוצה לומר? למדנו יחד על אותו ספסל ויצאת בסך הכל מחלק דואר"

והחבר, חוזר שוב ושוב על כך שהוא אינו דוור פשוט, אלא שר בממשלה, שר הדואר; וראש הישיבה אינו מוכן לוותר, וגם הוא חוזר על דבריו, ומביע פליאה כיצד יתכן שמי שלמד איתו ביחד בישיבה, ייצא דוור פשוט...

ההתנהגות הזו לא הלמה למידותיו של ראש הישיבה, שכמי שהתחנך וחינך את כל תלמידיו בשיטה הסלבודקאית, נהג לכבד ולהוקיר כל אדם שניצב מולו, והנה כאן – לא די שהוא אינו מכבד את חבר-נעוריו אלא מוריד אותו מ'דרגתו', והופך אותו משר לדוור פשוט.

כששאלתי את ראש הישיבה לפשר התנהגותו, השיב לי במשפט אחד שהיווה עבורי תמרור-דרך לכל החיים: "ראיתי שכמה תלמידים עומדים סביבי, וחששתי שאתם עלולים להעלות בדעתכם שמשרתו של שר היא מעמד חשוב, ויתכן שאהבתכם לתורה תיפגם במשהו, ולא יכולתי להרשות לעצמי להתייחס אליו בכבוד"...

הגר"מ שולמן הוסיף, שחששותיו התגברו כאשר ראה את מכונית השרד הממתינה לשר שהוא בחוץ, "ולכשתצאו ותראו את המכונית, יגביר בכם היצר את חיידק-הכבוד-המדומה, וכדי שתתרחקו מכך עד הקצה האחרון, ותהבילו את ענייני העולם הזה – לא עמדה בפני כל ברירה אלא להתנהג כפי שהתנהגתי!"

ה'חינוך' מדגיש במצוה זו, להלן, עיקר חשוב, וכותב, שְׁמָה שמצאנו שהתורה מתאמצת להרחיק אותנו כל-כך מעבודה זרה, "וגודל העונש בה עד שנכפל במ"ד מקומות בתורה", ועוד – שהתורה מְכַנֶּה את הקב"ה כמי ש'מקנא' על עובדיה, אל יעלה חלילה בלבנו שיש בכך נפקא-מינה כלשהי להשם יתברך עצמו!

"כי השם ברוך הוא וברוך שמו, בין שיעבדו אותו בני אדם, או יעבדו מלאך או גלגל או כוכב או אחד מכל ברואיו, אין שום צד תוספת וגירוע נופל בזה בכבודו ברוך הוא, כי תכלית הכבוד וההוד לא נוסף ולא נגרע בשביל דבר", וכו'. דהיינו, בניגוד למה שמקובל אצל בני אדם, שכאשר אחד מקנא לרעהו בדבר-מה, הרי זה מפני שהוא חושש שהחבר ייקח ממנו את הכבוד המגיע לו, אצל השם יתברך – בודאי שהמושגים הללו לא קיימים כלל.

אבל הקב"ה "לא אויב לבריה ולא יקנא לבן אדם, כי בידו להחזירם כולם עם כל העולם לתוהו ובוהו!"

ומה שמצאנו שהתורה מכנה את הקב"ה כ'קל קנא' הוא על דרך משל, דהיינו, כאילו השם יתברך, שהוא אדון הטובה, נעשה לו לאויב ועצר ממנו כל הטובות, וכאילו הוא מקנא בו בהניחו עבודתו ועובד את אחרים".

חג שמח!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

בגדר ברכות התורה

כלל נקוט בידינו, דכל מצות עשה התלויות בזמן – נשים פטורות, ומקור הדין מבואר הוא במשנה בקידושין דף כ"ט ע"א, 'וכל מצות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבין ונשים פטורות'. והגמ' בדף ל"ד ע"א מביאה מקור לכך, מדהוקש תפילין לתלמוד תורה, וכשם שנשים פטורות מתלמוד תורה, הו"ה שפטורות מתפילין ומשאר מצות עשה התלויות בזמן.

והגמ' שם בע"ב דורשת שנשים פטורות מתלמוד תורה, מדכתיב וְלַמִּדְוָתָם אֲתֶם אֶת בְּנֵיכֶם (דברים יא – יט) - את בניכם ולא את בנותיכם, ובמשנה בסוטה דף כ' ע"א תנן, 'מכאן אומר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה ... רבי אליעזר אומר כל המלמד בתו תורה לומדה תפלות'.

ונחלקו הראשונים האם נשים רשאיות לברך על קיום מצות עשה שהזמן גרמא, דדעת ר"ת בתוס' דף ל"א ע"א ד"ה דלא, שיכולה אף לברך על מצוה זו, וכן ס"ל לרא"ש סי' מ"ט, אך הרמב"ם פ"ג מהל' ציצית ה"ט, ס"ל שאינה רשאית לברך עליהם, וז"ל שם 'ונשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפים בלא ברכה וכן שאר מצות עשה שהנשים פטורות מהן אם רצו לעשות אותן בלא ברכה אין ממחין בידן', וכן דייק האור זרוע בהל' ראש השנה אות רס"ו, בדעת רש"י בסוכה דף מ"ב ע"א ד"ה קמ"ל.

ולכאור' שורש מחלוקתם היא בגדר פטור נשים ממצות עשה שהזמן גרמא, דהא תנן בסוכה שם, 'מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזירתו למים בשבת', והטעם דלא חיישינן לטלטול ביו"ט, מסביר רש"י 'כיון דראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו ומותר בטלטול לכל', מבואר ברש"י שנשים מופקעות לגמרי מקיום מצוה זו, והא דלא חשיב מוקצה – הוא מפני שהאנשים שהם בעלי הד' מינים חייבים בנטילתם. ולכאור' כך היא דעתו של הרמב"ם, וע"כ ס"ל דאסורה לברך על מצוה זו. ואילו האור זרוע בהלכות סוכה סי' שי"ד ביאר, שר"ת מפרש את ההיתר לאשה בטלטול הד' מינים, 'כיון שהרשות בידה ליטלו ולברך עליו – תורת כלי עליו לגבי דידה'. משמע בדבריו שאף שאינה מצווה על כך, מ"מ הרשות בידה לקיים המצוה, וחשיב קיום מצוה.

ולהלכה נחלקו בזה השלחן ערוך והרמ"א, דדעת השו"ע בהלכות ציצית סי' י"ז סעי' ב', ובהלכות תקיעת שופר סי' תקפ"א סעי' ו', כשיטת הרמב"ם – דאין לנשים לברך על מצות עשה שהזמן גרמא, אך שיטת הרמ"א בהלכות ציצית שם, שהמנהג שנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא.

בגדר ברכות התורה

אלא שלכאן השו"ע סותר עצמו, דהא בגמ' בקידושין הנ"ל התבאר, שמקור הדין לפטור נשים ממצות עשה שהזמן גרמא, מכך שנשים פטורות מתלמוד תורה, דכתיב וְלַמִּדְוָתָם אַתֶּם אֵת בְּנֵיכֶם – 'את בניכם ולא את בנותיכם', ומעתה קשה על השו"ע, שפסק באור"ח סי' מ"ז סעי' י"ד שנשים מברכות ברכות התורה, והלא פסק בשני מקומות שאין לנשים לברך על מצות עשה שהזמן גרמא.

והנה מקור דברי השו"ע הנ"ל, הלא הם דברי האגור סי' ב', דכתב כן בשם שו"ת מהרי"ל (החדשות) סי' מ"ה, ומתוך שם ג' תירוצים היאך הן שייכות בברכה.

א. דאעפ"י שאשה אינה חייבת בתלמוד תורה, מ"מ רשאית היא לתלמוד תורה, ואעפ"י דאמרינן בגמ' בסוטה הנ"ל, שהמלמד בתו תורה כאילו מלמדה תפלות, הלא כבר מבואר ברמב"ם בפ"א מהל' תלמוד תורה הי"ג, דזה דוקא בתורה שבעל פה, אך בלימוד תורה שבכתב – אין בזה משום לימוד תפלות. ואף שלשון ברכת 'לעסוק בדברי תורה' – משמע דקאי על תורה שבעל פה, מ"מ אין לשנות את מטבע הברכה.

ב. כיון שהן חייבות בתפילה – ותפילה כנגד קרבנות תקנום, ממילא חייבות ג"כ בקריאת פרשת עולה ושאר הקרבנות, ומשום כך חייבות הן בברכות התורה. קעב

ג. לשיטת הסמ"ג שנשים חייבות לתלמוד את הדינים השייכים אליהן, קעג ממילא פשוט שיש להן לברך על לימוד זה. קעד

והמג"א ס"ק י"ד, הביא את תירוציו הב' והג' של האגור, וכתב עליו בביאור הגר"א, שתירוצי המג"א בשם האגור – דחויים מכמה פנים, וקרא צווח וְלַמִּדְוָתָם אַתֶּם אֵת בְּנֵיכֶם - ולא את בנותיכם, והיאך תאמר 'וציונו', 'ונתן לנו'. אלא העיקר כתירוצו הראשון של האגור, קעה דרשאות לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא.

אולם כבר נתבאר לעיל, שתירוץ זה שייך דוקא לשיטת ר"ת שנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא – אף שהן פטורות מהן, אך הלא שיטת השו"ע כשיטת הרמב"ם – שאין להן לברך על מצות עשה שהזמן גרמא, דאינן יכולות לומר 'וציונו'.

ויעוין בביאור הלכה בסוף סי' מ"ז, שאף לשיטת הרמ"א – שנשים יכולות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא, אכתי איכא נפק"מ בין תירוצו הראשון של האגור – לשני התירוצים הנוספים, דלתי' הא', הלא הן רשאיות לברך ברכות התורה, אך אינן חייבות בזה,

קעב ועיי"ש בשו"ע סי' ק"ו סעי' א', שפסק שנשים חייבות בתפילה, מפני שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא, כיון שזמני התפילות הם מדרבנן. ועיי"ש במג"א ס"ק ב' שמסביר בשיטת הרמב"ם, שמן התורה יוצאות הן ידי חובה בכל נוסח שירצו, ואפשר שאף חכמים לא חייבו יותר. ומבואר בזה דלשיטת השו"ע אינן מחוייבות כלל באמירת קרבנות, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא – אמאי מברכות ברכות התורה.

קעג וכן נפסק ברמ"א יו"ד סי' רמ"ו סעי' ו'.

קעד ועי' בברכי יוסף או"ח סי' מ"ז ס"ק ז', שהביא את הגמ' בשבת דף ל"ג ע"ב, 'כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היה שם רבי יהודה ור' אלעזר בר' יוסי ור"ש נשאלה שאלה זו בפניהם מכה זו (אסכרה) מפני מה מתחלת בבני מעיים וגומרת בפה ... נענה ר' שמעון ואמר בעון ביטול תורה אמרו לו נשים יוכיחו שמבטלות את בעליהן, ותמה הברכ"י אמאי לא אמרה הגמ' דאף בנשים שייך עוון ביטול תורה, במה שמתבטלת מלימוד דת הנשים מדינים השייכים לה, ותירץ ע"כ, דחייבם אינו מצד מצות תלמוד תורה – דודאי פטורות הן, אלא שחייבן רק למען דעת הדינים שלהן, אך אחרי שכבר בקיאות הן בדיניהן – שום אין עליהן שום סרך חיוב לתלמוד. ועי' להלן מש"כ בשם הבית הלוי.

קעה שלא הובא במג"א.

בגדר ברכות התורה

וממילא אינן יכולות להוציא את האנשים ידי חובתם, משא"כ לשני התירוצים הנוספים שבאגור, מכיון שהן חייבות בלימוד תורה דידן – ממילא הן חייבות בברכות התורה, וע"כ יכולות אף להוציא את האנשים ידי חובתם.

ומצינו ברבותינו האחרונים שתירצו ע"כ שלשה תירוצים, והצד השווה שבכולם – דברכות התורה אינן ברכת המצוות.

א. העמק ברכה בסי' א', מביא שהגרי"ז אמר לו בשם אביו הגר"ח מבריסק, ק"י דברכות התורה אינה על המצוה של לימוד התורה, אלא עיקר חיובה הוא משום התורה גופא, דתורה צריכה ברכה! וכמשמעות הגמ' בברכות דף כ"א ע"א, דילפינן לברכות התורה מדכתיב פי שם ה' אַקְרָא הָבו גְדֹל לְאַלְהֵינוּ (דברים לב – ג), וכל מי שלומד או קורא בתורה – צריך לברך. ונשים פטורות רק מהמצוה של תלמוד תורה, אבל אינן מופקעות מעצם החפצא של תלמוד תורה, ולימודם הוי בכלל תלמוד תורה, ושפיר יש להן לברך על לימודן, ק"י כיון שלא אתינן ע"ז מכח לתא דקיום המצוה כלל. קע"ח

ב. המגן גיבורים ע"ד השו"ע הנ"ל, תירץ שברכת התורה הינה ברכת ההודאה, שמודים אנו לקב"ה על התורה שנתן לנו, וכמש"כ הרמב"ן בשכחת העשין ט"ו, 'שנצטוינו להודות לשמו הגדול בכל עת שנקרא בתורה, על הטובה הגדולה שעשה עמנו בתתו תורתו אלינו, שבה הודיענו המעשים הרצויים לפניו, שבהם ננחל חיי עוה"ב'. וכמו שאמרו בגמ' בברכות דף י"א ע"ב, 'אמר רב המנונא וזהו מעולה שבברכות', ופירש רש"י שזוהי מעולה שבברכות התורה, 'לפי שיש בה הודאה למקום וקילוס לתורה ולישראל'. קע"ט וכן יש להביא ראיה לפמש"כ המאירי במגילה דף כ"א ע"ב, דאין מברכין

ק"י וכ"ה בבחי' הגרי"ז על הרמב"ם פי"א מהל' ברכות הל' ט"ז.

ק"י אולם יעוין במשנת יעקב זרעים ח"א הוספות ומילואים, דאכתי קשה, איך הן מברכות 'אשר קדשנו במצותיו וציונו לעסוק בדברי תורה', דהיכן 'וציונו' לנשים, וצ"ע.

קע"ח ובוזה תירץ קושית הטורי אבן במגילה, עמש"כ הגמ' בדף כ"ג ע"א, דאשה עולה למנין שבעה קרואים, ואפילו בסוף הקריאה שחותמת בתורה ומברכת לאחריה, ומוציאה בברכתה את כל הקרואים.

ואכן שיטת הר"ן דף י"ג ע"א מדה"ר, שבזמן שהיו מברכים רק הראשון והאחרון, והשאר יוצאים בברכתם – לא היו קורים לאשה לראשון ולאחרון, שלא היו יכולים לקרואים לצאת בברכתן.

ק"י ועיי"ש שכתב דלפי"ז יש ליישב כמה סוגיות, א. שיטת התוס' ברכות דף י"א ע"ב ד"ה שכבר, שאעפ"י שאפשר

לצאת בברכת 'אהבה רבה' יד"ח ברכת התורה, מ"מ חלוקים הם בדיניהם, דביוצא יד"ח בברכת אהבה רבה – צריך הוא ללמוד תיכף אחר התפילה, משא"כ בברכת התורה – שאי"צ להסמיך את הלימוד לברכת התורה, ומשום דכיון שברכת התורה היא ברכת שבח והודאה על התורה, ממילא אי"צ לתכוף הברכה להלימוד, דהרי הוא שבח בפ"ע –

ואין לה קשר עצמי להלימוד. ב. אמאי צריך לברך ברכות התורה בכל יום, הלא די בפעם אחת, דמכאן אילך כיומא אריכתא דמי, דהרי לא נתערטל מן המצוה כלל – דלא נפסק חיובא כלל. אולם למש"כ אתי שפיר, דבשלמא ברכה שנתקנה על עשיית המצוה, שפיר אמרינן דכיון דחיוב המצוה אין לה הפסק – אין לה שום פעולה שתחייב ברכה

בכל פעם מחדש, דהרי אין מברכין שתי ברכות על מצוה אחת, משא"כ בברכת התורה שהוא הודאה למקום, הרי מוחיב ליתן לו בכל יום תודה על תורתו. ג. תוס' שם הקשו אמאי נפטר כל יום בברכה אחת, מ"ש מסוכה – דצריך לברך על כל סעודה וסעודה. אולם למש"כ אתי שפיר, דבשלמא בסוכה – הברכה נתקנה על עשיית המצוה, וע"כ

בכל סעודה וסעודה שבא לקיים המצוה – יש עליו חובה לברך, אבל ברכת התורה – הלא אין עיקרה על עשיית מצוה של לימוד התורה, אלא היא הודאה ושבח למקום, וממילא בכל יום די בהודאה אחת. ד. המג"א סי' קפ"ז ס"ק

ג', הקשה אמאי דקאמר בגמ' בברכות דף מ"ט ע"א, 'דאמר רב חננאל אמר רב לא אמר ברית ותורה ומלכות יצא ... תורה ומלכות לפי שאינן לא בנשים ולא בעבדים', והקשה המג"א הלא הן בכלל תורה, דהא מברכות הן ברכות התורה. אולם למש"כ אתי שפיר, דבאמת אינן בכלל לימוד התורה, שהרי פרט לך הכתוב 'בניכם ולא בנותיכם',

והא דמברכין ברכת התורה – הוא שנותנים הודאה על הדינים והמצוות שנתן להן.

בגדר ברכות התורה

על המצוה שאינה מוגבלת בזמן, כמו הגדה – דכל המרבה הרי זה משובח, ותלוי ברצון האדם, ברצונו מקצר וברוצונו מאריך בה, וא"כ קשה אמאי מברכין ברכות התורה – הלא לימוד התורה בודאי אין לה קצבה ואינה מוגבלת, וע"כ משום דעיקרה הוא ברכת ההודאה והשבח.

וכיון שנשים גם שייכות בכלל התורה – שצריכות ללמוד דינים שלהן, ממילא יש להן להודות לו יתברך על הטוב שעשה עמהן בנותנו להן תורתו – כמו אנשים. ועי' בדברי הטור סי' מ"ז, מש"כ על ברכת 'אשר בחר בנו', וז"ל: 'ויכוין בברכתו על מעמד הר סיני אשר בחר בנו מכל העו"ג וקרבתו לפני הר סיני והשמיענו דבריו מתוך האש ונתן לנו את תורתו הקדושה שהיא בית חיינו כלי חמדתו שהיה משתעשע בה בכל יום'. וכתב הב"ח על דבריו, 'ברכה זו השניה – אינה כי אם הודאה ושבח על מה שנתן לנו תורתו כלי חמדתו מתוך האש, להורות על קדושתה ורוחניותה, ובחר בנו מכל האומות וקירבתו לפני הר סיני'.

ג. בשו"ת אור לציון ח"ב פרק ד' תשובה י', כתב לחדש שברכות התורה הם בכלל 'ברכות הנהנין' קפ וכל מי שלומד תורה צריך לברך.

והוכיח כן משתי גמ' במסכת ברכות: א. בדף כ"א ע"ב, 'אמר ר' יוחנן למדנו ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר ... ומה מזון שאין טעון לפניו טעון לאחריו תורה שטעונה לפניו אינו דין שטעונה לאחריה'. וק"ו זה צריך ביאור, דאי נימא שברכת התורה היא ברכת המצות, א"כ מה ענין ברכת התורה לברכת המזון – שהיא ברכת הנהנין. ב. בדף מ"ח ע"ב, 'ברכת התורה מנין אמר ר' ישמעאל ק"ו על חיי שעה מברך על חיי עוה"ב לא כ"ש', ולכאוי קשה מה ק"ו הוא מברכת הנהנין לברכת המצות. וע"כ שאף ברכת התורה היא על ההנאה, וע"כ למדים ק"ו מברכת המזון, וניחא נמי שאף נשים שייכות בזה, ויכולות לברך ברכת התורה.

ודברים מעין אלו כבר מצינו בהקדמה לספר אגלי טל, וז"ל שם 'מה ששמעתי קצת בני אדם טועין מדרך השכל בענין לימוד תוה"ק, ואמרו כי הלומד ומחדש חדושים ושמח ומתענג בלימודו - אין זה לימוד התורה כ"כ לשמה, כמו אם היה לומד בפשיטות - שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצוה, אבל הלומד ומתענג בלימודו הרי מתערב בלימודו גם הנאת עצמו. ובאמת זה טעות מפורסם, ואדרבא כי זה היא עיקר מצות לימוד התורה להיות שש ושמח ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעין בדמו, ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה, ובזוה"ק דבין יצר הטוב ובין יצר הרע אינן מתגדלין אלא מתוך שמחה, יצר הטוב מתגדל מתוך שמחה של תורה ...'.

^{קפ} עי' בירחון הפרדס (ארה"ב) שנה מ"ד (שנת תש"ל) – הלכה וחידות' סי' ע"ז, דבב"י סי' מ"ז מביא את תמיהת שו"ת הרשב"א ח"ז סי' תק"מ, מדוע איננו מברכים על התורה לאחריה, ות"י הרשב"א דברכת התורה היא ברכה על מצוה, ולא מצינו ברכה לאחריה – על מצוה. אולם לפמש"כ דברכת התורה היא ברכת הנהנין, אכתי קשה אמאי לא מברכין לאחריה, (ועי' בלבוש סעי' ו', דהא דלא מברכים על התורה בסוף היום, הוי משום שמחויבים להרהר בה עד שירדם, ואכן הברכה הראשונה בבוקר על התורה, היא ברכה לאחריה - על הלימוד של אתמול (!), ותיירץ שם דלא שייך לומר שתורה תהא טעונה ברכה לאחריה, ומשום דלא שייך בתורה 'כדי שביעה', דאדרבה ככל שלומד יותר – כך הוא צמא יותר לתורה.

בגדר ברכות התורה

ועיי"ע בפירוש רבנו אברהם מן ההר נדרים דף מ"ח ע"א, על המבואר במשנה שם, שהמודר הנאה אסור ללמוד בספרים של המדיר, ויש שמקשים הלא מצוה היא – ומצוות לאו ליהנות ניתנו, קפ"א ותירץ דלא שייך טעמא דמצוות לאו ליהנות ניתנו – אלא במצוה שהיא תלויה במעשה, שכשהאדם עושה אותה – אינו מתכוין לדבר הנאה, שאינו עושה אותה להנאת גופו, אלא לעשות מה שנצטווה מאת השם, אבל מצות לימוד – שהוא ענין ציור הלב וידיעת האמת, עיקר הציווי הוא כדי לצייר האמת ולהתענג וליהנות במדע לשמח לבבו ושכלוקפ"ב ... הלכך לא שייך למימר במצות תלמוד תורה דלא ניתן ליהנות, שעיקר מצותו היא ההנאה והתענוג במה שמשיג ומבין בלימודו. קפ"ג

כעיי"ז מבואר גם בדברי הלבוש או"ח ריש סי' מ"ז, שכתב 'קודם שיתחיל ללמוד או לומר דברי תורה – יברך ברכת התורה, ומאד מאד צריך ליוזר בה להראות שהתורה היא חשובה בעיניו ונהנה ממנה כמו שמברך על כל הנאותיו ... ולא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְלֹא הִלְכוּ בְּהַקְפֵּד – לומר שלא היו מברכים על התורה תחילה, ונראה פירושו 'הלכו' – מלשון טיול ושעשוע ... כלומר שלא חשבו לימודה לטיול והנאה'.

ולפי"ז מובן אמאי מוסיפים אחר ברכת התורה 'והערב נא' וכ"ו, מה שלא מצינו בשאר המצוות, ולאמור לעיל י"ל, דכיון שעיקר לימוד התורה הוא באופן שמתענג בה, משו"ה בקשה זו היא חלק עיקרי באופן קיום המצוה. קפ"ה

ועי' בקהילות יעקב ברכות סי' כ"ב (כ"ד), שהוסיף ע"כ דכן מוכח נמי מנוסח ברכות התורה, דהרי על המצוות – מברכינן 'אשר קדשנו במצוותיו וציונו', היינו שמברכים על מעשה המצוה, על שקידשנו לקיים את המצוה, ולא מברכינן על שברא לנו את החפצא של המצוה, כגון שופר ולולב, ואילו בברכת הנהנין הוא איפכא, שאין מברכים על מעשה האכילה שאוכל, אלא על החפצא שבראו הקב"ה, כגון 'בורא פרי העץ'. ובברכות התורה איכא שני ברכות, ברכה הראשונה היא אקב"ו על דברי תורה – שזהו סגנון של ברכת המצוות, ואח"כ ברכת 'אשר בחר בנו כל העמים ונתן לנו את תורתו' – שהוא כנוסח של ברכת הנהנין, שמברך על החפצא של התורה. קפ"ו

והעולה מהדברים, דמבואר במפרשים שלשה דרכים בהגדרת ברכת התורה, א. 'תורה צריכה ברכה', ב. ברכת ההודאה, ג. ברכת השבח.

עיינן עוד בשו"ת אור לציון שהוסיף לתרץ, שמה שפסק השו"ע שאשה אינה יכולה לברך על מצות עשה שהזמן גרמא, אינו אלא בכל המצוות, ומשום דגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, ואין שכרו של אינו מצווה – כשכרו של המצווה, נמצא שאשה

קפ"א עי' בב"י יו"ד סוס"י רכ"ד, שהביא שכן הוא שיטת הרשב"א והראב"ד.

קפ"ב כדכתיב פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמְחֵי (תהילים יט - ט), ומשו"ה אַבְל אסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים, מפני שהם משמחים לבו בעל כרחו.

קפ"ג כעיי"ז תירץ הט"ז יו"ד סי' רכ"א ס"ק מ"ג.

קפ"ד ירמיה ט - יב.

קפ"ה ולכאוי' י"ל דבקשת 'והערב נא' שייכת גם בנשים, ומשום שאשת חבר שמחה היא עם בעלה העוסק בתורה – בעוה"ז, ואף חולקת עימו בשכר הלימוד – בעוה"ב. ועי' להלן בסוף הדברים, משכב"ז במשנת יעקב.

קפ"ו אלא שאכתי נשאר בקושיא, אמאי נשים מברכות 'אקב"ו לעסוק בדברי תורה', הלא זוהי ברכת המצוות.

בגדר ברכות התורה

המקיימת מצות עשה שהזמן גרמא – אינה כמצווה ועושה, ולכן אינה יכולה לומר 'וציונו', אך גבי מצות תלמוד תורה – אף האשה שייכת כאיש המצווה, שהרי בשכר זה שמסייעת לבעלה ולבניה ללמוד תורה, חולקת היא איתם בשכר הלימוד, ומאחר ששכרה שווה לאיש המצווה – יכולה היא לומר 'וציונו'.

ועי' בשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' י"ג, שכתב להסביר שאפי"ה שייך נוסח הברכה 'לעסוק' – אף גבי נשים, עפ"י דברי המהרש"א בשבת דף ל"א ע"א, ע"ד הגמ' שם 'אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו ... עסקת בפריה ורביה', ודייק המהרש"א דלא נאמר קיימת פו"ר - אלא עסקת, דהיינו שהתעסקת במצוה להשיא יתום ויתומה. וא"כ י"ל דכיון שנשים ג"כ עוסקות בחינוך הבנים ומביאים אותם לבית הספר, א"כ הכ"נ דמברכות 'לעסוק בדברי תורה'.^{קפ"ו}

ועפ"י כתב לפרש לשון הברכה 'והערב נא ה' אלוקינו .. ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי וכ"ו', ולכאור' היכן מצינו ברכה שתקנו חז"ל שיתפללו על הבנים שיהיו לומדי התורה, וגם לשון 'יודעי שמך' – אין לו מקום כאן. אך להנ"ל י"ל דכיון שנשים מברכות על השכר שמביאות בניהם לביהמ"ד, ולכן אומרים וצאצאינו וכ"ו, א"כ הברכה כוללת גם לימוד הבנים, וגם ידיעת השם.

עיי"ע בהקדמת שו"ת בית הלוי, שכתב שיש בתלמוד תורה שני חלקים, א לידע איך לקיים את התורה, ב עצם הלימוד, ובחלק הא' – מצוות הנשים כמו האנשים. אלא שבנשים לימוד התורה הוא רק מבוא לתכלית – שהוא קיום המצוות, ולא הוי תכלית בעצמו, קפ"ח אבל באנשים הוי הלימוד גם מצות עשה בעצמו, וא"כ שייכים בב' בחינות, גם מבוא לעשיית המצוות, וגם תכלית בפני עצמו. קפ"ט

ועפ"י הסביר את דברי הגמ' בשבת דף פ"ח ע"א, 'דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, ומדויק בגמ' דהא דקשרו להם המלאכים כתרים, הוי דוקא משום שהקדימו נעשה לנשמע, אך אם היו אומרים 'נשמע ונעשה' – לא היו קושרים להם כתרים, ועפ"י היסוד הנ"ל י"ל, דאם היו אומרים 'נשמע ונעשה', לא היה במשמעות קבלתם – רק עול מצוות, אלא שמוכרחים הם ללמוד קודם - כדי שידעו היאך לעשות, והיה 'נשמע' רק מבוא ל'נעשה', והיה רק קבלה אחת. אולם כשאמרו 'נעשה' – מובן מאליו שמוכרחים ללמוד מקודם, ואח"כ כשאמרו גם 'נשמע' –

^{קפ"ו} עיי"ע בשו"ת כתב סופר או"ח סי' כ', שאשת חבר יש לה חלק בעסק ועיון התורה של בעלה, והיא מחברת הקודש מחובר לטהרה, ואף אשת ע"ה שעוזרת לבעלה לגדל הבנים ומוליכה אותם לביהמ"ד, ומסכמת ורצונה בה שיחזיק ת"ח, גם היא תזכה עי"כ, ושפיר שייך בברכת 'לעסוק בדברי תורה'.

^{קפ"ח} עי' באבי עזרי פ"א מהל' תלמוד תורה ה"א, דס"ל דבמצוות שנשים מחויבות בהן, יש עליה גם מצוה של לימוד המצוה, ומשמע דס"ל דלא הוי רק 'מבוא לתכלית', אלא הוי תכלית בפ"ע של לימוד.

^{קפ"ט} ועי' בצל"ח ברכות דף י"א ע"ב, וז"ל 'ואומר אני דבר חדש, כיון דעיקר הטעם שאין היסח הדעת מפסיק לענין ברכת התורה, הוא משום דכתיב וְהִגִּיתָ בוּ יוֹמָם וְלַיְלָה, לפי זה בנשים דמברכים ברכת התורה, כמבואר בסוף סימן מ"ז, מטעם שיכולים ללמוד תורה שבכתב, וגם בדינים שלהם, על כל פנים לא שייך בהו והגית בו יומם ולילה. אם כן אם ברכו בשחר כנהוג, ובאמצע היום אחר שכבר הפסיקו בדברים אחרים, ישבו ללמוד איזה דבר מקרא וכיוצא בזה מה שרשאים ללמוד, חייבים לברך שנית ברכת התורה, ואמנם לא מצאתי זכר בדברי הראשונים והאחרונים'.

בגדר ברכות התורה

נמצא דהוי 'נשמע' תכלית מצד עצמו ג"כ, דאף אם לא יצטרכו ללמוד משום העשיה, ג"כ ילמדו מצד עצמה, ונמצא דע"י ההקדמה – נעשה ב' קבלות של ב' תכליתים, עול מצוה ועול תורה.

יש בנותן טעם לסיים בדבריו של מו"ז במשנת יעקב פ"ז מהל' תפילה הלכה י', וז"ל 'ומברך שלש ברכות ואחר כך קורא ואלו הן: אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה, והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפנינו וכו' ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך יודעי שמך ועוסקי תורתך בא"י המלמד תורה לעמו ישראל. וברי"ף הגירסא ולומדי תורתך לשמה. ועי' בספר פרי צדיק שכ' דמצות לימוד תורה דלמידין מפסוק ודברת במ ולא בדברים אחרים, וכדאמרי' ביומא דף י"ט ע"ב, מקיימים אף בלומד שלא לשמה, דבכל ענין הרי הן דברי תורה, אבל הסגולות המיוחדות של תורה הן רק בלימוד לשמה, ולכן מקודם אומרים וצונו על דברי תורה [או כפי הנוסח לעסוק בדברי תורה], ואח"כ מבקשים והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך וכו' ונהיה וכו' ולומדי תורתך לשמה בא"י המלמד תורה וגו', והיינו דע"י הלימוד לשמה זוכים לסגולת תורה, ע"ש. והנה אפשר להוסיף ע"ז, שע"י לימוד התורה במתיקות ונועם והרגשת טעם התורה, זוכים להגיע ללמוד לשמה, וזה מה שאומרים והערב נא וגו', והיינו שיזכה למתיקות וטעם התורה, ועי"ז יזכה לצאצאים לומדי תורה, בראותם נועם התורה אצל אביהם העמל בתורה במתיקותה, וזוכין לתורה לשמה שבזה יש כל סגולות התורה'.

לתגובות: YR4295@gmail.com

חינוך

בנתיבות החינוך / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

איך מחנכים להימנע מנקמה?

שאלה:

איך אפשר לחנך ילדים להימנע מ"נקמה", יש ילדים שטבוע בנפשם ה"צדק", וכשהם רואים שפעלו כנגדם עוולה הם מתקוממים, איך אפשר להסביר להם שיחד עם זה אין לנקום ולנטור?

תשובה:

שאלת לגבי 'לחנך ילדים', וכלום בקרב מבוגרים אין את השאלה הזאת?!

אמנם, בזמן אמת כאשר יצר הנקמה בוער בהם, נראים הם כילדים, שחסר להם החינוך שינחה אותם איך להתנהג בזמן כזה.

עצתי היא אפוא, שכדאי ללמוד וללמד היטב את מצוה רמ"א בספר החינוך, וכן כדאי ללמוד את דברי הרמב"ן והרלב"ג על הפסוק 'לא תקום' (ויקרא יט יח).

אין כוונתי לזמן אמת, אלא דווקא שלא בשעת הרוגז והניסיון. בזמן שאין יצר הנקם בוער בו, ילמד זאת לעצמו וכן ילמד את ילדיו ותלמידיו. התורה היא 'מחכימת פתי', וכאשר ילמד תורה לו התורה את הדרך אשר ילך בה [בכלל חשוב לקבוע לימוד בספרי המוסר, ובפרט במצות עשה ולא תעשה שבתורתנו הקדושה].

*

ידע שהכל מאת השי"ת

כדאי להעתיק לשון החינוך:

"שלא לנקם. כלומר, שנמנענו מלקחת נקמה מישראל. הענין הוא, כגון ישראל שהרע או צער לחברו באחד מכל הדברים, ונוהג רב בני העולם הוא שלא יסורו מלחפש אחרי מי שהרע להן, עד שיגמלוהו כמעשהו הרע או יכאיבוהו כמו שהכאיבם. ומזה הענין מנענו השם יתברך באמרו (ויקרא יט יח) 'לא תקם'. ולשון ספרא (קדושים ד י): 'עד היכן כחה של נקמה, אמר לו השאילני מגלך ולא השאילני קרדמך, אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלת לי מגלך, לכך נאמר, לא תקם'. ועל כגון זה הקש כל הדברים.

משרשי המצוה. שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא. 'ומיד האדם מיד איש אחיו' לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא. על כן כשיצערהו או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי עונותיו גרמו, והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקם ממנו, כי הוא אינו סבת רעתו, כי העון

הוא המסבב, וכמו שאמר דוד עליו השלום (שמואל-ב טז יא) 'הניחו לו ויקלל כי אמר לו השם', תלה הענין בחטאו ולא בשמעיו בן גרא. ועוד נמצא במצוה זו תועלת רבה להשבית ריב ולהעביר המשטמות מלב בני אדם, ובהיות שלום בין אנשים יעשה השם יתברך שלום להם".

עב"ל.

*

על האדם לחיות את חייו במבט זה, לשנן לעצמו שכל מקרה שקורהו מטוב ועד רע הכל מאת השי"ת. שלא יכול לקרות דבר בלתי רצון השי"ת, והרע והצער שנגרמו לו אינם בסיבתו של רעהו, אלא עוונותיו גרמו להם.

אכן אין זה דבר קל להרגיל את עצמו להלך-מחשבה זה, ובפרט להטמיע זאת בנפשו כל כך עד שיזכור זאת גם ברגעי אמת.

בפרט קשה הדבר כאשר הרעה נעשתה על ידי הזולת בידיים, או שרואים בחוש את הכוח הטבעי שפעל את הרעה. אמנם, אם לומדים זאת היטב ומשננים שזו המציאות שאין עוד מלבדו - הדבר נטבע בנפש האדם.

כאמור בדברי החינוך, שינון זה הוא משרשי מצוות 'לא תקום', ולכן צריכים לדבר מענין זה באופן תדיר, ושירגיל האדם את עצמו לחיות כך, עם אור הוי"ה לפניו.

ועצתי: כל אדם לעצמו כאשר חושש שייכשל בנקמה, וכן כל אב ומלמד בעת שרואה שהילד במצב של רוגז וחושש שייכשל בנקמה, או שאמר "אנקום בו ואלמד אותו לקח", יש לומר לו: "אבל התורה אוסרת לנקום", או "בא לשאול רב", או לדחות "נדבר על זה מחר אי"ה ונראה איך להסתדר איתו". שכלל גדול הוא: לעת עתה 'שב ואל תעשה'.

כך גם בכל מקרה שהאדם אינו יודע להכריע אם נכון לעשות דבר מה, וחושש שהמעשה אינו ראוי והוא עצת יצרו, עצה נפלאה היא שיידחה את פעולתו עד שתתיישב דעתו. שאז יראה את התמונה באופן אחר לגמרי מכפי שנראית לו עכשיו. ואם קשה לו אז בשעת מעשה לוותר, מצד האנוכיות והישות שלו או מצד פיתוי היצר, יראה לשוחח על כך עם חבר ירא שמיים ונאמן, ובתפילה - 'והוא רחום יכפר עוון ולא ישחית', וד"ל.

*

נקמה הנובעת ממדת הכעס

כל האמור עד כאן, בנקמה שאינה באה משורש הכעס, אמנם לפעמים הנקמה נובעת משורש הכעס, ואז עליו לטפל בשורש הדבר, בכעס עצמו.

יש כאלו שלקויים במדת הכעס, שהיא כידוע מדה מגונה מאוד. אלו, על כל דבר קטן שאינו מתנהל כפי שרצו מיד הם כועסים, ונוטים לנקום מחמת כעסם. אם ילד גדול או מבוגר יודע שהוא לקוי בכך, ראוי שילמד בספר 'ארך אפיים', שהאדם נברא לשבר את הטבע ושם מלמד עד היכן מגיע גודל הפגם של הכועס, ומלמד איך לקיים 'והסר כעס מלבך וגו', איך אפשר להתגבר על מדת הכעס.

אם אינו חש בנוח שיראוהו לומד בגנות הכעס, כיון שמגלה הוא בכך על חסרונו, יזכור את הנזכר בתחילת השולחן ערוך שלא יתבייש מפני המלעיגים עליו בעבודת השי"ת. ובפרט יזכור שהגנות היא דווקא כאשר האדם מזניח את מדתו הרעה, ואילו כאשר הוא עובד על עצמו להשתפר – אדרבה תפארת היא לו.

רוב הבעיות בשלום בית, מקורן ממידת הכעס. "היא לא עשתה כפי שאמרת!" "היא עשתה כך", "אני אמרתי כך והיא אמרה כך", ומיד מתמלא הבית בכעס. גם רוב הבעיות בבין אדם לחבירו, התלקחות מחלוקות בין חברים, נובעות ממידה איומה זו.

כאשר הנקמה אכן נוסעת משורש הכעס צריך האדם לתקן את השורש ולא לכעוס. לדבר בנעימה ובנחת, שיישרו סביבו רוגע ושמחה, אם בבית ואם בין חבירו, ואם רואה שהמצב מתחיל למתוח שאז זמן הבחירה, לבחור לצאת מהמקום או לא לענות, בנעימה, לפי המצב והזמן כדברי הרה"ק אדמו"ר מוהר"א מבעלזא זצוק"ל א איד טאר נישט אויס פירען.

כשייגאל ממדה זו, אז תשרה אצלו הברכה בכל. שכרה האמיתי של ההתגברות ממדת הכעס היא שיזכה לעבוד את השי"ת כראוי, שהרי הכעס הוא הפכה של עבודת השי"ת, 'אל זר השוכן בגופו של אדם', 'המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו והמפור מעותיו בחמתו, יהא בעיניך כעובד עבודה זרה' (שבת קה:). 'כל הכועס אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו' (נדרים כב:).

בענין זה של גנות הכעס חשובה ההתבוננות. כאשר האדם מבין מהי הדרך בעבודת ה', הדבר מביא אותו לחירות אמיתית – להשתחרר מכל הכעסים, שהם השורש לכל הבעיות.

בכל צער שבא על האדם, ישנן לעצמו שזו קריאה אליו מאת המלך, לעוררו בתשובה או לתקן דרכיו ולשפר מידותיו. ואז יצא מהלחצים ומהצרות.

*

נעתיק לשון החזון איש בספרו 'אמונה ובטחון' (פרק א אות יא):

'יש איש מתאוה להשיב לזולתו, הפגשו עם רעהו הוא לו לחדות לב, מקבלו בסבר פנים יפות, חרד אולי לא קלע אל המטרה לפי רוח רעהו, אולי דיבר דבר שלא כהוגן, כי אין כאב לב אצלו, ככאב של פגיעה בכבוד חברו, או שחסר מרעהו חסד, ומעולם לא נפגע הוא מרעהו, כי לבו המלא אהבה תכסה על כל פשעים, והוא מוכן מראש לקבל באהבה נאמנה פצעים ונזיפות שיחלוק לו רעהו, בידעו שאין רוב בני אדם אצילי המדות, ומה אפשר לתבוע מהם, ובכל זאת רוחש לבו להם יקר וכבוד, ואין בלבו הרהורים רעים מעין זלזול בכבוד הבריות, כי תפנוקי הנפש מפנקים את בעליהם להיות משמש, למען הטוב המלא, גם בשני הפכים בנושא אחד, ולהיות מאשים את עצמו על כל שעל על חסרון השלימות בסגולת המדות, ולהיות מזכה את אחיו זכות גמורה ומוחלטת אף אם כעבות

עגלה חטאיו... יקיר הנפש דנן, אינו דורש מנפשו התאפקות יתירה, וחגירת שארית כח, נגד הרגזנות הטבעית, ונגד כאב של הלבנת פנים. **כי נפשו כבר מלוטשת ומצוחצחת, שאינה מקבלת כתמים, והוא שובע שמחות וגיל בנעימות נצח...**

*

ובשו"ת חזון איש (נו' ד):

'...מדרך התורה להחזיק שלום עם כל אדם ולהעביר על המידה, וכשם שאין ראוי לחכם לכעוס ולנקום במריע לו מתוך חולי רוח, כך אין ראוי לנקום ולשנוא את המריע מתוך חולי נפש המשכלת וחסר משקל מדות טובות. אין בין בליעל למטורף הדעת ולא כלום.'

*

נסיים בלשון הרמב"ם (בסוף הל' דעות):

'...ראוי לו לאדם להיות מעביר על מידותיו כל דברי העולם, שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי ואינן כדאי לנקום עליהם'

ומובא ב'כלי יקר' (שם):

...משל למה הדבר דומה, לתינוק המשחק ועושה מעשה נערוט באיזו בנין או איזו דבר אחר, ובא איזו אדם וקלקל כל מעשיו אשר בנה ואשר נטע. והילד צועק לפני אביו צעקה גדולה ומרה על זה, ואילו היה אביו משגיח בקולו ועושה רצונו היה הורג לזה האדם. אמנם אביו אינו משגיח בקולו כלל, כי אף אם הקטן כפי מיעוט שכלו הוא חושב שזה הגדיל לעשות לו רעה גדולה, מכל מקום האב רואה בשכלו שאין הדבר כן, ושכל מעשי הבן היו הבלים מעשה תעתועים ואינן כדאי שבעבורם יהיה לזה כאויב ומתנקם, כי כפי האמת לא עשה לו זה כלום.

כך הוא הענין בין אבינו שבשמים לברואיו, אשר לפי מיעוט השגתם במושכלות הם חושבים כי כל עניני העולם הזה יש בהם צד מעלה ושלימות, והנוגע בכבודם או בגופם או בממונם נראה להם כי הגדיל לעשות עמהם רעה, וצועקים לאביהם שבשמים שינקום נקמתם. אבל לפעמים אין הקב"ה משגיח בקול צעקתם, כשאין ברעה זו תערובת דבר הנוגע בנשמתו של אדם. כי בעיני הש"י כל הענינים אשר בני אדם מסגלים בהם בעולם הזה דומין ממש לצחוק ושחוק אשר עשה לו הילד שהזכרנו. על כן אין הקב"ה משגיח בהם, זולת בזמן שעל ידי מאורעות שבגופות יגיע לו ביטול תורה ומצוה, או הנקמה נקמת ה'.

*

אזהרות רבות וחמורות מובאות בפוסקים האחרונים על החובה לדקדק היטב בטיב הכוונה של הנקימה והנטירה, ולהישמר מהבחנה מוטעית.

הרי מדובר בלאוין דאורייתא, והאדם נוטה לרמות את עצמו ולכסות כוונותיו הרעות.

איך מכינים לקראת חג השבועות?

ובאמת יש להתרחק בתכלית מכל פעולה או מניעת פעולה שיש ספק וחשד שמא הכוונה המסתתרת מאחוריה היא נקימה.

*

בשעת מעשה קשה לאדם לבחון אם כוונתו טהורה

כלל גדול: כשלבנו של האדם מוצף ברגשות קפידא, כעס, כאב, שנאה וכדו', כתוצאה מפגיעה משמעותית, קשה לו מאד לבחון את כוונותיו לאשורם, ועוד יותר קשה לו לקבוע שאין כוונתו לנקמה, אף כשיש לו שיקול אחר כגון "לתועלת" וכיוצא בו.

השיקולים הפסולים נדחפים ונכנסים בכח, ותמימות היא להיתלות בכוונות טובות. רק כעבור זמן נשקטת המיית הלב הפגוע, ואז מסוגל האדם לעבור לשיקולים הגיוניים.

כמו כן, אם הפגיעה היתה מתחילה קטנה ולא משמעותית כל כך, ולא עוררה רגשות לב סוערים, בזה נאמרה תורת השיקולים ומבחני הכוונות: "ועכשיו שנברא [האדם] יפשפש במעשיו ואיכא דאמרי ימשמש במעשיו".

*

המעביר על מידותיו ממשוך על עצמו רחמים

זכור הכלל: "כל המעביר על מדותיו מעבירים לו כל פשעיו" ומבואר בספר דרך ה' **לרמח"ל** (ד, ה) שזאת מפני מדה כנגד מדה – כמו שהוא מוותר, כך יוותרו לו. נמצא שמתנהגים עמו ברחמים, וזה עצמו מדת המשפט, עי"ש.

מי לא צריך לרחמים גדולים, בפרט בימינו שאין בית שאין בו צער רח"ל.

בעוה"ר ישנו כל כך הרבה כאב לב, וכל אחד ואחד לוחם את מלחמת ה' ופעמים רבות גם כשאין זה המעשה הנכון עבורו מצד תפקידו, שרק מיסב לו כאב לב ומבטלו מתלמוד תורה ומיישוב הדעת, וגוררו להיות בעל תכונה רעה כלפי אחרים.

על זה כבר נאמר 'ה' ילחם' את מלחמתו לבדו, 'ברוך גוזר ומקיים' גזירות טובות בזמן ש'ברוך מרחם על הבריות', בבחינת 'ואתם תחרישון', לקבל הכל באהבה ובנחת, אז תתעורר מדת הרחמנות באור חוזר.

*

איך מכינים לקראת חג השבועות?

שאלה:

איך מכינים ילדים לחג השבועות, האם לספר להם גם על העניינים הגבוהים של ההשגות שהיו בקבלת התורה אף שלא יוכלו להבין ולהשיג זאת עדיין?

תשובה:

שאלתך התקבלה בשמחה רבה.

בעצם הנך שואל שתי שאלות חשובות:

- א. באיזה אופן עלינו להכין את בנינו ותלמידינו לחג השבועות הבעל"ט?
ב. האם לספר ללמד להם גם על עניינים גבוהים, ההשגות שזכינו אז במעמד העילאי – מעמד הר סיני?
*

רגילים לשאול כל פעם "איך נחנך את ילדינו", אבל לפי האמת השאלה היא עלינו, עד כמה אנחנו מקושרים עם האמת, עם המציאות. כאשר אנו נהיה מקושרים עם האמת והמציאות ממילא יימשך הדבר גם לילדינו ולתלמידינו, ולפעמים אף לסובבינו.
*

ההכנה לחג השבועות - מדאורייתא

ראשית אפתח במרגניתא טבא מפיו של הרבי הזקן מאמשינאוו ארה"ב זצ"ל (אמרי קודש): **ההכנה לקבלת התורה היא התורה עצמה**. שבועות אינו כשאר מועדים, אלא הוא מועד שאין לו סוף. בפסח – אחר היום-טוב אין מצוה באכילת מצה, וכמו כן בסוכות – אחר היום-טוב אין מצוה בישיבה בסוכה, **אולם חג השבועות מצוותו ממשיכה הלאה כל השנה. המצוה של 'והגית בו יומם ולילה' נוהגת כל השנה, וככל שלומד יותר – יש לו שייכות למתן תורה, עכת"ד**.

גם בכל יו"ט נצרכת הכנה פשוטה, אבל לפני קבלת התורה נצרכת ההכנה באופן מיוחד, שהרי בענייני חג זה מצאנו את הפעם היחידה שהתורה הקדושה מספרת איזו הכנה נעשתה בו לקראת קבלת התורה. היתה לנו אז הכנה גדולה, מראש חודש שאז הגיעו להר סיני עד ליום מתן תורה בז' בסיון היו ימי הגבלה ופרישה, שנועדו כדי להכין את העם להיות מוכשרים לקבל את התורה. כמו כן כל ימי ספירת העומר, שכל מהותם הינה ימי הכנה לקראת חג השבועות. הכשרת הכלים והשתוקקות ליום הגדול שבו 'תואר כלה מאד נתעלה'.

רואים אנו באופן ברור, שבלי הכנה מתאימה אי אפשר להגיע למאומה, ובפרט ליום 'מתן תורה'.

*

בתורת החסידות ישנו דגש גדול על ענין "ההכנה למצוה", שהיא גדולה אף יותר מהמצוה עצמה. סמך מצאו לכך בפסוק **'ויעש המלך כדבר ממוכן'**, שמתפרש, ש'המלך' – מלכו של עולם הקדוש ברוך הוא, 'עושה' – משפיע אורות והשפעות, 'כדבר ממוכן' – במידה שבה מכין האדם את מערכי לבו.

דבר זה נכון לגבי כל מצוה שהיא, ובאופן מיוחד בחג השבועות, שכאמור ענין ההכנות לקראתו נזכר בפירוש בתורה הקדושה.

ומהי הסיבה לכך?

כי התורה היא עצם רוחני נעלה, ואינה יכולה להיאחז ב'גוף' שהוא חומר עכור, לכן כדי לקבלה צריך הכנה רבתי.

איך מכינים לקראת חג השבועות?

זה היה גם ענין הקולות והברקים שקדמו למתן תורה, להחריד את העם כדי לזכך את החומר.

אם כן, ההכנה העיקרית שנוכל להכין בה את ילדינו ותלמידינו לקראת יום נעלה זה, היא שנלמד אותם מה שהיה בימים האלו שקודם קבלת התורה, כפי שמודיעה לנו זאת תורתנו הקדושה עצמה.

משם נוכל לעורר יסודות איתן, שירגישו מעט שבמעט מאותה חרדת קודש ששררה בישראל בימים ההם בזמן הזה.

*

אחד מעיקרי ההכנה היה מיד בראש חודש סיון, והוא – ההודעה מאת הקדוש ברוך הוא על היום הגדול שהנם מתקרבים לקראתו:

א. **אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם – דת תורתנו הקדושה בנויה על ראייה חושית, ו'אין אדם מוריש שקר לבנו'.**

ב. **וְעַתָּה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקִלִּי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי – אם תעשו כן הנכם מובטחים על ידי התורה הקדושה: וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים.**

ג. **וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלֶכֶת פְּהַנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ – האושר והשמחה אשר בחר בנו מכל העמים להיות לו שרים וחשובים המשמשים לפניו.**

כהכנה לקבלת התורה יש לבאר את ענין 'העם הנבחר'. מניין הייחוס שיש לנו שזכינו לתואר נשגב זה?

ישנם אנשים שאינם מבינים די הצורך את הגדרה זו, וחושבים את את עבודת השם כעבודת פרך, ולכן הם חושבים, למה לי העול הזה?

ועוד נקודה בזה, והיא העיקרית: כאשר יהודי נכשל בחטא ח"ו ונופל ממדרגתו, לפעמים חושב הוא לעצמו שיצא מכלל 'העם הנבחר'. סבור הוא שלאחר שעשה מה שעשה נפל ממדרגתו וכבר אין לו שום מעלה ח"ו. חושב הוא לעצמו: איזה מחותן אני עם אות הכבוד הזאת? הרי אני מגושם ושקוע בעניני העולם הזה, ואיך אקרא 'בן העם הנבחר'? האם אין זה כחוכא ואטלולא? הרי אני רחוק מכל זה?

אמנם, מחשבה זו בטעות גמורה יסודה. קלישות הידיעה וההבנה בהגדרה זו של 'העם הנבחר' גורמת לחולשה ביהדות. רק באם אדם יודע ומבין את ההגדרה הזאת, יודע הוא את גדלותו וחשיבותו בכל מקום ומצב שנמצא בו, וממילא מתחזק הוא בכל תחומי היהדות ומתנהג באופן אחר לגמרי.

ביתר ביאור, הייחוס והתואר שיש לכל יהודי להיות בכלל 'העם הנבחר', אינו תלוי במעשיו, שבאם מתנהג באופן נעלה וטוב אז נחשב כנבחר של הקדוש ברוך הוא, ואם לאו מתבטל ממנו תואר זה. זה אינו נכון כלל, כי יהודי הוא תמיד בכלל 'בן העם הנבחר'.

אפילו בזמן שנמצא למטה, עדיין הוא 'בן רחים', בן אהוב של הקב"ה, במהותו ובעצמותו, ולעולם הוא מקורב אל הקב"ה. לעולם נושא הוא את תואר זה.

אספקלריא לפרשת במדבר תשפ"א

עמוד רפח

איך מכינים לקראת חג השבועות?

אמנם עבודת האדם היא להתקרב לאביו שבשמים, דהיינו להרגיש קירבה זו שיש לו אליו מצד עצם מהותו. (ע"פ מהר"ל נצח ישראל פ' יא), וזו ההכנה העיקרית למתן תורה, לדעת שאנו מיוחסים, שאנו "עם קדוש", 'העם הנבחר', אשר הקב"ה משתעשע בו. לדעת שהקב"ה מעיד עלינו לפני מלאכיו ואומר להם: 'זהו בני היקר' (שפת אמת פ' פקודי תרנ"ד ופ' בלק תרנ"ד-נ"ה).

יחוס זה לעולם אינו סר מן היהודי, כי חשיבותו וערכו של יהודי אינו תלוי במעשיו כלל. אפילו לו ייפול יהודי מטה מטה רח"ל לשאול תחתית, עדיין נשאר הוא בנו של הקב"ה ועודנו בכלל 'העם הנבחר'. נשאר הוא מקושר לקדוש ברוך הוא בעבודות של אהבה, בקשר של קיימא שאי אפשר בשום אופן להתירו או לרפותו.

מהותו של יהודי אינה כפי שמסתכלים עליה מבחוץ, אלא מעלתו היא פנימית – "ממלכת כהנים וגוי קדוש", שרים וחשובים.

*

קבלת התורה בכל שנה

חג השבועות הבעל"ט הוא היום אשר בו אנו מקבלים את התורה הקדושה. אמנם קבלתנו את התורה היתה לפני כשלוש אלפי שנה, עם זאת, בכל שנה ושנה כאשר מגיע יום זה שבו קבלנו את התורה, מתעוררים כל אותם ההתעוררויות והאורות כמו שהיו אז בזמן קבלת התורה!

וכמו שכתב ה'מאור עינים' (פרשת יתרו), נעתיק לשון קדשו:

"...איתא בכתבי האר"י ז"ל שבכל זמן מהזמנים כגון פסח שבועות סוכות, הוא נעשה בכל שנה כשבא זמן הנ"ל נעשה כמו שהיה בפעם הראשון. בפסח הוא יציאת מצרים, ובשבועות מקבלים התורה, וכן בכל זמן. ולהבין איך מקבלים התורה בכל שבועות והלא כבר ניתנה, י"ל על פי מה שאמרו רז"ל 'בכל יום יהיו בעיניך חדשים כיום שניתנה' ואת זה צריך לקבל עליו בכל שבועות". עד כאן לשונו הק'.

הוי אומר, שקדושת החג מתחדשת בכל שנה ושנה מחדש, ולכן מתעוררים אותם האורות וההשפעות, אותן התעוררויות והתרגשויות, שהיו אז בזמן שכלל ישראל קיבלו את התורה הקדושה. אמנם, בכל הנוגע להרגשת קדושת החג ולהתעוררות, אין הדבר שווה אצל כל אחד, שהרי האדם צריך להכין את עצמו שיהיה כלי קיבול נקי, כדי שיהיה לקדושה היכן לחול.

*

הכל תלוי בהכנה שהאדם עושה מקודם, כפי שנתבאר בספר הקדוש קדושת לוי (שבועות ד"ה בארבעה פרקים): "...ובשבועות זמן מתן תורתנו, כי מתעורר עלינו כך, וזמן חירות וזמן מתן תורתנו כפי מעשים הטובים וקיום מצותיו", עכל"ק.

וזו תועלתם של ימי הספירה.

איך מכינים לקראת חג השבועות?

נתבארה בכל ספרי החסידות נחיצות ההכנה בימי הספירה כדי שכאשר יגיע חג השבועות יהיה מוכן לקבל את קדושת החג, בקבלת התורה. לכן נתן לנו הקדוש ברוך הוא מתנה טובה: ארבעים ותשעת ימי ספירת העומר, שכל יום ויום מהם מהווה 'הכנה דרבה' לתקן את עצמינו בכל פרט ופרט, וכל יום מסוגל שנתקרב יותר ויותר, כדי שנהפוך לכלי מוכן ומזומן ליום הנכסף – חג קבלת התורה.

מדבריו הקדושים למדים אנו שני דברים:

ראשית: שכל מועד הוא עבורנו כמו בפעם הראשונה, "כתינוק שנולד". אם זכינו להיכנס ליום טוב, עלינו להשליך את העבר ולהיכנס כל כולנו מחדש לחג, ב'נעשה ונשמע' בלי חשבונות ובלבולים.

בעת קבלת התורה היה קטרוג "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה", אבל הקדוש ברוך הוא "בחר בנו מכל העמים", "אהבת אותנו ורצית בנו" בלי חשבונות. אהבה זו לא היתה לשעתה בלבד, אלא מתעוררת היא בכל שנה ושנה מחדש.

בדרך רמז: נאמר 'כי ראיתי אלקים פנים אל פנים', שאז במעמד הנבחר היתה הפעם היחידה שראינו פנים אל פנים את הוי"ה ב"ה (כדאי ללמוד דברי הרמב"ן בסוף פרשת בא, שם מבוארים יסודות באמונה), שהוא אלוקינו, והוא אבינו, והוא מושיענו, ואין עוד מלבדו.

בעת שאדם מתבונן בזה המחזה, ומצייר בנפשו שהשנה, שנת ה' אלפים תשפ"א לבריאת העולם, נזכה כולנו להיות במעמד הנבחר, ונשמותינו תראינה פנים אל פנים את פני האדון הוי"ה ב"ה, והוא יתברך בחר 'בי' השפל להיות עבדו – בחשבון זה והתבוננות זו יזכה ל'זותנצל נפשי' מכל הפגעים הרעים ובלבולי המוח 'אשר קרך בדרך'.

עמלק בא לרפות ידיהם מדברי תורה, רצה לקרר את עם ישראל ולהכניס בלבם ספיקות בערך של עצמם, שאינם ראויים לקבלת התורה. ומהי התשובה לכך? שהקדוש ברוך הוא בחר בנו מכל העמים, למעלה מטעם ודעת!

צריכים אנו לזכור את הכלל שאמר הרה"ק ר' שלמה מקארלין זצוק"ל:

'לא המתים הללוי-ה' – המתים כבר 'חפשים מן המצוות', אבל 'ולא כל יורדי דומה' – לא מי שיש לו ירידה חלילה צריך לשתוק, אלא: 'ואנחנו נברך י-ה' – נתאסף בתוך כלל ישראל, לא נהיה בודדים, ונודה ונברך לפני השי"ת על עצם הדבר שזוכים אנו לשרת את המלך, מלכו של עולם.

*

ושנית: כאשר מגיע ערב של חג, או כשכבר נתקדש היום, האדם מוצא את עצמו בדרך כלל שהוא יבש כעצמות היבשות. מתבונן הוא על ימי הספירה שעברו ועורך חשבון נפשו על מצבו, ורואה שלא תיקן את עצמו, ואינו כלי נקי כמו שצריך שיהיה כדי לזכות לקבל את קדושת קבלת התורה.

ומדוע כך הוא? כי כך הוא טבע נשמת היהודי, שתמיד מוצא חסרונות בעבודתו ולבו נשבר בקרבו.

חושב הוא לעצמו: אילו רק לא תיקנתי כלום בימי ספירה - ניחא, אבל גם לבי יודע מרת נפשו איך שגם הוספתי קלקול על קלקולי. אם כן איך אכנס כך ליום הקדוש הזה? עד שנופל לייאוש ח"ו, ואין לו כבר את החשק וההתלהבות לקראת עבודת היום.

לכן מוטל עלינו להתחזק, וכן לדבר על אודות כך עם תלמידינו בשפה ברורה, שהמחשבות המייאשות אינן נכונות ואינן אמתיות!

ומדוע? מכיון שברגע אחד יכולים לתקן הכל! כמו שנאמר **בספר עבודת ישראל** (לחג השבועות):

"...ועתה אם שמוע תשמעו בקולי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ (שמות יט, ה). הנה אמרו חז"ל (ב"ר כא): 'אין ועתה אלא לשון תשובה'. **כי היצר הרע בא לאדם ואומר לו היאך אתה יכול לעשות תשובה הלא אתה מלא פשעים. ובוודאי אין האמת כך, כי האדם הרוצה לעשות תשובה באמת, צריך לומר: אמת שאני מלא פשעים, ומה שעבר עבר, ומעתה אני רוצה לעשות תשובה לשוב לה' בכל לבבי. ולזה אמרו חז"ל 'ועתה' הוא לשון תשובה.**"

עד כאן לשונו הק'.

דהיינו, שגם בזמן מתן תורה היו שם אנשים שליבם היה שבור בקרבם, בזכרם שלא הכינו את עצמם כראוי.

התורה הקדושה מלמדת אותנו, שאף אם איננו מרגישים את קדושת המועד בזמנו, צריכים אנו לדעת את מציאות זו של גודל הזמן, ולהבין שהסיבה לכך שאינו מרגיש היא רק מצד שלא התכוון, לא קיים 'והכינו את אשר יביאו'.

כלל גדול הוא: 'מי שטרח בערב שבת - יאכל בשבת', ואם בגשמיות כך כל שכן ברוחניות. ההכנה הוא המפתח להשיג אפס-מה בדביקות בכל מועד, וכל שכן במעמד הנבחר, בו זוכים אנו לאור התורה ולקבלת התורה.

*

"ולא ייראה את פני ה' ריקם"

יסוד ההכנה ליום טוב הוא כפי שנאמר לגבי העלייה לרגל: **'ולא יראה את פני ה' ריקם'**, שבדרך העבודה מתפרש: עלינו להטעין את הכלים ואת מערכי הלב.

כמו כן נאמר **'ובאת שמה', 'והבאתם שמה'**, דהיינו שיביא את עצמו!

ובלשון הרמב"ם דייקו, שאם בא 'ריקם' לא קיים כלל מצות ראיה, כי זה תנאי בקיום מצוות העלייה לרגל.

כולנו קיבלנו הזמנה למעמד הר סיני מיוחד. 'היו נכונים ליום השלישי'!...

*

שבעה שבועות – כמו שבע הקפות

בשמיני עצרת ושמחת תורה נוהגים להקיף את הבימה שבע הקפות עם ספר התורה, ושמחים יחד זקנים עם נערים – 'שישו ושמחו בשמחת תורה'.

זוהי בחינת ספירת שבעת השבועות לפני חג השבועות. גם חג השבועות נקרא 'עצרת', כמו 'שמיני עצרת', לכן בשבע השבועות שקדמו למתן תורה, שבהם נטהרים אנו מכל הקליפות, מקיפים אנו שבע הקפות.

שבע הקפות הקיף יהושע את חומות יריחו עד שנפלו - כך גם כאן, שבעת השבועות הינם כ'הקפות' שעל ידיהן נופלות החומות שבין יהודי לתורה, עד שבעצרת דשבועות כבר ראויים אנו להיות קשורים עם התורה. הקשר עם התורה הוא האמצעי להיות דבוק בקדוש ברוך הוא, אורייתא קודשא בריך הוא וישראל - חד.

ואם עברו שבעת השבועות ועדיין מרגישים אנו שיש חומות המבדילות, עלינו לעמוד ולחשוב חשבונו של עולם, בעל התניא זי"ע. היה אומר, שהתורה הקדושה היא נצחית, וממילא גם שאלת השי"ת לאדם הראשון 'איכה' היא נצחית, דהיינו, שהקדוש ברוך הוא שואל את כל אדם "איפה הנך עומד בעולם?".

צריכים אנו להתעורר ולהתפלל לה' אלוקינו מעומק לבנו: 'רצוננו לראות את מלכנו'. כאשר בקשה זו נובעת מטוהר הלב, מבטלת היא את כל ההסתרים, כמו שכתוב: 'ומשה ניגש אל הערפל אשר שם האלקים', שהאלקות היא בתוך הסתר וערפל.

מה שה' אמר לשכון בערפל בא ללמדנו: "אל תפחד לגשת אל הערפל, אף ששם הוא 'אלקים' - מידת הדין, כי אדרבה, זו עבודתנו, דייקא שם לא לפחד כלל, אלא לעמוד בכל תוקף על הגובה - 'ויגבה לבו בדרכי השם'. לזכור ש'עבד אברהם אנכי', ו'אם אין אני לי - מי לי'. אז תראה שההסתר הינו אחיזת עיניים, ויזרח אור הוי"ה כזריחת השמש, והוא בדוק כמנוסה.

*

ראשית ההכנה - הכנעה

יש להיכנס לאווירה מיוחדת לקראת מתן תורה.

ראשית ההכנה היא הכנעה, ככתוב 'ויתיצבו בתחתית ההר', וכמליצת לשון חז"ל 'אפר כירה מוכן הוא' - ראשית ההכנה היא כלשון התפילה "ונפשי כעפר לכל תהיה", ההכנעה איש לרעהו.

תחילת ההכנעה היא בגאווה, בגאוותנו בגדולי ישראל אשר חיים איתנו, 'איש על מחנהו ואיש על דגלו', ועשית ככל אשר יורוך', כלשון רבינו בחיי:

"...ובאת אל הכהנים הלויים - שהם מורי התורה. ואל השופט אשר יהיה בימים ההם - אין לך אלא שופט שבימך, יפתח בדורו כשמואל בדורו. זהו לשון 'אשר יהיה בימים ההם' - אף על פי שאינו בחכמה כשאר השופטים שהיו לפניו, צריך אתה לשמוע לו.

אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכל שכן שאומר לך על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל", עכ"ל, עי"ש.

במעמד הר סיני ניתנה לא רק התורה שבכתב אלא גם התורה שבעל פה, כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר למשה בסיני.

זה לשון **חתם סופר** (תורת משה, שמות יט, ח): **'...כי הקב"ה הראה הכל למשה אפי' כל מה שתלמיד וותיק עתיד לחדש כמו שאמרו חכמינו ז"ל, אבל לא אמר רק למשה, ומשה לא הי' מוסר זה כלל עד יבוא הזמן שיתקנו כך חכמי הדור כי לכל זמן ועת לכל חפץ, ...ובזה יש לפרש שאמרו חז"ל קיימו וקבלו – קיימו מה שקבלו כבר, דקאי על דברי סופרים, שקיימו עתה כי ראו כי מרדכי לא היה משתחוה להמן ומסר נפשו, ובאמת לא הי' רק איסור דרבנן מפני מראית עין, כי גזירת המלך הי' להשתחות להמן ורק על שהיה לבוש בע"ז ונראה כמשתחוה לע"ז חלילה לכן מרדכי לא יכרע ולא ישתחוה, והקב"ה גמר עליו ועשה נסים ונפלאות אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם, וראו והבינו כי יפה עשה מרדכי, ודברי חכמינו ז"ל דברי אלקים חיים המה ברוח הקודש אשר הופע עליהם ממרום, וקבלו הכל באמונת חכמים בעשייה קודם לשמיעה כראוי וכנכון, וק"ל, עכ"ל.**

וזהו עיקר ההכנה לקבלת התורה. תחילתה בראש חודש כנאמר **'בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני'**, לרמז לענוה, משים עצמו כמדבר, ומשם התחיל התהליך. צריכים אנו להשתלב בתהליך הזה, כמו שפירשו לשון הכתוב **'בא בימים' להתאים את עצמינו לימים הגבוהים, לקחת עמנו את ימי ההכנה ליום הזה של מעמד הר סיני.**

*

כיצד מלמדים על השגות גבוהות

לגבי שאלתך השניה: **"האם לומר להם גם על העניינים הגבוהים של ההשגות שהיו בקבלת התורה אף שלא יוכלו להבין ולהשיג זאת עדיין",**

כלל גדול נקוט בידינו, שאין ללמד בנינו ותלמידינו דברים שאין לנו אליהם שייכות ואין לנו בהם הבנה. אמנם, ספרי חסידות ומוסר נלמד אותם בפנים, בלשון קדשם, כי לשונות אלו מטהרים את הלבבות. גם אם אינם משיגים את הנאמר, יש גם תועלת מוחשית בעצם לימוד זה, שידעו שיש גם דברים יותר גבוהים מהשגותיהם, שיש "העברעס". שיבינו שעדיין הם לא השיגו את כל התורה כולה, וכדברי הרה"ק **מקאצק זי"ע:** 'תורת ה' תמימה' – עדיין אף אחד לא נגע בה.

*

חירות אמיתית מהי

אסיים בנקודה למחשבה: (שהזכרתי בס"ד בשיחת התחזקות בחג הפסח של שנה זו – תשפ"א):

"רשע מה אומר וכו'..." התורה היא נצחית, ומורה היא לנו לומר להקהות את שינוי של הבן הרשע. יש לדייק, כלפי איזה 'רשע' מדברת התורה הקדושה?

רגילים לתאר את הבן הרשע מגודל שיער פרע כמו עשיו הרשע, אולם לכאורה זה לא יתכן, שהרי אם נגיד לבן רשע שכזה בימינו 'אילו היה שם לא נגאל', אמירה זו לא תרתיע אותו ולא תשפיע עליו. הוא בוודאי יענה עזות: "אכן אילו הייתי שם לא הייתי נגאל, אבל כאן הנני כאן חי וקיים", ואם כן למי מדברת התורה הקדושה? הרי כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע?

עוד פלא יש להתפלא, הן בכל ימות השנה נזהרים אנו בכל חומר הדין שלא להתחבר לרשעים, "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים" וגו', ועכשיו בליל הסדר נעשה הוא לפתע "מאן דאמר", הוא שואל והתורה מורה מה להשיב לו?

עוד יש לשאול, חז"ל אומרים "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה", ולכאורה הרי תרי"ג המצוות הם עבודה ולא חירות. דומה בעינינו שבפני אומות העולם הכל פתוח, בכל עת ובכל מקום. נראה לעין בראייה חיצונית, שכל עוד אינם מושלכים לכלא על רציחה או שוד, הרי שהם ה'בני חורין'?

מכורח שאלות אלו מחויבים אנו לומר, שהרשעים הנזכרים יצאו כבר מגדר 'אדם', שכבר אינם שולטים על מעשיהם, והרי הם חולים בחולי הנפש.

לעומת זאת, התורה הקדושה מדברת לאנשים בריאים בנפשם. התורה הקדושה אינה מתעסקת עם חולים, עליהם אמר התורה שילכו לרופאים – שניתנה רשות לרופא לרפאות, בגוף ובנפש.

בזה מפרשים את הפסוק 'זאת תורת האדם', שהתורה הקדושה ניתנה לאלו שהם בתורת 'אדם', איש בריא. לכן, אלו שנפלו ל'התמכרויות' (Addictions) שונות, שהן חולאי נפש ויצאו מגדר 'אדם', ילכו נא לייעוץ כדי להשתנות, עד שיחזרו להיות בגדר 'אדם', ואז יוכלו לקבל על עצמם את עול התורה.

אלא יבואר, שהתורה מדברת מכל ארבעת הבנים הנמצאים בכל אדם במוחו פנימה. כל אחד חושב ומסתכל על היהדות שלו פעם בעיניים של 'חכם' פעם בעיניים של 'רשע', וכן הלאה. לכל אחד יש את ההבטה שלו, והמחשבות שמפריעות לו בעבודת ה'. התורה הקדושה ירדה לסוף דעתו של כל יהודי הנושא בעול תורה, ומתרצת לו את כל המניעות והקושיות המפריעות לו להתקדם.

שאלת הרשע היא שאלה של איש בן תורה, חסיד עם כל ה'שמונה בגדים', אבל מקיים את המצוות באופן של "מצוות אנשים מלומדה". הוא מתקשה להבין את היסוד והשורש של גלות וגאולה. כלל אינו מבין מהו היסוד של גלות, 'מה העבודה הזאת לכם', למה

נתנו לנו עבדות, ואחר כך נעשים אנו בני חורין, ושוב חוזרים אנו להשתעבד בתורה הקדושה.

בליל פסח הוא הזמן של גאולת הנפש, ולכן זה הזמן לענות לו על כך. דווקא בעת ה'סדר' זהו הזמן להתעסק בנושא זה. 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא מארץ מצרים'.

השואל אינו רשע כלל, שהרי כאמור עם רשע אסור להתחבר, אלא שמאחר שהיתה לו שאלה שהוא רואה את עצמו שייך לאותם הרשעים שנהרגו במצרים כאשר לא רצו לקבל עול מלכות שמים. לכן מעורר האב אותו, ואומר לו: "בני, אם הנך שואל את השאלה הזאת, תדע כי בהכרח אינך כמותם, שהרי "אילו היית שם – כמותם – לא היית נגאל", וזה יעורר אותו לעת עתה.

אם נגאל הדבר מלמד למפרע שהוא אינו מאלו, אלא רק הסתת היצר היא, שמסיתו ליפול לייאוש כדי לשוברו.

לכן התורה מחשיבה אותו ועונה לו תשובה לשאלתו, לעורר אותו לתכלית השעבוד ויציאת מצרים, שהם כדי ללמד לנו להיכנע ולהשתעבד לתורה הקדושה, כעבד שנכנע כל כולו תחת רבו.

מסבירים אנו לו את היסוד של גלות מצרים, שהוא הכנה לשעבוד של התורה, זאת מלבד הזיכוך מזהמת מצרים, שהיינו שקועים בה כל כך עד שנאמר עלינו 'הללו עובדי עבודה זרה'.

על כל פנים, המטרה העיקרית של הגלות, היא עצם החיים בעול השעבוד, שבכך הורגלנו שלא יהיה לנו שום רצון עצמי. אחר מאתיים ועשר שנים שהיו שם כמה דורות מעם ישראל שחיו תחת שלטון העול המצרי, בא הקב"ה ובישר להם שעכשיו באה הגאולה לשעבוד התורה, אשר שיעבוד זה במהותו הוא חירות!

את משמעות 'חירות' נבין על פי משל:

אדם שסובל ל"ע ממחלת הסוכר, פונה לרופא והרופא מלמד לו כללי אכילה קשים שיצטרך להקפיד עליהם כדי לשמור על בריאותו. החולה טוען לרופא, למה כולם יכולים לאכול כמעט כל מה שהם רוצים ורק אני איני יכול לאכול? משיב לו הרופא בחיוך: "עליך להבין. מאיזו סיבה שהיא מלך העולם קבע שגופך עדין ואינו יוכל לסבול ריבוי אכילת סוכר. לטובתך, כדי שתאריך ימים ושנים, תשמור על הזהרתי".

זו התשובה להרהור שפוקד את האדם, התורה מסבירה לו: "בני, השי"ת יצר את האדם בחכמה. ישראל הם 'עם קדוש', עדין, ולכן מזהרים הם בתרי"ג מצות, כדי שלא יינזקו בגשמיות וברוחניות".

לפי הסבר זה יוטעם עוד הגדר של 'חירות' ו'פריקת עול':

אם אדם נוסע ברכב, ושומע איך הנהג מכריז שהוא פורק את עול שמירת חוקי הנהיגה, "אני בעל הבית של הרכב שלי, אני חופשי להתנהג כפי רצוני. אעצור מתי שארצה ואסע מתי שארצה, אבחר לעצמי באיזו מהירות לנסוע, אני בן חורין".

כיצד יגיב אותו אדם ששומע דברים כאלו? הרי תכף יקפוץ לברוח מהרכב ויצעק על הנהג "רוצח!".

הגדרה של חירות היא: 'ישׁוב הדעת', בלי לחץ. הכל מתנהל על מי מנוחות.

לכן בעת שאנו עוסקים בתורה ומתנהגים על פי התורה, הדבר משפיע מנוחת הנפש, חירות, מרגוע. זהו הלימוד שצריכים אנו ללמד את עצמינו, את משפחותינו ותלמידינו. סוד הגלות הוא כדי שנתרגל לשעבוד, וסוד הגאולה הוא לקרבינו למקום ברוך הוא בשעבוד לתורה.

הגלות במצרים שברה אותנו. היו שם עניינו עמלנו ולחצנו. היתה זו גלות קשה, אבל היו אלו 'תרגילים' לקראת הגאולה, שנבין שחובתנו בעולמנו היא השיעבוד לתורה הקדושה, לבורא העולם. 'ואתם הדבקים בה' אלקיכם - חיים', הדבקות בבורא יתברך מביאה 'חיים' - עונג ושמחה, כלשון השפת אמת (שמיני): "הכלל הוא, הדאגה אל האמת אינו מביא עצבות".

לכן האדם הרוצה להדליק את האש הפנימית שלו, בראש ובראשונה עליו לצאת מבלבול הדעת ולנתק את עצמו מזרם טרדותיו. בכל יום ויום עליו לעמוד ולחשוב בצלילות הדעת על שתי שאלות אלו:

א. מהי התכלית של חיי?

ב. מה עלי לעשות, או לא לעשות, כדי להגיע לתכלית הזו?

לפי האמת, במחשבה זו לא נדרש להשקיע זמן רב, מספיקות אפילו כמה דקות, אבל חשוב שיתמיד בכך מידי יום ביומו. כי בכך האדם מתעורר לשנות את דרכיו. לעומת זאת, אם מתבונן בכך רק מזמן לזמן, למשל פעם בחודש, אולי תצא מפיו אנחה על מצבו, אך למעשה לא ישתנה במאומה ולא יגיע למטרתו.

מי שטורח ומחפש אחר דבר שנאבד ממנו - לבסוף ימצאהו, אבל מי שאינו יודע שנאבד ממנו דבר, או שיודע ואינו טרוד לחפש אחריו - לא ימצאהו לעולם.

כך כותב המקובל הרמח"ל זיע"א (דרך עץ חיים): "...הלא האדם רוב שנות ימיו עומד לחשוב חשבונות עסקיו, עסקי חיי שעה, ולמה לא ישים אל לבבו אפילו שעה אחת גם לזאת לחשוב מחשבת ממש, מה הוא? ולמה בא לעולם? או מה מבקש ממנו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא? ומה יהיה סוף כל עניניו?"

זאת היא התרופה היותר גדולה וחזקה שתוכל להמציא נגד היצר, והיא קלה, ופעולתה גדולה, ופריה רב, שיעמוד האדם בכל יום לפחות שעה אחת פנוי משאר כל המחשבות, לחשוב רק על הענין הזה שאמרתיו. "ע"ש עכל"ק.

*

ויהי רצון שכולנו נתחיל להתבונן מה חובתנו בעולמנו, שלא נחיה כקוף במצות אנשים מלומדה.

אז נרגיש כבני חורין ולא תהיה היהדות עלינו כעול וכמשא. אדרבה, תהיה לנו ההרגשה של אושר היהדות, 'אשר בחר בנו מכל העמים', ונזכה לקבל את התורה הקדושה עם כל ההשפעות הטובות, ברוחניות ובגשמיות.

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

צאן מרעיתי אד"ם אתם

מאז האסון הנורא ב'יומא דחדוותא' ב'אתרא קדישא' ממאן הלב לחשות. מכל עבר שומעים "אין קושיות!" נאחזים בשיח-אמוני "לא שואלים. הכל מאתו יתב"ש". נכון. אין שאלות ואין קושיות על הנהגתו יתב"ש, נברכנו אף על רעות כמו על הטובות. אך לא די בכך. שאלות אין, אך שינוי מעשה נדרש. והחי יתן אל לבו.

בפרשתנו נא' אִישׁ עַל דְּגָלוֹ בְּאֶתֶת לְבַיִת אָבְתָם יִחַנוּ בְנֵי. אי' במדרש "מאי דכתיב: נְרַנְנָה בִישׁוּעַתְךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נְדַגֵּל? בשעה שנגלה הקב"ה בסיני ירדו עמו כ"ב אלפים מרכבות מלאכי השרת, והיו כולם דגלי דגלים. כיון שראו אותם ישראל מיד נתאוו להיעשות 'דגלים' כמותם. אמר הקב"ה, חייכם, אני אעשה אתכם דגלים כמו שהתאויתם, דכתיב: יְמַלֵּא ה' כָּל מְשָׁלוֹתֶיךָ. צוה ה' שיתמקם כל שבט על דגלו ומחנהו.

הר סיני סימל אחדות. וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל בלשון יחיד - כאיש אחד בלב אחד. מתן תורה בא מכח אחדותנו, שנא' כָּל אִשָּׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע - דיברו ברבים, בעד כולם יחד, בהרמוניה נפלאה. ואיך ביקשו מיד בתום מעמד קבה"ת להתגודד במחנות ובדגלים? סוף סוף זכינו לאחדות, להתגבשות, כבר למהר ולהיפרד?

דרשו חכמינו שאחדות אינה זהות משותפת ודעה זהה לכולם! אחדות איננה אחידות. אחדות היא חיבור מכבד בין חלקים שונים, בעלי דעות שונות ואפילו מנוגדות. יש דעות, יש שוני - ועם זאת - מאוחדים. יופי האחדות בא מתוך הדגלים בשלל צבעיהם השונים, המחנות הנפרדות ונשיאיהם הפרטיים - מכוונים יחד!

האסון פגע ונגע בכל דגלי ומחנות ישראל. אשכנזים וספרדים, חסידים וליטאים, מגבעות שחורות וכיפות צחורות סרוגות. ישראלים ובני חו"ל. מבוגרים ונערים. מידת הדין פגעה בכולם, זו קריאת השכמה לכולם.

לפני 110 שנה הָאֵשׁ ר' מנדל בייליס ב'עלילת דם' בקייב שבאוקריינה. לא בייליס לבדו ישב על ספסל הנאשמים, כי את עם-ישראל כולו לצד תורתנו הק'. יהודי העולם עקבו המתח אחר הנעשה. הקטגור נפנף בדברי רשב"י 'זאת התורה - אדם כי ימות באהל... אתם קְרוּיִין אדם ואין אוה"ע קרויין אדם', הותר דם גוים! הג"ר מאיר שפירא מלובלין שלח לרב המוסקבאי הרב יעקב מזא"ה (מזרע אהרן הכהן) שיסביר כי גם עפי תורה גוי הוא איש וגבר, אך לא 'אדם'. נכרי הוא איש ביחיד ואנשים ברבים. גבר וגברים. רק יהודי הוא 'אדם', כי תואר 'אדם' רומז על אחדות מיוחדת. 'אדם' הינו בל' יחיד בלבד, אין ריבוי 'אדמים'. בעם ישראל הרבים הם גוף יחיד! וכי יש ברחבי תבל עיתון יהודי שאינו

מדווח על משפט בייליס? ואצל גוים, האם גוי בניו-יורק יתעניין במשפטו של גוי בפריז?
האם גוי במוסקבה שמע את שמו של נאשם בלונדון?

רשב"י מכריז 'אתם קרויין אד"ם!' גוף יחיד! ארבעים-וחמשה נספים, כמנין אד"ם,
שמיתתם נגעה בלב ה'יחיד! הלב נרעד. העין דומעת. האסון חצה גבולות, יבשות
ולשונות. אמנם אין אחידות - אך יש אחדות! וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל - דרש רבינו יצחק מוורקא,
וַיִּחַן מלשון חן, שכל אחד מצא חן בעיני האחר. הוסיף רבינו ה'אבני נזר' שזה למרות
שיש בינינו דעות שונות, שהרי כאשר הכל אחיד וזהה - מה הרבותא למצוא חן...

הנביא מיכה קורא, הַגִּיד לְךָ אֲדָ"ם, מ"ה טוב ומ"ה ה' דורש מִמֶּךָ? פִּי אִם עֲשׂוֹת מְשַׁפֵּט,
וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהֶצְנַע לָכֶת עִם אֲלֹקֶיךָ. הקב"ה מכריז ביד יחזקאל נביאו וַאֲתָן צֹאנִי, צֹאן
מְרֵעִיתִי, אֲדָ"ם אֲתָם! ממיטב הצאן בחר לו אד"ם (45) קרבנות, וְצֹאנִי מִרְמָס רְגְלֵיכֶם,
למזבח כפרה, אד"ם כי יקריב מכם... נסיר מחיצות מבדילות מלבנו, וּבָשָׂם א' נִדְגָל בשלל
הנוסחאות והמנהגים, ולכולנו ל"ב אח"ד (45) לאבינו שבשמים. איש על דגלו, דגלים
שונים, באותות לבית אבותם, שבטים שונים, סביב למשכן יחנו. משכן אחד. כי ה' אחד
ושמו אחד.

בקבלת התורה נא' וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד. הקולות מתמזגים לקול אחד טהור! וימלא ה'
כל משאלותינו! נזכה לראות כדברי רשב"י "נהורא דנפיק מגו חשוכא", אורה ושמחה,
אורה זו תורה בשמחה וטוב לבב.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

ymm@gmail.com123

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת בהר

- א. איזו לשון שנאמר על השלחן ועל המזבח נאמר בפרשתנו על הלויים?
- ב. איזה ביטוי האמור בפרשה כלפי אוהל מועד נאמר למשה רבינו אודות ארץ ישראל, ומצאנוהו בהגר אם ישמעאל ובאיוב?
- ג. היכן מצאנו לשון "לפנים"? לשון "פתיחה" (עי' רש"י בשמות לד, יח)? ולשון "חבל" (עי' רש"י שמות לה, יח)?
- ד. איזה ביטוי נאמר בפרשתנו על הלויים ועל כלי הקודש, ונוכר במקומות אחרים על יוסף הצדיק, יהושע בן נון, הכהנים ובגדי הכהונה?
- ה. מנין למד ר' יוסי שהמזבח שעשה בצלאל היה גבהו י' אמות (זבחים נט:)?

חדוותא דאפטרטא במדבר (הושע ב)

- ו. מנין דרש רבי מאיר "בין כך ובין כך קרוים בנים" (קידושין לו.)?
- ז. מנין דרשו חז"ל "גדול קבוץ גליות כיום שנבראו בו שמים וארץ" (פסחים פח:)?

חדוותא לחג השבועות - חדוותא דדבריא - שאלות על עשרת הדברות (שמות כ)

- א. היכן הניח הקב"ה פתחון פה ללמד סגוריא על ישראל?
- ב. אלו תיבות בעשרת הדברות נדרשו בנוטריקון (שבת קה., תענית כז:)?
- ג. מנין שהתורה ניתנה בשבת (שבת פח:)?
- ד. בזמירות שבת מצאנו "חפציק אסורים וכו' הרהורים מותרים", היכן מצאנו שרש"י כתב לא כן?
- ה. כעין איזה לשון שדרשו חז"ל בפרשת עבד עברי מצאנו ברש"י על הדברות?
  - ו. מהיכן דרשו חז"ל שאסור לדיין לשמוע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו (שבועות לא.)?
  - ז. איזה לשון בדברות פירשו רש"י כעין מה שפירש בלשון האמור בבני אהרן בפרשת במדבר (ג, ד)?
  - ח. איזה ביטוי שמשמעו בד"כ "ראשי תיבות", מצאנו ברש"י במשמעות אחרת?

ט. לאיזה כתוב סמכו רבנן דין עירוב תבשילין (ביצה טו):?

י. על אילו דברות נאמר הכתוב (במדבר טו, כג) "למן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם" (הוריות ח):?

תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. okmail.co.il@7628366

*

תשובות לפרשת בהר

א. איזה ביטוי בפרשת שדה אחוזה מצאנוהו בפרשת המן, ביריעות המשכן ובמניין בכורי ישראל?

הביטוי "עודף".

(כה, כז) וְחָשַׁב אֶת שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהָשִׁיב אֶת הָעֶדְף לְאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר לוֹ וְשָׁב לְאַחֲזָתוֹ:

(שמות טז, כג) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' שְׁבִתוֹן שְׁבֵת קֹדֶשׁ לֵה' מָחָר וכו' וְאֵת כָּל הָעֶדְף הַנִּיחִיו לָכֶם לְמִשְׁמַרְתְּ עַד הַבֶּקֶר:

(שמות כו, יג) וְהָאֵמָה מִזֶּה וְהָאֵמָה מִזֶּה בְּעֶדְף בְּאֶרֶץ יְרִיעֵת הָאֵהָל יִהְיֶה סְרוּחַ עַל צְדֵי הַמִּשְׁכָּן מִזֶּה וּמִזֶּה לְכִסְתּוֹ:

ואיזה ביטוי בפרשה כלפי תקופת זמן מצאנוהו בתורה כלפי פרה אדומה, ובתהילים כשבח התורה?

הביטוי "תמימה".

(כה, ל) וְאִם לֹא יִגָּאֵל עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת וכו' לֹא יֵצֵא בַיָּבֵל:

(במדבר יט, ב) וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה

(תהלים יט, ח) תִּמְיָמָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ עֵדוּת ה' נֶאֱמָנָה מְחַכֵּמַת פִּתֵּי:

ב. אלו דינים מהלכות פורים נלמדים מפסוקים בפרשה (מגילה ג, י):?

שאמרו (מגילה ג): "וא"ר יהושע בן לוי כרך שישב ולבסוף הוקף נדון ככפר מ"ט דכתיב (ויקרא כה, כט) ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה. שהוקף ולבסוף ישב ולא שישב ולבסוף הוקף".

ועוד אמרו (שם י): "רבי אליעזר בר יוסי אומר (ויקרא כה, ל) אשר לוא חומה אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן"

ג. היכן מצאנו לשון "שופר" (2)?

1. (כה, ט) וְהִעֲבַרְתָּ שׁוֹפָר תְּרוּעָה בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבַעִי בְּעֶשְׂרֵי לַחֲדָשׁ בְּיוֹם הַכַּפָּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אֲרָצְכֶם:

2. (כה, י) וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וְקִרְאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְץ לְכָל יִשְׂרָאֵל יוֹבֵל הוּא וכו' ופירש"י יובל הוא. שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה, ומה שמה, יובל שמה, על שם תקיעת שופר:^א

לשון "חזקה" (2)?

(כה, מא) וַיֵּצֵא מֵעַמְּךָ הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל אֲחֵזת אֲבֹתָיו יָשׁוּב: ופירש"י אחזת. חזקת:

(כה, מו) וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לְבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לְרִשְׁת אֲחֻזָּה לְעַלְמָם בְּהֵם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֲיֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא תִרְדֶּה בּוֹ בְּפִרְךָ: ופירש"י והתנחלתם. כמו והתחזקתם:

ולשון "הפרשה"?

(כה, ה) אֵת סְפִיחַ קִצְיֹרְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֵת עֲנָבֵי נְזִירְךָ לֹא תִבְצֹר וכו' ופירש"י נזירך. שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם:

ד. מנין ש"כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה"?

(כה, לח) אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְתֵת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים: ופירש"י להיות לכם לאלהים. שכל הדר בארץ ישראל, אני לו לאלהים, וכל היוצא ממנה, כעובד עבודת אלילים (ת"כ פרשתא ה, ד.):

ומנין שהוקשו עבדים לקרקעות (מגילה כג):?

שאמרו חז"ל "דתניא האומר דמי עלי שמין אותו כעבד ועבד איתקש לקרקעות דכתיב (ויקרא כה, מו) והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה".

ה. מנין שאם הפך את השופר ותקע בו לא יצא ידי חובתו (ר"ה כז):?

"הפכו ותקע בו לא יצא, אמר רב פפא לא תימא דהפכיה ככתונא אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב מ"ט כדרב מתנה דאמר רב מתנה (ויקרא כה, ט) והעברת דרך העברתו בעינן".

תשובות לפרשת בחוקותי

ו. איזו פעולה שעשה הקב"ה בפרשה מצאנו שעשה נביא שקר לירמיהו הנביא, ונצטוו ישראל לעשותה בהפטרת יום הכיפורים? שבירת מוטות.

שבפרשה נא' (כו, יג) אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וכו' וְאֲשַׁבֵּר מִטַּת עַלְכֶם וכו' ופירש"י מטת. כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר, כמו עשה לך מוסרות ומוטות (ירמיה כז, ב.), קבילי"א בלע"ז:

^א ופירש"י (שמות יט, יג) היובל. הוא שופר של איל, שכן בערביא קורין לדכרא יובלא.

ובירמיה הנביא נאמר(ירמיה כח, י) וַיִּקַּח חֲנַנְיָה הַנְּבִיא אֶת הַמוֹטָה מֵעַל צִוָּאר יִרְמְיָה הַנְּבִיא וַיִּשְׁבְּרָהּ:

ובהפטרת יום הכיפורים נאמר(ישעיה נח, ו) הֲלוֹא זֶה צוּם אֲבַחְרָהוּ פָתַח חֲרָצְבוֹת רִשְׁע הַתֵּר אַגְדוֹת מוֹטָה וְשִׁלַּח רְצוּצִים חֲפָשִׁים וְכָל מוֹטָה תִּנְתְּקוּ:

ופי' במצודות התר אגדות מוטה. התר קשרי אגודות עצי העול אשר הוכנו לתת על צוארי העניים וכל מוטה. כל עצי העול אשר שמתם על צוארם תנתקו מהם ר"ל לא תוסיפו לעשות בהם שום עבודה.

ז. איזו פעולה הנעשית בפרשה בבהמות תיעשה בישראל לעתיד לבוא (יחזקאל כ)?

(כו, לב) וְכָל מַעֲשֵׂר בְּקָר וְצֹאן כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשֶּׁבֶט הַעֲשִׂירִי יִהְיֶה קָדֵשׁ לַה' וְלַעֲתִיד לְבוֹא נֹאמַר (יחזקאל כ, לו) וְהַעֲבַרְתִּי אֶתְכֶם תַּחַת הַשֶּׁבֶט וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם בְּמִסְרַת הַבְּרִית: ופירש"י תחת השבט. שתהיו כפופים לי ולמוסריקצא:

ח. היכן מצאנו לשון "רך"?

(כו, לו) וְהַנְּשָׂאִים בְּכֶם וְהִבֵּאתִי מֵרֶךְ בְּלִבְבְּם בְּאַרְצַת אֲיִבֵיהֶם וכו' ופירש"י והבאתי מרך. פחד ורך לבב מ"ם של מרך יסוד נופל הוא, כמו מ"ם של מועד ושל מוקש:

ולשון "שלטון"?

(כו, יז) וְנָתַתִּי פָּנֵי בְּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לְפָנַי אֲיִבֵיכֶם וְרָדוּ בְּכֶם שְׁנֵאֵיכֶם וְנִסְתָּם וְאִין רָדָף אֶתְכֶם: ופירש"י ורדו בכם שנאיכם. כמשמעו, ישלטו בכם:

לשון "ציווי"?

(כו, טז) אַף אָנִי אֶעֱשֶׂה זֹאת לְכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בְּהִלָּה אֶת הַשְּׁחָפֶת וכו' ופירש"י והפקדתי עליכם. וצויתי עליכם:

ולשון "יתד"?

(כו, יג) וְאֶשְׁבֵּר מִטַּת עַלְכֶם וְאוֹלַךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת: ופירש"י מטת. כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר וכו'.

ט. מנין ש"כל ישראל ערבים זה לזה" (שבועות לט.)?

"והכתיב (ויקרא כו, לו) וכשלו איש באחיו, איש בעון אחיו מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה".

ומנין שהמקדש נקרא "משכן"?

(כו, יא) וְנָתַתִּי מִשְׁכְּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם: ופירש"י ונתתי משכני. זה (א) בית המקדש:

קצא ועיי"ש במלבי"ם שביאר "מצייר כרועה המעביר צאנו תחת השבט, למנותם למעשר, כן העשירית יהיה קדש והם ישארו באמונתם ואותם יביא במסורת הברית החדשה שהזכיר למעלה (סי' ט"ז), שיהיה ברית עולם, שלא ישובו לחטוא והוא לא יסיר שכינתו מהם".

י. איזו נבואה האמורה בפרשה נתבטלה ע"י דברי ישעיה "ובאו האובדים מארץ אשור וכו'" (מכות כד.)?

"אמר ר' יוסי בר חנינא ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל באו ארבעה נביאים וביטלום וכו' משה אמר (ויקרא כו, לח) ואבדתם בגוים בא ישעיהו ואמר (ישעיה כז, יג) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים מארץ אשור וגו'".

חדוותא דאפטרותא בהר בחוקותי (ירמיה טז, יז)

יא. היכן נרמזו ירמיה ויחזקאל?

(יז, א) חֲטֵאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בְּרֹזֶל בְּצַפְרֵן שְׁמִיר חָרוּשָׁה עַל לֹחַ לְבָם וּלְקַרְנֹת מְזֻבְחוֹתֵיכֶם: ופירש"י ומדרש אגדה בעט ברזל בצפורן שמיר על ידי ירמיה שנקרא עמוד ברזל (ירמיה א, ח) ועל ידי יחזקאל שנאמר לו כשמיר חזק מצור נתתי מצחך (יחזקאל ג, ט):

יב. היכן נרמזה ירושלים?

(יז, ג) הָרְרִי בַשָּׂדֶה חֵילְךָ כָּל אוֹצְרוֹתֶיךָ לְבֹו אֶתָּן וכו' ופירש"י הררי בשדה. ירושלים היושבת בהר המישור כל סביב העיר מישור שדה קצב ול' הררי כמו ערבי (ישעיה יג) על שם שיושב בערבה מונטיינד"ש בלעז יושבי ההר (ס"א יושבת ההר):

קצב ויש להתבונן מפני קרא לה ירמיה שם זה.

והנה מצאנו שאמר זכריה (יד, י) יסוב כל הארץ פְּעֻרָבָה מְגֻבֵע לְרֵמוֹן נָגַב יְרוּשָׁלַם וְרֵאמָה וְיִשְׁבָּה תַחְתֶּיהָ וכו' רש"י וראמה. מתוך שכל סביבה מישור תראה היא גבוה:

ואמרו חז"ל (בבא בתרא עה:): "ואמר רבה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה להגביה את ירושלים ג' פרסאות למעלה שנאמר {זכריה יד, י} וראמה וישבה תחתיה".

ומשמע שכבוד הוא לירושלים שתהא גבוהה מכל סביבותיה, וא"כ פתרון לשון הכתוב כאן יהיה שירושלים המתגאה והמתכבדת בגובהה על פני המישור, תהיה לבו ותודלזל.

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לחג השבועות

לְשָׁנִים בְּמַעֲשֵׂה מִקְדָּם הַתְּפִצֵּל
וְעַכְשָׁו אִינוּ- עַל כֵּךְ אֶתְנַצֵּל
לוֹמֵד בְּגִיל בִּינָה יָבִין הַפֶּשֶׁר
עַל יוֹשֵׁב בְּמִרוֹם בְּמַעֲשֵׂה קֶשֶׁר
גָּדוֹל בְּטַעַם שְׁרוֹת יַחְדָּיו
קָטָן הוּא כִּי נִלְקַח מִיָּדָיו
בְּגִדוֹל אֶבֶל יָבִיאוּ נִקְבְּצִים
יִרְאֶה כְּגוֹדֵר גָּדְרוֹ בְּקוֹצִים
בְּבֵית אֱלֹקִים נַעֲשֶׂה בְּקִדְשָׁה
יִתְרוֹמֵם בְּמִשְׁהוֹ אֶצֶל שְׁלוֹשָׁה
לֹא הִסְפִּימָה לְבוֹא וְלִכֵּן
קִבְּלָה אַחוֹת לָנוּ בַּעֲלַת חֵן
בְּתוֹסֶפֶת קִדְשָׁה הָיוּ מִשְׁבָּחִים
אֵךְ לֹא כֵךְ בְּכֹל הַנִּסְחִים
בְּסִפְרֵי הַחֲסִידוֹת - הָאֲבוֹת - יִתְגַּלֶּה
כִּי הַבְּעַשׂוֹט מֵעַל כָּלֵם עוֹלָה

פולמוס / הרב ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב ישראל מאיר פלמן:

האם מותר לקרוא רות קודם שחרית?

מנהג בני אשכנז להיות נעורים בשבועות כל הלילה ומתפללים בנץ החמה, וקוראים קודם קריאת התורה מגילת רות בברכה, ועל כן מקפידים לקרואתו דוקא מתוך הקלף.

בשנה שעברה באחד מבתי הכנסת החדשים בעיר אלעד לא השיגו מגילה בקלף, ועל כן הם לקחו מגילה מבית הכנסת אחר וקראו בה קודם התפילה (לאחר עלות השחר). ושאלתם, אם מותר לברך על קריאה זו, דאפשר דהזמן המחויב הוא רק אחר תפילת שחרית או סמוך לקריאת התורה ולא קודם לכן, ואף אי שרי לקרותו אז בברכה יל"ע אי שפיר דמי למיעבד הכי, [גם למי שבידו לקרותו סמוך לקריאה"ת].

[ועי' במ"ב סי' ת"צ ס"ק י"ז שהביא מילקוט רות (אות תקצ"ד), דמה ענין רות אצל עצרת שנקראת בזמן מתן תורה ללמדך שלא נתנה תורה אלא ע"י יסורין ועוני. וע"ע ב'רוקח' שכתב מנהג לקרות רות בעצרת קודם קריאת התורה לפי שכתוב בפרשת אמור בענין המועדים בפרשת שבועות 'ובקוצרכם את קציר ארצכם לעני ולגר תעזוב אותם', וכתוב 'ותורת חסד על לשונה', ובוועז עשה כן (חסד) בקצירותו לרות, לכך קורין בעצרת מגילת רות ובו מצינו בוע"ז פסוקים. אמנם מכל הנ"ל רק חזינן שיש ענין לקרותו בזמן מתן תורה דהיינו בשחרית, אך לא נתבאר שלכן צריך לקרותו בסמוך לקריאת התורה. ועי' במסכת סופרים פי"ד ששם איתא שורש מנהג זה, ולא משמע שם שקבעו לקרותו ביום בזמן מסויים, וצ"ע].

*

תשובות הרבנים, ותגובת השואל:

הרב בצלאל טורצקי ראש כולל עיון הלכה – דרשו, אלעד

שתי נקודות. א' השאלה לדעת הגר"א דבעינן קלף, אבל לנוהגים דלא כגר"א הקלף מעלה ולא סיבה לשנות התקנה. ב' צריך להבין שאם קריאת רות אינו חלק מקריאת התורה מה אולמיה לפני שחרית מליל שבועות (דל מהכי דין שלא קוראים תורה שבכתב בליל)?

*

תגובת השואל: במש"כ כ"ת יש להשיב, א' המ"ב כתב דעל חמש מגילות אין להקל לברך כ"א שהוא בקלף. ב' בודאי בתקנת חז"ל היה זמן, והוא בשבועות ביום ולא בלילה.

*

למעכ"ת, יישר כח על ההארה. ועדיין לא ברירא, דאמנם המ"ב בסי' ת"צ כבזה"ל: הט"ז ומ"א הסכים עם אותן הפוסקים המצריכין לברך על כולם חוץ מקהלת, והגר"א בביאורו כתב דאף על קהלת יש לברך, ולכן הנוהג לברך עכ"פ כשכתובין על קלף בודאי אין למחות ביד. אבל בסימן רפ"ד סק"ח מבואר כוונתו "ובזמנינו שהמנהג בכמה מקומות לכתוב נביאים על קלף ובגלילה כספר תורה". הרי שאין בקלף אלא מנהג ישר, וכדעת הגר"א. אבל א"א לשלול מנהג רבים מיהודים ישרים ותמימים בארה"ק ובמיוחד בחו"ל שאין קוראים בקלף, ובלי ברכה. ולפ"ז לכאורה בניד"ד עדיף בזמנו וכתיקונו מבקלף עם ברכה.

ולגבי זמנו מאין לנו שכל היום זמנו. ואטו מותר לדחות ללאחר התפילה. ואטו מגילת איכה שרוצים לקרוא ביום עם קריאת התורה ובגלילה אחרי התפילה אריך למעבד הכי, לכאורה אינו כתקנתה. כתבתי את הדברים מקופיא, ואשמח לשמוע חו"ד בענין.

*

תגובת השואל: במש"כ מהמ"ב בסי' רפ"ד, איני יודע אם יש קשר בין הפטרות לקריאת המגילה, ובפרט לשיטות שתורת קריאת מגילה עליה, ומברכים עליהם על מקרא מגילה, ולדידהו ודאי שחובה גמורה שיהיה בקלף.

בשמחת תורה שנוהגים בישיבות לקרוא בתורה רק לאחר מוסף, האם לא יצאו בכך חובת קריאה. אלא דכונתך דקריאת רות לאחר מוסף וקודם שחרית תרויהו כי הדדי, אלא דאין זה מוכרח דאפשר דתקנת חכמים הוא לקרותו לאחר שחרית וקודם לכן עדיין לא הגיע זמן חיובא.

*

ובמדרש איתא, דמה ענין רות אצל עצרת שנקראת בזמן מתן תורה ללמדך שלא נתנה תורה אלא ע"י יסורין ועוני, ומשמע שמגילת רות הוקדמה לקריאת התורה, ללמדנו קנין התורה ע"י יסורין.

*

הרב אפרים מרדכי מינצר

לענ"ד היה נראה שאמנם בדיעבד מהני, דהא שנינו בריש מסכת מגילה כולם שזמנם ביום אם עשאם מעלות השחר יצא, אבל לכתחילה אין לקראותה אלא אחר הנץ ככל מצוה שזמנה ביום כמבואר במשנה במגילה, ואחר הנץ הרי התפילה התדירה קודמת. אבל אין הדברים מוחלטים לי שאף לענין מנהג בעלמא נאמר דין זה שיש לעשותה אחר הנץ, וצ"ע.

*

תגובת השואל: הנה במה שדימה כ"ת למתני דריש מסכת מגילה, הנה במגילת רות יש צד לקולא וצד לחומרא בענין זה, שהרי בעיקרו כל כולו אינו אלא בתורת מנהג כמש"כ במסכת סופרים, אלא דמסיים שם הכל הולך אחר המנהג, ולביאור הגר"א היינו שהמנהג

עשוהו לתקנת חכמים עד כדי שצריך לברך על זה, ומעתה אפשר שכיון שהמנהג להסמיכו לקריאת התורה א"כ אפשר שכך היא תקנת חז"ל (כמו המנהג), ואין זה תקנה לקרותו ביום כמגילה כ"א סמוך לקריאת התורה. ועוד דכיון שזה חובת ציבור ולא כמגילה דהוי חובת יחיד, א"כ אפשר דבעיקר תקנתם היה להסמיכו לקריאה שהוא חובת ציבור, דהיינו לקריאת התורה ולא קודם. [ואף שבדיעבד אפשר שאם קראה בתורה משעלה עלה"ש יצא, מ"מ מגילת רות אפשר דבעי להסמיכה דוקא לקרה"ת, ולא לקראתה בב' זמנים שונים].

ומאיך יש מקום להקל דשרי לכתחילה לקרותו בעלות השחר, מטעמא שכ"ת הזכיר בדבריו, שכיון שאף במגילה מדינא שרי לקרותו מעלות השחר, אלא דלכתחילה חששו שמא יבוא לקרותו אף קודם לכן, אבל במגילת רות דחיובא קליש שאינו אלא מטעם מנהג י"ל שלא גזרו משום האי שלכתחילה שלא יקרא אז. ויתירה דכיון דמגילת רוב היא חובת ציבור ולא כמגילת אסתר דהוי חובת יחיד, תו איכא לסברא דרבים מדכרי אהדדי.

והראוני בספר רבבות אפרים ח"ז סי' רס"ח, שהביא שהגרי"ש אלישיב זצ"ל התיר לקרוא קודם התפילה מחשש שאם יקראו בתוך התפילה ירדמו מחמת שלא ישנו כל הלילה, מאחר שאין זה תקנה קבועה בתוך התפילה, וישנם מקומות שכאו"א קורא המגילה לעצמו בביתו, ועל כן יש להקל, עכ"ד.

*

הרב שמואל יצחק שטיינפלד מח"ס פלג המחיה

לכאו' אין שום דין לקרוא דווקא ביום ואפשר לקרוא אף בלילה ויותר מזה גם אם היום יקח מגילת רות בעשרה צריך לקרוא, ובאמת כבר העיר הגר"מ שטרנבוך על אלו שקורים איכה ביום מתוך קלף אמאי לא מברכים הרי יש חיוב לברך כל פעם שקורים מתוך מגילה וכמו בקריאת התורה כל פעם שקורים צריך לברך לפי דעת הגרי"ש, וכן משמעות המסכת סופרים.

*

תגובת השואל: במש"כ בפשיטות שאפשר לקרותו נמי בלילה, איני יודע מנין זאת, ובפרט לפשיטות דסברי דתורת קריאת מגילה עליה, אחרי שנקבע (ע"פ מנהג, כדמבואר במסכת סופרים) לעשותו ביום.

בנידון שכתבת שכל קריאת התורה בציבור טעונה ברכה, אפילו כשאינה קריאה המחויבת, הנה ד"ז מצינו שאסור לקרוא בציבור בלא ברכה, ונהראשון שכתב בזה הוא ספר 'תיקון יששכר' דף סא ע"א שהיה מחכמי צפת שבתקופת הבית יוסף, שדיבר בענין קריאת התורה בפורים במקומות המסופקים אם בי"ד או בט"ו, שכתב שבי"ד קוראים בברכה, ולענין ט"ו הוא דן אם יקראו בלא ברכה דשמא אין קריאה המחויבת, וכתב בתוך דבריו בזה"ל: אם לזאת בידינו לתקן דבלא ברכה אפשר לקראתה שאין גנאי בכך כמו שכמה מצוות שיש שיקרה בעשייתן ספק ואנו עושין אותן בלא ברכה. ולזאת אין בידינו לתקן, שאינו כבוד התורה, שגנאי ומכוער הדבר מאוד להעלות ספר תורה בציבור

ולקרות בו בלא ברכה, ע"כ. והאר"ך בענין זה בספר תורת רפאל (להגאון רבי רפאל שפירא מבריסק) או"ח סי' ב', שהביא כמה טעמים שא"א לקרוא בתורה בלא ברכה, ראשית, הביא דעת הבאר שבע (דף נ"ח) והמשכנות יעקב (סי' ס') דקריאה בתורה בציבור טעונה ברכה מה"ת לפניה, דקרא ד'כי שם ה' אקרא' דיליף מיניה בברכות דף כ"א דברכת התורה מה"ת מיירי בציבור, (אך הביא שרוב הראשונים חולקים על זה וס"ל שאף ברכה"ת ביחיד הוי מה"ת). ב', דעת השיטמ"ק בנדרים דף פ"א בשם הרי"ף שטעם שחוזר ומברך על קריאה של ס"ת אפילו שכבר בירך בשחר, כי מפני חשיבותה קובע ברכה לעצמה. ג', תשו' הרשב"א (הובא בב"י סי' מ"ז) דהטעם שחוזרים ומברכים על קריאה"ת בציבור משום דתקנת משה ועזרא היא, ומברכין על התקנות לפניה ולאחריה כמו שמברכין בהלל ומגילה, ע"ש. ד', טור ושו"ע סי' קל"ט ס"ח דמשום כבוד התורה נתקנה כשקורק בציבור, והיינו דאין זה כבוד התורה לקרוא בציבור בלא ברכה, עכת"ד, אבל ח"ו לברך כשלא נתקן לקרוא בציבור, ולהכי קריאה שאינה מחויבת במקום שאין מנהג אין מברכין, ולא מצינו מי שבירך על קריאת משנה תורה בליל הושענא רבה. ואפילו אם נתיר לברך על קריאה בתורה, וכילפי' מקרא כי שם ה' אקרא וגו', מ"מ זה רק בתורה, אבל על מקרא כתובים ודאי שא"צ ברכה, מלבד במקום דאיכא עליה תורת מקרא מגילה, אבל שלא בזמן קריאתה לכו"ע לאו תורת מקרא מגילה עלי' (דאינו מגילה, ולית ביה שום תורת ספר דבעינן למגילה), וליכא עליה שום ברכה. ואף לפמש"כ הגרי"ז (על הרמב"ם הלכות ברכות) שגם בה' מגילות הברכה הוא משום תקנ"ח שמגילה טעונה ברכה (מדין המגילה שבו), ולכן מברכין אף על מנהג, מ"מ זהו דוקא היכא דאיכא עליה תורת מגילה ולא קריאה בעלמא, ולכן כשקורא קודם שבועות לאו כלום הוא.

ובלא כל זה, ברכת שהחיינו ודאי שא"א לברך רק כשזה קריאה המחויבת, ואם עדיין לא בא זמן קריאתה אף אם יוכל לברך על מקרא מגילה מ"מ ברכת שהחיינו ודאי שאינו יכול לברך.

*

תשובות המשיב: לשון המסכת סופרים פי"ד ה"ג ברות ובשיר השירים באיכה ובמגילת אסתר צריך לומר על מקרא מגילה וכו' ולא מוזכר ברמז שזה דווקא בשבועות ובהמשך המסכת סופרים כותב בה"ז רות במוצאי יו"ט הראשון של עצרת ומשלים במוצאי יו"ט אחרון ומשמע שהמנהג היה לקרוא בלילה ולא ביום אז אני לא רואה שום מקור שזה צריך להיות דווקא בשבועות בבוקר, וכבר כתב האגרו"מ לענין שיר השירים שאין קפידא לקרוא את זה דדוקא בשבת חוה"מ ומה ההבדל לגבי ליל שבועות.

ובאמת לענין שהחיינו מה שטענתם יש לעיין באמת מה הגדר בברכת שהחיינו האם זה מצד מגילת רות ומצד המנהג ומברכים שהחיינו על מנהג, ולפ"ז יש מקום לטענתכם אם זה לא בשבועות לא לברך שהחיינו, או שעצם הקריאה כיון שאינו מזמן לזמן אפשר לברך שהחיינו, והנה הגרי"ש הקשה אמאי מברכים שהחיינו ומה זה שונה מהפטרה שלא מברכים על זה שהחיינו הכא נמי על מגילה, ולכא' שאני מגילה מהפטרה שהרי הפטרה יש כל שבוע משא"כ מגילה שזה בא מזמן לזמן ולפ"ז אין זה ברכה דווקא על מגילת רות

דא"כ אמאי אין ברכה על הפטרה בישעיהו או ירמיהו אלא זה ברכה על עצם קריאת מגילה וא"כ זה לא משנה מתי קוראים בעי לברך שהחיינו ולפ"ז התקשיתי בירושלים השנה לכא' א"ת לברך שהחיינו שהרי זה בתוך שלושים ממגילת אסתר ובשלמא בחו"ל קראו ביו"ט אחרון אך בירושלים לכא' אין לברך וצ"ע.

לגבי משנה תורה בהושענא רבה דעת הגרי"ש אין לקרוא בציבור כיון שנכנסים לשאלה על הברכה וכך הורה גם לגר"ח קנייבסקי שליט"א

*

הרב ישראל בן שלום

בכדי לדון אי שפיר למיעבד הכי לקרותו קודם שחרית, נבאר תחילה מהותו של מגילת רות, ומה ראו להרחיב בפרטי המעשה בין רות לחותנתה, ומדוע נקראת בעצרת, ובמדרש איתא כדי ללמד שלא ניתנה תורה אלא ע"י יסורים ועוני, ומשמע דכל מעשה זה שייכא לגדר הקבלה דנעשה ונשמע דכל יחיד צריך לקבל במתן תורה.

ובביאור הדברים ראיתי בקונטרס 'שערי שלמה', דהנה נעמי ושתי כלותיה הולכת להתדבק בשכינה בארץ ישראל, והלכו במס"נ לחיות בחיי עניות כדי להיות בעם ה', וכפי שאמרה נעמי לכלותי שיוכלו בא"י ללקט שיבולים לפרנסתם מדין לקט שכחה ופאה. וְתֹאמֶר נְעָמִי לְשֵׁתִי כְלֹתֶיהָ יִכְנֶה שְׁבִנָּה אִשָּׁה לְבֵית אִמָּה... וְתֹאמֶר נְעָמִי שְׁבִנָּה בְנֹתִי לְמָה תִּלְכְּנָה עִמִּי הָעוֹד לִי בָנִים וְגו', ולאחר ויכוח נורא ביניהם כתיב וַתִּשָּׂק עֲרֻפָה לְחֻמוֹתָהּ וְרוֹת דְּבָקָה בָּהּ. ויש להבין את דברי נעמי אליהם, ומהו הנקודה שערפה נשברה וחזרה בה מהמסירות נפש שהיתה מוכנה כל הדרך למען אמונת ישראל, הרי גם מתחילה היתה מוכנה בשביל כך ללקוט שיבולים ולחיות חיי צער ועוני, ומה נרתעה פתאום מהמילים של נעמי. והנראה בזה דהנה מדרשים חלוקים איכא אם מחלון וכליון גיירו את נשותיהם או לא, ומצד אחד מוכח שגיירו דאל"כ מה שייך בהם יבום ונחלה, והאיך יתכן שגדולי הדור נשאו נשים נכריות, וכ"ה בזוהר חדש, ומאידך אם גיירו אותם איך נעמי אומרת להם לחזור לביתם ולע"ז שיש שם, הרי דין ישראל גמור יש להם, וכן א"כ יוצא שגוליית בנה של ערפה הוא יהודי ע"פ ההלכה – היתכן?. ובע"כ צ"ל שמחלון וכליון גיירו אותם קודם, אך לא לא גילו להם את הדין שלא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' [והוא משום שהם סברו דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, אך כלל ישראל לא קיבלו זאת], אבל עכשיו שהם הולכים לארץ ישראל הוכרחה נעמי לספר להם את האמת, שכיון שדעת חכמים גם עמונית ומואבית אסורים בקהל ממילא תשארו גלמודות ולא רק עניות, וא"כ על דעת כן לא נתגיירו, ולכן תשובו לבית אביכם ושם תמצאו מנוחה אשה בבית אישה אבל לא בישראל, ואז נפערה לפנייהם תהום של בדידות תהום של הרחקה להיות מחוץ למחנה ישראל, לאחר ההקרבה הגדולה שלהם לבוא תחת כנפי השינה הם ישארו אסורות מחוץ למחנה ישראל. ולכך ערפה שהולכה עד עכשיו במס"נ נשרה מאמונתה ונפלה בגלל פחד ההרחקה מקהל ה' שנגלה לה עכשיו, אבל רות ביטלה עצמה לגמרי לה', וקיבלה על עצמה נעשה ונשמע חדשה, דהיינו לקבל את אמונת ישראל בכל

מחיר, גם מה שנראה עכשיו באיבוד החיים שלה ואושרה שהיא נשאת מחוץ לקהל ה', כי רות מבינה שבלי תורה זה חדלון לגמרי, בלי תורה אין כלום בעולם הזה ובעולם הבא, והתורה והקב"ה זה מהות החיים, כי זו האמת המוחלטת גם אם זה לא תואם את השאיפות הפרטיות, וזה דרגה עליונה שנעשה ונשמע שהוא ביטול גמור לתורה אף שידעת את הקושי הגדול שנעשה ונשמע שלה, קבלת התורה בלי גבול, של התבטלות עצמית לאין סוף. וזה מקופיא יותר גדול מהנעשה ונשמע שהיה בהר סיני, ששם סמכו על הקב"ה שלא יתן להם מצות שלא יוכלו לעמוד בהם, וכאן ידעה שהיא מוסרת את כל עתידה לבדידות נצחית, ובזה התעלתה רות לדרגה העליונה של נעשה ונשמע, של עבד ה', של ביטול עצמי המוחלט כעבד דאין לו מדיליה כלום, עכ"ד.

ולאחר כל זה, פשוט שלכך סמכו בדוקא קריאת רות לקריאת מתן תורה, כדי ללמדנו איזה קבלה צריך מצידנו, איזה נעשה ונשמע אנו אמורים לקבל, ובפרט לפי המבואר בילקוט (יתרו, רמז רע"א-רע"ב) אמר הקב"ה לישראל בני היו קורין את הפרשה הזו בכל שנה ואני מעלה עליכם כאילו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלים את התורה שנאמר (שמות יט, א) ביום הזה באו מדבר סיני, א"כ עלינו לילמוד ולהבין ממעשה רות איזה קבלה אנו אמורים לקבל עכשיו בעת קריאת מתן תורה.

*

הרב משה מרדכי אייכנשטיין ראש הכולל שע"י "ישיבת יד אהרן" בני ברק

בענין זה דקריאת מגילת רות בשבועות בלילה ואחר עלות השחר, אצדק ממה שכתבתי בעניין בקובץ האוצר (סיון תשע"ז).

המנהג שנהגו בבית כנסיות של אשכנזים פרושים בא"י לקרוא מגילות מתוך קלף בברכה, יסודו במנהג שהובא במסכת סופרים (פי"ד הי"ח) [בה הובאו מנהגי א"י (כמש"כ הרמב"ן במס' מגילה דף כ"ב:)], שהן שורש מנהג אשכנז הקדמון כידוע] שהיו קורין במועדים קריאות אלו, וכן מצינו שם (פי"ד ה"ג): "ברות בשה"ש באיכה ובמגילת אסתר צריך לומר על מקרא מגילה ואפי' כתובה בין הכתובים", והובא בהגהות מיימוניות מנהגי ת"ב. וע"פ מה שברר רבינו הגר"א בביאורו (ס"ט ת"צ ד"ה ונוהגין), ובעיקר ע"פ מה שהנהיג למעשה (כמבואר במעשה רב הל' יו"ט ס' קע"ה, עי"ש).

והמנהג הפשוט הוא לקרוא מגילת רות ביו"ט של עצרת (בא"י ביום הראשון ובחול"ל ביו"ט שני) מיד אחרי תפילת שחרית קודם מי כמוך, כמו שכתב במעשה רב (שם) קצ"ג.

קצ"ג ועל מדוכה זו ישבו כבר חכמים וסופרים, מה הטעם להקדימה לקריאת התורה, שגם אם אין כאן משום תדיר ומקודש, שאינו אלא מנהג, כמו שראיתי בשם הגרש"ז אוירבך זצ"ל, עכ"פ מה טעם להקדים? ואם תימא שהוא משום גזירה שאין קורין בכתובים אלא מן המנחה ולמעלה, הלא גם אי נימא דאף שבטלה גזירה זו, מכל מקום כך נהגו בשעתו לדעתו והמנהג לא זו ממקומו, א"כ למה שלא יקראו מן המנחה ולמעלה (וכך הלא נהג הגר"א בעצמו כשנחלש פעם אחת, כמבואר במעשה רב שם) אמנם זה לא קשה כ"כ, דיתכן שבבוקר מצויים יותר העם בבתי כנסיות, וצ"ע. וראיתי זה מעידן ועדנין שהגאון החוקר הרב דוד צבי הילמן ז"ל האריך בזה ומצא לזה איזה טעם הגון בקדמונים, ואינו תח"י כעת.

והנה זה כמה שנים היו שרצו להקדים קריאה זו לאחר עלות השחר, כי הציבור שהיה ער כל הלילה בשקידת התורה, כמנהג הלומדים להיות נעורים בו, עייף, וכשעושים כפי המנהג הרגיל יש שנרדמים כידוע (ובמקומות שהמניין קטן קשה לקושש אפי' עשרה שנוהגים במנהג זה שלא אנסתן שינה בקריאה זו), ועל ידי כך שיקראו קודם התפילה יהיה אפשר גם להתפלל ביתר מתינות, ולכאורה הצעה טובה היא.

כמה מהמורים קיבלו הצעה זו והנהיגו כך בכמה מקומות, ולעומתם, יש שהתנגדו לכך מטעם שינוי המנהג, וטענו שכיון והמנהג היה לקרוא ביום, חשיב שרק בכך המנהג, וא"א לשנות ולקרוא אחר עלות השחר שאין יוצא בו אלא בדיעבד, כדתנן במסכת מגילה (כ' א') לעניין מגילת אסתר: "אין קורין את המגילה וכו' עד שתנן החמה, וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר".

הצעה מרחיקת לכת יותר, שספק אם יסכימו לה גם המורים הראשונים, הועלתה ע"י אי מי, לקרוא את המגילה בליל שבועות, וזאת מפני שבתוך תיקון ליל שבועות שסידר רבינו האר"י כלולה קריאת כל מגילת רות - ולכאורה הנוהגים כן כבר יצאו ידי חובת המנהג של קריאת המגילה, ומה מקום לכפול שוב ולקרוא אותה ביום? ולכאורה היה מקום לומר שנכנסים ע"כ למעין ספק ברכה לבטלה ביום.

ואל תשיבונו ממה שתיקן האר"י גם קריאת התורה וההפטרות שקורין בשבועות בשלמות (שלא כבשאר התיקון שאין אומרים אלא תחילה וסוף של כל פרשה), דשם הלא אין הדבר תלוי במנהג, ובין כך א"א לו לצאת במה שקורא ביחיד. אבל כאן שאינו תלוי אלא במנהג, יש מקום לחוש לזה שיש כאן כפל במנהג, וממילא אפשר היה לדון לכאורה דהוי כברכה לבטלה בשחרית חלילה.

אלא שלברכה לבטלה כנראה אין לחוש, דהא כבר כתב הרב פעולת שכיר בהגהות על מעשה רב (שם) בשם הגר"א, שמנהג קריאה זו אינה מנהג יחיד אלא מנהג ציבור (ועל כן אין לחוש לגזירה דרבה שמא יעברנו, דציבור מדכרי אהדדי. עי"ש), וממילא אין לחוש כאן לברכה לבטלה מחמת קריאת הלילה ביחיד.

ומכל מקום יש לדון שאין סברא לקבוע כך מנהג, דהלא זאת חזינן במסכת סופרים (שם) שהיו קורין מקצתה בלילה ראשון ומקצתה בליל שני, כלומר ששייך גם לקרותה בלילה, וא"כ אף בקריאה זו בודאי יכול לקיים המנהג. ואפשר שזה היה מנהג האר"י, דמסתמא לא נהג כהגר"א אלא כמנהג בני ספרד שאין קורין אותה בציבור, ולא מסתבר לכפול הקריאה ב' פעמים, ומתוך כך היו שחשבו אולי אדרבא יקבעו קריאתה בלילה בברכה מקלף ובציבור, וכפי שנוהגים אצל הספרדים שקורין התיקון ברוב עם ובציבור יפה יפה, ועי"כ גם יאחדו את כל המנהגים לאחת.

ומצד שני, הלא אפשר שכאן יזעקו ככרוכיה כל העולם על שינוי המנהג, דהיינו כנ"ל שא"א לברך אלא עפ"י המנהג, ואם המנהג ביום א"א לקרוא ולברך בלילה.

ואני לדידי זה אינו פשוט כלל וכלל. לא מבעיא למה שציידד הרי"ז הלוי בהל' ברכות (פי"א הט"ז) בדעת הרמב"ם, שדין ברכה על קריאת המגילות בציבור אינו אלא כשאר

ברכת התורה, שתיקנו שכל שקורא בציבור מברך, ואינו כברכה על המנהג (יעויין שם). הרי לפי זה אין מה לדון לגבי קריאת מגילה בציבור משום ברכה לבטלה, דכללא הוא דכל קריאת מגילה בציבור מברכין עליה, שקריאת המגילה בציבור היא עצמה מחייבת ברכה (ולפי זה גם לעיל לעניין מש"כ שיש חשש ברכה לבטלה לקורין בלילה ביחידות אין לדון כן, ורק שאין טעם למנהג לקרוא ב' פעמים, שלא מצינו כן בשום מקום).

ולכאורה יש להביא ראיה שדעת הגר"א היא כמו שציידד הרי"ז הלוי, שאין ברכת המגילה על המנהג אלא עצמה של קריאת המגילה צריכה ברכה, דהלא ממה שמובא בתוספת מעשה רב (הלכות ר"ח אות מ') נראה שהיה חושש לשיטת הרמב"ם שאין לברך על המנהג, ולכן לא בירך בעצמו על ההלל. ואם כן, יהיה מוכרח לסבור דאין הברכה על המגילה משום המנהג אלא על עצמה של המגילה. אולם יש לדחות, שהלא שם מובא שעכ"פ הורה שהש"ץ יברך ויוציא כולם, וא"כ אף הכא מאי שנא.

עכ"פ, גם אם נניח כפי הפשטות שהברכה היא מחמת קיום מנהג הקריאה, אכתי מנ"ל דאיכא כאן מנהג מסויים לקרוא רק ביום? דילמא לא שנא, דהא חזינן במס' סופרים שיש שקרו חציה בלילה זה וחציה בלילה זה, ואם כן למה לא נוכל לשנות המנהג? וצ"ע.

ובשלמא במה שהתווכחו המורים לפני רבות בשנים (עיין ס' זה השולחן ח"ג עמ' ס"ט), כשהייתה המלחמה בירושלים ולפי פקודת הבטחון הייתה האפלה ולא יכלו לצאת מהבית לביהכ"נ בליל תשעה באב, שיש שהורו שיכולים לברך על המגילה בבוקר, כי גם מנהג כזה הופיע במסכת סופרים (פי"ח ה"ד), שיש שקורין בערב ויש שמאחרין קריאתה עד הבוקר לאחר קה"ת עי"ש, ויש שהורו להימנע מחשש ברכה לבטלה, משום שבמסכת סופרים הם מנהגים חלוקים, יש שהיו נוהגים לקרוא ביום אולי כשאר קה"ת, ואולי משום שגם הס"ת היו מורידים לארץ (כמבואר שם ה"ז) ואז הוא עיקר הקינות גם, ויש שהיו קורין בלילה ע"ש "בכו תבכה בלילה", ואם כן יש טעם לקריאתה בלילה, ויש מקום לומר שהוא בדווקא. אבל הכא, אפשר שאין כ"כ קפידא לקרוא ביום, דהלא בודאי שהיו נוהגים בשעתו לקרוא בלילה, ואם נהגו כיום ביום יש לדון שאינו בדווקא.

וגם אי נימא שבדווקא איכא מנהג שקורין ביום, ומשום שהשוו קריאת שאר מגילות לקריאת מגילת אסתר, דהוי ככל המצות הנוהגות ביום, או משום דביום כל עמא מתכנסים לביהכ"נ - אולי יש מקום לצאת ידי שניהם אם יקראו אחר עלות השחר, דעכ"פ מיהא יום הוא [אף שהוא בדיעבד], וגם אפשר דמיהא הכא מחמת שנהגו להיות מנין זה נעורים בליל שבועות, חשיב דאיכא כנופיא נמי בשעה זו.

ובזה אפשר שגם יוכלו לצאת ידי התיקון, כי אמנם לא באתי בסוד ה', וכמדומה דאין התיקון שלם אלא בלילה, אולם כיון וקריאת התורה היא כנגד מעמד הר סיני, וקריאת התורה שזמנה אחר תפילת שחרית בודאי אין זמנה אלא ביום, אם כן יתכן שעדין חשוב במובן זה הקריאה של אחר עלה"ש כהכנה למתן תורה שהיא קה"ת ביום, וממילא אפשר

לצאת בקריאה זו גם ידי התיקון [שעיקרו בקישוטי הכלה לקראת החופה, דהיינו קישוט כנס"י בכ"ד הספרים לפני מתן תורה], וצריך תלמודקצ"ד.

סוף דבר, לצאת ידי כל הדעות א"א כאן ועל כן כל אחד יעשה כמנהגו, ועכ"פ לא נראה לשלול לחלוטין מנהגן של אלו שנהגו לקרות לאחר עלות השחר ע"פ מורים מוסמכים [וכן שמעתי שהורה גם הגאון רבי אביגדור נבנצל שליט"א, רבה של העיר העתיקה, וכן שמעתי מהגה"מ ר' שריה דבליצקי (שליט"א) זצ"ל דהוי יותר מבדיעבד בעלמא לקרוא אחר עה"ש, כיון ויש להקל למי שקשה לו גם להתפלל אחר עה"ש, מיהא בזה ודאי יש להקל שיקראו המגילה אז], שכולם לש"ש מתכוונים לקבל התורה באהבה ובשלום.

*

תגובת הרב דוד אריה הילדסהיים: במש"כ הרב אייכנשטיין לדון שאפשר לברך על המגילה בלילה לפמ"ש הגרי"ז שהברכה על המגילות היא משום ברכת התורה על קריאה בציבור, ויש להעיר דאי"ז מדוייק, בדברי הגרי"ז שם מבואר דלברכה צריך ב' תנאים: א. שיהיה על תקנת חכמים כדי שיהיה אפשר לומר וצונו, ב. שיהיה על חפצא חשוב שמחייב ברכה, וכתב הגרי"ז דבהלל איתא לתרווייהו, דשפיר אפשר לומר וצונו כיון דהוי מנהג, והחפצא דידיה חשוב לחייב ברכה דלא גרע מכל קריאה בתורה שחשובה לחייב ברכה, עכ"ד, נמצא שכל דבריו הם רק היכא דיש בזה מנהג, אך ודאי אם ציבור מסויים יחליטו לקרוא קריאה חדשה לא יברכו עליה, ואפילו על קריאת משנה תורה בליל הו"ר איננו מברכים, ועל כן שוב יש לדון על קריאה בלילה האם יש בזה משום המנהג, וכבר העיר ע"ז בקיצור הרב פלמן בתשובה לתגובה ג'.

ומה שהשיב לו הרב שטיינפלד שם שבמסכת סופרים מבואר שקוראים רות במוצאי שבועות, לענ"ד אינו נוגע לענייננו, כי המנהג לקרוא חצי רות בכל לילה היה רק אצלם ולא אצלנו, ויש במסכת סופרים עוד הרבה מנהגים שלא נהוגים היום, ובודאי אי"ז סיבה לנו לברך ע"ז, ומה שכתב שלא נזכר שם שהברכה על המגילה דוקא בשבועות, בראשונים שהעתיקו את המסכת סופרים לגבי שבועות משמע שהבינו דמיירי בשבועות, ובאמת בשו"ת הרמ"א סי' ל"ה רצה לפרש דמיירי בכל השנה ביחיד הקורא בהם בבוקר, ע"ש, וכן שם פי"ג נראה שיחיד מברך על נביאים, ובאמת נזכר מנהג כזה בסידורי הגניזה הקהירית ובמחזוריים איטלקיים עתיקים (עי' קובץ אור ישראל גליון מ"ו עמ' ר"ב) שהיו מברכים בבוקר ברכת התורה אחת על תורה וברכת התורה אחרת על נביאים ואחרת על כתובים, אך לדידן דקיי"ל כתלמודין דהכל נפטר בברכת התורה אחת בבוקר ודאי אין מקום לברכה זו, ואמנם יש מקום לדון לפי שיטת הסוברים שקריאת התורה בציבור חייבת בברכה מדאורייתא, אך הא רוב הפוסקים לא ס"ל הכי.

קצ"ד וכעת שאלתי את הגה"מ רבי שריה דבליצקי (שליט"א) זצ"ל והוא שלל מכל וכל שאפשר לצאת בקריאה זו ידי תיקון, והיה נראה מדעתו שמלבד שהוא לאחר עלה"ש, גם סובר דהן שני עניינים נפרדים, התיקון, והקריאה. ולפענ"ד יש לדון בתרתי, שקריאה זו היא רק מנהג, וגם יתכן שאינה מכלל התיקון, ואינה רק לקיים המנהג של הקריאה כנ"ל וצ"ע.

*

תשובת הרב משה מרדכי אייכנשטיין: הגרי"ז כתב שם לבאר דעות הסוברים שעל המגילה בעצמה תיקנו ברכה כל שקורא אותה בציבור, גם בלא המנהג, ע"י שם.

*

תגובת הרב דוד אריה הילדסהיים: תמיהני הא זה לשון הגרי"ז שם לקראת סוף דבריו "וכיון דעצם החפצא הוא מידי דשייך בו ברכה לא אכפת לן גם אם חובת עשייתו הוא משום מנהג דגם על מנהג שייך לומר וציונו אלא דלא חשיב למיקבע עליה ברכה ולא שייך זאת גבי הלל דעצם החפצא הוא דבר שנתקנה בו ברכה", הרי להדיא דהוא רק משום ששייך וציונו על מנהג, כמו שביאר בארוכה שם שלדעת הרמב"ם מנהג בכלל לא תסור ושייך בו וציונו, וזה ברור למעיין היטב בדבריו.

ושוב ראיתי בחי' הגרי"ז לערכין י' ע"ב שביאר בארוכה שהמנהג משוי ליה חפצא של הלל ואז הברכה אינה על המנהג אלא על החפצא דהלל, אך ללא המנהג לא היה חפצא דהלל אלא מזמורי תהילים בעלמא וא"א לברך עליהם, ע"ש דמבואר כן להדיא באר היטב, ולפ"ז ברור שכן הוא גם לגבי קריאת המגילה, שהרי בחי' הגרי"ז על הרמב"ם השוים אהדדי.

*

תשובת הרב משה מרדכי אייכנשטיין: ע"י שם בהמשך בקטע הבא במה שבאר בשם אביו בדעת הרמב"ם שלא כהראבי"ה המובא בקטע שציטטת ממנו, שעצם קריאת המגילות מחייבת ברכה וכלשונו "ואין זה משום ליתא דברכת המצות כלל".

*

תגובת הרב דוד אריה הילדסהיים: נכון שכתב כן בדעת הרמב"ם, אך הא בדעת ר"ת וראבי"ה שמברכים על הלל ביאר שהיא ברכת המצוות, ואנן הרי נהגינן כוותייהו לברך על ההלל, א"כ לדידן לא שייך להתיר לברך על המגילה שלא בזמנה, וכמו שאיננו מברכים על קריאת משנה תורה בליל הו"ר.

ובאמת גם מה שכתב בדעת הרמב"ם נראה לענ"ד דכוונתו שתקנו כן רק על קריאה שנתקנה לאומרה בציבור, שמחמת חשיבותה קובעת ברכה לעצמה, אך אם יחליטו איזה ציבור מעצמם לקרוא בתורה או נ"ך בציבור אסור להם לברך ע"ז כי זה בכלל הת"ת של כל היום שנפטר בברכת התורה של הבוקר, וכמ"ש בשטמ"ק נדרים פ"א ע"א בשם רי"ץ "ואף על פי שכבר ברך ברכת התורה בשחר צריך לברך על אותה קריאה של ספר תורה כי מפני חשיבותה קובע ברכה לעצמה כדאמרינן גבי יין פרק כיצד מברכין. ואם אינו מתוקן כתיקון חכמים נמצא ברכה לבטלה לפי שכבר ברך בבקר על כל קריאת היום שלש ברכות".

ובדומה לזה מצינו שכתב האבודרהם שהברכות על פסד"ז ועל ק"ש הם משום ברכת התורה על קריאה בציבור, ובוודאי אין כוונתו שכל אמירת תהילים בציבור טעונה ברכה, אלא רק מה שתיקנו חז"ל קובע ברכה לעצמו וכנ"ל.

*

תשובת הרב אייכנשטיין: א. לדעת הרמב"ם כפי שכתב שם הקריאה עצמה מחייבת ברכה, וא"א לצרף לזה שום דבר אחר. ב. זה שאנחנו נוהגים או לא נוהגים לברך על המנהג, אין לזה שום קשר לעניין, יתכן לנקוט שמברכים על המנהג, והברכה היא על המגילה, וכמו נשים שמברכות ברכה"ת שלדעת הגר"ח הוא משום התורה עצמה. ג. אין שום קשר לברכה על קה"ת, שהיא דין בפ"ע שבודאי תיקנו על הקריאה בציבור לכו"ע משום כבוד הציבור, ולכו"ע הוא דווקא כשיש תקנה לקרוא, וברכה על הכתובים היא משהו אחר, שהיא אינה ברכה כלל על המנהג ובלא שום שייכות לכך, אלא על כל קריאתם בציבור, וזה רק מוכח מדברי הרמב"ם שאין ברכה על המנהג ומ"מ מברכים.

*

תשובה נוספת מהרב אייכנשטיין: אכן נזכרתי שיש המפקפקים בקרה"ת בציבור בליל הושע"ר מהסיבה הזאת שיש לחוש דבעי ברכה, וכמדומ' כן בשם הגאון ר' רפאל שפירא (מווולז'ין). עכ"פ לגוף העניין בוודאי לא נוגע, שפשיטא שלדעת הרמב"ם אין הברכה דכתובים אלא מחמת עצם הקריאה וכנ"ל, וה"נ ברכה"ת לנשים.

*

תגובת הרב הילדסהיים: הנה הגרי"ז נקט בפשיטות בדעת ר"ת וראבי"ה שהברכה היא רק על המנהג וקרה"ת רק משוי ליה חפצא חשוב לחייב ברכה, וכדמוכח להדיא בדבריהם שהכל משום ברכה על המנהג, ורק בדעת הרמב"ם חידש שהיא משום ברכת התורה גרידא, אך רוב הראשונים ודאי לא ס"ל הכי, שהרי פירשו דהברכה על קרה"ת היא רק על התקנה או משום כבוד הציבור, הרי דס"ל דקריאה בציבור לא מצריכה ברכה"ת בפני עצמה. וממילא לדידן יש לנקוט לדינא כדעת ר"ת וראבי"ה שהוא רק מתורת ברכה על מנהג.

וגם אם נאמר שאי"ז רוב הראשונים מ"מ מידי פלוגתא לא יצאנו, ומהיכ"ת לפסוק בזה דוקא כהרמב"ם ולא כר"ת וראבי"ה, וגם רבינו שמחה בהגה"מ ס"ל כוותייהו, וספק ברכות להקל.

ומש"כ כת"ר לדחות מה שהוכחתי מהשטמ"ק דלא מברכים על קרה"ת בלי תקנה, דשם הוא משום כבוד הציבור, ולכן רק כשיש תקנה, לא הבנתי כלל, דאי נימא דקריאת מגילה בציבור מחייבת ברכת התורה, א"כ כ"ש דקריאה בס"ת מחייבת ברכה"ת, וחיוב ברכת התורה להיכן הלך?

ומלבד זאת מדברי השטמ"ק בשם הרי"ף הנ"ל ברור דלא ס"ל כדעת רוב הראשונים דהברכה על קרה"ת היא משום כבוד הציבור או ברכה על התקנה של קריאה"ת, אלא ס"ל

שהיא משום עיקר הדין של ברכת התורה, וס"ל דאינו נפטר בברכה"ת של הבוקר משום דקובע ברכה לעצמו, כמו יין, (ובקונט' ויברך דוד סי' ד' הבאתי ראיות דעוד הרבה גאונים וראשונים ס"ל הכי), ומ"מ כתב דזה רק בקריאה שנתקנה, וכמו כן כאן אפשר לברך על המגילה רק בקריאה שמחמת תקנה, (וכן הוכחתי במכתב הקודם משיטת האבודרהם שהברכה על פסד"ז משום ברכה"ת אקריאה בציבור וכת"ר לא השיב ע"ז).

ומש"כ כת"ר דדמי לברכת התורה לנשים לא הבנתי, דוודאי עצם התורה מחייבת ברכה, ואין ע"ז שום נידון, אך הנידון כאן הוא האם שייך לומר שקריאת מגילה בציבור (שאינה תקנה ולא מנהג) תחייב ברכת התורה נוספת מלבד הברכת התורה שבירכו בבוקר.

ובאמת עלה בדעתי פתרון שיביאו אדם שישן בלילה ועדיין לא בירך ברכת התורה והוא יברך על מקרא מגילה, דאז באמת י"ל דהוא ממש מדין ברכת התורה של הבוקר, וכשיטת המסכת סופרים דמשכים לקרוא מברך ברכה מיוחדת על תורה וברכה אחרת על נביאים וכו', וכבר הזכרתי במכתב הראשון שכן היה מנהג א"י כמובא בסידורי הגניזה הקהירית ובסידורים איטלקיים ישנים, ואף דאין לנו כח לחדש נוסח ברכת התורה שאיננו נוהגים אותו, מ"מ אולי אפשר לצרף זאת לשאר ההיתרים שנאמרו בזה, אך יש לדון אי הוי ברכה שא"צ, דהא יכול לפטור הכל בברכת התורה הרגילה שלנו, וצ"ע.

*

תשובת הרב אייכנשטיין: מה שצירף מר ברכת התורה לקריאת ציבור לברכת המגילה אינו מוכרח כ"כ, ואף שמצא לו און בדברי המסכת סופרים, מ"מ אינו מוכרח, כי ברכת התורה כיון וכבר בירכה בבוקר, בוודאי בעי לדין מסויים של תקנה בפ"ע מפני כבוד הציבור, והאם זה מחייב תקנת קריאה או לא, אה"נ כבר כתבתי שאכן היו שפקפקו על קרה"ת בליל הושע"ר בציבור משום חשש חיוב ברכה

וכן נהג הגרי"מ חרל"פ זצ"ל שלא לקרוא בציבור מתוך ספר אלא בחומש וביחיד.

לעצם העניין מה נפסק, לא הכנסתי ראשי, אבל כמדומה דעת הגר"ח והגרי"ז הייתה שזה טעם ברכת נשים וממילא מוכרח לדינא דאיכא ברכה בלא קיום מנהג, שהרי נשים מברכות רק משום דחפצא של תורה בעי ברכה, וה"ה לברכת המגילה, ואם מידי ספק ברכה לא יצאנו, עכ"פ חזי לאצטרופי לעוד סברות, לברך על המגילה גם בלילה, (כמדומה זה היה הנידון לא כן?), שהרי איכא דסברי דאין כאן מנהג מוכרח כל עיקר לקרוא דווקא ביום, ולא דמי למגילת אסתר שהוא מצוה הנוהגת ביום כבשאר מצות, ובפרט מגילת אסתר יש בה טעם מיוחד ואכמ"ל.

*

תגובת הרב הילדסהיים: לישרי לן מר אך ממש לא הבנתי, כי אם קריאת התורה נפטרת בברכת התורה של הבוקר א"כ גם קריאת המגילה נפטרת בזה, כי ברכה"ת שלנו מהניא לכל חלקי התורה, ולמה המגילה תקבע ברכה לעצמה טפי מקריאת התורה.

תשובת הרב אייכנשטיין: טענתי שיתכן שגם ברכת התורה על קה"ת היא ממש כברכת מגילה, ולכן יתכן שיש בעיה עם מנהג העולם לקרוא בהושע"ר.

אבל גם יתכן שיש לחלק, כי ברכת התורה על כתובים אינה כברכת התורה, כי אינה נוסח ברכת התורה, אלא ברכה מיוחדת על קריאת מגילה, ונתקנה, דווקא על קריאתה בציבור, ואם כן לא דמיא כלל לברכת התורה.

מענה הרב הילדסהיים: בתחילה אסכם את הנידון מההתחלה כדי שיתבררו הדברים: בטעם הברכה על קרה"ת מצאנו ג' שיטות: א. שיטת רוב הראשונים שאינו מדין ברכת התורה כלל אלא משום כבוד הציבור או ברכה על תקנת חכמים. ב. שיטת הב"ש והמשכנו"י שברכת התורה על קריאה בציבור היא מדאורייתא ולא נפטרת בברכה"ת של הבוקר. ג. שיטת הרי"ץ בשטמ"ק נדרים פ"א שקרה"ת לא נפטרת בברכה"ת של הבוקר משום שקובעת ברכה לעצמה. (ולענ"ד עוד הרבה קדמונים סוברים כע"ז). עי' בתורת רפאל סי' ב' שביאר את השיטות הללו.

והשתא נחזי אנן לענין ברכה על קריאת המגילה בציבור שאינה חיוב או מנהג: לפי השיטה הראשונה ודאי אסור לברך כי הטעם של כבוד הציבור שייך רק בס"ת ולא במגילה, כמפורש בשו"ע סי' תרפ"ח ס"ד שמקומות המסופקים קוראים מגילה בט"ו בלי ברכה, וכמו שביאר בשו"ת גינת ורדים או"ח כלל א' סי' מ"ט, שהתיר שם לברך על קריאה בס"ת שאינה חיוב, וז"ל: "אכן לענין קריאת ס"ת יש להקל שבכל עת וזמן שיסכימו עשרה לקרוא בתור' ש"ד יוציאו ס"ת ויקראו בברכות מפני כבוד הציבור כי היא חיינו ואורך ימינו והלואי שיקראו ישראל בתורה כל יום ויום אלא שהראשונים מפני טורח צבור לא רצו להכביד עליהם", אך מ"מ לא התיר לברך על המגילה, וז"ל: "גם בספר תקון יששכר כתב שמקומות שקורין בהם המגלה שני ימים מפני ספק אם הם עיירות או כרכים אף על פי שאין מברכין על קריאת המגלה ביום שני מ"מ מוציאים ס"ת וקורין בו בברכות כמו ביום ראשון וכתב שהרצו הדברים לפני מוהר"י קארו והחזיק על ידם במנהגם שמנהג טוב הוא". ולפי שיטת הב"ש והמשכנו"י ודאי מותר לברך והוא גם חיוב מדאורייתא, אך א"א לסמוך ע"ז למעשה כי רוב הפוסקים לא ס"ל הכי כמו שביאר התורת רפאל שם. ולפי שיטת הרי"ץ בשטמ"ק ג"כ א"א לברך, כמו שכתב שם להדיא שרק קריאה שנתקנה קובעת ברכה לעצמה, אך ברכה על קריאה שלא נתקנה הוויא ברכה לבטלה.

ומה שהזכיר כת"ר שיש טוענים שהקריאה בליל הו"ר טעונה ברכה, מקור טענה זו הוא בספר תורת רפאל סי' ב' שחשש לשיטת שיטת הב"ש והמשכנו"י שהברכה על קרה"ת בציבור היא מדאורייתא ולא נפטרת בברכה"ת של הבוקר, וכן חשש שצריך ברכה משום כבוד הציבור. אמנם כל דבריו רק להחמיר שלא לקרוא בלא חיוב, אך לא עלה על דעתו

להתיר לקרוא עם ברכה, וכל דבריו רק על קריאה בס"ת אך במגילה לא שייכי טעמים אלו וכנ"ל.

ומדברי כת"ר בכל המכתבים נראה שלדעתו קריאת מגילה טעונה ברכת התורה יותר מקריאת התורה, ואינו מובן כי לפי כל הטעמים קריאת התורה טעונה ברכה טפי, ואם קרה"ת נפטרת בברכה"ת של הבוקר ק"ו שקריאת המגילה נפטרת בזה, ואם קריאת המגילה לא נפטרת כ"ש שקרה"ת לא נפטרת, ואף שהברכה על המגילה היא נוסח אחר, מה בכך, הא כל הנוסח נתקן לברכו היכא שצריך לברך, אך אם כבר נפטר מברכה אסור לברך בשום נוסח.

*

תגובת הרב שמואל יצחק שטיינפלד: במה שטען הרב הילדסהיים שליט"א, הנה מה שלא מברכים בהו"ר כבר עורר על זה הגרי"ש אלישיב, ואם נאמר שכך מנהג העולם מ"מ יש לעיין הרי בליל שמחת תורה גם נהגו העולם לברך על קריאת התורה אף שאין לזה מקור כמבואר במעשה רב ולכך גם הגר"א עלה ראשון כיון שאין זה קריאה המחויבת, ובאמת דעת הביכורי יעקב (כמדומני מוזכר במ"ב) שלא לברך בליל שמחת תורה על הקריאה והיינו כנ"ל כיון שאין זה קריאה המחויבת וא"כ אם מברכים בליל שמחת תורה אני לא רואה סיבה שלא יוכלו לברך על רות אפי' בחודש שבט, רק יש לדון מצד שהחיינו.

*

תשובת הרב דוד אריה הילדסהיים: מה שמברכים על הקריאה בליל שמחת תורה, נראה דהוא משום שהקריאה בליל שמחת תורה היא בגדר מנהג, ולמנהגינו מברכים על מנהג, (ובאמת צ"ע למה לא מברכים על הקריאה בליל הו"ר, ואולי משום שאינה מנהג שנתקן אלא ענין בעלמא ע"פ קבלה), אך לברך על קריאה שאינה מנהג כלל, זו לא שמענו מעולם.

*

הערה נוספת מאת הרב הילדסהיים: שוב ראיתי מה שכתב בזה הגאון הגדול ר' משה שטרנבוך שליט"א בתשובות והנהגות ח"ה סי' קנ"ד כעין דברי הרב אייכנשטיין שליט"א, וזה לשונו: "שיטת הגר"א (בביאורו סי' ת"צ) שמברכין על מקרא מגילה על קריאת שיר השירים רות איכה וקהלת, ותמוה שהגר"א בביאורו (סי' תר"י) מפרש שעל הדלקת הנר בערב יוה"כ, אין מברכין אשר קדשנו במצותיו, כיון שאינו חיוב להדליק ולא נהגו כן בכל המקומות, ואם כן היאך ס"ל לברך אשר קדשנו במצותיו וציונו על מקרא מגילה שאינו חיוב רק מנהג ולא נהגו כן רוב בית ישראל (הספרדים והרבה חסידים), ובמנהג כי האי לא מברכין, ועיין מש"כ במוע"ז (ח"א סי' ל"ב). ולענ"ד נראה ליישב כמו שבי' הגאון הרב מבריסק בחידושיו על הרמב"ם (פי"א מהל' ברכות בסוף דבריו) "שהברכה על מקרא מגילה אי"ז כלל ברכת המצוות, רק דתיקנו ברכה על עצם קריאתן בציבור ואי"ז משום לתא דהמצוה כלל" עכ"ל, והיינו שתיקנו ברכה כעין ברכת השבח כשקורין ברבים, וכיון

שאינה ברכת המצוות שהיא על המצוה, לכן צריך לברך בכל קריאת מגילה בציבור אף שאינו חיוב ולא נהגו כן בכל מקום, וכן מסקי באמת הגאון רבי רפאל מוולז'ין זצ"ל ב"תורת רפאל" וכן ב"משכנות יעקב", שהברכה בקריאת התורה היא ברכת השבח שחיובה כשקורין לציבור (ועיי"ש דס"ל שהוא חיוב מדאו'), ואפילו כשאין חיוב בקריאה (כגון מה שקורין בליל הוש"ר) צריך לברך, (ונחלקו בזה גדולי הפוסקים ואכמ"ל). ולכן אני מאד מקפיד בקריאת התורה לשמוע הברכה של הכהן שלפני הקריאה כיון שלפי האחרונים הנ"ל לא מספיק לקריאה בציבור הברכה"ת דיחיד שבירך בבוקר, דעל קריאה בציבור חל חיוב מיוחד מדאו' לברך עלה (עיי"ן ח"א סי' קמ"ג שבי' היטב ד"ז), עכ"ל התשובות והנהגות הנוגעות לעניינינו. ואח"כ דן שם לגבי ברכת שהחיינו, ע"ש.

אמנם יש להעיר שכל דבריו הם רק אליבא דשיטת הגר"א, אך לפי מנהגינו שמברכין על נר של יוהכ"פ לק"מ, א"כ אפשר דהגר"א ס"ל הכי משום דאזיל כשיטת הב"ש והמשכנו"י אך אנן לא מברכים משום זה אלא משום שאנו מברכים על כל מנהג.

וע"ע בתשובות והנהגות שם בהמשך דבריו שצייד דהגר"א סבר שמעיקרא נהג מנהג זה בכל ישראל, והוכיח כן מהמעשה רב, ע"ש, ולפ"ז לק"מ קושיתו הנ"ל.

ולענ"ד נראה בס"ד עוד יישוב לקושיית התשובות והנהגות הנ"ל, דכל מה שלא מברכים על מנהג שאינו חיוב הוא משום שא"א לומר עליהם וציונו, אך כאן ליכא טעם זה, כי תמיד שייך לומר "וציונו על מקרא מגילה", כי אנו מצווים על זה בכל מצות תלמוד תורה, ולשיטת המסכת סופרים גם יחיד מברך כך על קריאת המגילה בכל ימי השנה, [ובזה נראה ג"כ ליישב מה שפסק השו"ע לברך על הדלקת נר חנוכה אף דס"ל דאין מברכים על מנהג, משום דבזה שפיר שייך לומר "וציונו להדליק נר של חנוכה", שהרי כל אחד מצווה להדליק נר חנוכה בביתו].

*

תשובות מגדולי המורים בענין זה

הגאון הגדול רבי משה שטרנבוך שליט"א

ראב"ד ירושלים, ומח"ס תשובות והנהגות מועדים וזמנים ועוד

בשבועות לא היה לנו מגילת רות לקרוא, רק בבית הכנסת סמוך היה להם, ומוכנים היו להשאיל ובלבד שנחזיר להם לפני התפלה, והוריתי לקרוא בברכה לפני התפלה, רק חכ"א שאל הלוא במשנה מפורש (מגילה כ א) שבמגילה לכתחלה רק מהנץ, ואולי גם בזה הדין כן, ואנו קרינו לאחר עמוד השחר לאחר שיכיר חבירו.

ונראה ע"פ מה שכבר שאלו את הגר"א זצ"ל שמצריך לקרות כל הה' מגילות ממגילה כשרה בברכה, דלמה לא נגזור שמא יעבירו בקריאת שאר המגילות כמו בפורים, והשיב כיון שהחיוב בשאר המגילות הוא רק על ציבור אין חוששין, וכמו שאמרו בעירובין ג. דרבים מדכרי אהדדי, וכמובא בפעולת שכיר על ה"מעשה רב" ע"ש. וא"כ י"ל דהוא הדין כאן כיון דהא דבמגילת אסתר לכתחלה מצותו מהנץ, מבואר ברש"י במשנה במגילה

דהיינו משום שאם אינו ממתין עד נץ רק קורא מעמוד השחר חיישינן שיקדימו בעוד לילה ולא יצא ידי חובתו, לכן כאן שהוא חובה לציבור ולא ליחיד, מדכרי אהדדי ואין לחוש, ומהאי טעמא הקריבו כל יום הקרבן תמיד בעמוד השחר ולא חששו.

עוד נראה טעם אחר שלא לחשוש, והוא בהקדם מה שביארנו במועדים וזמנים ח"א סימן ל"ב דאפשר לומר שאין חיוב מדרבנן לקרוא הד' מגילות אלא הוי רק מנהג שנהגו כן בכמה מקומות, אלא שההלכה שכל קריאה בתורה או בנביאים בציבור טעונה ברכה, וגם בכל קריאת כתובים בציבור טעונה ברכה יעושה, ועפ"ז שאינה חיוב גמור יתכן שמעיקר הדין אפשר לקרותה גם בלילה שלא מבואר שחיובו ביום דוקא, ומסתברא שמדינא מועיל גם בחג בלילה, ותיקנוהו רק לכתחילה בגמר שחרית של יום טוב לפני קריאת התורה, אבל עיקר זמנה הוא כל החג, וכל זמן שציבור קורין ראוי לברך. ואפילו בפרשת זכור שזמנה בקריאת התורה דשבת זכור ביום, הבאנו שמועה בשם הגר"ח"ע שלעת הדחק יוצאין גם בליל שבת, וכ"ש שקריאת המגילה דרות אינה לעיכובא בעיצומו של יום ובדיעבד עכ"פ יוצאין גם בלילה, וא"כ עכ"פ אין לחוש לקרותה מעלות השחר.

עוד נראה כיון שאינו חיוב גמור מדרבנן לית לן לגזור שמא ישכח ויקדים ויתבטל מהמצוה, כיון שהחיוב קיל כ"כ שיסודה רק מנהג וגם לא נתפשט בכל מקום אין לגזור ביום לאחרי עמוד השחר שמא יטעו ויקדימו ולא יקיימו המצוה.

עוד נראה שמפורש בברכות (ל א) ובש"ע (ר"ס תרנ"ב) ביוצא לדרך שנוטל לולב מעמוד השחר, וכאן בחג השבועות כשם שהקילו בתפלה להתפלל לכתחילה בשעת הדחק קודם הנץ וכמבואר במ"ב ר"ס פ"ט, הוא הדין למגילה בשעת הדחק אין לחשוש.

ונראה עוד שעדיף לפני התפלה שכולם שומעים כל תיבה, וידוע שמרן הגאון דבריסק זצ"ל הקפיד לכל יחיד שלא יאמר לבד אפילו כמה תיבות, שאז נקרא ביחיד (עי' לעיל סי' שמ"ט), וצריך בד' מגילות ציבור והיינו שעשרה שומעין מהקורא, ולכן הציבור צריכים לשמוע מהקורא דוקא כל תיבה ויוצאין מהש"ץ, ורק אז יכולים לברך שנקרא קריאה בציבור, וגם כאן שעיקר החיוב בעשרה אין דין רובו ככולו, ומה עוד שלאחר כך עייפים ומתנמנמים בשינה ועכשיו יש זמן ויכולים לשמוע היטב, ולכן כשאי אפשר לאח"כ במגילה של קלף, עדיף לקרוא ממגילה אף לפני הנץ וישמעו היטב ויוצאין.

סוף דבר קראנו בברכה מיד כשיכיר בבוקר, ואף שבסתמא אין לשנות מנהג ישראל שנהגו לקרוא לפני קריאת התורה כה"ג שלא היה לנו מגילה בשעתה, עבדינן שפיר לקרוא קודם התפלה בברכה אף שזהו קודם הנץ ואין לחשוש כלל, וכמו בקריאת התורה שבשעת הדחק מקדימין קרה"ת לתפלת שחרית ולא חוששין.

ומיהו נראה שעיקר המצוה לאחר שחרית שאז ברוב עם שכולם הגיעו וכמבואר בר"ה (לב ב), ושפיר תיקנו לקרוא לאחר שחרית, ומיהו אצלינו שעת הדחק ויתבטל הקריאה לגמרי קראנו בברכה לפני התפלה, ומיהו כשאפשר לקרוא אחר קרה"ת או אפילו אחר מוסף וודאי דעדיף טפי.

(והמנהג בארה"ק שמברכין על מקרא מגילה ושהחיינו, וכבר הערתי במק"א דצ"ב דשהחיינו שבליל יום טוב כבר יוצאין על כל מצוות החג, ולא דמי למגילת אסתר שמברכין ביום כיון שאין שהחיינו למצוות דיום הפורים, וגם על קריאה לבד לא מצאנו ברכת שהחיינו, ובארץ ישראל כבר נהגו לברך, אבל בקהלה שלנו כאן שאין לזה מנהג קבוע, העדפתי לברך רק על מקרא מגילה כשקראנו ממגילה כשרה, ועיין במ"ש בזה בח"א סימן שכ"ג).

[עותק מספרו תשובות והנהגות כרך ב' סימן שנ"א]

*

הגאון הגדול רבי יצחק מרדכי רובין שליט"א

מח"ס 'אורחות שבת' ורב קהילת 'בני תורה' ירושלים

יש לעיין האם במקומות שקוראים מגילת רות יש מניעה לקרותה לפני תפילת שחרית כותיקין, והיינו לאחר עלות השחר, או שמא צריך להקפיד לקרותה דוקא אחר נץ החמה. ונפק"מ בציבור שאין להם מגילה מקלף וצריכים לשאול ממנין אחר, או שאין להם בעל קורא.

והנה בשונה ממגילת אסתר שבה מצינו דברי מפורשים לעניין חיוב קריאתה וזמן קריאתה בלילה וביום, בשאר מגילות לא נתבארו הדברים להדיא בדברי חז"ל, ומצינו שנחלקו גדולי עולם בעניין חיוב קריאת שאר מגילות והאם מברכין על קריאה זו. ויש לעיין לדעות שמחייבים בקריאת מגילה ואף מברכים עליה, מה הוא הזמן לכתחילה ומה הוא הזמן בדיעבד לקריאת מגילת רות.

איתא במשנה מגילה דף כ' ע"א אין קורין את המגילה ולא מלין ולא טובלין וכו' עד שתנץ החמה, וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר. ופרש"י שמעלות השחר יממא הוא אבל לפי שאין הכל בקיאים בו צריכים להמתין עד הנץ החמה. ומבואר שכל שמצוותן ביום עיקר הזמן לכתחילה הוא מהנץ החמה ולא מעלות השחר, אלא שאם קראה משעלה עמוד השחר יצא.

אלא שיש לברר מה עיקר זמן קריאת מגילת רות, ומצינו ברמ"א סו"ס ת"צ ונוהגין לומר רות בשבועות, והעם נהגו שלא לברך עליה מקרא מגילה ולא על מקרא כתובים [ועיי שו"ת הרמ"א סי' ל"ה]. ועיין ט"ז שם שכתב שהמברך ברכה על מקרא מגילה הרי זו ברכה לבטלה, והמג"א חלק עליו עיי"ש. ודעת הגר"א בביאורו וכן מובא במעשה רב שזו תקנה גמורה לקרוא את המגילות במועדים, וקורין קודם אין כמוך. וכיון שזו תקנה גמורה ס"ל דיש לברך ברכה על מקרא מגילה וגם שהחיינו.

אמנם כשמעיינים במקור הדברים במסכת סופרים פי"ד הלכה ט"ז מבואר שהיו קוראים מגילת רות חציה במוצאי יו"ט ראשו וחציה השני במוצאי יו"ט שני, ויש אומרים שהיו קוראים את המגילה במוצאי שבת שקודם שבועות, אלא שהברייתא מסיימת שם ש'הכל הולך אחר המנהג שאין ההלכה נקבעת אלא אחרי המנהג'. ונמצא שהיו קהילות שבה

לא קראו כלל מגילת רות וכך מנהג עדות המזרח, ויש שקוראים בלי ברכה, ויש שנוהגים על פי הגר"א לקרוא מגילה בקלף עם ברכה ושהחיינו.

והנה כתוב במעשה רב שיש לקרוא את המגילה קודם אין כמוך, ויש לעיין אמאי קורין קודם קריאת התורה והא קיימא לן תדיר ושאינו תדיר קודם, ועוד יש להתבונן אמאי בפורים מקדימים קריאת התורה לקריאת המגילה, ומ"ש.

והנה מצינו בשאגת אריה שדן האם אפשר להקדים מצוה דרבנן למצוה דאורייתא וכתב שכן, דכיון שמצוה דרבנן לגבי דאורייתא היא כדבר הרשות, ממילא אין חסרון בהקדמה שלה, דרק כאשר יש שתי דרגות חיוב שוות בזה העדפה של אחד כלפי חברו היא חסרון, אבל כאשר האחד מקודש מחברו אי בזה חסרון. ועל פי זה ביאר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שבפורים שקריאת המגילה היא חובה בזה יש להקדים את התדיר ולכן קורין בתורה בתחילה, משא"כ בשאר מועדים שקריאת המגילה היא חיוב מחמת מנהג וקלוש מחיוב הקריאה בתורה, לכן אפשר להקדים את המגילה לפני קריאת התורה.

וכאשר באים לדון מה זמן קריאתה לכתחילה, לכאורה אם נקטינן כהגר"א וחוששים לדבריו אף לעניין ברכה, נמצא שנוקטים שמנהג הקריאה נעשה תקנת חכמים, וא"כ כמו שלא קורין בתורה מיד לאחר עלות השחר אלא בזמן המיועד שנקבע, כך גם זמן קריאת המגילה צריך להיות לכתחילה בזמן שנקבע על פי המנהג, ואין לקרות לכתחילה מגילת רות משעלה עמוד השחר. ולכאורה זהו בכלל מה שכתוב במסכת סופרים שאין ההלכה נקבעת עד שיקבע המנהג.

ואף שאם באנו לדון לגבי שעת הצורך כגון שאין לו מגילה שאז י"ל שיכול לקרותה משעלה עמוד השחר דלא גרע מאשר מגילת אסתר שאם קראה משעלה עמוד השחר יצא, מ"מ אין דנים אפשר משאי אפשר. ונפק"מ במקום שאין בעל קורא או שאין מגילה ורוצים שבעל קורא יבוא ויקרא עבורם, או שרוצים ליקח את המגילה ממנין אחר, האם אריך לקרותה משעלה עמוד השחר או דילמא ראוי לקרותה לאחר תפילת מוסף, וכן שהבעל קורא יקרא אותה אחר מוסף. [ופעמים שהבעל קורא כבר תש כוחו לקרוא שוב אחר מוסף]. ומסתברא שכיון שזמנה ותקנתה הוא ביום, שיש לכתחילה לקרותה ביום דוקא, [ושמעתי משמיה דהגראי"ל שטיינמן (שליט"א) זצ"ל שאמר שמי שקורא מעלות השחר הרי זה כמי שקראה בלילה].

ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' שנ"א דן בשאלה שהיתה בקהילתו בדרום אפריקה שלא היתה להם מגילה מקלף, והורה שבדיעבד יקראו לאחר עלות השחר, אלא שיש לעיין בטעמי הדין שכתב שם.

דהנה כתב שם שכיון שכתב רש"י במגילה בטעם הא שקורין מהנץ החמה כיון שאין הכל בקיאות שמא יקראו לפני עלות השחר, ולכן קבעו לקרותה מהנץ החמה. אמנם כל זה בקריאת מגילת אסתר שהיא חובת יחיד, אבל מגילת רות ושאר מגילות שיסודם חובת ציבור כמו קריאת התורה, ושלכן ביאר הגר"א שאין גזירה שמא יטלטל אותה ד"א

ברה"ר, דכיון שהיא חובת ציבור אין חוששין דרבים מדכרי אהדדי, א"כ י"ל שאין חשש לקרותה משעלה עמוד השחר, כיו שרבים מדכרי אהדדי, ע"כ.

ויש לעיין בזה דשמא י"ל שכל זה הוא טעמא דתקנתא, אבל אחרי שתיקנו שקריאתה ביום, אין להקל משעלה עמוד השחר, וכמו דלא נימא שיוכל לקרות מגילת אסתר משעלה עמוד השחר עם שומר, דאחר שתיקנו אין לשנות. וכל מה שיש לדון זהו רק מחמת מה שכתבנו לעיל שעיקר הקריאה ביום הוא רק דין לכתחילה, ובזה י"ל שבשעת הצורך שלא תהיה לו אפשרות לקיים כדיון בזה י"ל שסמכינן בדיעבד לקרותה משעלה עמוד השחר. וגם בזה נראה טפי שעדיף למצוא מגילה ובעל קורא לאחר מוסף והוא עדיף מאשר לקרותה לפני התפילה.

והנה יש מקומות שלמדו מזה היתר לכתחילה לקרות את המגילה משעלה עמוד השחר, וטוענים שאז העם ערים וישמעו את קריאתה בדקדוק, אך לפי כל הנ"ל אין זו הדרך וכיון שתקנתה היתה ביום ולפני קריאת התורה אין להפך את הצינורות, ולשנות מדרכי אבות.

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת יומא

הרב זלמן חיים הומינר וה"ה יוסף יצחק גולדשטיין

דף יט ע"א

כב. בגמ' אלמא לא טרחינן ליה טפי דאי צדוקי הוא ליפרוש. ביאר רש"י דאם הוא צדוקי ואינו ירא שמים לקבל עליו טורח המקדש, ליפרוש מן הכהונה הגדולה ולא יקבלנה מתחילה. אבל צריך ביאור דהא משמע לקמן בע"ב דאדרבא הצדוקים היו מאוד איתנים בדעתם והיו מוכנים לטרוח ולהתאמץ כדי לעשות כדעתם, דכתיב שם דהיה צדוקי שהתקין הקטורת מבחוץ והכניס, ואפי' שהיה לו סכנה בזה והיה מתירא מן הפרושים, וא"כ ודאי שמטורח המקדש לא היו מתבהלין, וא"כ קשה למאי היו מטריחין כל הכהנים גדולים בשביל זה. ואולי מזה שאמר לו אביו בני אע"פ שצדוקין אנו מתיראים אנו מן הפרושים, משמע דרובם לא היו מתאמצים ביותר בשביל דעתם, וא"כ לרובם כן היה מועיל טירחא זו כדי למונעם מלשמש בכהונה גדולה, ולכך הטריחו כולם ובכך יהיו כל הכהנים גדולים יראי שמים.

*

דף יט ע"ב

כג. בגמ' דאי אמרת שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצינן למיעבד ושלוחי דידן מצו עבדי. לכאורה אפשר לתרץ דבאמת אין לו לכ"ג כוח לעשות יותר מאנו המשלחים אותו, רק דהיות וקדש הקדשים מקום קדוש היא מאוד, לכן יש היתר שרק האדם הבא מכוח כל הציבור הוא יעשה כן בשביל כולם, כדי שלא יצטרכו כל אחד ליכנס למקום קדוש כ"כ, וממילא שייך שרק היא יעשה כן בשליחתו אפי' שלנו אסור ליכנס שם, דכל היתר כניסתו היא רק מכוח משלחיו, וא"כ עדיין שייך לומר דשלוחי דידן נינהו, וממה הוכיחה הגמ' דשלוחי דרחמנא נינהו, וצ"ע.

כד. בגמ' רב אחא בר יעקב אומר עובר בלאו. היינו דרב אחא בר יעקב חולק על רב אחא דלעיל, דשם סבר רב אחא דאין איסור לדבר דברים אחרים, רק דבעינן שיהא דיבורך בתורה קבע ולא עראי, ואילו רב אחא בר יעקב סובר דעובר בלאו אם מדבר דברים אחרים, וא"כ ג' שיטות יש בדבר, או דעובר בעשה או דעובר בלאו או דמותר לגמרי לדבר בדברים אחרים, רק שדברי תורה יהא דיבורו בהם קבע.

כה. בגמ' תנא לא היו מעסיקין אותו לא בנבל ולא בכינור אלא בפה. היינו דמשמע מברייתא זו דמה דמעסיקין אותו היא בשירה וזמרה, ולכן אמרו דלא בנבל וכינור מעסיקין אלא בשירה בפה, אבל צריך ביאור מניין לה דמיירי כאן דווקא בשירה וזמרה, וכי אין עוד דברים שבהם שייך להעסיק אותו. ובאמת יש לתרץ בפשיטות דזה באה הברייתא לומר דאם באת להעסיקו בשירה וזמרה רק בפה הוא דמעסיקין אותו.

כו. בתוד"ה מי איכא בא"ד ואמאי לא פשיט מדרב הונא בריה דרב יהושע דהכא. עיין בגמ' דהקשינו דלכאורה מה הראיה דשלוחי דרחמנא נינהו, דשייך לומר דרק מכוח משלחיו הוא דניתן לו רשות ליכנס לקדש הקדשים וממילא שלוחי דידן נינהו. ולפי זה אפשר לתרץ מה דשם בנדריים לא פשטו מהא דרב הונא דהכא, דבאמת הגמ' שם סברה דאין מכך ראייה וכנ"ל, ולכן עדיין שייך לומר דשלוחי דידן נינהו.

*

דף כ ע"א

כז. בגמ' לפתח חטאת רובץ ושטן מאי אמר א"ל שטן ביומא דכיפורי לית ליה רשותה לאסטוני. היינו דאפי' דהוא השטן הוא היצה"ר, מ"מ רק לאסטוני בתפקידו כשטן הוא דלית ליה רשות, אבל לגבי תפקידו כיצה"ר בזה יש לו רשות להחטיא וכדאמרינן לפתח חטאת רובץ, וכדפירש רש"י דיצה"ר מחטיאו בעל כורחו.

כח. בגמ' הא כיצד חלקהו חציו להקטרה וחציו להרמה. היינו דאם עבר חצות הלילה אפי' דאינו נשרף כולו, מ"מ הוא נחשב כמעוכל ונחשב לדשן ויכול להרימו לתרומת הדשן, אבל קודם חצות אפי' דכבר נשרף כולו אינו נחשב כמעוכל קודם חצות, ורק מחצות ואילך יכול להרימו לתרומת הדשן, כן פירש ברש"י. אבל עיין בתוד"ה אהיכא שהביא בשם רי"ץ הבחור, דאם עדיין לא נשרף כולו אינו נקרא דשן וממילא א"א להרימו לתרומת הדשן אפי' שכבר עבר חצות, אלא מה דאמרו דחציו להרמה היינו שיכול להרימו לתפוח כיון שכבר נעשה מצותם. ועיין בתוד"ה אברים בסו"ד דפירש ר"י הבחור כן אפי' לדעת רש"י עצמו, דהרמה דאמר היינו לתפוח, ועי"ש.

כט. בתוד"ה אהיכא קיימינן בא"ד וכדפרישית לקמן בשם רי"ץ הבחור וכו' יכול להרימם ולהסירם לתפוח. היינו דבאמת לא מיירי כאן מהרמה של תרומת הדשן, דהרי אינם דשן עדיין, אלא דיש לו ב' אפשרויות אם נפלו אחר חצות מן המזבח, או שיעלה אותם עוד על המזבח כדי שיעשו דשן ויתן מהם תרומת הדשן, או שיכול ליתנם מיד לתפוח כיון שכבר נעשה מצותם בכך שחצות עשאו עיכול.

*

דף כ ע"ב

ל. בתוד"ה משום חולשא בא"ד ור"י אומר דשפיר גרס כ"ג דלהכי מקדמי לתרום וכו'. היינו דבאמת ר"י סובר כריב"א דאין מכאן ראייה דכ"ג הוא התורם תרומת הדשן, והוא סובר דעבודת לילה כשירה גם בכהן הדיוט, ומה דגרסינן משום חולשא דכ"ג, הוא משום דלכך מקדים הכהן הדיוט לתרום את תרומת הדשן, כדי שימצא הכ"ג מזומן כל מה שצריך קודם שיעלה עמוד השחר קודם שיהא חלש ורעב.

לא. בתוד"ה והיה קולו בא"ד וי"ל דבי' פרסאות לא היו מבינין אלא קול הברה בעלמא. היינו ומשא"כ הכ"ג באנא השם היו שומעין עד י' פרסאות קולו בבירור. אבל עדיין קשה למה לא הביאו כאן החידוש הגדול יותר דהיו שומעין קול הברה של גביני כרוז עד י'

פרסאות ואפי' דבהברה בעלמא הוא. ואולי משום דהמעשה באגריפס מיירי דהיה בג' פרסאות ובקולו שהיה נשמע בבירור, לכך גם בתחילת הברייתא הביאו מה דבג' פרסאות היה נשמע קולו בבירור, ואפי' דיש חידוש גדול יותר וכמו שהביאו שם בתמיד.

*

דף כא ע"א

לב. בגמ' עומדין צפופין ומשתחווים רווחים ונמשכין אחת עשרה אמה אחורי בית הכפורת. צריך ביאור דהא הוא נמצא בעזרת כהנים ואיך יכלו ישראל ליכנס שם, הרי רק לצורך שחיטה וסמיכה מותרים ליכנס שם. וראיתי מבארים דבאמת מכאן משמע דצידי העזרה עד לאחורי הכפורת אינם מקודשים כעזרת כהנים עצמה, דהיינו דרק מול ההיכל היא מקודשת ואסורה לישראלים ליכנס שם, אבל צידי העזרה כן מותרים ליכנס בה, וצריך עוד עיון בזה.

לג. בגמ' פתח במקדש וסיים בירושלים איכא תרתי אחרונייתא במקדש. לכאורה קשה דהא גם אם בברייתא כן מנו עוד ב' ניסים שהיו במקדש, מ"מ למה כאן במשנה לא מנו אותם. ועוד למה נמנו כאן במשנה ב' ניסים שהיו בירושלים, הרי אין מקומם כאן. ועיין בריטב"א דביאר דב' ניסים אלו שהובאו בברייתא היו ידועים לכל ישראל, ולכן לא ראו צורך למנותם במשנה דידועים וברורים הם לכל. ומה שהביאו בכאן ב' הניסים שהיו בירושלים אפי' שלא היו במקדש, זהו משום דכן היה להם שייכות למקדש, וכדביאר במגן אבות, דמה דאמרו דלא היה נחש מזיק בירושלים, הוא משום דבסתם מה שהנחש ממית הוא משום החטא, דהרי אין הנחש ממית אלא החטא ממית, והיות שבירושלים לא לן אדם וחטא בידו, שתמיד של שחר מכפר על עבירות של לילה ותמיד של בין הערביים על עבירות של יום, לכך לא הזיק שם הנחש, וממילא היה נס זה משום המקדש, וכך מה דלא אמר אדם צר לי, הוא משום דהנקיים מעוון לא הרגישו כלל שצר להם המקום, ואלו שכן היה בהם חטא התביישו לומר דצר להם כדי שלא ידעו שאינם נקיים מחטא, והיות ולמחרת היו כולם נקיים מכוח התמידים, ממילא בכולם לא שייכי שיאמר צר לי, והיינו מכוח ביהמ"ק, ולכך נמנו כאן אבל אינן מן המנין ממש.

*

דף כא ע"ב

לד. בגמ' ניסי דקביעי לא קא חשיב השתא דאתית להכי ארון וכרובים נמי ניסי דקביעי נינהו. צריך ביאור מה הכוונה בקביעי, דמרש"י משמע דהכוונה דבקביעות מקום מיירי, דכתב קבועים ועומדים תמיד במקומן. אבל א"כ צריך ביאור מה באמת הנפק"מ אם הם קבועים במקומם, וכי אם הם קבועים אין זה נס גדול, דבשלמא אם נאמר דקביעי היינו דקבוע בכל זמן ואלו דקביעי לא חשיב ניחא, דאם הוא דבר שהוא בכל זמן אין בזה כבר חידוש ופלא, דכבר רגילות יש בו, אבל לגבי קביעות מקום אין מובן למאי נפק"מ בזה. ואולי גם מה שאמר רש"י לקביעות מקום הביאור הוא, דמיירי בקביעי בין במקומן ובין בזמנם, והיינו דאפי' במקומן קביעי וכ"ש בזמנם, ומשום כן ודאי דאין בזה כבר שום

חידוש ופלא, דאין כאן שום חידוש ממה שראו אתמול ושלשום, אבל דבר הקבוע בזמנו ולא במקומו, אפשר דמשום דאינו במקום קבוע לכן כן יש איזה פלא בכך, ואין בכך רגילות ממש, ולכן כן קא חשיב.

לה. בגמ' אני ראיתיה ורבוצה ככלב וכו' ובמקדש שני מי הואי והאמר וכו'. היינו דא"א לתרץ דבמקדש שני ראה האש שהיתה רבוצה ככלב, דבמקדש שני לא היה אש מן השמים. אבל קשה דהא האש היינו הגחלת שבה נדלקת האש, וכדלעיל שפירש רש"י דמיירי בגחלת, וא"כ אפשר דהיא היתה באמת רק מן ההדיוט, ואפי' דאש מן השמים לא היה במקדש שני עדיין ראה דהגחלת רבוצה ככלב, ומאי קשה כלל, וצ"ע.

לו. בגמ' מפני שגשמי שנה מרובין ופירותיהן מרקיבין. ביאר רש"י דלכך מרקיבין משום דרוח דרומית נושבת. ולולי פירושו היה אפשר לומר דכיון דהיו גשמי שנה מרובין לכך לא היו יכולים לאוצרן, דהרי יש הרבה פירות בשוק ומה שאצרו היו מרקיבין מאין מבקש, ולכך היה להם למוכרם בזול, וממילא לכך עניים שמחים.

לז. בגמ' נוטה כלפי צפון עניים שמחים וכו'. היינו דאם הוא נוטה כלפי צפון הוי אומר שרוח דרומית מנשבת ולכן העשן נוטה לצד השני לצד צפון, וכן כולם היכן שנוטה העשן הוי אומר שמן הרוח כנגדה נושב הרוח, ולכך הקשו ורמינהו דכאן כתיב דבנוטה לצד מערב כולם עצבים דהיינו רוח מזרחית, ואילו שם כתיב דרוח מזרחית לעולם יפה, וכן ברוח מערבית שם כתיב דלעולם קשה ואילו כאן כתיב דבנוטה למזרח דהיינו ברוח מערבית כולם שמחים.

*

פרק ב'

דף כב ע"א

לח. במשנה כל הקודם את חבירו בד' אמות זכה ואם היו שניהן שוין וכו'. לכאורה משמע דבעינן שיקדים חבירו בד' אמות שלימות, וא"כ צריך ביאור למה היו צריכין שיקדים את חבירו בד' אמות, וכי באמה אחת אין זה נקרא שהקדים את חבירו, ועוד צריך ביאור לפי זה מהו האופן של שניהם שוין, האם אפי' אם שניהם באותן ד' אמות הוי שוין, או שדווקא בשוין ממש עושין פייס, ומה שאמרו שיהא מקדים בד' אמות הוא רק לכתחילה. ובאמת הביאור הוא דבעינן שיקדים חבירו עד לד' אמות שלפני רצפת המזבח וכדאמר רב פפא לקמן, ובאמת אפי' הקדימו ברגע לאותו מקום הרי זכה בכך, וממילא ניחא דאין כאן חילוק בכמה הקדימו אלא רק שיקדים לאותו מקום שהוא ד' אמות קודם המזבח, וממילא מה שאמרו בשוין הכונה שהגיעו יחד ממש לאותו מקום. רק דהלשון שנקטו כאן הקודם את חבירו בד' אמות קצת קשה לביאור זה.

לט. במשנה ואין מוציאין אגודל במקדש. ביאר רש"י כדמפרשין בגמ' דהוא מפני הרמאים, דאפשר שיוציא זה העומד לפניו שתי אצבעות כדי שימנהו כשני בני אדם והממונה לא יבין, לפי שאדם יכול להרחיק אגודל מן האצבע הרבה, וממילא הוא נראה כשני בני אדם. אבל א"כ שמעתי להקשות (מהרה"ג ר' שלום פרידמן שליט"א) דלמה

נגזור דווקא על אגודל במקדש, הרי אם החשש היא שיוציא בין את האגודל ובין את האצבע ויראה כשנים, נגזור שיוציא רק את האגודל, וממילא לא יוכל להוציא אצבע וגם לא יהא שום חשש שיוציא עוד אצבע, דמיד יבדילו דאין היא אגודל. ואולי יחש לומר דהיות ובשני האפשרויות יש בהם למנוע החשש שיראה כשנים, לכן עדיף לגזור שלא יוציא האגודל, וכך גם כהן שאין לו אגודל יוכל להוציא אצבע אחרת שכן יש לו, דאחד מן הארבע אצבעות האחרות מסתבר יותר שכמעט לכולם יש, אבל אם תגזור להוציא רק את האגודל יש יותר שינזקו מכך. וזה ניחא למ"ד לקמן (כג:): דגם כהנים בעלי מומין כשרים להוציא הדשן, אבל לחולקים שם באמת קשה. אבל יש עוד להקשות דעד שאתה חושש לב' אצבעות ביד אחד שיראה כשני בני אדם, תחשוש שיצביע בשני ידיו בכל אחד אצבע אחת ואז ודאי יראה כשני בני אדם, דגם אם תאמר דהיה אסור להצביע ביד שמאל או לביד ימין, מ"מ לטעות ודאי היו יכולים בכך, דאם בשני אצעות באותו יד היה נראה להם כשנים כ"ש בשני ידים כן ואפי' אם הוא היה אסור. ואולי באמת היו מוניים לכל אחד אצבע אחת בכל אחד מידיהו, ובכל אחד מהם היה יכול לזכות, וממילא אין כאן טעות, אבל אם באמצע הפייס ירים עוד אצבע אחרת, בזה כן יש חשש שימהר המניין שהמונה מונה כך שיסתיים בו, ודוחק הוא וצ"ע.

מ. בגמ' ותקנתא להך גיסא הואי תקנתא להאי גיסא הואי דתניא וכו'. צריך ביאור מה הקושיא כלל, וכי א"א שזה שרץ וקודם את חבירו יהא גם זוכה בעבודות הנוספות כדתניא כאן, אולי היה מתחילה הדין שבאמת הקודם את חבירו זוכה בכולם, ורק משום חשש סכנה בטלוח ועשו פייס. ואולי היות דבכל עבודה חשובה היה פייס מי יזכה בו, ממילא לא מסתבר שזה שקודם את חבירו יזכה בכולם בלא פייס, וא"כ ודאי דמשום שיש כאן עבודות חשובות לכך עשו פייס ולא משום חשש סכנה, וכעין זה פירש רש"י, דכתב וכיון דכולן בכהן אחד יש כאן עבודות חשובות ומעיקרא בעי פייס. אבל א"כ למסקנא דבאמת בתחילה לא היו כל עבודות אלו בכהן אחד צריך לומר דהיה גם קודם לכן ד' פייסות, דהא ודאי שעל עבודות אלו כבר היה פייס גם קודם, רק דמיד שתקנו שיהיו עבודות אלו תלויות במי שזכה בתרומת הדשן תקנו שאת הפייס יעשו על כולם יחד, וא"כ לפי מסקנת הגמ' דב' תקנות היו צריך לומר דבין תקנה ראשונה לשניה היו ה' פייסות ואח"כ צירפו ב' הפייסות לפייס אחד, כן נראה בפשיטות וצ"ע בזה. אבל אם נדייק מדברי רש"י הנ"ל נראה דדווקא כיון דכל עבודות אלו היו בכהן אחד הוא דבעינן לכך פייס, אבל כשעדיין לא היו כולם בכהן אחד אפשר דלא היו עושין פייס עליהן, וממילא לא היה בשום זמם ה' פייסות. רק דלדברי רש"י צריך ביאור איך היו קובעין לפני התקנות מי יזכה בסידור המערכה ובשני גזירי עצים, דהרי פייס לא היה, וגם אפשרות אחרת לא הוזכרה בעניין זה, וצ"ע.

מא. בגמ' כיון דתקיני לה פייסא לא אתו אמרי מי ימר דמיתרמי לן. קשה דאם החשש הוא שלא ישכימו בשביל הספק שאולי יזכו, למה לא היו עושין הפייס כבר מאתמול וממילא כבר יקום ויבוא לעבודה זה שזכה בה, וא"כ לא יצטרכו לתלות עבודה זו בזו.

וצריך לומר דנוח היה יותר לעשות פייס אחד לב' העבודות מלעשות פייס מאתמול על עבודה שלמחרת, ובכך לשנות פייס זה מאחרים, דהרי בשאר פייסות לא היו עושין כן.

*

דף כב ע"ב

מב. בגמ' אמר ר"א כל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר. לכאורה קשה דאיך שייך לומר דעובר בלאו, הרי פסוק זה שהביאו כאן הוא בנ"ך ולא בתורה ואין לאו אלא במה שכתוב בתורה. וצריך לומר דאין כאן דין של לאו דאורייתא אלא הוא איסור דרבנן והוא כעין לאו שהפסוק נקט שם בלשון לאו, וצ"ע בזה.

מג. בגמ' ר' יונתן רמי כתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים וכתוב אשר לא ימד ולא יספר. היינו דמן הרישא משמע דיש מספר ומן הסיפא משמע דא"א לסופרו מגודל כמותו. ולכאורה צריך לומר דר' יונתן ורבי חולקים על ר"א ור"נ בר יצחק דלעיל, דלר"א ולר"נ יש לתרץ בפשיטות, דבאמת כן יש מספר רק שאסור לסופרו, ואילו ר' יונתן ורבי שלא תירצו כן למדו דאם יש מספר מותר לספור, רק דמיירי שאין אפשרות כלל לסופרו, ולכך הוא סותר זה את זה. אבל א"כ יהא קשה לר"א ור"נ דהא בתורה כתיב והיה זרעך כעפר הארץ אשר לא יספר מרוב, וא"כ איך שייך שכאן כן יש להם מספר, וא"א לומר דגם הם סוברים דמיירי באין להם מספר, דא"כ מניין שיש איסור לספור, דלפי זה הרי הנביא רק אומר המציאות שא"א לספור ולא בא לאסור הספירה, אלא מוכח דלשיטתם כן אפשר לספור, ואיך שייך שאין מתקיים הבטחת הקב"ה. ויש לומר דגם לר"א ור"נ יש לתרץ כאן בעושין רצונו של מקום, רק שהחילוק היא בין הבטחת הקב"ה לאברהם לפסוק כאן, דשם הבטיחו בתנאי שיהיו עושין רצונו, ואילו כאן בפסוק מיירי באין עושין רצונו, אבל כאן בין הרישא לסיפא באמת אין חילוק ובשניהם מיירי באין עושין רצונו של מקום. אבל אין לתרץ לר"א ולר"נ כרבי דהחילוק בין אדם לידי שמים, דהא כאן לשיטתם ודאי גם בידי אדם אפשר לספור דאל"כ מניין שיש איסור בכך, אלא יש לתרץ רק כהחילוק של ר' יונתן וכנ"ל.

מד. בגמ' אמר שמואל כיון שנתמנה אדם פרנס וכו' מעיקרא כתיב ויפקדם בבזק ולבסוף כתיב ויפקדם בטלאים. לכאורה קשה דהא לעיל דחו בגמ' הראיה שאסור למנות את ישראל דבזק שם מקום הוא, וא"כ מניין כאן ראיה דהפרנס מתעשר, הרי אפשר דגם בתחילה לא היה לו פחות מלבסוף אלא דמיירי שמנאם במקום ששמו בזק. ועיין מהרש"א דביאר דאחר שכבר הביאו בגמ' לעיל ראיה אחרת דאסור למנות את ישראל מהא דמנאם ע"י טלאים, ממילא כבר אפשר לחזור ולפרש דגם בבזק שם מיירי בשברי חרס ולא בשם מקום, וכמו בההיא דטלאים, וממילא גם כאן יש ראיה דהפרנס מתעשר מהא דבתחילה מנה בשברי חרס, ולבסוף מנה בטלאים.

מה. בגמ' ודילמא מדידהו א"כ מאי רבותא דמילתא. היינו דאם מיירי בטלאים שצום להביא משלהם למה אמרו עוד פעם איך מנאם, דמאי חידוש יש במניינם כאן יותר ממניינם הקודם, ועכשיו שאמרו שלקחו משלו וממילא מכאן ראיה דהפרנס מתעשר

ניחא דחידוש יש כאן. אבל קשה דאולי בזק מיירי בשם מקום וכדלעיל וכאן הביאו עוד פעם איך מנאם דהיינו בטלאים כדי לחדש דיש איסור למנות את ישראל וכדלעיל, וממילא יש כאן רבותא גם בלא הראיה דהפרנס מתעשר. ויש לומר דא"כ היה קשה עדיין למה כתבו איך מנאם בראשונה היה לו לומר רק איך מנאם באחרונה, ולכך הביא שניהם ללמדך דהפרנס מתעשר ולכך בתחילה בשברי חרס מנאם ולבסוף בטלאים. אבל א"כ קשה למה כשדחו בגמ' לעיל הראיה שאסור למנות את ישראל מהא דבזק מכך דמיירי בשם מקום, היה לה לגמ' להכריח דמיירי בשברי חרס דאל"כ מה חידוש יש דלכך כתבה, והיה לו להסתפק ולכתוב מה דמנאם ע"י טלאים, וצ"ע.

מו. בגמ' אמר ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה כל הנפשות הללו עאכו"כ. צריך ביאור מה ההו"א לעשות ק"ו מעגלה ערופה לכאן, הרי שם מיירי באיש ישראל שנהרג ואילו כאן מיירי בעמלק שהקב"ה צוה להרגם, ומאי ק"ו איכא, וצ"ע.

מז. בגמ' ובשעה שאמר לו שאול לדואג טוב אתה ופגע בכהנים. צריך ביאור דשאול לשיטתו היה צריך לעשות ק"ו מעגלה ערופה להביא קרבנות לכפר על הריגת הכהנים, ולמה לא מצינו שעשה כן, וכי זרע עמלק צדיקים בעיניו יותר מן הכהנים הללו, וצ"ע.

מח. בגמ' שאול באחת ועלתה לו אמעשה דאגג והא איכא מעשה דנוב וכו' אמעשה דאגג כתיב ניחמתי כי המלכתי. היינו דרק מעשה דאגג מנו כאן דרק על זה נאמר ניחמתי, ומשא"כ על מעשה דנוב לא נאמר כן. אבל א"כ קשה מה דאמרו דדוד בשתים ולא עלתה לו, דהרי משאול חזינן דלא כל עבירה יש עליה עונש להעבירו מן המלכות, וא"כ אפשר דדוד לא היה לו עבירה שעונשה להעבירו מן המלכות, ואילו שאול כן היה לו, ובמה מצינו דדוד היה גברא דמריה סייעה יותר משאול, וצ"ע.

*

דף כג ע"א

מט. בגמ' לעולם דנקיט ליה בליביה. היינו דאין לו לעשות נקמה במעשה ממש דבעינן שיהיו שומעין חרפתן ואינן משיבין, לכך רק לשמור טינה בלב זה מותר לו. אבל עיין ברבינו חננאל דכבר הקשה מהא דכתיב לא תשנא את אחיך בלבבך דגם בלב אסור לשמור טינה. ונראה לתרץ דמה שאמרו שאסור הוא בסתמא, דכתיב אחיך דהיינו שנוהג עמך כאחיק, אבל כאן שנוהג עמך היפך מהתנהגות של אחיק, ממילא יכול אתה לשמור לו טינה בלב עד שיפייס אותך וכדלקמן. רק שצריך עיון בכל הסוגיה כאן איך שייך לומר דמי שאינו נוקם וסותר אינו ת"ח, בשלמא לומר דמותר באופן שאמרנו ניחא, אבל לומר דבלא זה אינו ת"ח זהו דבר תימה. ואולי משום כבוד התורה מוכרח הת"ח לשמור טינה בלב, דהא זה שפגע בו פגע בכבוד תורתו, וע"ז אסור לו למחול לגמרי בלא פיוס.

נ. בגמ' אבל בחולה אפי' שתים מוציאין והיחידין מוציאין שתים ואין מונין להם אלא אחת. וביאר רש"י דמיירי בחולין שאינן יושבין עם שאר בני אדם אלא שוכבין או יושבין לבדם. אבל א"כ צריך ביאור, דאם הוא חולה ואינו יכול לשבת עם בני אדם, איך הוא רץ עם השני על הכבש. ועוד איך הוא יכול כלל לעשות העבודה בזמן שהוא חולה.

ואולי יש לומר דבאופן של חולה לא מיירי בפייס של עבודה במזבח, אלא בפייס אחר שבה גם החולים אם יזכו יכולים לעשות מה שיזכו, והוא דוחק וצ"ע בזה.

נא. בגמ' קדם אחד מהן לתוך ארבע אמות של חבירו. צריך ביאור הלשון שנקטו כאן, וכי לתוך ד' אמות של חבירו קדם, הרי בעינן להקדים לתוך ד' אמות של מזבח, ומהו דקדם לתוך ד' של חבירו. ונראה דצריך לדחוק ולומר דקדם אחד מהן לתוך ד' אמות, ושל חבירו היינו קודם חבירו. ועיין בירושלמי דגרס לתוך ד' אמות של מזבח, ולגירסא זו ניחא, אבל משם גם ראייה דהכונה כאן כמו שאמרנו. ואולי יש לבאר דמיירי כאן דהראשון הקדים לבוא לד' אמות של מזבח, ובא השני ונכנס לתוך ד' אמות אלו של חבירו והקדימו קצת, כדי שיהא נראה שהוא זה שבא ראשון, ולכך חזר הראשון ותקע לו סכין בלבו, וא"כ ניחא גירסת הגמ', אבל צ"ע בזה אם נכון הדבר.

נב. בגמ' בא אביו של תינוק ומצאו כשהוא מפרפר אמר הרי הוא כפרתכם. צריך ביאור דהרי מיירי שעדיין לא מת דלכן אין הסכין נטמא עדיין, וא"כ למה אמר כבר הרי הוא כפרתכם, הרי אפי' חרב חדה מונחת וכו' אין לו להתייאש מן הרחמים. ואולי זה ידעו שאם ישלפו הסכין מליבו מיד ימות, משום דהוא נוגע בליבו, והיות וטהרת כלים היתה חשובה להם יותר לכן כבר אמר הרי הוא כפרתכם, כיון דהיה ברור לו שיוציאו הסכין אפי' שהוא ימות ובלבד שלא יטמא הסכין. ולפי זה גם ניחא מה הראייה שהיתה חשובה להם יותר טהרת כלים, דבסתם נראה דהראייה היא מכך דבזמן שבנו מפרפר הוא מדבר מטומאת הסכין, אבל לפי דברינו עכשיו הראייה הוא ראייה גמורה, דלמעשה היו מוציאים הסכין אפי' שמכך ימות התינוק ובלבד שלא יטמא הסכין.

נג. בתוד"ה שתיים מוציא בא"ד ובפרק אלמנה ניזונית דקאמר אלמנה ששהתה שתיים ושלוש שנים וכו' י"ל משום דהתם הוי שתיים ושלוש זו ואין צריך לומר זו. היינו דרק כשאומר המנין הפשוט תחילה ואח"כ מוסיף עליו המנין המחודש יותר, בזה אפי' דלכאורה אין צורך לומר הפשוט, מ"מ יש לתרץ דמדבר כדאמרי אינשי, ולכן אין מקשים כן כלל בגמ', אבל כאן דהביא המנין המחודש ברישא דבשתיים כבר איבדה מזוונותיה, א"כ למאי צריך להוסיף דגם בשלוש הדין כן, הרי זו ואין צריך לומר זו הוא, ואפי' דאפשר לתרץ לא זו אף זו וכנ"ל, מ"מ קושיא יש כאן, ובמקום שיש שינויא אחרינא קאמר ליה וכנ"ל.

*

דף כג ע"ב

נד. בגמ' ת"ש מדקא נסיב תלמודא וגם דם נקי שפך מנשה ש"מ שפיכות דמים הוא דזל וטהרת כלים כדקיימא קיימא. היינו דלא שהיו מזוללים מעצמם בשפיכות דמים ולא איכפת להם מכך, אלא היות ומנשה שפך דם נקי הרבה, ממילא נתכהו החושים ולכך נעשה זל אצלם שפיכות דמים.

נה. בגמ' אי ס"ד עבודה היא יש לך עבודה שכשירה בשני כלים. היינו דשם כתיב דדי במדו בד ומכנסי סד, ובמקום ד' בגדים שלובשים בכל עבודה. אבל אם רק בב' בגדים

איירי כאן קשה, דא"כ אפשר לבאר דמה דכתיב בגדים אחרים הכונה לב' בגדים במקום ד' בגדים, ומניין לנו ללמוד מ'אחרים' לימודים נוספים דמיירי בפחותין או בבעלי מומין. ונראה דאדרבא משום דכתיב בהדיא דרק ב' בגדים הוא לובש, לכך מוכרח דאחרים בא ללמד משהו אחר, דהא מה דדי בב' בגדים כבר ידעינן, ולמאי אמרו אחרים, אלא אמרוהו או לפחותים או לבעלי מומין. אבל לר' יוחנן דמבאר דהוא הדין למצנפת ואבנט קשה, דהא גם כתיב רק ב' בגדים וגם אחרים כתיב, א"כ ודאי יש לך ללמוד שיש כן חילוק כאן בכמות הבגדים מבשאר המקומות, דלכאורה בשביל זה חזרה תורה ואמרה בגדים אחרים כדי שלא תאמר דהוא הדין למצנפת ואבנט, וא"כ לר' יוחנן יקשה איך כלל למידיים מאחרים לימודים אחרים, וצ"ע.

*

דף כד ע"א

נו. בגמ' מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר וכו'. היינו דעל מה שנחלקו לגבי מה למידיים מ'ילבש', אם לרבות מצנפת ואבנט או לרבות היתר לכהן הדיוט בבגדי יוה"כ של כ"ג, בזה נחלקו דלר"י דמרבה מצנפת ואבנט משמע דעבודה היא, אבל לר' דוסא ורבי דלמדו מילבש דבר אחר משמע דהרמת תרומת הדשן לאו עבודה היא, ולכך אין צריך להלביש בה מצנפת ואבנט. אבל אין לומר דהמח' לגבי דין בגדי יוה"כ של כ"ג אם לגונזם או לאסרם ליוה"כ אחר, דבזה נחלקו אם מותרים לכהן הדיוט בהרמת תרומת הדשן משום דלאו עבודה היא או לאו, דהרי ההיתר לכהן הדיוט בבגדים אלו היא לכל עבודות כהן הדיוט, וא"כ ודאי דההיתר להשתמש בהם הוא לא משום דלאו עבודה היא.

נז. בגמ' לא דכו"ע עבודה היא והכא בהא קמיפלגי מר סבר צריכא קרא לרבוויי. צריך ביאור למאי צריך לר' יהודה קרא לרבוויי דבעינן מצנפת ואבנט, הרי אם עבודה היא ממילא יש לה כל דיני עבודה, ולמה בעינן קרא מיוחד לרבוויי. והביאור הוא דבאמת אם לא הריבוי דבעינן מצנפת ואבנט הו"א דלאו עבודה היא ולהכי די בב' בגדים, ורק מריבוי זה ד'ילבש' ידעינן דעבודה ככל העבודות הוא ולכן בעינן ד' בגדים.

נח. בגמ' ארבע עבודות זר חייב עליהן מיתה וכו' ולוי אמר אף תרומת הדשן. צריך ביאור דהא לעיל הביאו בגמ' דעה שאין תרומת הדשן עבודה כלל, וא"כ איך שייך לומר דאפי' חיוב מיתה יש עליה, וכי נחלקו במחלוקת קיצונית כ"כ, דלאחד אינה עבודה ולשני היא עבודה חמורה שאפי' מיתה יש לזר שעושה אותה, וצ"ע.

נט. בגמ' ולוי רבי רחמנא לכל דבר המזבח. צריך ביאור דמניין לו ללוי דהמיעוט של עבודת מתנה ממעט עבודת סילוק ועבודת מתנה חוץ מהרמת תרומת הדשן, ואילו מכל דבר המזבח ירבה רק הרמת תרומת הדשן, אולי המיעוט ממעט גם הרמת תרומת הדשן ואילו הריבוי בא לרבות עבודה אחרת וכגון שחיטה שיש אחריה עבודה וכדומה. ועיין לקמן דהגמ' מבארת למה זה ממעטים וזה מרבים.

*

דף כד ע"ב

ס. בגמ' אל מבית לפרוכת הוא דעבודת מתנה ולא עבודת סילוק הא בחוץ אפי' עבודת סילוק. צריך ביאור וכי שייך שיעשה זר עבודת כלשהי מבית לפרוכת ולא יהא חייב מיתה, והרי על כניסתו לקדש הקדשים הרי הוא חייב מיתה, ולמאי נפק"מ למעט חיוב מיתה על עבודתו שם. ולפי מסקנת הגמ' לקמן נחא, דלקמן אמרו דלא רק מבית לפרוכת נתמעט חיוב מיתה על עבודת סילוק, אלא גם על 'ולבית' דהיינו קודם קדש הקדשים שהוא ההיכל, ובאמת אין חיוב מיתה על כניסת זר לשם, ולכן בעינן מיעוט דעל העבודת סילוק שם גם לא נתחייב מיתה, אבל לפי ההו"א דהקשו מה יהא הדין בהיכל קשה מה ההו"א כלל, דאם לא על היכל נמי בא למעט למאי היה צריך מיעוט כל וכנ"ל, וצ"ע.

סא. בגמ' סידר בזיכין ליחייב איכא סילוק והקטרה. ומה דעל סילוק והקטרה למה לא ליחייב, היינו דעל סילוק לא הקשו דהיא עבודת סילוק ואמרו דהיכל נקרא פנים, והרי בהיכל מיירי כאן, ועל הקטרה לא הקשה דבאמת מיחייב עליה וכדאמר רב לעיל.

סב. בגמ' הצתת אליתא עבודה היא הדלקה לאו עבודה היא. ביאר הרטב"א החילוק ביניהם, דהצתת אליתא יש בה טורח כיון שהוא צריך להדליק אש גדולה בעצי המערכה, ומשא"כ הדלקה דמנורה רק מדליק קצת הנרות והשלהבת עולה מאליה ולכך אינה עבודה.

סג. בגמ' תניא כוותיה דרב עבודות שזר חייב עליהן מיתה זריקת דם בין בפנים ובין לפני פנים. היינו דבהא דאמרו זריקת דם בין לפני ממיילא נתרבה שבע הזאות שבפנים ושבמצורע, דהרי לעיל ריבה רב מכל דבר המזבח דגם בהם חייב הזר מיתה אם עשאם, וממיילא כל הברייתא הוא ממש כרב, דרק הד' עבודות וההזאות הוא דחייב עליהן הזר מיתה.

*

דף כה ע"א

סד. בגמ' כדתני רב יהודה וכו' כהן שעשתה לו אמו כתונת עובד בה עבודת יחיד. צריך ביאור דאפי' אם תאמר שהיו אמהות של כהנים שעשו כן לבניהם, עדיין מי יימר דבכל פעם שעשו פייס שיהא שם כהן שאמו עשתה לו כן, ולדברי הגמ' מוכרח דכך הוא דאל"כ איך אמרו דכך תמיד היו עושין בפייס, וכי אפשר לסמוך על כך שבכל פעם יהא מישהו עם מצנפת, ואלא תאמר דכל האמהות היו עושות כן לבניהן, זה לכאורה א"א לומר, דהא מכך דכתיב לקמן שכהן שאמו עשתה לו כתונת וכו', משמע דלא כולם היו עושות כן אלא אם יש כהן שעשו לו דינו כך וכך, וא"כ מוכרח דכן בבגדי קודש היו מגיעים לפייס וחוזרת הקושיא למקומה, וצ"ע.

סה. בגמ' כהן שעשתה לו אמו כתונת עובד בה עבודת יחיד. צריך ביאור מהו עבודת יחיד שהותר לו לעבוד בה.

סו. בגמ' איבעיא להו כשהן מפייסין לעבודה אחת מפייסין או דילמא לכל עבודה ועבודה. צריך ביאור דהא בהדיא כתיב במשנה דשלושה עשר כהנים זכו בו, ואיך שייך לומר דרק על מי שוחט היה כהן שזכה בפייס, ואילו בשאר עבודות חילקו ביניהם, וצ"ע.

סז. בתוד"ה נוטל מצנפת בא"ד וכי ההוא דאמרינן בפ' קמא דגיטין הסר המצנפת וכו'. מה דמביא תוס' עכשיו ראייה, אין זה על התירוץ שתירץ דיש לחלק בין לשון תורה לחז"ל, דהא שם משמע להיפך מחז"ל דדווקא של כ"ג נקרא מצנפת, אלא דהוא ראייה לר' יהודה דבאמת בלשון תורה כשאמרו מצנפת הכוונה דווקא לכ"ג, שדרשו שם בגיטין את הפסוק ביחזקאל דמצנפת היינו רק של כ"ג ולא של כהן הדיוט.

*

דף כה ע"ב

סח. בגמ' ת"ר כיצד דרך הלוכו הראש והרגל והחזה וכו'. היינו דמה שהולך קודם בהלוכו בסדר זה מעלים את האברים, ומה דהרגל של ימין קודם לחזה אפי' דבדרך הלוכו אין כאן מקומו אלא בסוף, מ"מ זה למידיים לכו"ע מקרא דהוא אחר הראש, אבל שאר האברים באמת בדרך הלוכו היו מעלים, דאחר הראש והרגל ממשיכים בחזה והגרה וכן כולם כסדר הלוכו.

אחרי במדבר / הרב נח גדליה קזקוב

ופרעה הקריב...

פרעה ישב על כרכרתו הרתומה לשלושה סוסים אבירים והתכוון לצאת בראש השיירה. המאבטחים נגשו אל המלך וניסו להניע אותו מהרעיון המסוכן. עצם זה שהמלך עצמו מצטרף למרדף ויוצא אל החזית יש בה די לחיזוק מורל הלוחמים ודירבונם, אמרו. אנו חוששים שהמשימה לאבטח את המלך כשהוא דוהר בראש וחשוף בצריח לכל חץ מזדמן, בלתי אפשרית, היינו ממליצים למלך לעבור אל השורות הפנימיות יותר.

פרעה ניפח את חזהו ואמר: תלוי עם מי אני נלחם, כשיש מלחמה רגילה בין שני מלכים, לא ראוי שהמלך יצא בראש, מסיבות בטיחות אכן ראוי להגן עליו על ידי השורות החיצוניות. אבל כאן אני הולך להלחם במלך מלכי המלכים שאת כחו וגבורתו אני כבר מכיר, יש צורך לכבד אותו במלחמה, אני אלחם עמו אישית, ללא אפקיד את המלחמה בידי אחרים!... 'ופרעה הקריב', הוא הקריב את עצמו להיות חשוף לפני הקדוש ברוך הוא כדי לכבדו. את שכר הכבוד ההוא הוא קיבל כאשר הוא נותר חי לבדו לספר את ניסי ה' ונפלאותיו (במ"ר ח, ג).

הלחץ והחרדה במחנה ישראל הלכו והתגברו, פרעה הקריב, אמרו הכל ברעדה תוך ששיניהם נוקשות ורגליהם רועדות.

אני חושב שבאמת 'פרעה הקריב', אמר זבדיהו, הוא הקריב כעת את לב כל ישראל לאביהם שבשמים, אין אחד שלא מתפלל עכשיו לקדוש ברוך הוא בכל ליבו, תפילה עמוקה אמיתית ופנימית כזו לא נשמעה בשמים כבר זמן רב.

באמת אין לי בכך כל חידוש, ענה צפניהו, אני זוכר שלמדנו עוד במצרים בבית המדרש בית הלוי, כי אין בעולם רע שמתנגד לקדוש ברוך הוא באמת, כי לא יתכן שיהיה נברא שמתנגד לבוראו. אלא גם הדבר הרע ביותר לעינינו בעצם משמש כסא ומדרגה לטוב לטפס עליו ולהתגבר עליו. ראה לדוגמא, פרעה שהוא סמל הרע וההתנגדות לבורא עולם, עושה עכשיו מעשה שהוא חושב שבו הוא משפיל את כבודו של מקום, הוא רודף אחרי בניו להשמידם. אבל מה הוא באמת עושה, הוא מביא לעולם תפילה קדושה חזקה ועצמתית מפיהם של שישים ריבוא בני אדם, העולה בבת אחת אל המרום וגורמת נחת רוח שאין כדוגמתה בעולמות העליונים. לכן, יתכן שאולי אפילו יהיה לו שכר על כך ששימש בחייו כסולם יציב שנוכל לטפס עליו לקדש שמו של בוראנו. אולי הוא ישאר היחיד בחיים מכל המצרים בזכות הזו שיש לו, ואולי הוא אף ימלוך על ארץ רחוקה כַּנְנִיָּה באחד מן הימים ויחזיר גם אותם בתשובה, כמו שהוא מחזיר עכשיו את כולנו בתשובה שלמה (ראה: שפתי כהן יד, י; בן פורת יוסף לך לך; בני יששכר מאמרי תשרי חשון ד, כח).

אני גם מבין מכך מהלך חדש במהותה של התפילה. תמיד חשבתי, הוסיף צפניהו, שהתפילה היא תוצאה של הצרה, כשבאה על אדם פרטי או הכלל כולו איו צרה, כתוצאה מכך הוא מתפלל לה. עכשיו אני מרגיש שהדבר להיפך, הצרה היא תוצאה של הצורך בתפילה. הייתי מסביר זאת במשל. היה מלך אחד שחשק לישא בת מלכים אחת, הוא עמד בדרכה בעת שעברה ביער חשוך וסבוך וגירה בה דוב גדול. בת המלך נבהלה ונבעתה מאוד, והחלה לזעוק אליו: אדוני המלך הושיעה!!!... מיד בא המלך ההוא והציל אותה מיד הדוב המפחיד. לאחר ההצלה הפלאית, כמובן שהסכימה בת המלך מיד להנשא לו, למצילה ואיש חסדה.

אם נשאל, מה גרם למה, האם הצורך בקריאתה של הנערה להצלה גרם לגירוי הדוב, או שגירוי הדוב בא כדי לגרום לה לקרוא לעזרה, אולי זה מה שרצה המלך להשיג?!... כן, גם במקרה שלפנינו, אנו חושבים שאנו צריכים להתפלל כדי להוושע מן הצרה, אבל האמת היא שכל הצרה לא באה אלא כי אלוקינו אוהב לשמוע את קול תפילתנו!... חבל שהמאמץ מצידו לא יצליח, לפחות נעשה אנחנו את ההשתדלות המבוקשת שהצרה לה תהיה לחינם (שמו"ר ע"פ דעת חכמה ומוסר מאמר ד).

המבלי אין קברים!?

אוושה של רוגז נשמעה מקצה מתחם העננים. שם בירכתיים, ישבו דתן ואבירם וחבורתם (מדרש הגדול קרח; ראה שמו"ר א, כט). הם בחרו להתמקם דוקא שם, קרוב ככל האפשר לקצה, כדי ליצור קשר קרוב עם מי שנותר מאחור, מאחורי מתחם העננים המקודש, הלא הם הערב-רב, האספסוף הנבער שהתפעל בהתלהבות של רגע ורצה להצטרף אל המסע המדברי של עם הקודש, וקיבל לכך אישור שבדיעבד.

משהו החל לגעוש ולרחוש באותה פינה. בימים כתיקונם הדירו צפניהו וזבדיהו את רגליהם מכל קרבה ושייכות לאותה חבורה מפוקפקת. הם זכרו עוד ממצרים מאיזה חומר אנושי נרגן וכפוי טובה היא מגובשת. הפעם קולות הטינה מאותה פינה החלו לבקוע ולהרעיד לבבות בכל המחנה כולו.

שוב נשמע קולם המנסר של הצמד דתן ואבירם מתסיס את האוירה: **הַמְבִּלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר?!... אָנוּ רוֹצִים לְהִזְכִּיר לָךְ נִשְׁכָּחוֹת, הִטְיַחוּ לֵאלֹהֵי בּוֹשָׁה בְּפָנָיו הַמְאִירוֹת שֶׁל מֹשֶׁה: 'הֲלֹא זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר הִבְרַנּוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר, חָדַל מִמֶּנּוּ וְנַעֲבֹדָה אֶת מִצְרַיִם, כִּי טוֹב לָנוּ עֲבַד אֶת מִצְרַיִם מִמֶּתְנוּ בְּמִדְבָּר! שֵׁם, בְּמִצְרַיִם, כִּשְׁפָגְשָׁנוּ אוֹתָךְ בְּצִאתְךָ מִלְּפָנָי פִּרְעָה אִמְרָנוּ לָךְ, גַּם אִם נָמוֹת בְּמִצְרַיִם מְרֹב עֲבוֹדַת פֶּרֶךְ, גַּם אִם נְהִיָּה רִשְׁעִים וְלֹא נִזְכָּה לְהַגָּאֵל עַד שְׁנֵמוֹת בִּימֵי הַחֲשֵׁכָה. יֵשׁ לָנוּ מַעֲלָה עַל מִי שִׁיֵּצֵא עִמָּךְ אֶל הַמִּדְבָּר. הֵמָּת בְּמִצְרַיִם יִזְכָּה לְקַבֵּרָה מְכֻבָּדָה, אֲבָל הַיּוֹצֵא עִמָּךְ לְמִדְבָּר, יָמוֹת מִרְעַב וְצִמָּא וְגֹפְתוֹ תִתְגַּלֵּל לְעֵין הַשֶּׁמֶשׁ וְחַיּוֹת הַמִּדְבָּר כִּנְבֵלַת סוּסִים וְחַמּוּרִים!... (מְכִילַת־אֶרֶץ דְּרָשׁ"ו) שֵׁם בְּמִצְרַיִם, גַּם אִם אָנוּ לֹא הִיֵּינוּ מְצַלְיָחִים לְקַבֵּר אֶת הַמֵּתִים בְּעִצְמָנוּ מְרֹב חוֹלְשָׁה, הַמִּצְרַיִם הָיוּ עוֹשִׂים זֹאת בְּעִצְמָם מִחֲשַׁשׁ תְּבוּרָתִי וְנֹזֵק בְּרִיאוֹתֵי לֵהֶם וְלִמְשַׁפְּחוֹתֵיהֶם. כֹּאֵן בְּמִדְבָּר, לֹא יִהְיֶה לְאָף אֶחָד עֹנִין לְאִסּוֹף אֶת גּוֹפּוֹתֵינוּ לְקַבֵּרָה, אִף**

אחד לא גר כאן ואין דחף וסיבה לאיש לקבור את גויותנו שיוותרו כאן בבזיון על חולות המדבר! (אברבנאל)

מעבר לעננים נשמע קולם של הערב-רב מתלהם בנהימה אחרי קולם של דתן ואבירים. הם הוסיפו לרטון ואמרו: מילא אתם בני ישראל יצאתם ממצרים ברשות, לכן מה שיעשה לכם פרעה, הוא יחזיר אתכם חזרה למצרים לעבודת הפרך. אבל אנחנו הצטרפנו אליכם כי הייתם נראים כמנצחים, רצינו להצטרף להצלחה שלכם. לנו לא היה כל אישור מפרעה לצאת ממצרים. לכן אנחנו הבורחים האמתיים, אתנו יבוא פרעה חשבון ויהרוג אותנו במדבר, בעוד אתם תמותו במצרים כאחייכם העבדים בכבוד על מיטותיכם - **הַמְבִּלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר?!** (שפתי כהן)

הנה, כולנו רואים כמה צדקנו. זה מה שהולך לקרות לכולנו. תראה, הטיחו דתן ואבירים בפניו של משה, אפילו יש צדיקים בעם, שבדרך כלל אין להם אתנו כל קשר, אנחנו יודעים מה הם חושבים עלינו. עכשיו גם הם שותקים לטענתנו, זה נראה שהם אפילו מסכימים עמנו.

אכן, היו גם יהודים טובים שהחלו להרהר בליבם, הם לא התלוננו חלילה על הנהגת ה' ומשה עבדו, אלא עלו בלבם תהיות וחרדות, שמא חלילה בגלל מהירות היציאה ממצרים עדיין לא נגמר הבירור הגדול של מי שאינו ראוי להגאל במכת חושך, וצפוי להם כאן במדבר בירור נוסף בו ימותו גם רובם של היוצאים ממצרים כשם שמתו רוב העם לפני צאתם במכת חושך. כל אחד החל לירא בנפשו, מדוע נגזר עליו להתברר אחר היציאה, כאן במדבר ואפילו לא לזכות לקבורה כאחיו במצרים (תפארת יהונתן; חידושי הרי"ם). אחרים פחדו מעצם הפחד שלהם. הם ידעו שהם מאמינים בני מאמינים, הם לא הבינו מדוע הם פוחדים כל כך, הם הסיקו מעצם הפחד שלהם שאלוקיהם עזב אותם בידי המצרים, וכשלא נמצאים ליד השכינה, חודר הפחד ללב, אין על מי להשען חלילה (חתם סופר. וראה מאור ושמש).

אני לא מפחד, אמר זבדיהו לצפניהו. גם אני כמותך, בוטח ושלך בקדוש ברוך הוא, החרה צפניהו אחריו. אבל אני מבדיל בין הדיבורים של דתן ואבירים והחבורה שלהם, לבין הדיבורים הדומים שמשמיעים היהודים הכשרים העומדים על ידם. אם תשים לב, תראה שיש כאן שלוש קבוצות, יש את הרשעים הידועים אנשי דתן ואבירים, הם מתנפלים על משה בגסות וחוצפה ומתלוננים עליו ועל רבונו של עולם כמו שאנחנו מכירים אותם מזמן. אנו יכולים להתנחם בכך שהקבוצה הזו היא קטנה מאוד, ממש מיעוט שולי זניח בעמנו (לשם שבו ואחלמה הדע"ה ח"ב דף קלח, ב). אמנם, יש יהודים טובים שאצלם המילים הללו לא נאמרות בשפה של תלונה אלא בסוג של תפילה וזעקה, הם אומרים בעדינות לקדוש ברוך הוא, בסדר, אנו מקבלים את גזירתך למות במדבר, כנראה אנחנו לא ראויים, אבל לפחות שזה יקרה לנו בצורה מכובדת ולא כדרכם של בעלי חיים, שלא ישספו את גופותינו לאברים פזורים במדבר. נחזור למצרים ונמות שם בכבוד ככל חבירינו שלא זכו להגאל. ויש כמובן אותנו, הקבוצה הנאמנה למשה ושבט לוי מבית המדרש 'בית הלוי'. אנו יודעים שלא קרו לנו כל הניסים הללו לחינם בשביל

למות במדבר, זה עוד נסיון בשרשרת הנסיונות שרק מרוממים ומגביהים אותנו למעלה כדי לזכות לקבלת התורה מתוך אמונה תמימה ושלמה! (רמב"ן ופירוש המהרי"ק על רש"י).

נראה שהיהודים הטובים הללו, באמת לא מבינים כיצד הדבר מסתדר עם חוקי הקדוש ברוך הוא, העיר צפניהו. הרי הקדוש ברוך הוא הראה במצרים שהוא נוהג לגמול לאדם מידה כנגד מידה. הם טוענים, הרי מסרנו את נפשנו במצרים לקבור את אחינו שמתו שם בימי האפלה, היה הגון שגם אנו נזכה מידה כנגד מידה להקבר בכבוד, הרי פתגם נפוץ הוא בפיות בני אדם: 'מֵאֵן דְּקָבֵר יִקְבְּרוּנֵיהּ' (כתובות עב, א), כלומר, אדם שהיה שותף לגמול חסד אם בני אדם ולקברם, גם הם יעשו לו כן בבוא עתו וזמנו. הם תמהים, מדוע אנו שכל כך התאמצנו במידה זו, לא נזכה לגמול הולם להקבר כבני אדם (חוט של חסד).

אני גם שומע בפיהם טענה של חוסר הוגנות. הם טוענים במצרים לא היינו לבד, היינו ליד המצרים המגושמים והרשעים, נמדדנו מן השמים ביחס אליהם כצדיקים ולכן יצאנו ממצרים, היינו זכאים יותר מהם. אבל כאן במדבר, אנחנו לבד, בוחנים אותנו בזכוכית מגדלת בלי להשוות אותנו לאחרים. לכן אנו נחשבים כפי ערכנו, אנשים פשוטים ועלובים, עבדים שפלים, בלי ידע ובלי חכמה, אבדנו את החן שהיה לנו, ואנו מופקרים לחרבם של המצרים הרודפים אחרינו (ליקוטי מהרי"ל). יכול להיות, שהם חושבים, הוסיף צפניהו, שהקבוצה שלנו של משה וחכמי 'בית הלוי' יכולה להתעלות במדבר לפסגות רוחניות גבוהות מאוד, והם, היהודים הפשוטים עמלי הכפיים, יחווירו לעומתם במצבם הרוחני הירוד. כאן במדבר, הם יִחְשְׁבוּ לעומת המשובחים שבעם כמו שנחשבו המצרים לעומת בני ישראל במצרים. לכן הם לא רואים סיכוי לכך שינצלו מלמות במדבר, הם בטוחים שגופם לא יוכל לשרוד את הדרישות הרוחניות שאוירת המחנה שבמדבר דורשת מהם והם יאלצו למות (נחלת יעקב).

אני מזהה עוד סוג של קבוצה בתוך הקבוצה הזו. ענה זבדיהו. היא קבוצה שדבקה מאוד עוד ממצרים בשלום והשלום, תמיד שגורה על לשונם האמרה היהודית: 'לא מִצָּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל כְּלִי מִחֲזִיק בְּרֶכֶה אֶלָּא הַשְּׁלוֹם' (עוקצין ג). הם, הקבוצה השלמה הזו, נלחצו מעצם ההתחלקות שנוצרה כאן בעם בין קבוצות. פתאום כל אחד חושב אחרת וטוען אחרת. הם היו בטוחים שברגע שנצא ממצרים, כולם ירגישו יחשבו וידברו את אותם הדיבורים, הם לא יודעים שהמדרגה של 'כאיש אחד בלב אחד', מגיעה אחרי עבודה של כמה שבועות, נגיע לכך רק ליד הר סיני כשנקבל את התורה. לכן שהתפתח כאן דיון שחילק אותנו לקבוצות שונות. הם אמרו, עצם המחלוקת הזו גוזרת את דיננו למות, 'טוב לנו עֵבֶד אֶת מִצְרַיִם מִמֵּתְנוּ בַּמִּדְבָּר', עדיף לחיות בשלום במצרים, מאשר לריב במדבר ולמות כיחידים מתוך מריבה, כל אחד בקבר שלו (עבודת הגרשוני).

קצת כואב לי, אמר זבדיהו, על אותם יהודים כשרים, הם לא יודעים שגם אם מתפללים בלב שבור, לא כדאי להזכיר בתפילה מה עלול לקרות להם. הם לא מספיק צדיקים, והשטן עלול לקחת את המילים הללו ולהשתמש בהם בעתיד, הם לא יודעים שברית כרותה לשפתיים ואסור לאדם לפתוח פיו לשטן גם בשעת תפילה. יכול להיות, שאמנם

עכשיו זה לא יקרה להם, כי הם טועים בפרשנות של הדברים, אבל בעתיד עוד לפני שנבוא לארץ הם עלולים למות במדבר ולא להקבר, הקדוש ברוך הוא יכול לומר להם על חטא שיחטאו לו: 'חַי אֲנִי נְאֻם ה' אִם לֹא כִּי אֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנֵי כֵן אֶעֱשֶׂה לָכֶם! בְּמִדְבַּר הַזֶּה יִפְּלוּ פְּגָרֵיכֶם וְכָל פְּקֻדֵיכֶם לְכָל מִסְפָּרְכֶם!...' הלואי ואתבדה... (רמ"ד וואלי)

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

סיפור נפלא: ואומר לך בדמייך חיי

בישיבת חברון קודם מאורעות תרפ"ט למד בחור אמריקאי. הוריו חששו מהערבים ושלחו לראש הישיבה הגרמ"מ אפשטיין וביקשו שבנם יחזור לאמריקה, ואולי ימצא שם ישיבה וכו'. הרב אפשטיין חשש שזה יהיה הפסד רוחני לבחור ובמקום להענות להם פנה וביקש מרבה של ירושלים גדול הדור הגרצ"פ פרנק שיפנה במכתבים אל הרבנים במקום מגוריהם, שאלה ישפיעו על ההורים שיותירו את בנם בישיבה. המהלך הצליח והבחור נשאר בישיבה ולמרבה הצער נהרג בפוגרום הנורא בשבת.

כולם חששו מתגובת ההורים, עד כדי כך שנמנעו לצאת לשם ולאסוף כספים לישיבה מחשש תגובתו. אך מן השמים הזדמן שנפגשו עמו בחתונה והאב האציל ענה בגבורה: "זמן חייו היה קצוב. לכל הפחות זכינו שנסתיימה שירת חייו כבן ישיבה על קידוש השם".

הסיפור הזה פורסם בעבר והבאתי אותו בספרי גביע הנחמות אך המשך הסיפור לא ידוע ונתגלה לאחרונה על ידי הרב יעקב פראנק וכך סיפר:

סבי הגרצ"פ היה חדור ברגשות אשמה על שבעידודו הבחור נותר בישיבה עד שנהרג. לא דיברנו איתו על זה. שתקנו בכאב, ומי ידע בסודות הנהגת שמים.

32 שנה אחרי נקראתי לשירות מילואים ארוך. בליל אימונים מפרך תחת גשם צולף פגשתי יהודי שבמקצועו היה חוקר לתולדות הישוב בארץ ישראל. משום מה סיפרתי לו על המצפון הרוחש אצל סבי על עצתו לאותו בחור.

החוקר היה המום למשמע השם ותיכף אמר: בוא ואני אשלים לך את הפאזל... אביו של הבחור היה סנטור חשוב. הוא מינף את האסון האישי שלו לזעזע את חבריו שהבריטים נוטים לטובת הערבים, עד שמערכת הדיפלומטיה האמריקנית הפעילה לחץ על הבריטים ואלה שלחו מושל ומפקד חדש בשם ארתור ווקופ.

המושל החדש בא ברצון טוב והפך את הקערה על פיה. העמיד למשפט את פורעי חברון וחלקם הוצאו להורג. הוא השתיק בכח את ראשי המסיתים כמו עבדול אל קאסם ימ"ש ודומיו. ועלית על כולנה הוא פתח את שערי הארץ לעולי פולין ואלו שינו את הדמוגרפיה בארץ לטובת היהודים. כך שבניסיונות ההתקוממות הערבית הבאים, נהדפו הערבים אחור ברחמי שמים.

מסתבר שהיה קשר עקיף אך ברור בין מות הבחור על קידוש השם, לכך שהביא חיים למאות ואלפי יהודים שבאו אחריו וניצלו מגיא ההריגה בשואה. ממש 'ואומר לך בדמייך חיי'.

ממשיך ר' יעקב ואומר; לא המתנתי לביקור הקבוע אצל הסבא בליל שבת. הקדמתי ובאתי אליו ביום רביעי במקום לנוח צהריים, וסיפרתי לו את התגלית לה נחשפתי בימים האחרונים.

הסבא הישיש הזיל דמעות של התרגשות, שמחה והתרת הספקות, ואמר: 'לא היית צריך לטרוח לבא במיוחד, אך אני מעריך זאת, תודה שלא המתנת עד שבת'.

בליל שבת קודש בדרכי אל הסבא, נודע לי שכבר שבק חיים לכל חי. באזני הצטלצלו דבריו האחרונים: תודה שלא המתנת עד שבת.

זה הסיפור כפי שהובא בשיחת הגאון רבי ניסן גולדברג (מראשי ישיבת אור ישראל וראשון לציון) כפי ששמעו מבן דודו ר' יעקב פרנק.

הסיפור נותן כח בקשר לנערים והאברכים הקדושים שעלו השמימה בחנק בדוחק מחסום המוות בל"ג בעומר, שבדיוק כמו דברי הוריהם המאמינים יבדלו לחיים 'ההרוגים השלימו את ימי חייהם במלואם'. אך עוד יתברר שמותם ציווה חיים לכלל היהודים.

(בשם הרב ישראל גברא)

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק

בימי שפוט השופטים

ויהי בימי שפוט השופטים (רות א)

אוי לו לדור ששופטיו צריכים להישפט (מד"ר רות)

פרק ראשון

כצאן ללא רועה

העיר בומברג שבארץ אשכנז, הייתה כאלמנה. רבה הגאון שישב על כסא הרבנות שנים רבות, רבי יצחק הלוי, נפטר לאחר מחלה קצרה, והותיר את קהילתו כצאן אשר אין להם רועה.

קהילה חשובה וגדולה כקהילת בומברג אינה יכולה להישאר ללא רב גדול. ראשי הקהילה שלחו את רבי פסח ברלינר ורבי דוד הירש, שני תלמידי חכמים חריפים ובקיאים, שלא היו כמותם בכל העיר ואולי גם בערים אחרות, לשוט בארץ ולתור להם רב חדש שכתר הרבנות בקהילה החשובה של בומברג יהלום אותו.

שני השליחים נסעו מעיר לעיר, תרו ובקשו אחר רב חשוב, גדול בתורה ובמעשים, ולא מצאו. לא מפני שלא היה בארצות גרמניה רב חשוב וגדול. קהילות הקודש דאשכנז לא היו ריקות מתורה באותו הזמן. הישיבות ובתי המדרשות היו מלאים תלמידים. כל עיר גדולה החזיקה ישיבה על חשבונה, ולא פסק קול תורה מישראל בכל ארצות אשכנז ואפילו בערים הנדחות. אמנם נמצאו הרבה רבנים שרצו והשתוקקו לשבת על כסא הרבנות בעיר בומברג, אלא שקהילות אשכנז נהגו סלסול בעצמן, ולא רצו למסור את שררת הרבנות לכל אדם. גם קהילת בומברג כך. השליחים ראו רבנים מכובדים בכל אתר ואתר, שוחחו עמם והתרשמו מהם. אולם לא מצאו מועמד הראוי לפי דעתם לכתר הרבנות של בומברג. לעומת זאת, כשגילו באי אלו קהילות אדם גדול ונכבד הראוי לאיצטלת הרבנות ונפשם חמדה אותו, התברר כי הוא אינו רוצה לעקור דירתו מקהילתו שהיה מבוסס ומבונה בה בכל טוב, וללכת לעיר חדשה שבה עדיין אינו מכיר איש והרי הוא בה כגר תושב.

עברו הימים והשבועות, והשליחים מכתתים רגליהם ומהלכים בין קהילות וערים, ועדיין לא מצאו את שבקשה נפשם. מאשכנז עברו למדינת פולין וגם בה לא מצאו מרגוע. מי שמצא חן בעיניהם לא רצה לבוא לקהילתם, ולהפך.

עד שבאו לעיר קרעמניץ.

*

פרק שני

כהגה ביד המלח

עייפים ומיוגעים נכנסו רבי פסח ברלינר ורבי דוד הירש בשערי קרעמניץ. רוחם הייתה נפולה וכוחם לא עמד להם עוד, אחרי שיטוטים וחיפושים המתמשכים כבר על פני ארבעה ירחים תמימים. החלו מחפשים בעל אכסניה, לתת מרגוע לגופם היגע. ובשעה שהלכו ברחוב, עברו מתחת לחלונות של בית מדרש.

החלונות היו פתוחים. מתוך בית המדרש בקע קולו של אדם המרצה פשט בגמרא בשפה קולחת ומלוטשת.

כדבורים הנמשכות אל הצוף נמשכו שני השליחים ונשאבו אל בית המדרש. עייפותם ורעבונם פגו בשומעם קולה של תורה מהדהד ברמה. נכנסו בשקט והתיישבו בקרן זוית. מתבוננים מהצד במראה:

בכותל מערב של בית המדרש, ישבו כעשרים נערים שקלסתר פניהם המעודן וחוט של חסד שנמשך עליו, העידו בהם על לימוד תורה בהתמדה. הם היו מרוכזים כליל באדם בעל צורה שעמד בראש השולחן ועיין בספר גדול שהיה פתוח לפניו. בית המדרש כולו היה שקט ברגע זה עד כי יכלו שני השליחים לשמוע את רחש הנשימות של הנערים. ברגע הבא החל מגיד השיעור לדבר בקול שקט שהלך וגבה, ככל שנגרף במימיה הסוערים של הסוגיה הסבוכה שבפירוקה היה עסוק כעת. שוב עצר האיש ועצם את עיניו ומצחו התמלא בקמטים כגלי ים. פתאום הופרעה הדממה כשאחד הנערים שאל קושיה בהיסוס קל. אחד מחבריו נחלץ מיד לעזרתו של מגיד השיעור, וענה על אתר תירוץ בנימה מתנצחת. לא הספיק זה לסיים דבריו, עד שבחור שלישי קם עליו לקפח את שוקיו ברתחה דאורייתא. הדממה נהפכה לסערה; סערה של תורה שניתנה בקולות וברקים. כך התנגחו ביניהם תלמידי חכמים, צורבים עולי ימים בקולות וברקים. עיניהם ברקו בחדוותא דשמעתתא, וניכר היה כי אין להם בעולמם מאומה, מלבד הרצון הבוער לירד לעומקה של סוגיה ואמיתה.

מגיד השיעור, לא נתיירא כלל מכל אותו מבול של צעקות וצווחות שהופנה אליו. הוא הקשיב לדברי הבחורים, שקל אותם בעיני שכלו וענה לכל בחור ובחור בשקט ובטוב טעם. כיוורד-ים ותיק ומומחה נחלץ מתוך הסערה ומימי ים התלמוד שוב שקטו ורגעו. הסוגיה הצהירה והבהיקה כשמש בצהרים. הפשט ברור היה ואיתן כמו ניצוק מברזל. כל הקושיות והתירוצים היו ללבנים שהוקמו ביד אמן נדבך אחר נדבך לבניין מבוצר שלא במהרה ימוט.

ר' פסח ברלינר ור' דוד הירש שמעו ולא האמינו למשמע אוזניהם. שניהם חריפים ובקיאיים היו כאמור, והכירו היטב את הסוגיה הנידונה. ידעו עד כמה קשה היא להבנה, וכיצד חייב כל מגיד שיעור לעמול עד שיצליח להסבירה לפני בחורים צעירים וחסרי בקיאות. מגיד שיעור זה צלח כספן מנוסה את מימיו הרוגשים של הים הסוער בבטחה ובנחת, כאילו לא היה שום קושי מיוחד. נראה היה בעיניהם אותה שעה כאדריכל רב

אמן שלמד לפני ולפנים את תכנית הבניין על מבואותיו ומבוכיו, לפני שהרצה אותו לפני תלמידיו. למדן מופלג המכיר ויודע את התורה כנתינתה, מן היסודות העמוקים עד לגבהי גבהים.

מתוך שמחה של תורה החלו שניהם להתערב במהלך השיעור. השתעשעו עם הבחורים ורבים בדברי תורה, כשהם עצמם מגלים שבע ידות בחריפות ובקיאות עצומה.

אולם, לא שני למדנים שגיבים כמו ר' פסח ברלינר ור' דוד הירש ישפטו את רבה המיועד של קהילה קדושה בומברג על פי שיעור אחד. שכרו להם חדר באכסניה ויום היו נכנסים לבית המדרש, ומשיחים עם האיש בדברי תורה. כבדרך אגב תהו על קנקנו בשאר עניינים. בדקו האם כוחו גדול גם בהלכה או שמא רק בפלפול. נוכחו לראות שבקי הוא בכל ד' חלקי שולחן ערוך, וגם בשולחן ערוך החמישי. פיקח ומחוכם הוא ומתמצא בכל הוויות העולם. אי אפשר לרמותו. הליכותיו מתונות ומדודות וכל מראהו אומר כבוד.

לאחר שעמדו על טיבו ובחנהו יפה יפה ארבעה שבועות תמימים. נדברו שני השליחים ביניהם והחליטו כי איש זה, הגאון רבי מרדכי אורבך שמו, ראוי והגון לשבת על כיסא הרבנות של העיר בומברג.

הפעם, הקדימו השנים רפואה למכה. עוד בטרם החלו לבוחנו בחינות מקיפות ומעמיקות, שוחחו עמו שיחה של דרך אגב, וממנה הבינו כי אם יוצע לו לכהן על כיסא הרבנות בקהילה גדולה, לא ידחה את ההצעה על הסף. הגיעה עת פירעון השטר.

באחד הערבים, בשעה שסיים רבי מרדכי לסעוד את לבו. הופיעו במעונו שני השליחים והניחו לפתחו הצעה שקשה לסרב לה.

כבר אמרנו לעיל שרבי מרדכי פיקח מופלג היה, לפיכך לא הופתע כלל וכלל מן ההצעה. בעוד הם בוחנים אותו, בחן הוא אותם. הבין מהם כי קהילתם, בומברג, מחפשת רב לאחר שהרב הקודם גוע וימות, וכי כל השיחות והפלפולים מטרתם אחת: לבדוק ולעמוד על קנקנו. בינתיים הספיק הוא לשקול את העניין מכל צדדיו, ולאחר שנמלך בזוגתו הרבנית ושאל את פיה, הגיע לכלל דעה כי אם יוצע לו התפקיד, לא יסרב לו.

עתה באו הדברים לכלל מעשה. שני השליחים אמרו את שלהם. רבי מרדכי ענה תשובה לא מחייבת מפני הנימוס. שלא יראה כלהוט יתר על המידה. ולאחר שעברו כמה ימים, הודיע להם את תשובתו ואמר "הן".

ברק של שמחה אושר הציף את עיניהם של שני אריות התורה. מיוגעים היו מן החיפושים, וחששו שמא אם יסרב יעברו עוד חודשים הרבה על קהילתם שתהא כאלמנה ללא רב הגון.

מיד פנו והלכו לאכסניה, ובשובם הביאו אתם כתב רבנות שהיה מוכן בידם מראש, נתנו בידו את הכתב וברכו אותו בברכת "מזל טוב". אשריך קהילת בומברג כי רב גדול כזה יפאר את כותל מזרחך.

*

פרק שלישי

שנים אוחזין בטלית

כל עוד היו הדברים רק בגדר אפשרות, לא התכוונו רבי מרדכי ובני משפחתו לעזוב את קרעמניץ. כעת הפכו הדברים למעשיים. רבי מרדכי ביקש שהות משני השליחים להכין עצמו כדבעי לעזוב את עיר מגוריו ולעבור דירה לבומברג.

קשה מכל קושי היה עליו להיפרד מתלמידיו החביבים, ששמעו מפיו תורת אלוקים חיים בכל יום ויום. לשמחתו הרבה, רוב תלמידיו מוכנים היו לצאת לגלות בעקבות רבם, ובהסכמת הוריהם, הודיעוהו חגיגית כי לאחר שישתקע בבומברג, יבואו אף הם בעקבותיו.

שבועיים ימים של הכנה רבתי עברו. הרב מוכן ומזומן היה. כל חפציו נחו בעגלה, צרורים וקשורים. הגיע היום המיוחל. ידידיו ומכריו וקרובי משפחתו נפרדו ממנו ברחובה של עיר, מי בחיוך של 'שמח בשמחתו' ומי בבכי של פרידה וגעגועים. הרב ושני השליחים ישבו בעגלה. העגלון הצליף בשוטו וזו יצאה לדרכה ופנתה ללכת לבומברג.

כמה שבועות עברו עליהם כחלום יעוף וכיום טוב ארוך של שמחת תורה. ר' פסח ור' דוד לא ראו ממעיין תורתו וקדושתו של רבם המיועד. כל יום שעבר חשף לפניהם עוד טפח מגדולתו וקדושתו, וזוית חדשה מאישיותו רבת הגוונים. שמחתם הרקיעה שחקים ואילו לא התביישו, יוצאים היו מן העגלה ומרקדים בשדה הפתוח. מחוללים בכל עוז ומודים לאלוקי ישראל שהנחה אותם בדרך אמת למצוא רב כה גדול. מיום ליום נתגלה להם כי כל מה שהכירו בו מקודם, היה רק כטיפה מן הים.

וכך נסעו ונסעו, עד שהגיעו לאחד הכפרים הסמוכים לבומברג. כאן פנו השלוחים ואמרו לרב:

"כבוד תורתו יואיל נא לרדת ולהתאכסן פה, אצל יהודי הגון ובר אוריין. ישב בכבוד וינוח מעט ובינתים אנחנו נלך העירה. נבוא ונבשר את הבשורה הטובה לפרנסי הקהילה, שרבה החדש של בומברג הגיע והוא חונה פה בתחומי העיר. כל העדה כולה: הדיינים; ראשי הקהל; הפרנסים; וכל הקהל הקדוש יצאו לקראתו לקבל את פניו".

"כמה היא הדרך מכאן עד לבומברג?" שאל הרב.

ר' פסח ברלינר הצביע לעבר קצה האופק. "אם רבינו טוב-רואי, יוכל לראות את המגדל הלבן הגבוה, שם יושבים תדיר הצופים המשגיחים על עירנו למקרה של שריפה חלילה. מכאן נמצא אתה למד כי בומברג קרובה לכאן מעט יותר מתחום שבת. יפוש מעט, ובעוד כמה שעות נבוא לקחתו עמנו בשמחה ובשירים בתוף ובכינור. הבו כבוד לתורה".

סבר הרב וקבל. נכנס אל האכסניה לחלץ עצמותיו, ואילו השליחים נסעו העירה על מנת לשוב ולקחתו עמם כעבור שעות אחדות.

ישב הרב בחדרו במתח של ציפייה וכל רגע דומה עליו כשעה. הרגעים זחלו בעצלתיים. עיין קלות בספר ועבר שוב על דפי הדרשה הגדולה שהכין לשאת במסיבת התמנותו לרב העיר. עברה שעה, עברו שעותיים. בעל האכסניה נכנס לחדרו להמתיק עליו את קושי הציפייה הדרוכה. שוחח עמו שעה קלה על הא ועל דא להפיג את מתחיו. אדהכי והכי העריב היום. חמה עמדה לשקוע, ועדיין לא נראה אפילו סימן קל לכל אותו המון חוגג, האמור להגיע לכאן לקבל את פניו של הרב החדש. קם והתפלל מנחה, שוב עיין מעט בספר ולאחר שנצנצו הכוכבים הרקיע וערב ירד, התפלל גם תפילת ערבית.

לתימהונו הגדול עברו עוד שעה ושעותיים, ועדיין איש לא בא לקבל את פניו. בעל האכסניה, נבוך גם הוא, הכניס לחדרו טס ועליו מיטב המטעמים לארוחת ערב. ברם, הרב טעם רק טעימה קלה בכדי להפיג יובש פיו. מפאת הציפייה הגדולה והחרדה שתקפה אותו, לא היה מסוגל לאכול.

הלילה עבר גם הוא, החמה זרחה ועדיין אין קול ואין עונה. הרב השכים קום ממיטתו והתפלל שחרית, כולו אחוז תימהון מה קרה לבני בומברג שכך נוהגים בו.

כשסיים להתפלל וחלץ טליתו ותפיליו, נשמעה נקישה קלה על דלת חדרו. פנה לפתוח וראה שני אנשים לא מוכרים עומדים בפתח. הציגו עצמם כפרנסי קהילת בומברג. דין תורה יש להם ובאו להציע לפניו את טענותיהם. כאשר יגזור אומר, כן יקום.

פליאתו לא נסתרה מעיניהם החודרות של הפרנסים. לקבלת פנים מסוג כזה, לא התכוון כלל. אך הוא לא עמד על כוונתם האמיתית.

ישב עמם אל השולחן ואחד מהם פתח ואמר:

"רבינו, יודעים אנחנו שכבודו תמה מדוע מתמהמהת קבלת הפנים עד בוש. אלף אלפי סליחות עלינו לבקש ממעלתו על התנהגותנו, ועל כך שרק כעת אנחנו באים להציע את הדברים שישמע, אך טוב מאוחר מלא כלום, וכעת התעוררה אצלנו נחיצות גדולה בפסק הלכה ברור".

סקרנותו של רבי מרדכי התעוררה עוד יותר, ולבו כמעט כרע תחתיו מגודל ההתרגשות. הבין כי משהו נשתבש ולא ידע מה.

"ספרו את הדברים ואשמע" אמר בשקט.

הפרנס השני ששתק מקודם, נטל את מושכות השיחה לידי ו החל מדבר בשטף ובלי היסוסים.

"כידוע לכבודו, קראנו לו על מנת שימלא את מקומו של רבינו הקודם, הגאון רבי יצחק הלוי ששבק חיים לכל חי. כבודו אולי הבין, שהרב לא הניח בן ראוי למלא מקום אביו, ואולם לא כן הוא. יידע נא כי בן יחיד הניח רבינו במותו, בן גדול בתורה, גאון וצדיק כמותו, הראוי למלא מקום אביו, ושמו רבי שלמה יחיאל. דא עקא, שהבן עצמו, לרוב

גודלו וחשיבותו, כבר נקרא לכהן פאר, עוד בחיי אביו, בקהילה חשובה אחרת כאב-בית-דין וראש ישיבה. יושב הוא שם על התורה ועל העבודה. מרביץ תורה לתלמידים, דן דינים, ומורה הוראות. בגלל ריחוק המקום, לא עלה בידינו להביא אותו לבומברג אל ההלוויה של אביו.

כשעברו שבעת ימי אבלות התאספנו כל בני העיר, ושיגרנו לרבי שלמה יחיאל הלוי כתב רבנות, חתום בידי ראשי הקהל וחשובי העיר. בקשנו ממנו לבוא למלא את מקום אביו. אולם הבן החשוב כלל לא טרח להשיבנו דבר. לאחר חודש ימים, חזרנו וכתבנו לו איגרת שניה וביקשנוהו בכל לשון של בקשה לבוא אלינו לשכון כבוד בעירנו, וגם בפעם הזאת לא זכינו למענה. בפעם השלישית הזהרנו אותו מפורשות, כי אם לא נקבל תשובה עד ירח ימים, נראה בכך ויתור מצדו על זכות הרבנות של בומברג, והרשות בידינו לקבל רב אחר על כס אביו.

בלב מלא חרדה הוחלנו ירח ימים לקבל תשובת הבן, ושוב לא נענינו. הוספנו וחיכינו עוד חודשיים ימים, שמא יימלך בדעתו וינחם על מחשבתו הראשונה, ורק לאחר שחלפו עברו כמה וכמה ירחים, אמרנו, לא תוכל עדה הקדושה דבומברג, להיות כספינה הנטרפת בים ללא מלחים ורב חובל, ולפיכך שיגרנו את ר' פסח ברלינר ור' דוד הירש, מחריפי-חריפים של קהילתנו למצוא לנו רב חשוב וראוי. כיתתו הללו את רגליהם עד שמצאו את כבודו, והנה..."

"והנה מה?" שאל הרב בפיק ברכיים.

"אין לנו הסבר על כך, רק רצון השם יתברך יכול היה לסבב מאורע כה מופלא. תמול, יחד עם שני השליחים שבאו לבשרנו על הופעתו של כבודו, נכנסה לחוצות בומברג מרכבתו של רבי שלמה יחיאל הלוי שנעתר לשלוש אגרותינו ובא לכאן כדי למלא מקום אביו".

*

פרק רביעי

"כאילו אינו נוגע בדבר"

אילו התמוטטו שמי תקרה והתרסקו על ראשו, היה רבי מרדכי מקבל את הדבר בשוויון נפש לעומת התדהמה העמוקה שחש נוכח דבריהם. לאחר כל היגיעה והעמל, ההכנות הנפשיות, והתוחלת הממושכה, במקום לזכות בקבלת פנים חגיגית, באים שני פרנסים אלו ומבשרים לו, כי לאמיתו של דבר לרבם המנוח היה בן. גאון וצדיק וראוי לרשת את אביו.

"אם כן, מה ברצונכם ממני?" שאל

פניהם של הפרנסים אדמו מבושה ומבוכה, "באנו אל מעלת כבודו, יען כי שני השליחים ספרו לנו על גודל גאונותו וצדקתו. החלטנו להציע העניין לפניו, ולבקשו להכריע בשאלת הרבנות כיחיד מומחה, וכאשר יחליט בדעתו דעת תורה, כן יהיה".

רבי מרדכי התגמגם ופלט כמה משפטים מבולבלים. כעת התברר לו כי מגמת פניהם לא הייתה כפי שחשב תחילה, להודיעו בעדינות שעליו לסגת בכבוד, אלא לקבל את הכרעתו בשאלה "מי יהיה רב העיר" כאילו הוא עצמו איננו צד נוגע בדבר. אם יחליט כי הוא קודם לבן הרב, לא יערער איש בדבר. אולם העניין סבוך הוא מאד, ואי אפשר לדון בו אלא בכובד ראש ושיקול הדעת, ולא לחרוץ דין על רגל אחת.

"אינני יכול להכריע בדבר בחטף" אמר לאחר מחשבה, "הישארו פה כמה שעות ואני אדון בדבר מכל צדדיו".

קבלו הפרנסים את דבריו. נותרו באכסניה כל היום, והרב הסתגר בחדרו והתעמק במחשבתו. צדדים רבים היו לו לכאן ולכאן, ולקראת שקיעת החמה, עדיין לא הודיע להם את פסק דינו. ביקש מהם ללון בלילה בכפר, ועד הבוקר יוציא פסק הלכה ברור וחותך.

ליל שימורים עבר על הרב. ליל שימורים עבר גם על הפרנסים. הוא אפוף היה במחשבות מעמיקות וישן אך מעט, והם המתינו בלב רוגש וחרד לשמוע כדת מה יפסוק. ספק קל שבקלים לא היה להם כי הוא דן בנושא הסבוך כאילו אינו נוגע כלל בדבר.

הבוקר אור והפרנסים הובלו על ידי בעל האכסניה לחדרו של הרב, לשמוע את פסק ההלכה:

"על כסאה של בומברג ישב כבוד הרב שלמה יחיאל הלוי. בן הרב ימלא את מקום אביו ואני אלך ואשוב אל עירי קרעמניץ".

הפרנסים עמדו כהלומי רעם ולא האמינו למשמע אוזניהם. בשרם נעשה חידודין חידודין. הנשמע כדבר הזה? אך הוא חזר על דבריו בפשטות ותמימות.

"האמנם?" שאלו, והוא שונה ומשלש, "אכן. לבן הרב, זכות הירושה!".

קמו האנשים לחזור לעירם, מלאי הערצה לאיש שמלבד כל מעלותיו, נתגלה גם כבעל שאר-רוח ויכולת הקרבה וויתור לעילא מכל דרגין.

הם יצאו לדרכם וגם רבי מרדכי יצא לדרכו, לשוב לקרעמניץ.

בצהרי היום, סמוך לאחד הכפרים, נשבר אחד מאופני העגלה. רץ העגלון הכפרה והזעיק עזרה. נפח מומחה שהגיע, בדק את הגלגל השבור ומצא כי התקלה מורכבת מדי ויידרש יום שלם לתקנה. ישב הרב לאונסו בבית אחד הכפריים שאירחו בכל לב, והצטער על זמנו היקר שנגזל ממנו בשל תקלות פעוטות.

למחרת בצהרים חזר הנפח עם העגלה המתוקנת. הסוסים אך נרתמו ליצולים כאשר ממול הגיעה בדהרה מרכבה קלה ובתוכה יושבים שני הפרנסים מבומברג.

"רבינו" צועקים הם לעבר רבי מרדכי, "אל יתרחק".

כהרף עין ירדו השנים, נגשו אליו בדחילו ורחימו, נישקו את כף ידו ופלטו בהתרגשות עצורה: "שלום עליכם, מורינו ורבינו, רבה של העיר בומברג!".

פרק חמישי

קבלת פנים ומיתה חטופה

"וכי לא אמרתי לכם כי משפט הבכורה שמור הוא לבן הרב?" נימה קלה של קפידה הסתננה לקולו של רבי מרדכי.

"אמת ויציב" ענו הפרנסים, "על פי פקודתו קבלנו את רבי שלמה יחיאל לרב העיר. בלילה, לאחר מסיבת קבלת הפנים, הלך לישון ובבוקר לא קם. נפטר מתוך שנתו ועלה לגנזי מרומים. כיהן כרב העיר יום אחד! וכעת באנו לחלות את פניו כי יואיל ברוב חסדו לבוא עמנו לבומברג ולכהן בעירנו כרב, אחרי אשר משמים הוכיחו כי הוא הרב".

ללא אומר ודברים עבר רבי מרדכי מעגלה לעגלה, שילם פרוטות אחדות לעגלון ששכר ונסע עמהם לבומברג.

בדרך ישב הרב ולא פצה פה. הפרנסים חשבו שיפור מעט את הערפל סביב תעלומת מותו המסתורי של בן הרב, אולם הוא שתק שתיקה ממושכת.

ויהי כבואו לבומברג נתקבל שם בכבוד מלכים, עם שהייתה האוירה נסוכה עצבות עקב פטירתו החטופה של רבי שלמה יחיאל שנטמן בקברו שעה קלה לפני בוא הרב החדש.

תקופה ארוכה לא דבר רבי מרדכי על כל הענין ולא כלום. בני העיר יראו ממנו יראה גדולה, ולא העזו לשאול אותו מה אירע בעירם ומה פשר דבר. רק לאחר תקופה ארוכה מאד, כשנעשה לבם של ראשי הקהל דבומברג גס במקצת בהדרת גאונו של רבם הנערץ, צפה מאליה השאלה המתבקשת:

"ילמדנו רבינו. מה טעם עשה לנו ה' ככה? מתחילה קבלנו את כבודו לרב, כיון שסברנו כי בן הרב ויתר על זכותו, והא ראייה שלא השיב לנו כל תשובה. אחר כך באו שני הרבנים ביום אחד. לאור פסקו קבלנו את רבי שלמה יחיאל הלוי לרב. קבלנו את פניו בשמחה ובשירים, והנה עוד באותו לילה נחטף ונפטר בשנתו. מה פשר דבר".

פרק שישי

בהדי כבשי דרחמנא למה לך

"הגמרא במסכת בבא בתרא (צ"א ע"ב) אומרת" פתח רבי מרדכי ואמר, "אפילו ריש גרותא משמיא מוקמי ליה. כלומר, אפילו השר הממונה על הבורות ומכריע מי ידלה מים היום ומי מחר, משרה קטנה לכל הדעות, גם הוא מתמנה על פי צו אלוקי. משמים נגזר על שנינו שנשב על כיסא הרבנות של בומברג, ואחד מאתנו ידחה מפני חברו. נודע הדבר לאבי מורי מנוחתו עדן ולרבי יצחק הלוי בגנזי מרומים, ושניהם השתטחו לפני כיסא הכבוד, וכל אחד מהם בקש שבנו של השני, יתמנה בראשונה לרב העיר. אני לא ידעתי מן המאבק האדיר המתנהל מעל לראשינו, וכאשר באו אלי השליחים לבקשני שאסכים להיות רב בעיר, נעתרתי לבקשה וקבלתי את כתב הרבנות.

כשבאתי סמוך לכאן, נודע לי מפיכם כי בן הרב הגיע ותובע את משפט הבכורה. הצעתם לי להיות פוסק יחידי ביני ובינו ולא סירבתי. עיינתי בדבר הדק היטב, וכבר לקראת ערב נתברר לי כי לפי ההלכה דין קדימה שמור לבן הרב. מכל מקום, רציתי ללבן את הדבר בלילה עוד פעם, ביתר ישוב הדעת ובלי אבק של פניה עצמית חלילה. מאוחר בלילה נפלה עלי תרדמה קצרה וראיתי את אבי בחלום. הוא פנה אלי ואמר:

”דע לך בני, כי כמוך פסקו גם בשמים, לבן הרב משפט הירושה והוא יהיה רב בבומברג לפניך”.

לא הבנתי את המילה האחרונה 'לפניך', והוצאתי בבוקר את פסק דיני כי בן הרב לו משפט הבכורה, וכל הבא לשבת על כיסא הרבנות הרי הוא בכלל משיג גבול. מה שקרה אחר כך נשגב מבינתי. על זה נאמר הנסתרות לה' אלוקינו. אין לנו עסק בנסתרות, אך הנגלות, לנו ולבנינו. יושב אני על כיסא הרבנות על דעת המקום ועל דעת הקהל כדת של תורה”.

יראה גדולה תקפה את האנשים כשנגלל לעיניהם פעם אחת הפרגוד, והורשו להציץ להרף-עין בדברים שהם מכבשונו של עולם. מאותו יום ואילך, לא העז עוד איש להעלות על דל שפתיו את המעשה הנורא, ורבי מרדכי ישב שנים רבות על כיסא הרבנות של בומברג בשלום ובשלווה, ועוד בחייו זכה לראות את אחד מבניו, רבי אריה לייבוש אורבך, מכהן כרבה של סטניסלאב ושמו הולך לפניו בכל המדינות כגאון וצדיק.